

ASBJØRN RACHLEW

AVHØR AV MISTENKTE BARN

Silje-saken - en kritisk analyse

AVHØR AV MISTENKTE BARN

Silje-saken - en kritisk analyse

Utredet av seniorrådgiver Asbjørn Rachlew (Ph.d.)
Riksadvokatembetet

FORORD¹

Undertittelen ”en kritisk analyse” kom til relativt tidlig i analysearbeidet som en treffende og beskrivende arbeidstittel. Årsaken er at Silje-saken trenger nettopp det: en kritisk analyse. I motsetning til vanlige straffesaker av så alvorlig karakter, der politiets arbeid skal kontrolleres av påtalemyndigheten i flere ledd, testes av forsvarere og dommere under fengslingsforhandlinger og hovedforhandlinger før eventuell konklusjon trekkes, så har politiets arbeid, bedømminger og konklusjoner i Silje-saken møtt lite eller ingen motstand eller kontradiksjon. Før politiet offentliggjorde sin konklusjon – 29 timer etter at Silje ble funnet død, kan jeg ikke se at de har møtt noen form for kontroll eller motstand som minner om to-parts prinsippet, der «equality of arms» skal prege prosessen, inkludert kontrollen med myndighetenes maktanvendelse.

En kritisk analyse må nødvendigvis stille opp relevante, alternative hypoteser, eller «forsvarshypoteser» som Christian Diesen (1994) omtalte dem. Den kritiske tenkningen – og logikken den bygger på – er redegjort for i rapportens del I. Forsiden er også ment å illustrere at den kritiske analysen kommer fra innsiden av en organisasjon som ønsker å være åpen og selvransakende. Først som seniorrådgiver hos Riksadvokaten, deretter som politioverbetjent ved Politihøgskolen.

Konklusjonene og anbefalingene som presenteres er mine. De må ikke forveksles med politi eller påtalemyndighetens syn på saken.

Med unntak av Silje, er alle navn som presenteres i rapporten fiktive

¹ Jeg har hatt akademisk frihet under arbeidet. Riksadvokaten har ikke hatt eller tatt noe redaktøransvar, men rapporten er lest gjennom og kommentert av flere ansatte ved kontoret. Kristina Jakobsen (PHS) har lest gjennom og bidratt med faglige innspill til teorigapittelet. Gunnar Thomassen (PHS) har lest gjennom hele rapporten og bidratt med strukturelle innspill. Min pappa, Haakon Rachlew, har lest korrektur. Alle har løftet teksten. Takk.

Contents

FORORD	3
Sammendrag.....	7
Del I Innledning / bakgrunn	10
1.2 Oppdraget.....	11
1.3 Egne kvalifikasjoner og begrensninger	12
1.4 Etske spørsmål.....	13
1.4.1 Taushetsplikt.....	13
1.4.2 Den sakkyndiges konklusjoner	15
1.4.3 Mine konklusjoner – ingen andres	17
1.5 Å forske på sine egne	18
1.6 Justisfeil og læringsperspektivet	19
1.7 Læringsperspektivet og sanntid.....	20
1.8 Sanntid vs. nåtid	20
1.9 Metode, empiri, teori.....	21
1.9.1 Metode.....	21
1.9.2 Begrensninger	24
1.9.3 Det empiriske grunnlaget	25
1.9.4 Det teoretiske grunnlaget	26
Del II - Det teoretiske grunnlaget	27
2.1 Det politifaglige perspektivet - avhørsteknikk	27
2.1.1 Avhørsmetodikk i Norge – et kort tilbakeblikk.....	28
2.1.2 Avhørsteknikk og asymmetrisk kommunikasjon	33
2.1.3 Politiets avhør – en del av etterforskningen	34
2.1.4 Avhørsteknikk og avhør av mistenkte barn og ungdom.....	36
2.1.5 Mistenkte barn – mellom to stoler.....	38
2.1.6 Seneste utvikling av politiets avhør av mistenkte barn og andre sårbare	41
2.2 Det juridiske perspektivet - Avhørets formål	42
2.2.1 Politiavhør- noen rettslige rammer.....	44
2.2.2 Politiavhør og bevisavskjæring.....	48
2.2.3 Særlige regler for avhør av barn mellom 15 og 18 år	51
2.2.4 Politiavhør og retten til en rettferdig rettergang.....	53
2.2.5 Avhør av sårbare mistenkte og retten til en rettferdig rettergang	54
2.2.6 Uskyldspresumpsjonen.....	56
2.2.7 Uskyldspresumpsjonen og politiets avhør av mistenkte.....	57
2.2.8 Operasjonaliseringen av prinsippene under politiets etterforskning	59
2.3 Det vitnep psykologiske perspektivet.....	61
2.3.1 Falske tilståelser	62

2.3.2	Hvorfor tilstår mennesker falskt?	64
2.3.3	Falske tilståelser og avhør av sårbare	67
2.3.4	Sårbare intervjuobjekter.....	68
2.3.5	Falske tilståelser og avhør av barn	69
2.3.6	Sårbare mistenkte frasier seg rettighetene som er ment å beskytte dem... ..	69
2.3.7	Hvorfor klarer ikke rettssystemet å indentifisere den falske tilståelsen?	73
2.3.8	«Unike detaljer» og kontaminerte falske tilståelser.....	75
2.3.9	Falske tilståelser korrupperer andre bevis	76
2.3.10	Sosial påvirkning.....	77
2.3.11	Kroppsspråk og tolkning av løgn	79
2.3.12	Beslutningspsykologi og uriktige domfellelser	81
2.4	Oppsummert - veien videre	85
Del III - Analysen		88
3.1	Silje-saken - noen generelle betraktninger	88
3.1.1	Noen konklusjoner knyttet til politiets etterforskning	89
3.2	Kriminalteknikk og øvrig politiarbeid på åstedet, lørdag 15.10.1994.....	91
3.2.1	Kriminalteknikk, egne vurderinger og sakens øvrige opplysninger.....	95
3.3	Rundspørringen	96
3.3.1	Vitnene som ble borte	97
3.4	Justisfeil i beste hensikt.....	100
3.5	Uskyldspresumpsjonen.....	101
3.6	Bekreftelsesfeller er gjensidig forsterkende.....	103
3.6.1	Den alternative hypotesen om ungdommene ignoreres	105
3.7	Avhørene av de mistenkte barna - noen generelle betraktninger	108
3.7.1	Avhørene av Jon (4).....	112
3.7.1.1	Avhør av Jon (4), søndag 16.10.1994 kl. 1220 - 1340	113
3.7.1.2	Avhøret av moren til Jon (4)	116
3.7.1.3	Avhøret av moren til Jon (4) - dok. VI/5 datert 17.10.1994 - er kommet til rette.....	117
3.7.1.4	Ledende spørsmål?	119
3.7.1.5	Ledende og manglende spørsmål.....	121
3.7.2	Avhørene av Tor Martin (5)	122
3.7.2.1	Vitneavhør av Tor Martin (5), lørdag 15.10.1994 kl. 2000 - 2045.....	123
3.7.2.2	Nytt avhør av Tor Martin (5), søndag 16.10.1994 kl. 1240 til 1250	124
3.7.2.3	Oppfølgingsspørsmål eller konfrontasjon?.....	128
3.7.2.4	Tilståelsens bevisverdi - detaljene.....	131
3.7.3	Avhørene av Kristian (6).....	134
3.7.3.1	Vitneavhør av Kristian, lørdag 15.10.1994 kl. 1815 hos politiet	135
3.7.3.2	Avhør av Kristian (6), søndag 16.10.1994 kl. 1310 hos politiet	136
3.7.3.3	Avhøret fortsetter med ny avhører	143
3.7.3.4	Avhøret av Kristian fortsetter, ca. kl. 1410.....	149
3.7.4	Gamle vs. nye avhørsmetoder.....	153
3.7.5	Detaljenes utvetydige betydning.....	154
3.7.6	Er det presentert falske bevis?.....	157
3.7.8	Ble ledelsen (og påtalemyndigheten) informert, eller feilinformert?.....	159

3.8 Noen konklusjoner knyttet til påtalemyndighetens arbeid	161
3.8.1 Litt om statsadvokatens ansvar.....	163
3.8.2 Beviskrav og henleggelse på grunn av mistenktes lave alder.....	165
3.9 Noen konklusjoner knyttet til forsvarsadvokatenes arbeid	168
IV Anbefalinger	171
4.1 Personlige anbefalinger	171
4.2 Konkrete anbefalinger til Silje-saken.....	172
Anbefaling 1 – Kriminalteknisk analyse.....	172
Anbefaling 2 – Total gjennomgang av saken	172
Anbefaling 3 – "0-dokumenter"?	173
4.3 Veileder om Avhør av mistenkte barn i alvorlige straffesaker.....	174
Anbefaling 4 – Ekstra beskyttelse	176
Anbefaling 5 – Begrepsanvendelse	176
Anbefaling 6 – Avhørers dilemma.....	178
Anbefaling 7 – Utdanning og avhørsmetodikk (DCM vs. KRETIV)	180
Anbefaling 8 – Forholdet mellom RA 2/2016 og nye retningslinjer	181
Anbefaling 9 – Formelle krav til utdanning, metodikk og kompetanse	187
Anbefaling 10 – Hvor skal avhøret gjennomføres (Barnehus eller ikke).....	188
Anbefaling 11 – Avhør på barnehus eller i gata – behov for differensiering.....	189
Anbefaling 12 – Mistenkte barn og deres rett til forsvarer	191
Anbefaling 13 – Påtalemyndighetens rolle før, under og etter avhør	193
4.4 Øvrige anbefalinger.....	193
Anbefaling 14 – Påtalemyndighetens bevisvurdering.....	193
Anbefaling 15 – Beviskravet for henleggelse når mistenkte er under 15 år.....	195
Anbefaling 16 – Offentlig kommunikasjon om henleggelse etter strl. § 20, 1. ledd	195
Anbefaling 17 – Rundskriv om rundspøringer.....	196
Litteratur	197
Konvensjoner, lover, forskrifter, standarder og forarbeider.....	215
Dommer og kjennelser.....	218
Vedlegg A.....	219
Vedlegg B	221

Sammendrag

Lørdag 15.10.1994, ble Silje Marie Redergård (5 år) funnet død på Tiller utenfor Trondheim. Politiet slo drapsalarm. Kvelden etter opplyste politimesteren at saken var oppklart, og at det var Siljes lekekamerater som hadde forårsaket hennes død.

Mars 2021 – 27 år senere – ble jeg kontaktet av NRK Brennpunkt. Journalisten viste meg en anonymisert versjon av politiets avhør av de mistenkte barna. Avhørsrapportene og sakens spesielle karakter reiste flere spørsmål som jeg valgte å dele med riksadvokaten. Med denne bakgrunn fikk jeg høsten 2021 permisjon fra Oslo politidistrikt for å arbeide som seniorrådgiver hos riksadvokaten. Oppdraget hos riksadvokaten var todelt: (1) Å gjennomføre en analyse av Silje-saken og (2) med utgangspunkt i analysen, skrive en rapport som kunne tjene som et grunnlagsdokument for det pågående utviklingsarbeidet med politiets avhør av mistenkte barn. Senere samme høst ble jeg ansatt ved Politihøgskolen hvor jeg ferdigstilte rapporten.

Jeg har gransket straffesakens politidokumenter som en case-studie med et empirisk tilfang på til sammen 292 sider, inkludert avhørene av de mistenkte barna. Barna var henholdsvis 4, 5 og 6 år gamle da Silje ble funnet død. Analysen er søkt belyst gjennom tre teoretiske perspektiver: Det politifaglige, det juridiske og det vitnepsykologiske. Grensedragningen mellom dem er på ingen måte skarpe, og i de utvalgte perspektivene finnes det flere fagretninger; noen generelle og prinsipielle, andre mer spesifikke. Det menneskerettslige perspektivet ligger til grunn for dem alle.

Saksdokumentene etterlater et bilde av en etterforskning med åpenbare mangler de få timene den varte. Etterforskningen ble i realiteten innstilt før det var gått 24 timer. Da bestemte politiet seg for hvem som var ”gjerningsmennene” – sannsynligvis i beste hensikt, men på sviktende grunnlag. Avhørene av de mistenkte barna er gjennomført uten at de ble gjort kjent med noen av sine straffeprosessuelle menneskerettigheter.

Det ligger utenfor mitt mandat å mene noe om barnas tilståelser gjenspeiler hva som faktisk skjedde med Silje. Det som derimot er mitt klare syn, er at de manipulerende og tilståelsesfokuserede avhørsmetodene som er benyttet, har skapt en situasjon der faren for falske tilståelser er overhengende.

Politiets premature overbevisning om skyld har ledet ut i et tenkesett og handlinger, til tider sterkt preget av ulike former for ubeviste, kognitive forenklingsstrategier (bekreftelsesfeller).

Politiets kriminalteknikerne konkluderte med at gjerningsmennene måtte være små barn – en konklusjon de bygget på (i) kriminaltekniske funn, (ii) ”egne vurderinger” og (iii) ”sakens øvrige opplysninger”. Sammenblendingen av objektive funn og subjektive vurderinger bekymrer meg. Ikke minst fordi politiet fikk de mistenkte barna til å tilstå, før de kriminaltekniske konklusjonene ble skrevet ned.

Utover de ulovlige avhørene av barna, er det mest bekymringsfulle med saken at minst to uavhengige, voksne vitner (fra rundspørringen) fortalte politiet at de så ungdommer i det aktuelle området. Vitnene underbygget slik sett to av de mistenkte barnas opprinnelige forklaringer, før barna bukket under for det betydelige presset politiet påførte dem. At nettopp disse vitnene ikke er avhørt (eller klassifisert som ”0-dokumenter”) tegner et bilde av en politietterforskning sterkt preget av gjensidig forsterkende bekreftelsesfeller. Psykologisk sett er det ikke vanskelig å se at vitneobservasjonene som tilkom, ikke passet inn i saken som allerede var annonsert ”oppklart”.

Med dette som utgangspunkt, har jeg blant annet konkludert med at det hefter alvorlige problemer med etterforskningen generelt, og avhørene av de mistenkte barna spesielt.

Jeg mener bestemt at bevisene mot de mistenkte barna ikke nærmer seg beviskravet for domfellelse som ble innprentet da jeg gikk ut Politihøgskolen i 1992. Det samlede bevisbildet er da heller ikke i

nærheten av det jeg mener å vite må til for å nærme seg terskelen ”bevist, utover enhver rimelig tvil” i dag.

Etter mitt syn står vi overfor en straffesak der også påtalemyndighetens kontrollfunksjon har sviktet. At påtalemyndigheten sviktet, er ikke ensbetydende med at politiets konklusjon var feil. Men uten kontroll, øker risikoen for at feilslutninger blir stående som det etablerte faktum

Del I Innledning / bakgrunn

Litt før kl. 1600, lørdag 15.10.1994, ble Silje Marie Redergård (5 år) funnet død på Tiller utenfor Trondheim. Politiet slo drapsalarm. Kvelden etter opplyste politimesteren at saken var oppklart, og at det var Siljes lekekamerater som hadde forårsaket hennes død.²

I midten av mars 2021 – 27 år senere – ble jeg kontaktet av NRK Brennpunkt. Journalisten fortalte at Brennpunkt var i gang med å produsere en dokumentarserie om Silje-saken, og at NRK i den anledning ønsket at jeg skulle analysere politiets avhør av de tre små guttene som ble utpekt som «gjerningsmenn».

NRK journalisten viste meg en anonymisert versjon av politiets avhør av de mistenkte barna. Avhørsrapportene og sakens spesielle karakter reiste flere spørsmål og vekket min faglige nysgjerrighet. Etter muntlig avtale med NRK kontaktet jeg riksadvokatembetet. I e-post og møte med riksadvokaten redegjorde jeg for hva jeg hadde lest, og hvilke faglige spørsmål jeg satt igjen med.

I perioden 2. august til 10. september har jeg arbeidet jeg som seniorrådgiver hos riksadvokaten. Oppdraget har vært todelt: (1) Å gjennomføre en analyse av Silje-saken og (2) med utgangspunkt i analysen, skrive en rapport om avhør av mistenkte barn. Intensjonen var at rapporten skulle tjene som et grunnlagsdokument for det pågående arbeidet med utviklingen av retningslinjer for politiets avhør av mistenkte barn. Senere samme høst ferdigstilte jeg rapporten fra min stilling ved Politihøgskolen.

Jeg har gransket straffesakens politidokumenter, inkludert avhørene av de mistenkte barna, heretter omtalt som Jon, Tor Martin og Kristian. Barna var henholdsvis 4, 5 og 6 år gamle da Silje (5) ble funnet død, blodig og delvis avkledd. Jeg har også lyttet til og transkribert en podkast om saken. Den ble innspilt 26 år etter hendelsen, og inkluderer

² En mørk historie (2020)

blant annet et intervju med den (nå) pensjonerte politimesteren som hadde ansvaret for Silje-saken.

1.2 Oppdraget

I e-poster og møter med riksadvokatembetet har jeg fremhevet at jeg vil tilnærme meg oppdraget som om det var et sakkyndig oppdrag fra domstolene - en type oppdrag jeg har erfaring med fra norske straffesaker. Jeg er selvsagt klar over at det her er riksadvokaten - og ikke domstolene som er oppdragsgiver - og at formalitetene rundt oppdraget således ikke er de samme. Likefullt vil jeg søke å løse oppdraget med en metodikk og mental innstilling, lik den jeg inntar som sakkyndig oppnevnt vitne for domstolene. Rollen faller meg naturlig; som sakkyndig for domstolene, som rådgiver i politiet og som forsker i academia, tar jeg utgangspunkt i en case studie (her, Silje-saken), med de akademiske forbehold en forsker som forsker på sine egne fra innsiden, må ta.³

Ingen mennesker kan gå inn i et prosjekt uten en forforståelse av sitt fag - en forforståelse som nødvendigvis vil påvirke analyser og konklusjoner, men som forsker og rådgiver for riksadvokaten vil jeg tilstrebe å etterleve prinsippene som følger det normative ideal om objektivitet.

I tråd med redegjørelsen ovenfor har jeg arbeidet med mandat fra riksadvokaten, der jeg skal:

- vurdere om etterforskningen, med særlig fokus på avhørene av de mistenkte barna, reiser spørsmål som påtalemyndigheten og politiet bør undersøke nærmere
- og
- identifisere eventuelle prinsipielle spørsmål som kan ha overføringsverdi til det pågående arbeidet i fagutviklingsapparatet med retningslinjer for avhør av mistenkte barn og andre sårbare mistenkte.

³ Se Rachlew (2010) om *Å forske på sine egne*.

1.3 Egne kvalifikasjoner og begrensninger

Jeg ble utdannet ved Politi(høg)skolen i 1992. Deretter arbeidet jeg som politietterforsker ved Oslo politidistrikt i ca. 10 år, primært ved Voldsavsnittet. I Oslo ledet jeg det faglige arbeidet med å utvikle opplæringsprogrammet K.R.E.A.T.I.V. som i dag er Politihøgskolens kurs i avhørsteknikk, trinn 1. Jeg satt i arbeidsgruppen som utviklet avhørsteknikk trinn 2. Jeg er utdannet som avhørsinstruktør i britisk politi og har vært fagansvarlig ved Politihøgskolens utdanning av avhørsinstruktører ved flere anledninger. Jeg har spesialfag i kriminologi, UiO 1996, en mastergrad i «Investigative psychology» fra Universitetet i Liverpool (1999) og i 2009 forsvarte jeg doktorgraden «Justisfeil ved politiets etterforskning» ved Det juridiske fakultet, UiO.

Min forskning har hele tiden vært rettet inn mot politiets etterforskningsmetoder, med særlig fokus på etiske, juridiske og rettspsykologiske spørsmål knyttet til politiavhøret. De seneste 15 årene har jeg vitnet som rettsoppnevnt sakkyndig ved flere anledninger. Sist for å vurdere politiets avhør av et 15 år gammelt barn. Jeg har deltatt i utvalg og arbeidsgrupper for Regjeringen (Voldtekstutvalget), Justisdepartementet (2003-Lydoptaksprosjektet) og Riksadvokaten, senest i arbeidsgruppene om avhørsmetodikk i politiet (2013), vitnekonfrontasjoner (2013) og gjennomgangen av straffesakene mot Sture Bergwall (tidligere Thomas Quick) (2015).

Jeg har skrevet og publisert flere tekster om politiets avhørsmetoder, senest et kapittel sammen med prof. Ray Bull med tittelen: *Investigative interviewing: From England to Norway and beyond*.⁴ De siste tre årene har jeg arbeidet som medlem av den internasjonale styringsgruppen for utviklingen av globale retningslinjer for politiavhør. Prinsippdokumentet er publisert, og målet er ratifisering i FN 2022.⁵ Politiets avhør av sårbare mistenkte står sentralt i dokumentet.

Om den fagkyndige kommer fra «innsiden» eller «utsiden» reiser ulike

4 Bull og Rachlew (2019)

5 For en redegjørelse av arbeidet med utviklingen av globale retningslinjer for politiavhør, se: <https://www.apt.ch/en/universal-protocol-on-non-coercive-interviews/>

problemstillinger, men det overordnede poenget forblir det samme: Ingen går inn i en fagkyndig utredning uten en forforståelse av sitt fag.⁶ Om ikke annet nevnes spesielt, er det meg bekjent, konsensus i fagmiljøet omkring teorien jeg legger til grunn (med referanser). Jeg tror jo selvsagt at forskere med tilsvarende bakgrunn vil stille seg bak de konklusjonene jeg presenterer. Samtidig er det jo slik at min anvendelse av teori, med påfølgende analyser av det empiriske tilfanget (saksdokumentene) preges av egne tolkninger, koblinger og verdier. Jeg vil så langt det er mulig tilkjenne de passasjene hvor mine vurderinger bygger på skjønn, og på den måten søke å hjelpe deg som leser med å identifisere de kritiske spørsmålene som du uansett må gjøre seg opp din selvstendige mening om.

1.4 Etske spørsmål

Oppdraget reiser etiske spørsmål. Så langt jeg vet er jeg ubeslektet og for øvrig uforbundet når det gjelder sakens aktører. Meg bekjent kjenner jeg ingen av de berørte partene i Silje-saken. På begynnelsen av 1990-tallet arbeidet jeg som politikonstabel ved Sentrum politistasjon i Oslo. Her arbeidet også nåværende politimester i Trondheim, Nils Kristian Moe. Slik sett kjenner vi hverandre, men vi har ikke hatt personlig eller faglig kontakt siden vi arbeidet på samme vaktlag, ca. et års tid, for snart 30 år siden.

1.4.1 Taushetsplikt

Mine analyser bygger i all hovedsak på straffesaksdokumenter. Utgangspunktet er at opplysninger om andres personlige forhold, som jeg får tilgang til gjennom mitt arbeid, er taushetsbelagt, jfr. politiregisterloven § 23, første ledd. Det finnes flere bestemmelser og hensyn som begrenser taushetsplikten, inkludert samme lov § 24 og 34, jfr. politilovforskriften § 9-8. Riksadvokaten har informert meg om at embetet anser at Silje-saken har betydelig offentlig interesse. Saken fikk i sin tid og innledningsvis bred, offentlig omtale. Brennpunkt har opplyst at Siljes mor deltar i den kommende dokumentaren. To av de tre mistenkt guttene har også gitt NRK samtykke til dokumentinnsyn

⁶ For «innsideforskerens» særlige fortrinn og utfordringer, se evt. Rachlew (2010).

i sakens anledning og gir intervjuer anonymisert. Den tredje gutten og hans foresatte ønsker ikke å være med i programmet, men har etter det jeg har fått opplyst ikke hatt noen motforestillinger mot programmet. I rapporten her, anonymiseres alle, med unntak av Silje.

Flere av unntaksbestemmelsene fra taushetsplikten er slik sett oppfylt, men riksadvokaten har anmodet meg om å iaktta det ansvaret som påhviler meg i lys av politiregisterloven § 23, andre ledd. I min tekst må jeg ta høyde for at Silje-saken vil kunne bli gjenstand for en fremtidig etterforskning. Etterprøvbare omstendigheter fra åstedet, obduksjonsrapporter m.m. – dvs. opplysninger som kanskje ikke er kjent, og som potensielt sett ville kunne skade etterforskningen, dersom de ble publisert i en rapport som denne, bør identifiseres og skjermes.

Jeg har etter beste evne skjermet slike opplysninger. Obduksjonsrapporten er nevnt i rapporten, men beskrevet i beskjeden grad og på et «grovkornet» nivå. For å underbygge noen av mine kritiske funn fra politiets arbeid på åstedet, har jeg blant annet illustrert min argumentasjon med tre bilder fra straffesaken. Ikke av Siljes kropp, men fra området i nærheten. Illustrasjonene kan være av faglig betydning for eventuelle kolleger fra politi og påtalemyndigheten, for eksempel dersom saken skulle bli underkastet nye undersøkelser, etterforskning eller granskning. De illustrative detaljene i to av bildene tjener ikke samme formål for allmenheten, og kunne kanskje – i en gitt situasjon – vanskeligstilt en eventuell, fremtidig etterforskning, jfr. hensynene som ligger til grunn for politiregisterloven § 23, andre ledd. Denne rapporten finnes derfor i to versjoner: En offentlig versjon der noen få detaljer - som to av bildene fra åstedet - er tatt ut eller sladdet. Alle mine kritiske konklusjoner er bevart, men underbygges ikke i denne passasjen av rapporten med samme detaljnivå som i versjonen som er beregnet for internt, videre bruk i politi og påtalemyndigheten.

Forskjellene på de to versjonene er ikke store. Silje-saken er beskrevet og omtalt i media. Det er gått 27 år siden hendelsen, og polititaktiske detaljer som kan være avgjørende under etterforskning av en straffesak som er dager, uker, måneder – i gitt situasjon noen år gammel, for

eksempel en vitneopplysning om et presist klokkeslett – vil aldri på samme måte kunne bli et avgjørende bevis i en 27 år gammel sak. Om klokken var 1215 eller 1245 en bestemt dag for 27 år siden vil et menneske ikke klare å skille med noen grad av bevismessig presisjon fra sin hukommelse alene. Skulle et slikt (eller tilsvarende) muntlig bevis bli viktig i en fremtidig etterforskning, må det potensielle beviset belyses gjennom andre og eksterne kilder for å nå noen grad av bevisverdi; om vitnet fortalte hva klokken var da det ble avhørt dagen etter hendelsen for 27 år siden, at vitnet så VM finalen som ble spilt samtidig, eller tilsvarende. Behovet for å skjerme taktiske opplysninger av hensyn til etterforskningen jfr. politiregisterloven 23, andre ledd, er med andre ord begrenset.

Det blir umulig å gjennomføre en kritisk analyse av avhørene av de mistenkte barna, uten å beskrive deres forklaringer i detalj. Barna forteller ulike ting om skadene på Silje. Jeg presenterer ikke deres forklaringer som et objektivt faktum, snarere tvert imot stiller jeg en rekke kritiske spørsmål til barnas forklaringer. De kontrollerbare opplysningene om Siljes skader ligger i de kriminaltekniske undersøkelsene og i obduksjonsrapporten. De beskriver jeg i beskjeden grad. I et av avhørene forekommer det et unntak. Her har jeg sladdet. Derfor er de to rapportene for det meste identiske. Del I, II og IV skal være identiske.⁷

1.4.2 Den sakkyndiges konklusjoner

Kanskje ligger de viktigste, etiske spørsmålene i formuleringen av mine konklusjoner. Som forsker og seniorrådgiver har jeg ingen formell beslutningsmyndighet. Mine konklusjoner må aldri forveksles med rettslige konklusjoner eller beslutninger. Det er mine synspunkter som presenteres. De er ikke nødvendigvis de samme som politi- og påtalemyndighetens synspunkter. Som rådgiver fra innsiden påhviler det meg uansett et tungt ansvar.

⁷ Å oppdatere to tekster parallelt kan by på visse utfordringer. En forglemmelse eller to kan ha sneket seg inn. For eksempel at en skrivefeil er korrigert i det ene dokumentet, og forglemt i det andre.

Det blir umulig å løse oppdraget uten å berøre spørsmål knyttet til bevisvurdering - det ligger i mandatets kjerne. Uansett hva jeg eventuelt måtte finne i mine undersøkelser, vil jeg aldri være i posisjon til å konkludere i spørsmålet om skyld eller uskyld. Presiseringen er i tråd med mitt syn på sakkyndiges rolle, som blant annet kommer til uttrykk i min publiserte artikkel: *Hvor langt strekker vitneplikten? – Vitnepliktens skjæringspunkt mot sakkyndighet*:

Etter mitt syn bør mandatet være av generell karakter, slik at den konkrete bevisvurderingen forblir hos dommerne.⁸

I senere sakkyndige utredninger utdyper jeg det viktige poenget, for eksempel i min erklæring til Stavanger tingrett,⁹ hvor jeg presiserer at den sakkyndiges mandat aldri må utformes på en måte som «ikke lar seg besvare uten at den sakkyndige tvinges til å trekke konklusjoner som direkte eller indirekte berører skyldspørsmålet» (s. 15 og 16).

Om jeg fikk sjansen til å formulere meg på nytt, ville jeg kanskje strøket «indirekte». Jeg har nok erfart at det normative ideal jeg forsøker å få frem, nemlig at den sakkyndige aldri må tre inn i dommerrollen, ikke er til hinder for at den sakkyndiges bidrag (indirekte) vil kunne påvirke beslutningstakerens samlede bevisvurdering.

Når journalister, advokater, sakkyndige, privatetterforskere, forfattere eller andre velger å gå inn i en avsluttet straffesak, påhviler et etisk ansvar ovenfor sakens aktører, ikke minst de pårørende. Den endelige, rettslige avgjørelsen har en verdi, nettopp fordi den representerer og markerer en avslutning på en (i en gitt situasjon) lang og vond prosess. Som en rettskraftig dom, vil en henleggelse fra påtalemyndigheten for mange fungere som et viktig element i (for eksempel) en sorgprosess. Silje-saken aktualiserer disse problemstillingene.

Når en straffesak er avgjort, og noen likevel velger å vurdere sakens beviser på nytt, er jeg av den oppfatning at initiativtakeren - og

⁸ Rachlew (2006) s. 124-125

⁹ Rachlew (2016). Sakkyndig erklæring til Stavanger tingrett, datert 12.02.2016.

andre som involveres - må innta en "objektiv" tilnærming. Jeg skriver objektiv i anførselstegn fordi ingen mennesker i en slik prosess kan etterleve det objektive ideal. På tilsvarende måte som politiet umulig kan opptre "objektivt" etter en arrestasjon av en mistenkt, påhviler det initiativtakeren et ansvar om å tilstrebe en prosess der kravet til "objektivitet" ligger til grunn for arbeidet som utføres - som et normativt ideal. Uansett hvem den sakkyndige oppnevnes av, skal oppdraget etter mitt syn uansett løses på tilsvarende måte som om oppdraget ble utført for en nøytral part (domstolene).

Jeg presiserer i denne anledning at jeg under min kontakt med journalistene i NRK, og som seniorrådgiver hos riksadvokaten, ikke har opplevd signaler som indikerer en annen forventning. Snarere tvert imot.

1.4.3 Mine konklusjoner – ingen andres

Selv om jeg arbeider som seniorrådgiver hos riksadvokatembetet, så er det forskeren Asbjørn Rachlew (Ph.d.) som utfører det faglige arbeidet - på tilsvarende måte som under tidligere oppdrag jeg har utført som (i) sakkyndig for domstolene; (ii) forfatter av vitenskapelige publikasjoner; (iii) ekstern foreleser eller (iv) samfunnsdebattant.

Selv om min rapport sendes til riksadvokaten, og distribueres videre fra embetet, må teksten aldri forveksles med føringer eller ytringer i form av direktiv, brev, rundskriv eller tilsvarende fra riksadvokaten eller riksadvokatembetet. Rapportens presisjonsnivå, konklusjoner og meninger er mine, ingen andres. Det betyr blant annet at jeg kan mene og konkludere annerledes enn hva riksadvokatembetet ville ha gjort, dersom rapportens innhold var deres.

Rent formelt er min tilknytning til riksadvokaten i dette arbeidet klart: Jeg utfører oppdraget som hans rådgiver. Med unntak av perioder med studier og forskningsopphold (til sammen 7 år) har jeg vært ansatt i norsk politi siden 1990. Min tilknytning til norsk politi er således også klar. Det reiser spørsmål om hva det vil si å forske på sine egne.

1.5 Å forske på sine egne

I tillegg til det generelle ansvaret, er det knyttet flere metodiske og etiske utfordringer til den som velger å forske/granske egen profesjon. I den anledning vil jeg henviser til min artikkel «Å forske på sine egne». Teksten bygger på min prøveforelesning ved Det juridiske fakultet med samme tittel, senere publisert i PHS forskning 2010:3.¹⁰ Artikkelen er pensum på flere studier ved Politihøgskolen. Her løfter jeg frem innsideforskerens særlige ansvar og etiske utfordringer. Tema er gjennomgående, men særlig aktuelt er underkapittelet om «Formidling» (s. 146 – 147), der jeg blant annet skriver:

Media har en spesiell, kontrollerende rolle ovenfor politiet. Funn som indikerer normative avvik i politiets virksomhet, blir raskt nyhetsstoff, og kommer kritikken fra innsiden vet jeg av erfaring at kombinasjonen risikerer å skape store overskrifter. Ikke nødvendigvis fordi forskningen, isolert sett fortjener så stor plass, men fordi kritikk fra innsiden, fortsatt er så uvanlig at det gir assosiasjoner til sensasjon og skandaler. Det hviler således et skjerpet ansvar på forskere som velger å forske på sine egne. Ikke først og fremst fordi de risikerer å formidle sitt subjektive syn, men fordi blikket som formidles gis vitenskapelig tyngde.

En betydelig utfordring for alle som forsker på sine egne er om den som tar på seg oppgaven makter å tre inn i rollen, og angripe oppdraget med tilstrekkelig, akademisk eller kritisk distanse. Behovet for nødvendige distanse knytter seg både til feltet som undersøkes (her: politi og påtalemyndigheten) og til saken spesielt.

I de siste 20 årene, og med særlig intensitet de seneste 10 årene, har jeg påtatt meg tilsvarende rolle i en rekke prosjekt, også med oppdrag fra riksadvokaten. Det er en krevende rolle. Så langt har jeg ikke registrert kritikk om at mine bidrag har båret preg av for tette bånd, kollegiale formuleringer, manglende kritisk blikk, eller tilsvarende.

¹⁰ Rachlew (2010)

1.6 Justisfeil og læringsperspektivet

En justisfeil er, kort fortalt, ethvert avvik fra straffesakens optimale utfall. Politi og påtalemyndighet begår justisfeil hver eneste dag. De aller fleste korrigeres internt, uten nevneverdige konsekvenser i form av lidelser eller kostnader. Noen justisfeil forplanter seg inn i systemet. De får typisk nok større konsekvenser, og koster mer å korrigere. Enkelte justisfeil korrigeres aldri, og kan i ytterste konsekvens få dramatiske konsekvenser, som for eksempel under rettsprosessene mot Fritz Moen.

En hyppigere form for justisfeil, er at skyldige, som burde vært dømt, går fri. Justisfeil kan slå begge veier.¹¹ Et dårlig avhør, er et dårlig avhør, uansett. Det sentrale ved teoriene knyttet til justisfeil er, som påpekt av Forst (2004 s. 218):

Når justisfeil oppdages bør de stimulere til undersøkelser som tar sikte på å avdekke om, eventuelt hvilke, systemiske årsaker som forårsaker dem.

Koblingen mellom justisfeil og læringsperspektivet er slik sett direkte og forskningsbasert.

I min første, uforpliktende gjennomlesning av politiets avhør av de mistenkte barna i Silje-saken, oppdaget jeg flere justisfeil, for eksempel i form av manglende oppfølgingsspørsmål fra avhørerenes side. Hvor alvorlige de er, og hvilke eventuelle konsekvenser de fikk, vil jeg forsøke å belyse nedenfor. Uansett: Det er først når justisfeilene er belyst, at det gir mening å undersøke hva norsk politi og påtalemyndighet eventuelt kan lære av dem. Jeg tror potensialet er stort, nettopp fordi avhør av mistenkte barn har vært et forsømt fagfelt.

Påstanden trer klart frem i rapportens del II som omhandler det teoretiske grunnlaget for mine analyser. Her sammenligner jeg utviklingen av politiets avhør av mistenkte barn med utviklingen knyttet til politiets avhør av *fornærmede* barn. Fordi gapet (forskjellen) mellom utviklingen av politiets håndtering av fornærmede og mistenkte barn er så stor, kan

¹¹ For en redegjørelse av begrepet og teoriene knyttet til Justisfeil på norsk, se Rachlew (2009).

læringskurven bli både bratt og smertefull.¹² Men, det gir begrenset effekt å utvikle våre organisasjoner, uten å ta tak i våre svakeste sider.

1.7 Læringsperspektivet og sanntid

Justisfeil handler slik sett om å angripe faglige problemstillinger med et tankesett som må kunne sies å være den rake motsetningen til hvordan politiet valgte (dvs. unnløst) å håndtere Birgitte-saken. Der ble politiets avhører på alle måter stående igjen alene, uten et system som evnet eller turte å ta tak i de systemiske årsakene som forårsaket justisfeilene som oppsto under avhørene av fetteren. Det var ikke Kripes-etterforskerens feil at han ikke hadde fått opplæring i avhørsteknikk. Ei heller var det hans feil (eller min, for den saks skyld) at vi ble «opplært» i en tradisjon der målet med avhøret var å få den mistenkte til å tilstå. Som beskrevet nedenfor, lå justisfeilene på systemnivå, og etter dagens standard ser vi klart at justisfeilene var grove.

Mine analyser av Silje-saken vil sentreres inn mot læringsperspektivet. Kolleger som får sitt arbeid evaluert, vil få det ut ifra et «sanntids-perspektiv».

1.8 Sanntid vs. nåtid

I etterpåklokskapens klare lys er det enklere å finne feil. Kritikken i analysene som følger er hard. Alle som får sitt arbeid evaluert har krav på en evaluering, der det tas høyde for sanntidsperspektivet – altså at prosessene og aktørene skal evalueres ut ifra forutsetningene de hadde da de utførte sitt arbeid. Det må for eksempel tas høyde for at politiets etterforskere i 1994, ikke hadde noen opplæring i avhørsmetodikk eller vitnepsykologi. Følgelig hadde datidens avhørere etterforskere heller ingen kunnskap om hvor stor påvirkningskraft politiets etterforskere har på påliteligheten av den informasjonen de samlet inn gjennom sine avhør av vitner og mistenkte.

¹² Husby (2013)

Samtidig er det et faktum at barn var like sårbare i 1994, som det de er i dag. Selv om lover og regler, utdanning og metodikk har utviklet seg, var barnets kognitive og sosiale utvikling den samme. Sagt på en annen måte: Ut ifra et bevisvurderingsperspektiv som tar sikte på å vurdere påliteligheten av metodene som ble brukt i 1994, så er det irrelevant om lov og opplæring gir bedre beskyttelse i dag.

Samfunnet utvikler seg, og det sentrale er at politiet må sørge for at det utvikler seg i takt med borgernes forventninger om et profesjonelt politi.

Det vi for all del må unngå, er en prosess der vi i sanntid forsøker å dekke over eller bagatellisere hvordan vi arbeidet den gang. Det vil fort kunne lede politiet 27 år tilbake i tid. Den som leser hele den offentlige utredningen til Mæland og hans utvalg (NOU 2007:7), vil se at justisfeilene som politi og påtalemyndigheten begikk i år 2000, da Fritz Moen ba om å få sine saker gjenopptatt, var vel så grove, som da våre kolleger «hevet stemmen» og «slo i bordet» under avhørene av Fritz Moen i 1977.

Fra et bevisvurderingsperspektiv som tar sikte på å vurdere påliteligheten av metodene som ble brukt, så er det som anført ovenfor, irrelevant om lov og opplæring gir bedre beskyttelse i dag. Mistenkte barn var like sårbare i 1994, som det de er i dag. I læringsperspektivet, derimot, vil utviklingen ha stor betydning.

1.9 Metode, empiri, teori

1.9.1 Metode

For å besvare mandatets første punkt; *om politiets etterforskning, med særlig fokus på avhørene av de mistenkte barna, reiser spørsmål som påtalemyndigheten og politiet bør undersøke nærmere*, har jeg – som i tilsvarende oppdrag – valgt å ta utgangspunkt i politi og påtalemyndighetens tese og konklusjoner. Her: Siljes død ble forårsaket av de mistenkte barna.

I boken *Bevisprövning i brottmal* lanserte Diesen (1994) en bevisvurderingsmodell han omtaler som «Alternativa hypoteser – en pragmatisk bevisprøvningsmodell». I mitt analysearbeid anvender jeg Diesens modell, komplementert med Ivar Fahsings «6Cer», for systematikk og metodisk støtte.¹³

Diesen oppfordrer den som vurderer bevis til å identifisere alternative hypoteser – det vil si lete etter rimelige, alternative forklaringer til bevisene som peker mot mistenkte, og deretter samle inn informasjon, egnet til å svekke eller støtte opp under disse. Dersom tesen (mistanken) ikke svekkes gjennom utforskning av alternative hypoteser, styrkes tesen om skyld. Ofte får flere hypoteser støtte i de tilgjengelige fakta, og alle kan i logisk forstand være «sanne». Det må i slike tilfeller treffes en avgjørelse basert på hvilken hypotese som får mest støtte i de tilgjengelige spor og bevis. Den pragmatiske bevisprøvingen bygger på abduktiv logikk, hvor formålet simpelthen er å avgjøre hvilken av hypotesene som passer best. Gitt at politiets konklusjon bygger på sakens dokumenter, skal de alternative hypotesene i Silje-saken logisk sett være de samme i dag, som de var for politiet i 1994. Spørsmålet blir da om (a) politiet har identifisert bevisenes relevante forklaringer, og (b) om disse er testet med tilstrekkelig dybde.

Gjennom vitne- og beslutningspsykologisk forskning, komplementert med kunnskap fra blant annet studier av uriktige domfellelser, har vi i dag mer kunnskap om typiske feilkilder som kan gi opphav til alternative og plausible hypoteser. I et sanntidsperspektiv reduserer det i så fall vår eventuelle rett til å kritisere at enkelte hypoteser kan være oversett. I et bevisvurderingsperspektiv var alle alternative hypoteser som eventuelt måtte tre frem i lys av dagens kunnskapsnivå, logisk sett, like plausible i 1994.

Første steg i min case-studie var å samle inn all tilgjengelig informasjon. Nedenfor har jeg kort beskrevet det empiriske grunnlaget (i all hovedsak sakens dokumenter) og hvilke begrensninger det ligger i datagrunnlaget. Neste steg i analysen ble å kontrollere presisjonsnivået

13 Fahsing (2016)

og påliteligheten av datagrunnlaget. Her trekker jeg blant annet veksler på det teoretiske grunnlaget som er beskrevet i rapportens del II, der det for eksempel redegjøres for at barn er mer suggestible (lettere å påvirke) enn voksne. Etter å ha koblet tilgjengelig informasjon, konstruerer jeg alle konkurrerende hypoteser og eventuelle underhypoteser. Svaret på de to spørsmålene: “Hva kan ha skjedd med Silje?” og “Hva *annet* kan ha skjedd?”, genererer de sentrale hypotesene i undersøkelsen. Etter å ha stilt opp de relevante hypotesene, går undersøkelsen deretter inn i en vurderende fase: Hvilken informasjon trenger jeg for å teste hypotesene, hvor finner jeg informasjonen osv. Slik sett starter prosessen på nytt, nå ved å lese saksdokumentene på nytt. Forskjellen fra første innsamling er at informasjonsinnsamlingen ved andre, tredje, fjerde osv. gjennomlesning blir mer og mer målrettet. De konkurrerende hypotesene om hva som kan ha skjedd med Silje blir normalt færre, men nye runder kan også generere nye hypoteser som må testes med samme fremgangsmåte.

I laboratoriet forsøker forskere å få full kontroll på sine forsøk. Her kan de stille opp, teste og eliminere hypoteser til de sitter igjen med det eneste mulige svaret, såkalt *deduktiv logikk*. I en case studie som denne, er det umulig å oppnå tilsvarende kontroll på alle variablene som kommer i spill. Feilkildene som jeg beskriver i rapportens del II, tilsier også et redusert presisjonsnivå. *Abduktiv logikk*, er en hypotesedrevet øvelse som aksepterer en slik usikkerhet og er det tankegodset som best beskriver prosessens logikk.¹⁴

Ideelt sett bør undersøkelsen inkludere konsulterende faser. For denne type oppdrag (en fagkyndig, kritisk analyse), vil konsultasjonen (det utenforstående, kritiske blikket) normalt finne sted når den fagkyndige presenterer sine konklusjoner for oppdragsgiveren. For eksempel ved domstolsbehandling der administrator gir partene anledning til å utfordre den sakkyndiges konklusjoner. I dette oppdraget er jeg ikke engasjert av domstolene. For å ivareta undersøkelsens behov for kritiske vurderinger, må vurderingene presenteres i et skriftlig dokument der

¹⁴ Se Kolflaath (2015) og Fåhsing (2016). Se også Rachlew, Løken og Bergstuen (2021) for en redegjørelse for praktikere på norsk.

alle som ønsker å ta stilling til undersøkelsens kvalitet, gis anledning til å vurdere validiteten og reliabiliteten av konklusjonene som presenteres. For eksempel om jeg måler det jeg påstår at jeg måler i (for eksempel) bevisverdien av et konkret vitneutsagn, vil da en ny og uavhengig undersøkelse av det samme materialet lede til samme eller tilsvarende konklusjon osv.

1.9.2 Begrensninger

Utover begrensningene, som beskrevet ovenfor, knyttet til utfordringene som innside forsker og fravær av domstolskontroll, ligger oppgavens begrensninger i undersøkelsens empiriske tilfang. Først og fremst fordi mandatet ikke legger opp til at jeg skal gjøre mine egne, selvstendige undersøkelser. En granskning av Silje-saken ville berikes betydelig, for eksempel gjennom intervjuer med de som arbeidet med saken, og ikke minst gjennom intervjuer med de impliserte barna og deres foresatte. Før det eventuelt fattes noen juridiske beslutninger i sakens anledning, bør slike (og tilsvarende) undersøkelsesskritt definitivt vurderes. En annen betydelig begrensning knyttet til det empiriske grunnlaget ligger i datidens nivå for dokumentasjonsprosedyrer (manglende notoritet). Opptak av avhørene, ikke minst av de mistenkte barna, men også av vitner, ville ha styrket undersøkelsens presisjonsnivå betydelig. At politiet i Trondheim heller ikke har protokollert noen av sine spørsmål i sine avhørsrapporter, utfordrer analysene ytterligere. I mine analyser har jeg også etterlyst informasjon om eventuelle negative funn, for eksempel knyttet til kriminaltekniske undersøkelser. Jeg legger til grunn at dersom det ble gjennomført slike undersøkelser, og de hadde gitt ”positive” resultat (for eksempel i form av blod), så ville resultatene blitt dokumentført.

Som innside-forsker skylder jeg leseren – og oppdragsgiver – å understreke at jeg under arbeidet med Silje-saken, ikke på noen måte har opplevd noen form for press om hvordan mine konklusjoner bør formuleres, eller tilsvarende. Hverken subtilt eller direkte. Derimot er jeg blitt oppfordret til å besvare mandatet på et så selvstendig grunnlag som overhodet mulig.

1.9.3 Det empiriske grunnlaget

Det primære, empiriske grunnlaget for mine analyser er politiets straffesaksdokumenter i Silje-saken. Av riksadvokaten har jeg fått overlevert 292 sider med straffesaksdokumenter. Dokumentene er redigert inn i ni under-dokumentlister (I – IX). Jeg legger til grunn at det ikke finnes ytterligere saksdokumenter. Men, fordi saken mangler mist ett dokument – og burde ha inneholdt flere rapporter - har jeg underveis i analysene (Del III) etterlyst og påpekt åpenbare mangler i saksdokumentene.

Jeg har lest, studert og analysert sakens dokumenter. Under første gjennomlesning transkriberte jeg store deler saksdokumentene inn i et arbeids- og grunnlagsdokument som ble benyttet under de påfølgende analysene (her med søkbar tekst). Passasjer som ikke ble transkribert (for eksempel detaljer fra obduksjonsrapporten osv.), ble oppsummert og skrevet inn i samme grunnlagsdokument.

I sin bok *When Children Kill Children* presenterer David Green (2008) sin prisbelønte komparative analyse mellom drapet på James Bulger (2) i Liverpool, UK (1993) med Silje Redergårds (5) dødsfall i Trondheim året etter (1994). Jeg har lest hans beskrivelser av Silje-saken. Greens bok er først og fremst en kriminalpolitisk, kriminologisk analyse av ulike rettssystemer, og utgjør slik sett en marginal del av mitt empiriske tilfang.

I tillegg til saksdokumentene har jeg benyttet internett (Google) til å søke informasjon om Silje-saken. I tråd med Greens observasjoner, finnes det overraskende lite informasjon om saken på internett. Noen få unntak finnes:

I 2020 publiserte Third Ear (Norge) podkasten [En mørk historie – Barnetragedien i Trondheim](#). Podkasten består av to episoder. Jeg har lyttet til og transkribert alle sekvensene som handler om politiets etterforskning.

I podkasten forteller daværende politimester i Trondheim politikammer blant annet om det synet som møtte ham, da han rykket ut til åstedet. Politimesteren forteller også om etterforskningen, sine personlige møter med de pårørende, og pressekonferansen han holdt etter ca. ett døgn etterforskning. Her fikk pressen vite at det var Siljes lekekamerater som hadde forårsaket hennes død. Deler av politimesterens fremstillinger inngår i mine analyser.

I 2000 publiserte BBC artikkelen *Young killers shown compassion* (Lee og Smith 2010). I artikkelen presenteres blant annet et intervju med en norsk psykolog som forteller hvordan de mistenkte barna fikk behandling da straffesaken ble overført fra politiet til Trondheim kommune (barnevernet). En passasje fra artikkelen er tatt inn i analysen.

Underveis i arbeidet har jeg hatt møter og samtaler med politiets fagmiljø (avhør av barn) ved Politihøgskolen og Kripos. De kjenner ikke Silje-saken, men i lærings- og utviklingsperspektivet har samtalen vært viktige.

1.9.4 Det teoretiske grunnlaget

Det teoretiske grunnlaget for mine analyser er relativt omfattende, og presenteres som en egen del i rapporten – Del II. Det er ikke identisk med, men bygger på teorikapitlene som lå til grunn for mine siste sakkyndige oppdrag knyttet til avhør av mistenkte barn (Rachlew 2016) og avhør av sårbare voksne (Rachlew 2020).

Del II - Det teoretiske grunnlaget

I rapporten vil jeg forsøke å besvare mandatet gjennom tre teoretiske perspektiver: Det politifaglige, det juridiske og det vitnepsykologiske. Grensedragningen mellom dem er på ingen måte skarpe, og i de utvalgte perspektivene finnes det flere fagretninger; noen generelle og prinsipielle, andre mer spesifikke. Det menneskerettslige perspektivet ligger til grunn for dem alle.¹⁵

2.1 Det politifaglige perspektivet - avhørsteknikk

Politiavhøret er politiets mest anvendte etterforskningsmetode og utgjør gjennomgående straffesakenes mest sentrale bevis. Følgelig er måten politiet gjennomfører sine avhør på, av avgjørende betydning for rettssikkerheten, rettsprosessen og publikums opplevelse av denne.¹⁶

I de seneste 30 årene har politiavhøret vært gjenstand for kritisk granskning og forskning. Kunnskapen om avhør generelt, og avhør av barn spesielt, er etter hvert blitt relativt omfattende.¹⁷ Påliteligheten av vitnebeviset¹⁸ utfordres av en rekke feilkilder.¹⁹ Feilkildene knyttes både til vitnets evne og vilje til å tilføre straffesaken pålitelig informasjon. For å besvare mandatet er muligens det mest interessante at relevant forskning i økende grad dokumenterer *hvilke* avhørsmetoder, -teknikker og -strategier som fremprovoserer – og hvilke som forebygger – feilkildenes innflytelse når politiet avhører sine mistenkte.²⁰

15 Rachlew (2009)

16 Riksadvokatens arbeidsgruppe om politiavhør (2013 s. 7)

17 Se The Mendez Principles (2021), der prinsipp 1, "On foundation", gir en overordnet oversikt over den vitnepsykologiske forskningen og den internasjonale utviklingen av de rettslige og prosessuelle rettssikkerhetsgarantiene som aktualiseres under politiets avhør av mistenkte. Barnas sårbarhet og krav på ekstra beskyttelse beskrives i prinsipp 3 – On Vulnerability.

18 Med begrepet «vitnebevis», inkluderer jeg alle former for vitner, inkludert fornærmede og mistenkte.

19 Se Magnussen (2017) og Melinder (2015) for en oppdatert oversikt på norsk.

20 Milne og Bull (1999), Gudjonsson (2003), Leo (2008), Kassin m.fl. (2009), Meissner m.fl. (2012) og Garrett (2015). For innføring i den relevante forskningen på norsk, se Rachlew og Fahsing (2015).

Politiets avhørsmetoder oppstår ikke i et vakuum; de er en del av noe større – selve etterforskningen. Etterforskningen er det politi- og påtalemyndighet som har ansvar for. Hvem som har lagt strategien for avhørene av de mistenkte barna i Silje-saken vet jeg ikke, men gjennomføringen er det politiet som forestår. Kvalitetssikring og bevisvurdering påhviler etterforskningsledelsen og ansvarlig påtaleleder.

2.1.1 Avhørsmetodikk i Norge – et kort tilbakeblikk

Ett halvt år etter at Silje Redergård (5) ble funnet død på Tiller, ble 17 år gamle Birgitte Tengs voldtatt og drept utenfor sitt hjem på Karmøy (6. mai 1995). Riktignok gikk det nesten to år før politiet pågrep Birgittes fetter og siktet ham for drapet, men de tragiske hendelsene – og politiets etterforskning av dem – utspilte seg i samme tidsepoke.

Fetteren ble varetektsfengslet og avhørt over flere uker av etterforskere fra KRIPOS. Fetteren tilsto drapet, men trakk tilståelsen etter noen uker. Domstolene oppnevnte sakkyndige til å vurdere politiets avhørsmetode og tilståelsenes bevisverdi. De sakkyndiges konklusjoner ble knusende for norsk politi: Politiet hadde brukt manipulative, tilståelsesfokuserende avhørsmetoder og tilståelsen kunne meget vel være falsk.²¹ Fetteren ble frifunnet. I kjølvannet av Birgitte-saken oppsto det flere endringsprosesser i norsk politi.

I den første publiserte studien av norsk avhørspraksis ble det klart at norsk politi ikke hadde noen opplæring eller sentralisert metodikk for avhør. Riktignok hadde erfarne etterforskere fra KRIPOS skrevet noen interne skriv om hvordan mistenkte burde avhøres. Men disse «manualene» var graderte. Innholdet i det graderte materialet ble beskrevet i den første studien som langt på vei bekreftet de sakkyndiges kritikk i Birgitte-saken: Norsk avhørsmetodikk var preget av en tilståelseskultur der alle «lovlige» triks ble satt inn for å få den mistenkte til å tilstå.²² I et gradert skriv som ble delt ut på Politihøgskolen fremgår det blant annet:

21 For en beskrivelse av den sakkyndiges arbeid og konklusjoner på norsk, se Gudjonsson 2004.

22 Se Rachlew (2003) for en kritisk analyse av disse og tilsvarende teknikker fra 1980- og 90-tallet.

Du starter bearbeidelsen av ham allerede ved første kontakt og skal ha som mål å bli den eneste han kan støtte seg til i hans vanskelige situasjon. Du har kontroll med hvem han får ha kontakt med, og på den måten hindre at han får psykisk støtte av andre.

Andre triks gikk ut på å manipulere den mistenkte gjennom instrumentell omsorg for å berede grunnen for en tilståelse. For eksempel at etterforskeren skulle «fremstille seg som siktedes beste venn», hente siktede ut av fengsel, rett før de serverte mat der, og på den måten understreke politiets ”omsorg” for den som skulle avhøres, snakke «uformelt» med mistenkte før han gjøres kjent med sine rettigheter, «motivere» ham til å gjøre det rette: dvs. tilstå. For eksempel:

«da er motiveringsfaktorene, fordeler med en tilståelse viktige, og det er nå lettere å trenge inn hos ham med dette».

Metodene var «graderte» - noe som muligens hadde sin forklaring i at de ikke tålte dagslystesten. Et av de mest graverende triksene som ble lært bort var hvordan etterforskeren skulle få forsvareren ut av avhørsrommet ved å gjøre avhøret langdrygt. Målet var å få den mistenkte til å tilstå, og i den anledning ble forsvarerens tilstedeværelse ansett som et «problem».

Politiet arbeidet ut ifra et tankesett der uskyldspresumpsjonen fikk trange levekår i en tilståelsesfokusert kultur – en kultur forskere og Europarådets torturkomité har advart mot de seneste 30 årene. Ikke bare fordi en slik praksis bryter mot prinsippene som ligger til grunn for retten til en rettferdig rettergang etter Menneskerettighetskonvensjonens artikkel 6, men også fordi studier av uriktige domfellelser viser at den gammeldagse tilnærmingen øker faren for falske tilståelser.²³

Uansett hvilken innflytelse «ekspertenes» avhørsmetodikk fikk, er det viktig å presisere at manipulative, tilståelsesfokuserede avhørsmetoder på ingen måte var et særegent, norsk fenomen. Tilsvarende logikk og

23 Kassir m.fl. (2009)

metodikk er identifisert i samtlige land som har åpnet opp for forskning og gransking på dette området.²⁴

Det norske sitatet nedenfor er skrevet av politiavdelingssjefene Leif A. Lier og Harald Tømta i 1987. Det etterfølgende danske sitatet er publisert av Christensen som hadde tilsvarende posisjon i dansk politi: 2011.²⁵

«... Ved avhør av en siktet bør vi være overbevist om at vi har gjerningsmannen foran oss ... Vi må motivere oss slik at vi ikke lar oss lure og at vi opprettholder en fast tro på at vi har gjerningsmannen foran oss.»

«... Det er lige så afgørende, har jeg erfaret, at tro på, inde i sig selv, at den mand eller kvinde, man sidder overfor, har gjort det. Det må der ikke være tvivl i ens sind om. Jeg er nødt til at gå ind i afhøringslokalet og tænke – nu sidder jeg sammen med drabsmanden. Og min opgave er at få ham eller hende til at tilstå og forklare sig.»

Jeg ønsker å understreke to poeng. For det første at forfatterne var en del av sin tid. Som ung drapsetterforsker i Oslo på begynnelsen av 1990-tallet hadde jeg samme innstilling. Den var den tenkning jeg ble oppdratt i.²⁶ Videre er det viktig å presisere at ingen av sitatene ovenfor er skrevet av mennesker med ondsinnede tanker. Snarere tvert imot. Vi gjorde det i beste hensikt – og fordi våre etater ikke hadde gitt oss noen opplæring i noen alternativ metodikk. Jeg skal være forsiktig å uttale meg om hvilken innflytelse Kripas etterforskerne hadde i Trondheim, men Lier og Tømta var lærere på Politiskolen og forbilder for mange i Norsk politi.

24 Gudjonsson (2003), Williamson, Milne og Savage (2009), Jakobsen (2010) og Kassin m.fl. (2009)

25 Christiansen (2011)

26 Rachlew (2003)

Etter Birgitte-saken fikk avhørsteknikk gradvis større plass ved Politihøgskolens grunnutdanning. Akademia begynte å interessere seg for faget og politiet innledet egen forskning. Med denne bakgrunn ble opplæringsprogrammet K.R.E.A.T.I.V. utviklet som det første, nasjonale utdanningsprogrammet for norske etterforskere. I 2001 ble utdanningskonseptet overført til Politihøgskolen og med det tok politiet et oppgjør med de manipulative, tilståelsesfokuserede avhørsmetodene.²⁷ Også Høyesterett fulgte opp:

«Det er klart at metodene for avhør og den manglende protokolleringen av et større antall avhør, innebar en krenkelse av As vern etter straffeprosesslovens § 230 og påtaleinstruksens § 8-2 og § 8-11. Etter min mening medførte avhørssituasjonen, framgangsmåten under avhørene og den manglende protokollering en risiko for uriktige tilståelser».²⁸

Tidligere kripsetterforsker og senere sjef for avdelingen for etter- og videreutdanning i etterforskning ved Politihøgskolen, Ivar Husby, omtaler endringsprosessen i Norsk politi som «smertefull, men nødvendig».²⁹ I kjølvannet av gjenopptakelsesprosessen av straffesakene mot Fritz Moen henviste riksadvokat Tor-Aksel Busch og politidirektør Ingelin Killengreen (2007) til den samme utviklingen og anførte at «*Politiets avhørsteknikk er vesentlig endret og forbedret....*».

Gjennom Politihøgskolens nasjonale lansering av opplæringsprogrammet KREATIV i 2003, ble Norge det andre landet i verden som dedikerte seg til forskningsfunderte avhørsmetoder.³⁰ Riksadvokaten

27 Se Fahsing og Rachlew 2009 for en nærmere beskrivelse av snuoperasjonen. Evt. Rachlew og Fahsing (2015) for en kort redegjørelse på norsk.

28 HR-2001-00778

29 Husby (2013)

30 For en oppdatert, kort og konsis redegjørelse for når, hvorfor og hvordan de forskningsfunderte avhørsmetodene (KREATIV) ble implementert i Norge, se Rachlew (2021). I faglitteraturen omtales de forskningsfunderte avhørsmetodene ofte som «investigative interviewing», som på engelsk da står i kontrast til de utdaterte, erfaringsbaserte og tilståelsesfokuserende «Interrogation».

formaliserte på mange måter den kunnskapsfunderte utviklingen i sitt rundskriv om politiavhøret.³¹

Under sitt siste besøk i Norge (2018), rettet den Europeiske torturkomiteen særlig oppmerksomhet på de norske avhørsmetodene, og i sin rapport til den norske regjeringen trekkes endringsprosessen og gjeldende avhørsmetodikk frem som eksempel til etterfølgelse i Europa.³²

Overgangen fra erfaringsbaserte, manipulative avhørsmetoder tekniker, der tilståelsen er målet, til forskningsbaserte, mer informasjonsinnsamlende avhørsmetoder, beskrives i en rekke bøker, fra flere land, i ulike perspektiv.³³ Meta-analyser av tilgjengelig forskning underbygger behovet for en reform. I sin siste standard rapport beskriver Europarådets torturkomité reformen, og omtaler den som et paradigmeskifte.³⁴ De nye, forskningsbaserte metodene hviler ikke bare på et tryggere, etisk fundament; de produserer også flere tilståelser, samtidig som de reduserer falske tilståelser.³⁵

I tråd med Europarådets torturkomiteens anbefalinger til europeisk politi de siste 20 årene, tar norsk politi i dag som hovedregel opp alle politiavhør med minimum lydopptak. I alvorlige saker sikres alle muntlige bevis, som innhentes av politiet under avhør, med videoopptak (Riksadvokaten 2016). Fordelene er mange og åpenbare. Ikke bare sikres bevisene i sin original. De som senere skal vurdere bevisverdien kan ved behov undersøke *hvordan* bevisene ble innhentet.

Eksterne vurderinger av metodikk og teori som presenteres for norsk politi indikerer altså at Norge i dag ligger på et høyt, internasjonalt nivå.³⁶ Det er imidlertid grunn til å påpeke at det fortsatt savnes et system i

31 Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2016 om Politiavhør

32 CPT (2019)

33 Milne og Bull (1999), Schollum (2005), Fahsing og Rachlew (2009)

34 CPT Standards (2019a). Merk at CPT-standards er en relativt hyppig anvendt rettskilde for EMD. Se NCHR (2020). For en historisk analyse av forholdet mellom EMD og CPT, se Snacken (2014) og Murdoch (2006).

35 Meissner m.fl. (2012). The Mendez Principles (2021)

36 Granhag m.fl. (2012)

politiets organisasjon for implementering av teori i praksis. Utover Politihøgskolens grunnutdanninge stilles det ingen formelle krav til etterforskere som skal avhøre mistenkte, verken til formalkompetanse eller ferdigheter.³⁷ Det betyr blant annet at den som mistenkes risikerer å bli avhørt av en som ikke har de ferdighetene som kreves.³⁸

Selv om utdanningen har utviklet seg betraktelig de siste tiårene, er det naivt å tro at alle etterforskere vil utvikle seg i en profesjonell retning, uten oppfølging eller kontroll. Behovet for et system med rutiner for kvalitetssikring, støtte og oppfølging av politiets etterforskere fremheves i den internasjonale faglitteraturen som avgjørende for å heve kvaliteten på politiets avhør.³⁹ Kvalitetssikring, støtte og oppfølging er også det politiets etterforskere selv rangerer som det viktigste tiltaket for å heve og sikre kvaliteten på norske politiavhør.⁴⁰

2.1.2 Avhørsteknikk og asymmetrisk kommunikasjon

Banebrytende studier har vist at flere politietterforskere, i ulike land, har hatt for vane å stille rekker av lukkede og ledende spørsmål, der den avhørte også ble avbrutt når svaret ikke gikk i forventet (ønsket) retning.⁴¹ I tilståelsesfokuserte avhørsteknikker er avbrytelser fortsatt en del av gjeldende strategi under avhør av mistenkte som nekter straffeskyld.⁴² Hensynene bak uskyldspresumpsjonen og forskning på mellommenneskelig kommunikasjon tilsier at en slik logikk hverken er hensiktsmessig eller spesielt effektiv.⁴³

Når slike avhørsteknikker kombineres med et bevisst eller ubevisst ønske fra etterforskeren om å få bekreftet sin initiale mistanke, kan kommunikasjonsprosessen lede ut i en form for selvoppfyllende profeti,

37 Rachlew og Fahsing (2015)

38 For en systemkritisk redegjørelse og nærmere begrunnelse for påstanden, se Rachlew (2015).

39 Se for eksempel Clarke og Milne (2001).

40 Riksadvokatens arbeidsgruppe (2013 s. 59)

41 Fisher og Geiselman og Raymond (1987) og Baldwin (1992)

42 Inbau m.fl. (2001). For en norsk beskrivelse av avbrytelsesteknikkene (og rasjonale bak dem), se Rachlew (2003).

43 Meissner m.fl. (2012) – oversatt til norsk av Nilsen (2013)

der vitnets opprinnelige oppfatning av hendelsen gradvis tilpasses politiets teori, omtrent slik en av pionerene på området beskrev den destruktive dynamikken:⁴⁴

På den ene side forsøker etterforskeren ubevisst å lede avhøret i en retning som sammenfaller med hans hypotese om hva som kan ha hendt. På den andre side, forsøker den avhørte, ofte grunnet underlegenhet og usikkerhet i situasjonen, å tilfredsstille etterforskeren for å gi et inntrykk av respekt og pålitelighet. I hvert eneste spørsmål leter den avhørte etter hva som kan være etterforskerens forventninger og i sine svar vil den avhørte, ofte ubevisst, utelate detaljer som ikke stemmer med det etterforskeren spør etter. Etterforskeren vil når han forsøker å bygge opp en teori om hendelsesforløpet søke etter detaljer som passer inn og ubevisst ignorere dem som er i motstrid. Når han så stiller sine oppfølgende spørsmål tar de derfor utgangspunkt i etterforskerens gradvis økende ubalanserte informasjonsoppfatning. På denne måten påvirkes gradvis også den avhørtes originale oppfatning – den forholder seg ikke lenger til det som faktisk har hendt – formålet med minnegjenhenting blir å tilfredsstille etterforskerens ønske om å bevise sin teori.

Informasjon som «ikke passer inn» kan gå tapt, og om spørsmålene er ledende risikerer etterforskeren å produsere falske minner og/eller overskrive genuine.⁴⁵

2.1.3 Politiets avhør – en del av etterforskningen

Kort fortalt kan avhørsmetodikken som norske etterforskere i dag trenes opp i, beskrives som det motsatte av tankegodset bak tilståelsesfokuserede avhørsmetoder, der mistanken (tesen) søkes bekreftet. Mine analyser av Silje-saken indikerer at politiets etterforskning i betydelig grad preges av en undersøkelsesmetodikk der det utelukkende søkes etter

44 Trankell (1972 s. 27)

45 Lofthus og Palmer (1974)

bekreftelser om at det var de mistenkte barna som utøvde volden som ledet til Siljes død. I dag oppfordres politiets etterforskere til å identifisere *alternative* hypoteser – det vil si lete etter rimelige, alternative forklaringer til bevisene som peker mot de mistenkte, og deretter samle inn informasjon, egnet til å svekke, eller støtte oppunder disse. Dersom tesen (mistanken) ikke svekkes gjennom utforsking av alternative hypoteser, styrkes mistanken.⁴⁶

Modellens viktigste egenskap er at den reduserer faren for ubevisste psykologiske bekreftelsesfeller og operasjonaliserer uskyldspresumpsjonen, samtidig som den reduserer skyldiges mulighet til senere å fremme plausible motstrategier.⁴⁷

I norsk faglitteratur om politiavhøret argumenteres det for at denne tenkningen (som omtales som abduktiv logikk) bør prege politiets etterforskning generelt og avhørene spesielt. Videre, at metoden og tenkemåten kan videreføres i den etterfølgende vurderingen av bevisene politiet innhenter, vurderer og formidler.⁴⁸

De alternative hypotesene i en konkret straffesak vil være de samme, uavhengig om det er etterforskningslederen, påtalemyndigheten, forsvareren eller domstolene som stiller dem opp.⁴⁹ De som eventuelt skal treffe beslutninger om skyldspørsmålet må være overbevist om at det ikke finnes en sannsynlig, alternativ forklaring til påtalemyndighetens samlede vurdering av bevisene. Styrken i bevisbedømmerens konklusjon påvirkes både av hvor mange hypoteser politiet tester (etterforskningens bredde), og hvor grundig politiet undersøker dem (etterforskningens dybde).

Med denne bakgrunn, blir oppgaven for etterforskningsledelsen, påtalemyndigheten og domstolene å kontrollere at politiets etterforskere har (a) identifisert bevisenes relevante hypoteser; (b) om de plausible

46 Diesen (1994) s. 121 – 140

47 Fahsing og Rachlew (2015), Ask og Granhag (2005)

48 Rachlew og Fahsing (2015)

49 Diesen (1994) s. 133

”forsvarshypotesene” er testet med tilstrekkelig dybde, og (c) om hypotesene er testet med metoder som gir pålitelige svar.

2.1.4 Avhørsteknikk og avhør av mistenkte barn og ungdom

I motsetning til avhør av mindreårige vitner og fornærmede hvor Politihøgskolens etter- og videreutdanning har tilbudt egne kurs (og senere vektallsbaserte studier) i mange år, finnes det ingen særlig utdannelse for etterforskere som skal avhøre mistenkte barn under 18 år. Årsakene er mange og sammensatte, men at avhør av unge vitner og fornærmede er gitt prioritet skyldes nok blant annet de akutte problemene som oppsto under avhørene av barna i Bjugnsaken og ikke minst ordningen med dommeravhør (i dag; tilrettelagte avhør av fornærmede og vitner) – der videoopptakene av de tilrettelagte avhørene skal/vil kunne tre i stedet for vitnets personlige forklaring under hovedforhandlingen, jfr. strpl. § 298.⁵⁰

I de spesialiserte utdanningene er alt fokus rettet inn mot avhør av mindreårige/sårbare fornærmede og vitner. Spesialiseringen i *tilrettelagte avhør av barn*, sentrerer inn mot politiets avhør av fornærmede og vitner i alderen 6 til 16 år.⁵¹ Fokuset for den ytterligere spesialiseringen om *tilrettelagte avhør av særlig sårbare personer* er rettet inn mot fornærmede førskolebarn og utviklingshemmede.⁵² Av studieplanen for juristenes videreutdanning fremgår det at ”Tilrettelagte avhør skal bidra til å frembringe de opplysninger som barnet eller den særlig sårbare personen har om mulige straffbare forhold, altså vitner og fornærmede.”⁵³

Avhør av mistenkte barn vies lite eller ingen plass på disse studiene. Det forutsettes – og kreves – at etterforskere som opptas til studiet har generell avhørsutdanning i form av K.R.E.A.T.I.V. eller tilsvarende. For

50 Se også *Forskrift om avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner (tilrettelagte avhør)* (2015), evt. rapporten som ligger til grunn for forskriftene; *Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker* (2012), evt. forarbeidene til loven; Prop. 112 L (2014–2015) og Innst. 347 L (2014–2015)

51 PHS (2019)

52 PHS (2019a)

53 PHS (2016)

påtalemyndighetens jurister oppstilles krav om erfaring, men ingen krav til utdanning i avhørsmetodikk.

Avhør av *mistenkte* barn og andre sårbare er imidlertid heller ikke nevneverdig omtalt på Politihøgskolens generelle opplæring i avhørsmetodikk for etterforskere. I det reviderte kurset, ”Nye K.R.E.A.T.I.V”,⁵⁴ er tidligere Kreativ-leksjon om reglene for ulike former for «*Bistand under politiavhøret*», tatt ut. Den tidligere leksjonen inkluderte informasjon om formalitetene knyttet til avhør med verge, hjelpe- og setteverge, men ble, illustrerende nok, ikke oppdatert. Som påpekt av Buseth (2020): *Denne opplæringen, som kalles KREATIV, er rettet inn mot voksne og har lite fokus på barns sårbarhet.*

Jeg vet at Politihøgskolen har planer om å utvikle et spesialiseringsstudie rettet inn mot avhør av mistenkte barn og andre sårbare, men studiet lar vente på seg. Etterforskerne som går kurset ”Nye Kreativ” og påbygningen ”Avhør av voksne”,⁵⁵ får riktignok noe generell kunnskap om at barn er mer sårbare for ulike former for påvirkning enn voksne, men begrenset kunnskap om alle utfordringene som reises når den som mistenkes og avhøres tilhører en sårbar gruppe.

Videreutdanningene i avhørsteknikk («Nye Kreativ» og «Avhør av voksne») fokuserer på grunnleggende prinsipper for avhør av voksne vitner og mistenkte. Prinsippene, minimumsrettighetene og de underliggende verdiene gjelder selvsagt også for avhør av mistenkte barn. Men som påpekt av FNs komite for barns rettigheter og i ”The Mendez Principles”, har alle barn et legitimt krav på å bli avhørt av særlig kompetente (spesialiserte) etterforskere, uansett om barnet har vært vitne til, eller mistenkes for å ha begått et lovbrudd.⁵⁶

54 PHS (2016b). Akronymet K.R.E.A.T.I.V. står for **K**ommunikasjon, **R**ettssikkerhet, **E**tikk og empati, **A**ktiv bevisstjøring, **T**illit gjennom åpenhet, **I**nformasjon og **V**itenskapelig forankring.

55 PHS (2019b)

56 CRC C (2007), The Mendez Principles (2021)

Det er først og fremst hensynet til barnets beste som førte fram til den nye ordningen med tilrettelagte avhør av vitner og fornærmede barn. Mange av hensynene som løftes frem ved tilrettelagte avhør av fornærmede barn, er selvsagt like relevante for avhør av mistenkte barn. I kombinasjon med verdiene og prinsippene som ligger til grunn for uskyldspresumpsjonen, ser jeg ingen legitime hensyn som taler for at etterforskere som tildeles oppgaven med å avhøre mistenkte barn, ikke skulle ha tilsvarende kompetanse som de med ansvar for avhør av vitner og fornærmede barn.

2.1.5 Mistenkte barn – mellom to stoler

I norsk sammenheng kan det virke som om mistenkte barn og andre sårbare grupper har «falt mellom to stoler» under utviklingen av de, relativt sett, nye utdanningene i avhørsteknikk. Politihøgskolen (og myndighetene) har valgt å starte med oppbygging av generell grunnkompetanse for avhør av vitner og mistenkte, uavhengig av alder og hva saken gjelder (Kreativ). I spesialiseringssporet (avhør av barn) har hensynet til barnets beste fått langt mindre oppmerksomhet enn de barna som mistenkes for å ha gjort noe straffbart. Det er uheldig, og ikke på linje med internasjonale føringer. Her presiseres det (blant annet) at politiets avhørsopplæring må tilrettelegges på en måte som sikrer at mistenkte barn ikke utsettes for avhørsmetoder som fører til tvunget eller upålitelige tilståelser eller forklaringer.⁵⁷ Videre presiseres det at måten politiet møter barnet på, kan få avgjørende betydning for barnets senere holdninger til myndighetene og samfunnet det lever i.⁵⁸ Profesjonelle avhør av mistenkte barn har slik sett et ikke ubetydelig, forebyggende perspektiv. Og - som påpekt av FN: Politiets møte med den mistenkte kan slå begge veier.

FN understreker i denne anledning behovet for særlig opplæring av de som settes til oppgaven med å avhøre de mest sårbare barna, inkludert mistenkte barn med ulike former for minoritetsbakgrunn.

57 CRC C (2007), Mendez Principles (2021, principle 3 – On vulnerability)

58 FN (1985) The Beijing rules, art. 10.

Som jeg straks vil gjøre rede for avspeiler i og for seg Politihøgskolens skjeve spesialisering straffeprosesslovens (skjeve) regulering av ulike former for avhør. Et interessant poeng er at denne skjevheten meget vel kan skyldes forskningen på området. Den er like skjev.⁵⁹

I tillegg til en rekke masteroppgaver er det skrevet fem doktorgrader om avhør av vitner og fornærmede barn i Norge.⁶⁰ Jeg kjenner ikke til en eneste studie av hvordan norsk politi møter barn som mistenkes for lovbrudd.⁶¹ Studier fra USA og Sverige indikerer at politiet der avhører mistenkte barn med de samme tilståelsesfokuserte og manipulative teknikkene som de anvender under avhør av voksne.⁶² Hvordan dette utspiller seg i Norge, vet vi strengt talt ikke. Men, det er dessverre ikke bare Silje-saken som indikerer at politiets avhør av mistenkte barn ikke har fått den oppmerksomheten det burde.

I 2016 vitnet jeg som sakkyndig oppnevnt vitne for domstolene. Retten ønsket en utredning av et avhør fra 2014, der en 15 år gammel mistenkt gutt ble avhørt uten forsvarer og uten verge. Kort fortalt måtte jeg konkludere med at barnets straffeprosessuelle menneskerettigheter ble brutt. I domspremissene for den frifinnende dommen anførte tingretten blant annet:⁶³

Retten er enig i at det hefter betydelige mangler ved avhøret, herunder også hva gjelder objektiviteten ved gjennomføringen av dette.

Saken er dessverre ikke unik. I de senere årene har både domstolene og riksadvokaten måttet kritisere flere avhør av mistenkte barn.⁶⁴ Behovet for en utvikling er slik sett også underbygget gjennom vurderinger av enkeltsaker.

59 Redlish m.fl. (2004 s. 107)

60 Gamst & Langballe (2004), Melinder (2004), Myklebust (2009), Baugerud, (2012) og Sinkerud Johnson (2015).

61 Unntaket som bekrefter regelen, se: Buseth (2020)

62 Redlish m.fl. (2004 s. 122)

63 Stavanger tingrett (2016)

64 HR-2017-1894-U, Riksadvokaten (2019), Kristiansand tingrett (2020)

Under den generelle utviklingen av politiets avhørsmetoder i Norge har kunnskap fra UK stått sentralt. Etter granskning av flere, nasjonale rettsskandaler ble Britisk politi det første som tok et oppgjør med de tilståelsesfokuserede avhørsmetodene. Britisk politi innledet samarbeid med forskerne og sammen utviklet de forskningsfunderte avhørsmetoder (Investigative interviewing). Et betimelig spørsmål blir da hvorfor Norge ikke latt seg inspirere av britene hva gjelder avhør av mistenkte barn. Svaret presenteres av Von Berg, der hun i 2019 undersøkte hvordan det sto til med nettopp politiets avhør av mistenkte barn i England. Likheten mellom utviklingen i Norge og UK er slående:⁶⁵

During the last 30 years, the way in which children give evidence in the criminal justice system in England and Wales has been radically transformed. These reforms have, however, neglected child suspects in the police station. Recent piecemeal reforms to the statutory regime for children in police detention have overlooked a critical stage of the criminal justice process: the police interview.....It demonstrates that the absence of child-specific guidance when interviewing child suspects, is not only out of step with wider reforms, but carries real risks regarding the effective communication and participation of child suspects.

Som i Norge, så har også mistenkte barn falt mellom to stoler i utviklingen av britisk politi og strafferettssystem.

Et meget viktig poeng som avdekkes i Von Bergs studier, er at flere politidistrikt i UK anførte at de, i mangel av en nasjonal strategi (metodikk) for avhør av mistenkte barn, trakk veksler på den kunnskapen og de avhørsmetodene de var trent opp i for avhør av fornærmede barn.⁶⁶ Det er selvsagt mange paralleller, og overføringsverdien er stor for flere av teknikkene og generelle problemstillinger som reises. Men det er en avgjørende forskjell.

65 Von Berg (2019)

66 Achieving Best Evidence (2011) UK

I lys av EMK artikkel 6 om retten til en rettferdig rettergang og EMDs beskrivelser av politiavhørets sentrale posisjon, blir forskjellen fundamental: Dersom avhørsmetodene blandes sammen, oppstår det en reell fare for at spesialister på avhør av fornærmede barn, innleder sin kontaktetablering med mistenkte barn på en måte som bryter med deres fundamentale menneskerettighet, nemlig vernet mot selvinkriminering.

I Norge har vitner og fornærmede barn under 16 år, forklaringsplikt under etterforskning av straffesaker som nevnt i strpl. § 239, jfr. 239 a, andre ledd. Med det som utgangspunkt, trenes norske barneavhørsspesialister opp en metodikk som, kort fortalt, er utviklet for å motivere barnet til å fortelle og forklare. Mistenkte barn har ingen forklaringsplikt. Snarere tvert imot. Å «motivere det» til å forklare seg, vil raskt skli ut i en øvelse der den straffeprosessuelle menneskerettigheten undermineres – uansett om det skjer skånsomt og i beste hensikt.

I min sakkyndige erklæring til Stavanger tingrett, beskriver jeg misforståelsen (rolleblandingen) som ledet ut i det ulovlige avhøret i Stavanger i 2014. Fagansvarlige ved Politihøgskolen forteller at problemstillingen er reell. De forteller om eksempler der misforståelsen fører til at politiet «kommer feil ut fra hoppkanten», og leder seg selv inn i avhør av mistenkte barn der risikoen for formelle og reelle feil oppstår – med de alvorlige konsekvensene dette kan medføre.

I mine anbefalinger til riksadvokaten har jeg presisert at de kommende instruksene for politiets avhør av mistenkte barn må gjøre leseren oppmerksom på de juridiske og metodiske forskjellene mellom politiets avhør av fornærmede vs. mistenkte barn. Selv om politiet i Trondheim ikke hadde opplæring i den ene eller andre metodikken, ble resultatet av deres tilnærming uansett ulovlig: de mistenkte barna ble ikke gjort kjent med sitt vern mot selvinkriminering.

2.1.6 Seneste utvikling av politiets avhør av mistenkte barn og andre sårbare

Fagmiljøet knyttet til politiets avhør av barn har ved ulike anledninger og med økt intensitet de seneste årene, påpekt skjevheten mellom

rettsstatens fokus på avhør av fornærmede barn, holdt opp imot den manglende utviklingen knyttet til avhør av mistenkte barn.⁶⁷

I 2020 tok Riksadvokaten initiativ og aktiverte politiets etablerte fag - og utviklingsapparat, der riksadvokaten gav politiets faggruppe mandat til å utarbeide et utkast til nasjonale retningslinjer for politiets avhør av mistenkte barn.⁶⁸ Utviklingen av nasjonale retningslinjer pågår i skrivende stund. Videre har Politihøgskolen i inneværende år (2021) satt opp avhør av mistenkte barn som en sentral del av årets "obligatoriske årlige opplæring" (OÅO 2021). Av særlig interesse for fagutviklingen generelt, og riksadvokatens arbeid med utviklingen av nasjonale retningslinjer spesielt, er veilederen *Avhør av mistenkte barn i alvorlige straffesaker*.⁶⁹ Veilederen beskriver anbefalt metodikk for avhør av mistenkte barn – avhørets kritiske faser, steg for steg - og inkluderer en detaljert og oppdatert oversikt, med henvisninger til nasjonale regler og utvalgte, internasjonale forpliktelser som aktualiseres under politiets avhør av mistenkte barn. Veilederen sonderer mellom avhør av mistenkte barn over og under 15 år. Veilederen vil bli publisert som et ledd i den obligatoriske, årlige opplæringen for politiets etterforskere, taktiske- og påtaleansvarlige etterforskningsledere (OÅO 2021).

En utfordring som forsinker utviklingsarbeidet, er i hvilken grad kompetansens som finnes i våre etablerte barnehus, også skal komme de mistenkte barna – og ikke utelukkende de fornærmede barna – til gode (Kripos 2019). I rapportens del IV – om mine anbefalinger – argumenterer jeg for at også barn som mistenkes i alvorlige saker må avhøres med de samme kvalitetskrav vi setter til avhør av fornærmede barn.

2.2 Det juridiske perspektivet - Avhørets formål

I Norge finnes det ingen rettsregler som eksplisitt tilkjenner formålet med politiets avhør. Meg bekjent eksisterer det heller ingen

67 Rachlew (2016), Kripos (2019)

68 Brev av 05.03.2020

69 Brøste, Buseth og Jorde (2021). Se vedlegg A

formålsparagraf i den danske rettspleieloven. Som påpekt i utredningen fra riksadvokatens arbeidsgruppe om politiavhør i Norge (2013 s. 20/21): «*For å finne en slik formålsbestemmelse må man til Europarådets anti-torturkomites formulering i den europeiske standarden*». Her fremgår det blant annet at:

First and foremost, the *precise aim of such questioning* must be made crystal clear: that aim should be to obtain accurate and reliable information in order to discover the truth about matters under investigation, not to obtain a confession from someone already presumed, in the eyes of the interviewing officers, to be guilty.

Oversatt:

Formålet med avhøret må være krystallklart: Å innhente nøyaktig og pålitelig informasjon for å komme frem til sannheten om forholdene etterforskningen gjelder, ikke å innhente en tilståelse fra en som i etterforskernes øyne allerede antas skyldig.⁷⁰

Den europeiske standarden ble tatt inn i K.R.E.A.T.I.V. straks etter at den ble formulert (CPT 2002). I norske tekster, og i Politihøgskolens utdanning i avhørsteknikk har det videre vært vanlig å se hen til formålet med etterforskningen generelt, jfr. straffeprosessloven § 226. I Kreativ-leksjonen om «Juss, etikk og kommunikasjon» oppsummeres denne bestemmelsen (og formålet med avhør) med tre kulepunkter:

- Skaffe til veie nødvendige opplysninger
- Så objektivt som mulig
- Så raskt som mulig

Rachlew og Fahsing (2015 s. 244) understreker betydningen av at alle politiavhør, uansett om den som avhøres er barn eller voksen, vitne eller mistenkt, har det samme, overordnede formålet:

⁷⁰ CPT (2002, art. 34). Oversatt til norsk.

Å innhente relevant og pålitelig informasjon, tilstrekkelig detaljert, og med nødvendig profesjonalitet, slik at forholdet som undersøkes eller etterforskes får sin optimale løsning.

I en publisert betenkning knyttet til «Avhørstaktikk og begrepet konfrontasjon», argumenterer jeg for at politiavhøret har flere formål.⁷¹ Blant annet er det et formål i seg selv å etablere en arena som sikrer at mistenktes minimumsrettigheter realiseres. For eksempel ved å sørge for at den mistenkte gjøres kjent med sin rett til ikke å måtte forklare seg, sin rett til la seg bistå av en forsvarer, sin rett til innsyn i sakens dokumenter osv.

Politiavhøret har også legitime formål utover de straffeprosessuelle. Måten politiet gjennomfører sine avhør på har avgjørende betydning for publikums opplevelse av rettsprosessen. Ikke sjeldent utgjør politiavhøret den eneste kontakten fornærmede, vitner eller mistenkte får med myndighetene i sakens anledning. I det perspektivet er formålet med politiavhøret å sikre og/eller utvikle befolkningens tillit til rettsstaten.⁷²

Dette formålet er særlig viktig når politiet avhører barn og ungdom. Som påpekt i kommentarene som følger med FNs *Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice* (The Beijing Rules), art. 10:⁷³

This is especially important in the initial contact with law enforcement agencies, which might profoundly influence the juvenile's attitude towards the State and society.

2.2.1 Politiavhør- noen rettslige rammer

Flere bestemmelser i Grunnloven aktualiseres når politiet avhører mistenkte. Paragraf 93, 2. ledd slår fast at «Ingen må utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff» og av samme lov § 96, 2. ledd kodifiseres uskyldspresumpsjonen:

⁷¹ Rachlew (2013, kap. 9)

⁷² CTI (2017)

⁷³ FN (1985)

«Enhver har rett til å bli ansett som uskyldig inntil skyld er bevist etter loven». De øvrige rammene for politiavhør finner vi i blant annet i straffeprosessloven og påtaleinstruksen. Straffeprosessloven §§ 230, 232 og 233 regulerer avhør av mistenkte. Reglene i § 92 gjelder tilsvarende, jf. 232, 2. ledd. Tilsvarende og utfyllende bestemmelser for avhør av mistenkte er inntatt i instruksens kapittel 8.

Har lovbryteren avgitt en uforbeholden tilståelse til politiet skal det tas i betraktning som en formildende omstendighet ved straffutmålingen, jfr. straffeloven § 78 f. Politiet skal informere om bestemmelsen, og levere ut et informasjonsskriv.⁷⁴ I forarbeidene oppsummeres de faglige argumentene for og imot bestemmelsen om «tilståelsesrabatt».⁷⁵ Det følger klart – i tråd med øvrige regler – at politiet ikke har anledning til å anvende bestemmelsen som en «brekkstang» underveis i avhøret. I juridisk faglitteratur fremheves det at politiets orientering om ordningen skal være nøytral.⁷⁶

Av politihøgskolens retningslinjer fremgår det at etterforskeren skal gi en generell orientering om ordningen ved avhørets innledning samtidig som «mistenkte gjøres oppmerksom på at han ikke har plikt til å forklare seg, at han har rett til å bruke forsvarer mv.». Videre presiseres det i politihøgskolens retningslinjer (punkt g) at: «Det må gjøres tydelig for mistenkte at det i den orientering som gis ikke ligger noe press om å tilstå hvor mistenkte mener det ikke ville være riktig å gjøre det».

74 Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007. Informasjonsskrivet er inntatt i politiets elektroniske basis løsning (BL) – et blankett- og kommunikasjonssystem for straffesaksbehandlingen.

75 Ot. prp. nr. 81 (1999-2000) og O.nr.45 (2000-2001)

76 Øyen (2010 s. 351)

Norske etterforskere får ikke stille spørsmål slik «*at noe som ikke er innrømmet forutsettes som erkjent av mistenkte*» (på § 8–2 (3)). De øvrige instruksjonene og intensjonene i § 8–2 (Gjennomføringen av avhøret) tilsier at den mistenkte skal gis anledning til å forklare seg fritt, også omkring de momenter han mener taler til fordel for seg selv. Det skal ikke brukes midler som nedsetter mistenktes bevissthet eller evne til fri selvbestemmelse. Avhørene skal ikke ta sikte på å trette ut den mistenkte. Løfter, uriktige opplysninger, trusler eller tvang er forbudt. Mistenkte skal gjøres kjent med sin rett til å la seg bistå av forsvarer, etter eget valgt, på ethvert trinn av saken, herunder ved politiets avhør, jfr. påtaleinstruksen § 8 – 1, 2. ledd.

I Norge har Høyesterett fastslått at «Det er et grunnleggende rettsstatsprinsipp at den som er mistenkt for en straffbar handling, har rett til å forholde seg taus, og ikke har noen plikt til å bidra til egen straffelse» (Rt. 1999 s. 1269 (1271)). Prinsippet er lovfestet i norsk straffeprosesslov § 232, og er nedfelt FNs internasjonale konvensjon om Sivile og politiske rettigheter (SP), artikkel 14 nr. 3 bokstav g. Tilsvarende rett kan også utledes av EMK artikkel 6.⁷⁷

Prinsippet inneholder to elementer. Den siktede skal varsles om retten til å være taus, og skal slippe å bidra til egen domfellelse. Retten til ikke å måtte bidra til egen domfellelse er også vernet gjennom de ulovfestede reglene om avskjæring av ulovlig ervervede bevis.⁷⁸

Vernet mot selvinkriminering inngår som ett av flere spørsmål EMD vurderer i sine dynamiske avgjørelser om prosessen, samlet sett, har vært rettferdig. Om politiets avhør av den tiltalte var «fair», inngår utvilsomt – og ofte som et sentralt moment – i helhetsvurderingen.⁷⁹ Det er det mange årsaker til, blant annet at det muntlige bevis – som i saken mot de mistenkte barna i Trondheim - forblir det viktigste bevis.⁸⁰

77 Se særlig EMDs avgjørelser i *Funke v. France* (1993) og *Saunders v. the United Kingdom* (1996)

78 Rui (2009 s. 48-49)

79 Jebsen (2004 s. 314)

80 Andenæs (2009)

Avhørene av de mistenkte barna i Silje-saken reiser spørsmålet om politiet gjennomførte såkalte ”uformelle samtaler” med barna. Teknikken var som beskrevet ovenfor utbredt på 1990 -tallet. Etter granskningen av avhørene og politiets ”uformelle samtaler” med fetteren til Birgitte Tengs, fikk Høyesterett øynene opp for den ulovlige praksisen, og slo ned på saker de kom over. Som i HR-2002–01547 hvor Høyesterett blant annet uttaler:

”Jeg bemerker at straffeprosessloven og påtaleinstruksens bestemmelser om siktedes rettigheter ved avhør ikke er til hinder for at politibetjentene under og etter pågripelsen har samtaler med siktede. Slike samtaler må imidlertid ikke på noe tidspunkt gå over i et avhør uten at den siktede uoppfordret og tydelig gjøres oppmerksom på rettighetene etter straffeprosessloven § 232 og påtaleinstruksen § 8–1, og eventuelt § 8–4. Avhøret skal tas inn i en politiforklaring som siktede får opplest og undertegner, jf. påtaleinstruksen § 8–11 første ledd. Det skal uttrykkelig framgå av rapporten at siktede før avhøret er gjort kjent med sine straffeprosessuelle rettigheter, jf. § 8–11 sjunde ledd.»

”Det er et grunnleggende prinsipp at den som er mistenkt for en straffbar handling, har rett til å forholde seg taus og ikke bidra til egen domfellelse, jf. Rt 1999 på side 1271 (HR-1999–00054) med videre henvisninger til FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 14 nr. 3 bokstav g og avgjørelser av Den europeiske menneskerettighetsdomstol. Straffeprosessloven § 232 første ledd og påtaleinstruksen § 8–1 første ledd skal sørge for at retten til å forholde seg taus er reell ved at mistenkte før avhør alltid skal gjøres kjent med hva saken gjelder, og at han ikke har plikt til å forklare seg. Streng håndheving av disse rettigheter er grunnleggende ved forfølgning av straffbare handlinger både i Norge og andre land.”

HR-2002–01547: ”Lagmannsretten skulle etter dette i en grunnlagt beslutning inntatt i rettsboken, ha gått nærmere inn på betydningen av at politibetjentene hadde unnlatt å etterleve straffeprosessloven § 232 og påtaleinstruksen § 8–1, § 8–4 og § 8–11, og om bevisføringen måtte anses å krenke domfeltes grunnleggende rettigheter eller representere en gjentakelse av rettsbruddet. Den formløse beslutning om å tillate politibetjentene å forklare seg om det ulovlige avhør av siktede etter at forsvareren hadde protestert, er etter min mening en åpenbar feil ved lagmannsrettens saksbehandling.”

De relevante konvensjonene som Høyesterett refererer til ble ratifisert av Norge, lenge før lekekameratene til Silje ble mistenkt og siktet for å ha forvoldt hennes død. Den formelle beskyttelsen konvensjonene gir var således på plass, men det substansielle innholdet i beskyttelsen har utviklet seg over tid. At beskyttelsen skal komme til uttrykk forutsetter uansett at verdiene og intensjonene som ligger til grunn for regelverket preger det yrkesmessige skjønn som lovgiver ofte åpner opp for.⁸¹

2.2.2 Politiavhør og bevisavskjæring

I kjølvannet av flere rettsskandaler i Storbritannia, der politiet misbrakte sitt yrkesmessige skjønn, ble nye regler innført. Når det i dag reises tvil om avhørsmetodikk og tilståelses pålitelighet er det påtalemyndigheten som må føre bevis (utover enhver tvil) om at den aktuelle tilståelsen ble innhentet på en pålitelig og uklanderlig måte – selv om retten ikke betviler tilståelsens riktighet. Dersom påtalemyndigheten ikke makter å bevise at avhørene ble gjennomført uten utilbørlig press og/eller manipulasjon, må retten se bort ifra tilståelsen.⁸²

81 Se for eksempel Straffeprosesslovkomiteen (1969 s. 197).

82 Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE), Section 76 (Confessions)

I Silje-saken – og alle andre saker som henlegges fordi mistenkte er under 15 år – vil tilståelsesbeviset aldri utfordres under hovedforhandling. Det betyr at bevis som muligens skulle vært avskåret, legges til grunn.

I Norge har vi ingen tilsvarende bestemmelse som i UK; hensynet til den materielle sannhet veier tungt. Prinsippet om fri bevisføring har imidlertid sine ytterpunkter, og enkelte situasjoner tilsier at det må vike. Når avhenger selvsagt av situasjonen som reiser spørsmålet, men også øynene som ser. En aktuell problemstilling er om hensynet til den materielle sannhet veier så tungt at ulovlige avhør, like fullt skal tillates ført. De ulike hensynene som melder seg er mange.⁸³ Som oppsummert av Høyesterett:⁸⁴

Utgangspunktet er at partene kan føre alle bevis som vedrører saken. Dersom beviset er kommet til på ulovlig eller kritikkverdig måte, kan imidlertid retten nekte dette ført om beviset er lite til å stole på, eller hvor føring av beviset krenker beskyttelsesverdige interesser, eller representerer en gjentakelse eller fortsettelse av rettsbruddet.

Fengselsbetjentdommen (Rt. 1999 s. 1269) synes å utgjøre et naturlig utgangspunkt i den relativt omfattende, juridiske teorien om bevisavskjæring av ulovlige politiavhør. Her legger Høyesterett til grunn at når bevisførselen representerer en gjentakelse av krenkelsen, medfører det normalt avskjæring. Det må uansett foretas en interesseavveining, men at det foreligger fare for gjentatt krenkelse veier tungt, selv om (for eksempel) Strandbakken er av den oppfatning at Høyesterett gikk for langt i sine avveininger for å beskytte vernet mot selvinkriminering, på bekostning av sakens materielle opplysning.⁸⁵

83 Muligens er det klokkestet jeg kan gjøre å henvise til Jebens (2015 s. 309), som i sin tur henviser videre til tre doktorgrader der temaet drøftes: Aall (1995 s. 299 - 321), Torgersen (2009) og Øyen (2010 s. 423 - 438)

84 Rt. 2003 s. 549

85 Strandbakken (2003 s. 202)

I en nyere dom har Høyesterett beskrevet hvordan de nå angriper problemstillingen.⁸⁶ Flere av de samme hensyn videreføres, men domstolen har forlatt «totrinnsraketten» de la stor vekt på. Hvorvidt føring av beviset vil innebære en fortsatt krenkelse er fortsatt et sentralt moment, og for politiavhørene sin del, i praksis relativt viktig.

Som påpekt av Rui (2009 s. 48-49) inneholder vernet mot selvinkriminering to elementer. Den siktede skal (ha og) varsles om retten til å være taus, og han skal slippe å bidra til egen domfellelse. Retten til ikke å måtte bidra til egen domfellelse er også vernet gjennom de ulovfestede reglene om avskjæring av ulovlig ervervede bevis

I sin tolkning av Rt. 1994 s. 1139, angir Strandbakken at dersom «*en tilståelse for eksempel [er] fremskaffet gjennom... uriktige løfter el., må man legge til grunn at det ikke vil være adgang til å fremlegge bevis for tilståelsen ved opplesning av forklaringene*». Andre fastholder prinsippet om en konkret vurdering av saken i fokus.⁸⁷ Om selvinkrimineringsvernet er krenket må saken uansett underkastes en helhetsvurdering. Som anført ovenfor er dette ikke den sakkyndiges oppgave. Domstolen, de tiltaltes forsvarere og påtalemyndigheten har uansett bedre forutsetninger enn undertegnede til å avveie dem.

I lys av sakens særegne karakter minner jeg imidlertid om hensynene som trekkes fram av FNs komite for barns rettigheter:⁸⁸

The court or other judicial body, when considering the voluntary nature and reliability of an admission or confession by a child, must take into account the age of the child, the length of custody and interrogation, and the presence of legal or other counsel, parent(s), or independent representatives of the child.

86 HR-2021-966-A

87 Strandbakken (2003 s. 195 – 211), Torgersen (2009 s. 218-219)

88 CRC C (2007 art. 58)

Kanskje var det nettopp det Høyesterett gjorde da de behandlet spørsmålet om bevisavskjæring av politiforklaringen til den mistenkte som var 17 år og 8 måneder da han ble avhørt av politiet, uten verge eller forsvarer til stede:⁸⁹

I denne saken har det aktuelle politiavhøret blitt til i en for A fortvilet og kaotisk situasjon, hvor flere grunnleggende rettssikkerhetsgarantier som har til formål å beskytte ham – som barn – har blitt krenket. Samlet må rettskrenkelsen da bedømmes som relativt grov. Og krenkelsen vil få preg av å fortsette dersom avhøret benyttes mot ham i den påfølgende rettssaken mot fornærmede.

Bevisverdien av politiavhøret kan være svekket når rettssikkerhetsgarantiene er brutt, og det vil derfor – på generelt grunnlag – være usikkert hvilket bidrag avhøret kan gi til bevisbedømmelsen.

2.2.3 Særlige regler for avhør av barn mellom 15 og 18 år

I motsetning til avhør av mindreårige vitner og fornærmede, hvor regelverket nettopp er reformert med formalkrav til både avhører og leder,⁹⁰ har reglene for avhør av mindreårige mistenkte stått mer eller mindre «på stedet hvil» de siste 20 - 30 årene.

Av strpl. § 232 fremgår det at dersom mistenkte er under 18 år, *bør vergen som regel* gis anledning til å være til stede under avhøret og til å uttale seg. Påtaleinstruksen § 8-3 om særregler når mistenkte er under 18 år er like vag i sin utforming, og utfyller i realiteten ikke annet enn at forsvarerspørsmålet nevnes som en av de beslutningene vergen kan uttale seg om. Et unntak er inntatt i instruksen. Dersom barnet tilstår og mistenkte samtykker, skal også vergen spørres om samtykke i en eventuell tilståelsesdom etter reglene i samme lov § 248.

89 HR-2017-1894 U

90 Jfr. straffeprosessloven §§ 239, 239 a - f, og Forskrift om avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner (2015)

I sine kommentarer til strpl. § 232 skriver Bjerke, Keiserud og Sæther (2011) at dersom mistenkte foreldre er verge i fellesskap så er utgangspunktet at begge vergene skal varsles. Det henvises til praktiske unntak knyttet til en antakelse om at det foreligger fullmakt når den ene vergen er tilstede.

Formuleringene i § 232 tredje ledd og § 8-3 annet ledd gjør det klart at den unge mistenkte selv kan avgjøre om hun skal forklare seg for politiet, uavhengig av hva vergen måtte mene.⁹¹ Som påpekt nedenfor forutsetter EMD at dersom den unge mistenkte fraskriver seg retten til å forholde seg taus, må politiet forsikre seg om at barnet har forstått sine rettigheter fullt ut.

Når etterforskning initieres mot barn under 18 år, og saken ikke er av bagatellmessig art, følger det av strpl. § 232 a at barnevernstjenesten straks skal underrettes. Dersom politiet planlegger å avhøre det mistenkte barnet, skal barnevernet kontaktes «når det er mulig» (høve til det). Barnevernet skal i så fall gis anledning til å være tilstede, jfr. instruksens § 8-3, siste ledd.

Mine undersøkelser indikerer at Bjerke, Keiserud og Sæther (2011) i sine kommentarer til bestemmelsen har rett når de skriver: «I praksis synes meldeplikten å ha vært dårlig etterlevd, men bestemmelsen innebærer at politiet som hovedregel skal underrette barnevernstjenesten». Noen distrikt/avdelinger har bedre rutiner for dette enn andre. Jeg vil tro at kravet til politiet om å følge bestemmelsen øker dersom barnet de skal avhøre verken har verge eller forsvarer tilstede.

I tillegg til de reglene som gjelder for avhør av vitner og fornærmede generelt, er dagens regelverk for avhør av barn med juridisk status som vitne og fornærmet oppdatert og moderne, dvs. kunnskap- og forskningsbasert.⁹² De nye reglene i straffeprosessloven (§§ 239, 239 a – f), med videre henvisninger til ny *Forskrift om avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner (tilrettelagte avhør)*, trådte i kraft i 2015.

91 Bjerke, Keiserud og Sæther (2011 - § 232)

92 Se forarbeidet i *Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker (2012)*

I det nye regelverket trekkes det opp en rekke formalkrav, både til avhørernes kompetanse; til kvalitetssikring før, under og etter avhøret, med videre krav til sosial og psykologisk oppfølging av den som avhøres og, ikke minst; krav til anvendt avhørsmetodikk. Avhørsmetodene som anvendes skal til enhver tid være i tråd med gjeldende kunnskap og anerkjent metodikk, jfr. forskriften § 9. For avhør av *mistenkte* barn og andre sårbare grupper stilles det ingen slike formalkrav i det norske regelverket.

Norge er imidlertid medlem av FN og Europarådet. I tillegg til de rettslig bindende menneskerettighetskonvensjonene (og domstolenes tolkning av dem) har de internasjonale organisasjonene opprettet ulike organer for å sikre barns rettigheter. Sammenholder en konvensjonene og føringene fra de internasjonale organene, tegnes det et relativt detaljert og klart bilde: mistenkte barn har krav på særlig beskyttelse når de pågripes og avhøres av politiet.⁹³

2.2.4 Politiavhør og retten til en rettferdig rettergang

Siktedes minimumsrettigheter er videre sikret gjennom Den europeiske menneskerettighets-konvensjon art. 6.

Menneskerettighetsdomstolen (EMD) har slått fast at retten til en rettferdig rettergang materialiseres fra det øyeblikk politiet får en mistanke og starter sine undersøkelser, til straffesaken får sin endelige avgjørelse. Hele prosessen skal være rettferdig, og må sees i sammenheng.⁹⁴

Retten til ikke å bli tvunget til å vitne mot seg selv eller til å erkjenne seg skyldig er nært beslektet med uskyldspresumpsjonen.⁹⁵ Selv om EMD i sine vurderinger om det foreligger brudd på art. 6 alltid

93 Jeg kommer tilbake til noen av de mest sentrale retningslinjene, men nevner her at retningslinjene (utover konvensjonene) formidles som «rules», «standards», eller «code of conduct». I juridisk forstand omtales disse gjerne med fellesbetegnelsen «soft law» fordi de er uten, eller har begrenset juridisk, bindende kraft. EMD refererer imidlertid hyppig til de internasjonale standardene og omtaler dem som «Relevant International law materials». Se for eksempel henvisningene i *Salduz v. Turkey* (2008 art. 32 - 44) om «relevante, internasjonale rettskilder» knyttet til barns særlige krav på beskyttelse.

94 Jepsen (2004 s. 314)

95 Aall (2015 s. 462)

er påpasselig med å påpeke at prosessen må vurderes i sin helhet før det tas stilling til om det foreligger brudd, er det klart at retten til en rettferdig rettergang kan krenkes allerede på etterforskningsstadiet, for eksempel under politiets initiale avhør. Som anført av EMD i *Salduz v. Turkey* (2008 art. 50):

The Court reiterates that, even if the primary purpose of Article 6, as far as criminal proceedings are concerned, is to ensure a fair trial by a “tribunal” competent to determine “any criminal charge”, it does not follow that the Article has no application to pre-trial proceedings. Thus, Article 6 especially paragraph 3 – may be relevant before a case is sent for trial if and so far as the fairness of the trial is likely to be seriously prejudice by an initial failure to comply with its provisions.

Et sentralt spørsmål blir da hvordan politiet må anlegge sine avhørsmetoder for å sikre at prinsippene realiseres. Det er liten tvil om at kravene til politiets fremgangsmåte skjerpes når den som avhøres må anses som ekstra sårbar.⁹⁶

Barna som ble mistenkt og utpekt som ”gjerningsmennene” i Silje-saken var 4, 5 og 6 år gamle.

2.2.5 Avhør av sårbare mistenkte og retten til en rettferdig rettergang

Som påpekt av EMD i *Panovits v. Cyprus* (2008); når unge mennesker avhøres uten verge og uten forsvarer, oppstår det en reell fare for at en opplesning av rettighetene ikke er nok til at den unge faktisk forstår «the nature of his rights». *Panovits* (17 år) fikk oppleve vernet mot selvinkriminering tre ganger, uten at det overbeviste EMD om at han hadde forstått innholdet i beskyttelsen, eller konsekvensene av å gi avkall på den. EMD anførte i denne anledning blant annet (art. 67):

In its case-law on Article 6 the Court has held that when criminal charges are brought against a child, it is essential

96 Geijsen (2018)

that he be dealt with in a manner which takes full account of his age, level of maturity and intellectual and emotional capacities, and that steps are taken to promote his ability to understand and participate in the proceedings....

I sine generelle beskrivelser av barns særlige krav på beskyttelse etter artikkel 6, understreket EMD videre at barnets sårbarhet skal iakttas fra første kontakt med politiet og da «..in particular, during any questioning by the police». Videre, når mistenkte barn avhøres av politiet, og barnet frasier seg de beskyttelsene som artikkel 6 garanterer, så oppstår det et særlig ansvar på politiet (art. 68):

Moreover, before an accused can be said to have impliedly, through his conduct, waived an important right under Article 6, it must be shown that he could reasonably have foreseen what the consequences of his conduct would be...

... The Court considers that given the vulnerability of an accused minor and the imbalance of power to which he is subjected by the very nature of criminal proceedings, a waiver by him or on his behalf of an important right under Article 6 can only be accepted where it is expressed in an unequivocal manner after the authorities have taken all reasonable steps to ensure that he or she is fully aware of his rights of defense and can appreciate, as far as possible, the consequence of his conduct.

EMD går deretter inn i den aktuelle saken mot 17-åringen og presiserer (art. 71):

Moreover given the lack of assistance by a lawyer or his guardian, it was also unlikely that he could reasonably appreciate the consequences of his proceeding to be questioned without the assistance of a lawyer in criminal proceedings concerning the investigation of a murder.

Å ha en forsvarer tilstede er gjennomgående ansett som det viktigste tiltaket for å forebygge utilbørlig press og andre uheldige avhørsmetoder. Dessverre manifesterer avhørene av de mistenkte barna nettopp det. Etter å ha analysert avhørene forstår jeg bedre hvorfor CPT i sine nye standarder tar til ordet for å fjerne muligheten for barn til å frasi seg sin rett til forsvarer.⁹⁷

En pågrepet ungdom bør aldri bli utsatt for politiavhør eller bli bedt om å komme med uttalelser eller å signere et dokument om lovbrudd (s) han / hun er mistenkt for å ha begått uten tilstedeværelse av en advokat og i prinsippet en betrodd voksen person (alternativet ”ikke ønsker å se en advokat” bør ikke gjelde for mindreårige).

2.2.6 Uskyldspresumpsjonen

Uskyldspresumpsjonen – at alle er uskyldige inntil det motsatte er bevist ved dom – utgjør på mange måter kjernen av alt arbeid med strafferett. Innholdet i prinsippet - ikke bare teoretisk sett, men også hva prinsippet rent praktisk betyr for alle som arbeider med straffesaker - er utforsket og stadig tydeligere uttalt de siste 20 årene. Referansene som underbygger denne påstanden, er mange. I et europeisk perspektiv har både EU, Europarådet og ikke minst den Europeiske menneskerettighetsdomstolen utmeislet prinsippet gjennom flere, prinsipielle styringsdokumenter og dommer.⁹⁸

Norge har på alle måter fulgt opp den europeiske utviklingen. I 1999 ble menneskerettighetsloven vedtatt. Her ble blant annet FNs konvensjon for Sivile og politiske rettigheter vedlagt i sin helhet og gitt forrang, jfr. § 3. I nevnte konvensjons artikkel 14, 2 knesettes prinsippet. I 2014 ble uskyldspresumpsjonen inntatt og beskrevet i Grunnlovens § 96, 2. ledd:

Enhver har rett til å bli ansett som uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.

97 CPT (2015 art. 98)

98 Barbera, Messegue og Jabardo vs. Spania 1983-100588, Philips vs Storbritania (2001), EU direktiv (2016)

Norsk Høyesterett har fulgt opp utviklingen gjennom et markert taktskifte i sine henvisninger til de internasjonale konvensjonene generelt, og uskyldspresumpsjonen spesielt.⁹⁹ Selv om uskyldspresumpsjonen har vært innfortolket i norsk rett i lengre tid,¹⁰⁰ kan vi i sum trygt legge til grunn at prinsippet har fått en mer markert, og sterkere posisjon i gjeldende rett, enn hva prinsippet hadde da de mistenkte barna ble innkalt til avhør på Trondheim politikammer for 27 år siden.

2.2.7 Uskyldspresumpsjonen og politiets avhør av mistenkte

Vernet mot selvinkriminering utgjør en av de helt sentrale elementene i uskyldspresumpsjonen og forebygging av tortur. Som påpekt av Strandbakken (2003 s. 84):

Bruk av tortur i etterforskningsøyemed er et fundamentalt brudd på uskyldspresumpsjonen. Slike virkemidler forutsetter at tiltalte er skyldig slik at det bare er spørsmål om å presse en tilståelse ut av ham.

Strandbakken skriver videre at utbredelsen av tortur derfor vil gi et godt signal om hvilken status uskyldspresumpsjonen har hatt på et gitt tidspunkt.

I demokratiske rettsstater hvor tortur ikke lenger utgjør et systematisk problem kan det være lett å falle for fristelsen å lene seg tilbake og hvile på laurbærene, men anvendelse av mer subtile virkemidler for å produsere tilståelser bryter prinsipielt sett, like fundamentalt med uskyldspresumpsjonen som sin historiske forgjenger. Når formålet er å manipulere frem tilståelser, forutsettes også at mistenkte er skyldig.¹⁰¹

Presset påføres ikke like brutalt, men når statens utøvende maktorgan pågriper, presser eller manipulerer sine mistenkte til å tilstå, gir

99 Rt. 2008 s. 1409

100 Strandbakken (2003)

101 Se Leo (2008) for en inngående beskrivelse av politiavhør og manipulasjon. Se eventuelt Rachlew (2003) for en kortere beskrivelse på norsk.

det klare nok signaler om hvilken status uskyldspresumpsjonen har i rettsstaten som tillater det. Videre, og helt sentralt; når politiet lykkes i sin manipulering har de, mer subtilt, men like virkningsfullt, i bunn og grunn eliminert forutsetningene for menneskets evne til fri selvbestemmelse.

Operasjonaliseringen av uskyldspresumpsjonen har på mange måter stått som et dreiemoment i utviklingen av politiets avhørsmetoder.¹⁰² Som beskrevet ovenfor er metodikken i dag forankret gjennom Riksadvokatens rundskriv om politiavhør (2016). Tilsvarende metodikk og logikk ble gradvis også innført for etterforskningsfaget generelt. I kjølvannet av Ivar Fahsings doktoravhandling om beslutningspsykologi under politiets etterforskning,¹⁰³ har Politihøgskolen utviklet en rekke studier for etterforskere og etterforskningsledere, hvor kunnskap fra beslutningspsykologisk forskning er pensum. Metoder for *hvordan* politiets etterforskere kan forebygge bekreftelsesfeller og på den måten operasjonalisere uskyldspresumpsjonen gjennom positiv veiledning i form av forskningsfunderte mottrekk, står sentralt.¹⁰⁴

Riksadvokaten har fulgt opp gjennom publisering av rundskriv og direktiver som i sum ikke bare forplikter, men også veileder politiets etterforskere i hvordan uskyldspresumpsjonen kan og bør operasjonaliseres på en tryggere måte. Et sentralt grep i riksadvokatens direktiver er kravet til oppstilling av etterforskningsplaner der alternative hypoteser skal oppstilles.¹⁰⁵ Som påpekt i riksadvokatens oppfølgingsbrev til Bergwall-rapporten:¹⁰⁶

Utviklingen går i riktig retning. Men en bevisstgjøring om hypotesebruk er ikke tilstrekkelig, et nødvendig neste seg er systematisk å benytte det som et verktøy i det daglige etterforskningsarbeidet. Pålegg om bruk av

102 Rachlew og Fahsing (2015), Griffiths og Rachlew (2017)

103 Fahsing 2016

104 Fahsing og Bjerknes (2017)

105 Riksadvokaten (3/2018, kapt. 4.4.2)

106 Riksadvokaten (2017)

etterforskningsplaner, herunder hvordan hypoteser skal benytte og styre bevisinnhenting, kan bidra til dette.

Jeg minner i denne anledning om de publiserte kommentarene fra FNs komite for barns rettigheter til Barnekonvensjonens artikkel 40 om uskyldspresumpsjonen og barns minimums rettigheter i rettslige prosesser:¹⁰⁷

The child has the right to be treated in accordance with this presumption and it is the duty of all public authorities or others involved to refrain from prejudging the outcome of the trial.

2.2.8 Operasjonaliseringen av prinsippene under politiets etterforskning

I 2009 vedtok EUs ministerråd (The Council) en resolusjon for å styrke mistenkte og tiltaltes straffeprosessuelle rettigheter. Resolusjonen omtales som «the Roadmap», der målet er å sikre full implementering av de straffeprosessuelle minimumsrettighetene som trekkes opp i den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen (EMK) – slik de tolkes av den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen (EMD). Ministerrådet forsto at de sto ovenfor en formidabel oppgave, og foreslo derfor en trinnvis tilnærming, der EU kommisjonen ble invitert til å fremme forslag, for eksempel gjennom direktiver, innenfor de rammene ministerrådet trakk opp i «the Roadmap».¹⁰⁸

Norge er som kjent ikke medlem av EU, men som påpekt av Keiserud:¹⁰⁹

Selv om vi ikke er medlem, er EUs arbeid også av interesse for Norge – dels fordi det i stor grad er basert på EMK og praksis fra EMD – og dels fordi direktivene vil bli en rettskilde for EMD.

107 CRC C (2007)

108 EU (2009).

109 Keiserud, Prech-Jensen og Avdagic (2014)

Av kommisjonens utredning som ledet frem til vedtaket om å forfatte et nytt EU direktiv for å styrke uskyldspresumpsjonens stilling fremgår det blant annet at:

The presumption of innocence is a fundamental principle of human rights law broadly recognised, which lies at the heart of the notion of a fair procedure...[] Even if the legal situation is prima facie satisfactory, there are still serious problems which are in general more linked with the operation of the presumption of innocence in practice.

I sin relativt omfattende bakgrunnsrapport (Impact Assessment) gjennomgår EU kommisjonens utredere blant annet relevante dommer fra EMD, forskningsrapporter, medlemslandenes lovverk og andre relevante kilder.¹¹⁰

Hvordan uskyldspresumpsjonen best lar seg operasjonalisere under politiets etterforskning generelt, og politiets avhør spesielt, er det skrevet svært lite om i juridisk teori. I vitnep psykologien derimot, har behovet for et endret tenkesett (og metodikk) stått sentralt. Som påpekt ovenfor har forskningen ledet frem til ny metodikk. Implementeringen av de forskningsbaserte avhørsmetodene (Investigative interviewing) forutsetter et oppgjør med de tradisjonelle, tilståelsesfokuserede avhørsmetodene. UK var først ute. Norge og New Zealand fulgte etter. Flere land er i prosess og i dag er denne prosessen støttet av Europarådet og FN.¹¹¹

I kapitlet *Politiavhøret* beskriver vi de iboende problemene med tilståelsesfokuserede avhørsmetoder og presenterer et alternativ: Den abduktive logikk.¹¹² Som påpekt ovenfor har denne tenkningen vært pensum på Politihøgskolens etterutdanning i avhørsteknikk (Kreativ) i snart 20 år.

110 European Commission (2013)

111 Se for eksempel Griffiths og Rachlew (2018) og The Mendez principles (2021) for en oppdatert oversikt over den internasjonale utviklingen.

112 Rachlew og Fahsing (2015)

Hverken den polititaktiske, beslutningspsykologiske eller den rettslige utviklingen av uskyldspresumsjonen kom etterforskerne i Trondheim til gode. Selvsagt var prinsippet kjent i 1994. Men, om vi holder utviklingen opp, og sammenstiller den med Herbert Packers beskrivelse av uskyldspresumsjonen,¹¹³ kan vi kanskje lettere forstå hvorfor politiet i Trondheim handlet som de gjorde.

The presumption of innocence is a direction to officials about how they are to proceed, not at prediction of the outcome.

I 1994 hadde politiet i Trondheim begrenset med direktiver (metoder) for hvordan de skulle gå frem. Straffeprosessloven § 226, 3. ledd trakk da, som nå, opp et normativt ideal om objektivitet. Jeg er sikker på at etterforskerne kunne S-regelen vi pugget på Politiskolen på 1990 -tallet like godt som meg: *Søke, Sikre, Samle Spor Som Sannsynliggjør Siktete Skyld, så vel som Skyldfrihet*. Men, hvordan vi rent praktisk skulle gå frem; hvordan vi skulle planlegge etterforskningen og utføre avhørene – det lå i håndverket. Det måtte erfares. Erfaring er vel og bra, men dersom kursen stakes ut i feil retning, uten opplæring, korreksjon, refleksjon eller kritisk tenkning underveis, risikerer en at erfaringen kan befestes misforståelser slik at de til slutt fremstår som sannheter.

2.3 Det vitnepsykologiske perspektivet

I tråd med avhørets formål (3.2) understrekes det i den vitnepsykologiske litteraturen hvor skadelig det kan være for avhørets *pålitelighet* dersom den avhørte utsettes for bevisst eller ubevisst påvirkning gjennom manipulasjon og/eller ledende spørsmålsstilling. I kombinasjon med direkte eller indirekte, psykologisk press øker risikoen for at politiet selv produserer “bevis” under sine avhør som ikke er egnet til noe annet enn å villedde rettssystemet.¹¹⁴

113 Packer (1969)

114 Kassin mfl (2009)

Dessverre fungerer ikke minnet som et videokamera. Minnet er en aktiv pågående prosess som utvikler seg og påvirkes hele tiden.¹¹⁵

Et hovedpoeng med politihøgskolens utdanninger har vært å øke etterforskernes kunnskap om egen rolle, mentale begrensninger og påvirkningskraft på informasjonen som innhentes gjennom avhør. Gjennom modellen som presenteres i figur 1 fremheves kunnskap om de variablene som kan ha innvirkning på vitnebevisets pålitelighet og som politiet selv kan påvirke ved å anrette metoder som reduserer kjente feilkilder (systemiske variabler). Like sentralt for politiets etterforskere, og alle som skal vurdere bevisverdien av den informasjonen som samles inn, er variabler som påvirker påliteligheten av vitnebeviset, men som politiet har begrenset eller ingen innflytelse over. Den siste kategorien betegnes gjerne som estimatvariabler, fordi man i reelle straffesaker kun i etterkant kan *estimere* deres rolle i et vitneutsagn.¹¹⁶

På tilsvarende måte som ledende spørsmål fra politiet påvirker vitners hukommelse¹¹⁷, påvirker også vitner hverandre. Granhag (2007) omtaler fenomenet som *sosial påvirkning*, og skriver at:

Minnet er ikke bare viktig, det er også svært ømfintlig for (sosial) påvirkning... forskning viser at vitner som snakker med hverandre, kanskje utgjør den sterkeste påvirkningsfaktoren av alle under lagringsfasen.

2.3.1 Falske tilståelser

Uheldige spørsmålsstillinger truer ikke bare påliteligheten av politiets avhør av vitner. I internasjonal faglitteratur er utfordringene knyttet til bevisvurderingen av tilståelser viet relativt stor oppmerksomhet.¹¹⁸ Problemstillingene knyttet til falske tilståelser har gradvis fremtvunget

115 Magnussen (2017). Se evt. Melinder (2015) for en introduksjon på norsk om vitnebevisets psykologiske fallgruver.

116 For mer om den vitnepsykologiske betydningen av distinksjonen mellom estimat- og estimatvariabler, se Wells (1978). For en kort innføring på norsk se Rachlew og Rachlew (2009)

117 Loftus og Palmer (1974)

118 Gudjonsson (2003), Leo (2008)

seg, også i Skandinavia.¹¹⁹ Vi vet ikke hvor ofte falske tilståelser oppstår. Det er et vanskelig fenomen å studere. I en norsk undersøkelse fra 1998 blant drap- ran- og sedelighetsetterforskere i Oslo (N=38) rapporterte 32 % av etterforskerne og 54 % av etterforskningslederne at de hadde opplevd en eller flere falske tilståelser i løpet av sin karriere.¹²⁰ I en omfattende spørreundersøkelse av 10 363 studenter på Island, opplyste 19,8 % at de hadde vært avhørt som mistenkt av politiet. Av disse rapporterte 8,8 % at de hadde tilstått falskt.¹²¹ Analyser av hundrevis av uskyldige dømte i USA viser at ca. 30 % av de uskyldige tilsto falskt.¹²² I artikkelen «Why confessions triumph innocence», oppsummerer USAs ledende forsker på feltet den omfattende forskningen på området og konkluderer: «Det er nå klart at falske tilståelser ikke er et nytt eller uvanlig fenomen, og at de forekommer regelmessig i alle deler av verden».¹²³

Av etiske årsaker forblir fenomenet vanskelig å teste i laboratorieundersøkelser. Flere og ulike variabler er i spill, noe som altså gjør det vanskelig å estimere hvor ofte falske tilståelser forekommer, men det skjer nok oftere enn vi liker å tro. Sikkert er i alle fall at nok tilfeller er dokumentert til at rettssystemet må ta problemstillingen på alvor.

Det er viktig å merke seg at mange av de tragiske sakene hvor falske tilståelser er dokumentert, inkluderer to psykologiske prosesser. Den første knytter seg til spørsmål om (1) hvorfor det skjedde, det vil si hvilke disposisjonelle og situasjonelle faktorer som fikk en uskyldig person til å tilstå. Den andre prosessen reiser spørsmål inn mot (2) hvorfor politi, påtalemyndighet, dommere, juryer og ankesdomstolene alle mente at den falske tilståelsen var genuin (til å stole på).

119 Gudjonsson (2004), Fahsing og Rachlew (2006), NOU (2007:7). SOU (2015:52) og Riksadvokatens publikasjoner nr. 3/2015

120 Rachlew (1999 s. 47)

121 Gudjonsson m.fl. (2008)

122 Se <http://www.innocenceproject.org/>

123 Kassin (2012)

2.3.2 Hvorfor tilstår mennesker falskt?

Den internasjonale litteraturen trekker opp tre ulike typer, eller kategorier av falske tilståelser.

1. Frivillige, falske tilståelser

Siktede tilstår av egen fri vilje fordi han (for eksempel) ønsker å dekke en venn eller et familiemedlem – uten noen form for press eller manipulasjon under avhøret. Vedkommende kan være frisk og høyst oppegående. Andre kan ha alvorlige sinnslidelser og (for eksempel) motiveres til å tilstå ved tanken på berømmelsen. Felles for alle er følelsen av at de oppnår noe ved å tilstå falskt, selv om dette «noe» kan være vanskelig for utenforstående å se og/eller forstå. For Sture Bergwall, for eksempel, var dette «noe» hans ønske om å få lov til å prate med – og gjøre seg interessant for – den psykologiske terapeuten som han så opp til.¹²⁴

En annen, godt dokumentert variant av frivillige, falske tilståelser er det som på engelsk omtales som «Eagerness to Please». Den danske psykologen Kristina Jakobsen er fagansvarlig for politiavhør ved etterutdanningen på Politihøgskolen i Norge. I sin studie av danske politiavhør av mistenkte beskriver hun dette fenomenet (s. 19):¹²⁵

«...den sigtede er ivrig etter at behage og blive accepteret af afhøreren og forsøger derfor at sige det, afhøreren ønsker at høre. Der vil ofte være tale om personer med kognitive handicaps».

Problemstillingen er svært relevant for alle som tar på seg oppgaven med å vurdere bevisverdien av de mistenkte barnas tilståelser i Silje-saken. «Eagerness to please» - og psykologien som ligger til grunn for fenomenet - vil derfor vies mer oppmerksomhet i egne kapitler nedenfor.

¹²⁴ Josefsson (2013)

¹²⁵ Jakobsen (2010)

2. **Fremtvunget, imøtegående (Compliant coercive)** – Siktete tilstår under press.

Siktete tilstår fordi han ønsker å oppnå en kortsiktig gevinst. I ekstreme situasjoner, for å slippe smerten fra pågående tortur.

I mindre ekstreme situasjoner kan vedkommende velge å tilstå falskt for å få en slutt på avhøret som han opplever som ubehagelig. Kanskje kan han dra hjem? Siktete regner med, i og med at han er uskyldig, at han ikke kommer til å bli dømt, altså at det ordner seg på lang sikt - selv om han nå velger å tilstå.

Også her er det viktig å presisere at `gevinsten` ikke nødvendigvis behøver å representere en realistisk eller rasjonell `gevinst` for andre enn vedkommende selv. Den mest kjente saken er kanskje «The Central park jogger case», der en kvinne ble overfalt og voldtatt, og hvor fem ungdommer tilsto falskt under press og manipulasjon. I ettertid har flere av dem fortalt at de bare ville hjem, og trodde at innrømmelsen var det som skulle til.¹²⁶

En av avhørsteknikkene som ble brukt i The Central park jogger case – og som er relevant for vurderingen av de mistenkte barnas tilståelser i Silje saken – er at politiet i New York spilte guttene opp imot hverandre. De ble avhørt samtidig, og fikk beskjed om at ”kameraten din har tilstått”. Da tilsto den andre, og la skylden tilbake på kameraten. Slik fortsatte avhørene, og politiet fikk flere og flere detaljer om hva ”de andre guttene” gjorde. Til slutt mente politiet at de hadde nok informasjon til å sikte alle. De ble dømt med bakgrunn i ”tilståelsene” alene. Alle var uskyldige og fikk erstatning, men ikke før den egentlige serie - draps- og voldtektsmannen ble avslørt med ny DNA teknologi.

3. **Fremtvunget, internalisert** – Siktete begynner å tro at de som mistenker ham må ha rett. Fenomenet kalles ”memory distrust syndrome”, hvor siktete sakte men sikkert begynner å stole mer på

126 Kassir m.fl. (2009)

politiets teori enn sin egen oppfatning eller hukommelse. Denne type falske tilståelser er nok den mest sjeldne, og skjer gjerne i kombinasjon med isolasjon der den mistenkte utelukkende for input og sosial stimuli fra politiet. Den mistenkte behøver ikke få en fast tro eller «erindring», men begynner gradvis å overta politiets teori og tenker: «Jammen, så må det ha vært meg, når de er så sikre».

Stein Inge Johannessen satt varetektsfengslet i Oslo kretsfengsel i 6 måneder, siktet for et drap han ikke hadde begått. Etter fire måneder begynte han å drømme at han var drapsmannen og ringte sin advokat. Han ville tilstå. Heldigvis fikk forsvareren snakket ham ut av det. Den egentlige drapsmannen meldte seg, rett før rettssaken mot Stein Inge.¹²⁷

I dag vet vi en del om hvilke avhørsteknikker, personlighetstrekk og omstendigheter som øker risikoen for at noen velger å tilstå forbrytelser de ikke har begått.¹²⁸ Nedenfor redegjøres det kort for aktuelle variabler som er relevante i inneværende sak.

Som påpekt ovenfor viser metaanalyser av ulike avhørsmetoder – tilståelsesfokuserede vs. informasjonsinnsamlende – at førstnevnte øker risikoen for falske tilståelser. Når den som avhøres er sårbar (reduert kognitiv kapasitet, rusmisbruker, barn og unge) øker risikoen ytterligere.¹²⁹ Avhør uten verge eller forsvarer likeså.¹³⁰ Og, som påpekt av Stridbeck (2015 s. 270):

Andre momenter ved den mistenkte som kan påvirke utfallet av avhøret er språkforståelse, enten at den mistenkte ikke skjønner språket han blir avhørt på, eller at han av mentale/evnemessige grunner ikke skjønner situasjonen eller spørsmålene.

127 Rachlew (2009)

128 Kassin m.fl. (2009). For en kortere fremstilling på norsk, se Stridbeck (2015)

129 Gudjonsson (2003 kap. 14 og 18)

130 Kassin m.fl. (2009)

Forskere som har studert fenomenet anbefaler tre hovedkategorier av forebyggende tiltak. (a) moderne, forskningsfunderte avhørsmetoder der formålet – i motsetning til tradisjonelle erfaringsbaserte avhørsmetoder – ikke lenger er å «skaffe» tilståelser, snarere å innhente nøyaktig og pålitelig informasjon. (b) forsvarer til stede under avhør og (c) videoopptak av politiavhør som et forebyggende og rettssikkerhetsstimulerende tiltak.¹³¹

2.3.3 Falske tilståelser og avhør av sårbare

I den vitnep psykologiske litteraturen om falske tilståelser, understrekes at når den som avhøres er sårbar (reduisert kognitiv kapasitet, rusmisbruker, barn og unge), øker risikoen for falske tilståelser signifikant.

I sin omfattende artikkel *Protecting Persons with Mental Disabilities from Making False Confessions: The Americans with Disabilities Act as a Safeguard* redegjør Lauren Rogal (2017) for den relevante forskningen knyttet til avhør av mennesker med nedsatte kognitive evner og hvordan en skal beskytte dem fra falske tilståelser.

Årsaken til at vi må reformere våre rettssystem på dette området er tredelt, forklarer hun. For det første er mennesker med nedsatte kognitive evner svært lette å lede. Verdens ledende forsker på området bruker betegnelsen «suggestible» (Gudjonsson 2003); de aksepterer og gir lett etter for hva andre «smarte» mennesker mener er riktig. For det andre, påpeker Rogal: mentalt utfordrede mennesker forstår ikke sine rettigheter under avhør og benytter seg derfor heller aldri av dem – og det er spesielt problematisk når vi vet at de har klart større behov for beskyttelse enn andre. For det tredje viser gjentatte studier av saker der falske tilståelser har ledet ut i domfellelse av uskyldige, at våre rettssystemer er svært dårlig rustet til å identifisere og forhindre at de falske tilståelsene brukes som bevis mot mennesker med nedsatte, kognitive funksjoner.¹³²

131 Kassin m.fl. (2009)

132 Kassin (2012)

2.3.4 Sårbare intervjuobjekter

I en studie fra 2004 med 125 påviste falske tilståelser, involverte nesten 30 % mistenkte med minst en psykisk funksjonshemming.¹³³

En gjennomgang i 2010 av DNA-frifinnelser som involverte falske tilståelser, viste at 43 % av de som tilsto falskt led av psykisk funksjonshemming.¹³⁴ Overrepresentasjonen er ikke bare signifikant, den er dramatisk.

I tillegg til utfordringene som ligger i den sårbare (suggestibiliteten), er det også et faktum i nær sagt alle land at de som får ansvaret med å avhøre dem, ikke har opplæring eller kunnskap om hvordan slike intervjuer - må gjennomføres. I beste fall forsøker etterforskere å anpasse sin vante stil, men uten opplæring eller metodikk tilpasset de sårbare, forsterkes den negative effekten av tradisjonelle, tilståelsesfunderte avhørsmetoder.

En av verdens ledende rettspsykologer på falske tilståelser, Gisli Gudjonsson, har en egen seksjon om sårbarhet og falske tilståelser i sin bok om falske tilståelser (2003). Over flere kapitler beskriver han relevante psykologiske funn, og forklarer hvorfor sårbare mennesker, inkludert voksne med nedsatte, kognitive funksjoner har en ekstra sårbarhet og er mer utsatt for å fremsette falske tilståelser. Et av kapitlene er dedikert til fenomenet «Eagerness to Please» (s. 239) som illustreres gjennom de falske tilståelsene til brannmannen «Mr J» - en sak fra Storbritannia tilbake på 199 - tallet hvor en brannmann tilsto å ha påsatt en rekke branner som etter hvert viste seg å være falske tilståelser. Gudjonsson lister opp fire variabler, som i sum ledet ut i de falske tilståelsene (i tillegg til sårbarheten med 74 i IQ). Disse var brannmannens:

- iver etter å assistere politiet med deres etterforskning
- dype respekt og tillit til politiet

133 Drizin og Leo (2004)

134 Garrett (2010)

- manglende selvtillit til egen hukommelse og
- høye ettergivenhet

2.3.5 Falske tilståelser og avhør av barn

I den vitnepsykologiske litteraturen om falske tilståelser, understrekes det i nær sagt alle arbeider at barn og ungdom er spesielt sårbare for press under politiavhør. Som påpekt av Kassin m.fl. (2009 s. 30):

There is a strong consensus among psychologists, legal scholars, and practitioners that juveniles and individuals with cognitive impairments or psychological disorders are particularly susceptible to false confession under pressure.

I sin gjennomgang av litteraturen på området, konkluderer Schollum (2005 s. 24) med at unge mistenkte er «...extremely vulnerable when faced with leading questions, repetition, disbelief and other tactics from figures of authority». Forskernes konklusjoner (og advarsler) bygger på psykologiske studier av barn og unges evne til å motstå press, at de (i større grad enn voksne) lar seg lede osv. men også på analyser av reelle straffesaker der uskyldige mennesker er blitt dømt.¹³⁵

I den mest omfattende studien fra USA, basert på 873 omgjorte straffesaker i tidsrommet 1989 – 2012, hvorav 93 av sakene involverte barn og ungdom under 18 år, fant forskerne at 42% av de unge hadde tilstått. Analyser av de øvrige sakene viste at 8 % av de voksne hadde tilstått falskt.¹³⁶

2.3.6 Sårbare mistenkte frasier seg rettighetene som er ment å beskytte dem

Alle som avhøres som mistenkte har flere, straffeprosessuelle menneskerettigheter som skal beskytte dem under politiets avhør. For det første skal de gjøres kjent med sin rett til ikke å måtte forklare seg for politiet. For det andre skal de gjøres kjent med sin rett til å la seg bistå av

¹³⁵ Redlich m.fl. (2004)

¹³⁶ Gross og Shaffer (2012 s. 65)

forsvarer. Det er mange, gode grunner til at demokratiske rettsstater har utviklet dette rettsvernet. Som påpekt av norsk høyesterett:¹³⁷

”Det er et grunnleggende prinsipp at den som er mistenkt for en straffbar handling, har rett til å forholde seg taus og ikke bidra til egen domfellelse, jf. Rt 1999 på side 1271 (HR-1999-00054) med videre henvisninger til FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 14 nr. 3 bokstav g og avgjørelser av Den europeiske menneskerettighetsdomstol. Straffeprosessloven § 232 første ledd og påtaleinstruksen § 8-1 første ledd skal sørge for at retten til å forholde seg taus er reell ved at mistenkte før avhør alltid skal gjøres kjent med hva saken gjelder, og at han ikke har plikt til å forklare seg. Streng håndheving av disse rettigheter er grunnleggende ved forfølgning av straffbare handlinger både i Norge og andre land.”

Den Europeiske menneskerettighetsdomstolen har understreket betydningen av at de straffeprosessuelle rettighetene formidles på en informativ måte før hvert avhør. Kravet til hvordan rettighetene skal forklares – inkludert retten til å ha forsvarer tilstede - forsterkes når den som mistenkte er sårbar (Panovits vs. Kypros (EMD-2004-4268):

The Court reiterates that a waiver of a right guaranteed by the Convention - in so far as it is permissible - must not run counter to any important public interest, must be established in an unequivocal manner and must be attended by minimum safeguards commensurate to the waiver's importance ... Moreover, before an accused can be said to have impliedly, through his conduct, waived an important right under Article 6, it must be shown that he could reasonably have foreseen what the consequences of his conduct would be ...

137 Rt. 1999 s. 1269 (1271)

The Court considers that given the vulnerability of an accused minor and the imbalance of power to which he is subjected by the very nature of criminal proceedings, a waiver by him or on his behalf of an important right under article 6 can only be accepted where it is expressed in an unequivocal manner after the authorities have taken all reasonable steps to ensure that he or she is fully aware of his rights of defence and can appreciate, as far as possible, the consequence of his conduct.

De grunnleggende rettssikkerhetsgarantier har til formål å beskytte alle som mistenkes — og i særdeleshet sårbare mennesker. Riksadvokaten (2019) understreker at når den mistenkte er sårbare, er det ikke tilstrekkelig å nøye seg med å minne om at han ikke trenger å forklare seg for politiet.

Som påpekt av Rogal (2017) viser vitenskapelige studier at voksne med alvorlig nedsatte kognitive funksjoner har nedsatt forståelse av rettighetene som leses opp for dem, holdt opp imot normal utrustede, voksne mennesker. Misforståelsene er både bokstavelig (de forstår ikke meningen av ordene de hører) og abstrakt (De forstår ikke årsakene til at noen skulle benytte seg av rettighetene). I motsetning til normalt utviklede voksne mennesker, som gjennom erfaring med rettssystemet opparbeider seg en forståelse av hva beskyttelsen betyr og innebærer, viser forskning at mennesker med nedsatte, mentale funksjoner som tidligere har hatt kontakt med rettsvesenet, ikke øker sin forståelse av sine grunnleggende rettigheter.

Sårbare mennesker tror de forstår sine rettigheter. Når de ikke forstår dem, har de en lei tendens til å late som om de forstår dem for å unngå (nok en) nedverdiggelse eller frykt for å irritere politiet.

I sum viser da også studier at mennesker med kognitivt nedsatte funksjoner i langt mindre grad benytter seg av sine rettigheter – til tross for at det åpenbart er de som trenger dem mest.

Studier fra USA viser at domstolene – som får informasjon om at rettighetene ble opplest/forklart for den mistenkte, har en tendens til å fokusere på om den mistenkte sa fra seg sine rettigheter frivillig, uten å undersøke om vedkommende faktisk forsto rettighetene de sa fra seg.¹³⁸

I 2013 publiserte Europarådet nye retningslinjer for hvordan sårbare mennesker bør beskyttes når de mistenkes eller siktes for straffbare handlinger.¹³⁹ I retningslinjene beskrives sårbare mistenkte som mistenkte «who are not able to understand and to effectively participate in criminal proceedings, due to age, their mental or physical condition, or disabilities» og “persons with serious psychological, intellectual, physical or sensory impairments, or mental illness or cognitive disorders”.

Artikkel 10 slår fast at de sårbare må ha en forsvarer og/eller verge tilstede under politiets avhør, at de ikke kan frasi seg sin rett til å konsultere en forsvarer (art. 12) og at avhøret må tas opp med minimum lydopptak (ar. 13).

Riksadvokatens retningslinjer om avhør (2/2016) dekker opp to av de tre grunnleggende tiltakene som forskere anbefaler for å forebygge slike falske tilståelser.¹⁴⁰ (1) Alle avhør – og i alle fall avhør i alvorlige straffesaker med sårbare mistenkte – bør tas opp med minimum lydopptak. (2) Forsvarer må være tilstede under avhør¹⁴¹ og (3) politiet må anlegge forskningsbaserte, informasjonsinnsamlende avhørsmetoder.

Retningslinjene fra Riksadvokaten (2016) og Europarådet (2013a) ble innført lenge etter at de mistenkte barna i Silje-saken ble avhørt. I et bevisvurderingsperspektiv betyr det selvsagt ikke at barna var mindre sårbare, eller mindre tilbøyelig til å tilstå falskt, enn mistenkte barn er i dag.

138 Rogal (2017)

139 Europarådet 2013a

140 Se Kassin m.fl. (2009)

141 Riksadvokatens retningslinjer for avhør er tydelig på politiets ansvar om å informere den mistenkte om sin rett til å ha forsvarer til stede, men stiller ikke opp et obligatorisk krav til forsvarers tilstedeværelse.

2.3.7 Hvorfor klarer ikke rettssystemet å indentifisere den falske tilståelsen?

Det er flere faktorer som samlet gjør det vanskelig for domstolene å indentifisere falske tilståelser generelt, og falske tilståelser avgitt av mennesker med redusert kognitiv kapasitet spesielt. Når saken presenteres for domstolene er politiet for lengts overbevist om mistenktes skyld. Informasjon som indikerer uskyld er (bevisst eller ubevisst) nøytralisert, bortforklart eller ignorert. Studier av falske tilståelser viser at informasjon som indikerer uskyld ikke legges frem for domstolene – og om det gjør det, virker påtalemyndighetens bortforklaringer overbevisende i lys av etterforskningen som over tid har vært preget av bekreftelsesfeller.¹⁴²

I sin bok *Convicted But Innocent*, presenterer Huff, Ratter og Sagarin (2001) flere undersøkelser av og om uriktige domfellelser. Datagrunnlaget inkluderer spørreundersøkelser og analyser av over 500 straffesaker der uskyldige er blitt dømt. Med bakgrunn i observasjonene lanserer de en forklaringsmodell de kaller *the ratification of error*. Modellen tar utgangspunkt i politiets etterforskning. Straffesakskjeden har en tendens til å ratifisere feil som begås på et tidligere stadium av saken: Desto lengre inn saken når i (straffesak) systemet, desto mindre er sjansen for at feilen blir oppdaget og korrigert. Unntaket er saker der feilen består i åpenbare brudd på grunnleggende rettigheter.¹⁴³ Det sier seg selv, men poenget er så sentralt at det er gode grunner til å ta det med: Hver gang feilen ratifiseres, forsterkes effekten av den.¹⁴⁴

En typisk ratifisering kan være at den falske tilståelsen gjentas foran en dommer, for eksempel i tilknytning til varetektsfengsling. En falsk tilståelse er like falsk, selv om den er gjentatt ovenfor en dommer. Problemet er at den nå har fått et falskt slør av styrket bevisverdi.

142 Kassin (2012)

143 Huff, Ratter og Sagarin (1996 s. 144)

144 Ramsey (2003 s. 93)

En serie med studier i Norge og USA viser at domstolenes medlemmer har begrenset kunnskap i vitnepsykologi.¹⁴⁵ Dette er kritisk kunnskap når oppgaven er å kontrollere bevisverdien av tilståelser. I sin studie av norske dommeres bevisvurdering i saker om vold og seksuelle overgrep hvor barn er fornærmet eller vitner, fant Davik (2019) at dommerne ikke har noen enhetlig, forskningsbasert metode for bevisvurdering. Davik fant også at dommerne har lite opplæring i vitnepsykologi, og i enda mindre grad om relevant forskning og kunnskap om små barn.

Videre påpeker Kassin (2012) to helt sentrale moment det er lett å glemme, men som har stor betydning for hvorfor falske tilståelser ikke oppdages og leder ut i uriktige domfellelser. For det første at forsvarsadvokatene i sakene som involverer falske tilståelser, har en tendens til å «slippe garden ned». Den uskyldige klienten får rett og slett ikke noe forsvar. Poenget er sentralt i vår vurdering av Silje-saken, der mine analyser indikerer at to av de mistenkte barna fikk lite eller intet reelt forsvar.

Både den svenske og den norske granskningen av Bergwall-sakene understreker at Bergwalls falske tilståelser skapte en slags «kollaps» av partssystemet. Fordi forsvareren skal tale sin klients sak – og klienten tilstår – forsvinner elementet vi tar for gitt i våre rettssystemer, nemlig at når en uskyldig stilles til doms, så vil forsvarsadvokaten fungere som en korreksjon: «Djevelens advokat» som utfordrer alt av bevis som legges frem. I så måte er falske tilståelser ekstraordinært lumske «bevis»: De reduserer eller eliminerer en meget viktig rettssikkerhetsstimulerende funksjon. Forsvarsadvokaten fungerer i praksis mer som en medhjelper for aktor når saken presenteres for dommeren.

Videre viser saker fra USA at når det foreligger falske tilståelser, så behandles sakene langt oftere som en «plead bargain» sak. Rettssikkerhetens grunnfjell - selve rettssaken - forsvinner. Saken føres (naturlig nok) som en tilståelsessak, med lite eller ingen bevisføring.

145 Magnussen m.fl. (2010)

De kritiske punktene ovenfor er viktige å ta med seg når Silje-saken skal evalueres. De mistenkte var små barn; noen retts sak var aldri aktuelt. Og juristene som (i begrenset grad) ble involvert i saken har gått samme skole som norske dommere, med begrenset kunnskap om vitnepsykologi og små barn.¹⁴⁶ De senere årene har både Politihøgskolens etterutdanning av påtalemyndighetens jurister,¹⁴⁷ og universitetet i Oslo trukket vitnepsykologi inn som pensum,¹⁴⁸ men dette pionerarbeidet kom ikke juristene som skulle kontrollere og vurdere bevisene i Silje-saken til gode.

2.3.8 «Unike detaljer» og kontaminerte falske tilståelser

I en studie av de første 40 dokumenterte falske tilståelsene som er avdekket gjennom *The Innocence Project* i USA, viser analyser av domspremissene at den uskyldige må ha fått unik informasjon «that only the perpetrator could have known» i 95 % av sakene (38 av 40). Analyser viser også at denne informasjonen i all vesentlighet har vært formidlet av politiet. Senere analyser av tilsvarende saker bekrefter mønsteret.¹⁴⁹ Det empiriske tilfanget er langt mindre i Skandinavia, men fenomenet med kontaminerte, falske tilståelser – der den uskyldige får den «unike informasjonen» av politiet, synes å være hovedårsaken til at de falske tilståelsene leder ut i uriktige dommer – også i Skandinavia.¹⁵⁰

Et viktig moment i denne sammenheng er at politi og påtalemyndigheten i de mest kjente (og derfor også mest studerte) sakene i Skandinavia, har vitnet i retten og benektet at de har lekket kritisk informasjon under avhør. Ekstern forskning eller granskning viser imidlertid at det er politiet og/eller påtalemyndigheten som vitterlig er kilden til lekkasjen.¹⁵¹

146 Jerkø (2015)

147 PHS 2016

148 UiO (2021) PSY4315. Se artikkelen "Rettspsykologisk suksess" i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 58, nummer 9, 2021, side 740-745, for en nærmere beskrivelse av det banebrytende kurset.

149 Garrett (2010), Garrett (2015)

150 Gudjonsson (2004), Riksadvokatens publikasjoner nr. 3/2015

151 Riksadvokatens publikasjoner nr. 3/2015

Garrett (2010) fant det samme fenomenet i sine studier av falske tilståelser i USA. I de aller fleste sakene hvor politiet hadde lekket den kritiske informasjonen (38/40 saker), så hadde etterforskeren vitnet under ed i domstolen - eller skrevet offisiell rapport - om at lekkasje ikke kan ha skjedd. Et notorisk problem i denne sammenheng har vært – i alle fall i Norge og Sverige – at politiets etterforskere har hatt like mye «uformell kontakt» med den mistenkte utenfor avhør, som under avhør. Metaforisk kan vi si at «uformelle samtaler» korrupperer bevisverdien av informasjon som senere fremkommer i formelle avhør, på tilsvarende måte som fysiske bevis korrumpes av at kriminalteknikere tramper inn og ut på det avspærrede åstedet, uten å bytte skotrekk og hansker.

I begge tilfellene oppstår det en fare for at det plantes villedende og falske bevis. Riktig skummelt kan det bli dersom kriminalteknikeren eller avhøreren ikke dokumenterer nøyaktig hva de har gjort mellom sine «formelle» oppdrag. Da risikerer en at korrumperte bevis (muntlige eller tekniske) fremstår som genuine i sakens dokumenter. Det reduserer bevisvurdererens mulighet til å treffe riktige beslutninger, og kan i ytterste konsekvens villedde hele rettssystemet. Verdens ledende eksperter på avhør og falske tilståelser anfører derfor i dag at opplysninger ikke kan anføres som «unike», med mindre de tilfører noe politiet ikke visste.

2.3.9 Falske tilståelser korrupperer andre bevis

Forskningen på falske tilståelser er i de senere år knyttet direkte til studier av uriktige domfellelser.¹⁵² I de nye analysene oppdaget forskerne at det i saker hvor det forelå en falsk tilståelse, medførte en økning av nye, falske bevis. Vitner som opprinnelig ikke hadde sett noe av bevismessig verdi – og som ble avhørt på nytt etter at politiet hadde sikret en falsk tilståelse - husket plutselig mer enn hva de gjorde i sitt første avhør. For eksempel i form av en rikere, mer detaljert beskrivelse av gjerningsmannen – detaljer som typisk nok passet beskrivelsen av den som nettopp hadde tilstått. Forskerne oppdaget at også mer tekniske bevis endret karakter etter at politiet hadde mottatt en falsk tilståelse. For eksempel ved at legenes angivelse av dødstidspunkt ble

¹⁵² Kassir, Bogart, og Kerner (2012)

flyttet, typisk nok til et tidspunkt som åpnet opp for at den uskyldige ikke lenger hadde alibi.

Fenomenet var godt kjent i studier av enkeltsaker, også i Norge (NOU 2015:3): Men i den amerikanske forskningen fant rettspsykologene noe mer. Det var ikke enkeltstående hendelser. Fenomenet inntrådte så ofte at de dannet et mønster. Falske tilståelser korrupperer andre bevis i saken.

Den reelle påvirkningen av denne effekten kom frem da Kassin og hans kolleger publiserte en analyse av de første 59 sakene med falske tilståelser som fram til da var avdekket gjennom The Innocence Project. I 80% av sakene (46 av 59) forelå det andre feil, for eksempel at et vitne hadde pekt ut den uskyldige, feil ved blodanalyse eller tilsvarende – en langt høyere feilrate enn i saker uten falske tilståelser. I 30 av disse sakene var den falske tilståelsen det første «beviset» som ble innhentet. Med andre ord; straks politiet hadde sikret en tilståelse, så falt de andre bevisene seg inn i rekken for å understøtte det falske beviset.

I saker der den uriktige dommen senere er blitt anket, har fenomenet fått en ironisk og tragisk effekt: Selv i saker der tilståelsene har vist seg å være falske har ankedomstolene like fullt vurdert sakens øvrige beviser som så sterke, at skyld er bevist utover enhver rimelig tvil. Som påpekt av Kassin og medarbeiderne: «Domstolene har fullstendig oversett at også de øvrige bevisene var korrumperte».

2.3.10 Sosial påvirkning

På tilsvarende måte som ledende spørsmål fra politiet påvirker vitners hukommelse¹⁵³, påvirker også vitner hverandre. Granhag (2007) omtaler fenomenet som *sosial påvirkning*, og skriver at:

«Minnet er ikke bare viktig, det er også svært ømfintlig for (sosial) påvirkning...[.]forskning viser at vitner som snakker med hverandre, kanskje utgjør den sterkeste påvirkningsfaktoren av alle under lagringsfasen».

¹⁵³ Lofthus og Palmer (1974)

Drapet på Sveriges utenriksminister, Anna Lind, Stockholm 2003, illustrerer problemstillingen:

Vitnene til drapet ble samlet på et rom før de ble avhørt enkeltvis. Etter at etterforskerne ankom åstedet og vitnene ble avhørt, opplyste to, tilsynelatende uavhengige vitner at gjerningsmannen var iført en grønn militærjakke. Fordi flere vitner beskrev en slik jakke, ble den iøynefallende detaljen inkludert i riksalarmen som ble sendt ut. I de kritiske timene etter drapet lette hele den svenske politistyrken etter «mannen med militærjakken». Etterfølgende gjennomgang av tilgjengelige videoopptak viste imidlertid at gjerningsmannen ikke bar en slik jakke.

Senere, vitnep psykologiske undersøkelser identifiserte feilkildens opphav: Et vitne mente hun hadde sett en grønn militærjakke. Denne «observasjonen» ble nevnt under diskusjonene som oppsto mellom vitnene på bakrommet.¹⁵⁴ Feilkildene kan være lumske fordi vitnets subjektive oppfatning, altså grad av sikkerhet knyttet til eget utsagn, kan oppleves like sterkt som autentiske minnebilder.¹⁵⁵

Problemstillingen knyttet til feilkilden ”sosial påvirkning” er høyst reelle under avhør av barn generelt. Som påpekt av Brøste (2021):

”..[] grunnlaget for etterforskningen kan bygge på barns utsagn som har gått via flere ledd over tid før politiet varsles. Barnet kan ha fortalt til læreren sin som igjen har fortalt til rektor. Informasjonen har blitt skrevet ned og sendt til barnevernet. De kan selv velge å gjennomføre egne undersøkelser og samtaler med barnet (barnesamtaler) før politiet varsles. Politiet har liten eller ingen mulighet til å påvirke det som skjer i denne fasen, men må avdekke ulike typer påvirkningsfaktorer i sin etterforskning”.

¹⁵⁴ Granhag m.fl. (2013a)

¹⁵⁵ Magnussen (2004 s. 127)

I et bevisvurderingsperspektiv er det flere gode grunner til at vitner skal avhøres enkeltvis, jfr. påtaleinstruksen § 8-11, 1. ledd. Utfordringen er aktuell i Silje-saken. De mistenkte barna pratet naturlig nok med sine foreldre – og ble også avhørt sammen med dem, før foreldrene (vergene) deretter ble avhørt som vitner om hva deres barn hadde fortalt dem. Feilkildene er flere, ikke minst fordi hverken foreldre (eller andre profesjonelle aktører som lærere, barnevernspedagoger eller psykologer) er utdannet i forskningsfunderte intervjumetoder. Faren for at det for eksempel stilles ledende spørsmål er overhengende. Derfor må politiets etterforskning ta sikte på å avdekke hvordan informasjonen (de muntlige bevisene) først oppsto; kilden til informasjonen og hvordan informasjonen er behandlet før den anvendes under politiets avhør. Brøste (2021) beskriver denne delen av politiets etterforskning, og anfører at det handler om å etablere en ”chain of custody”, et begrep fra kriminalteknikken som handler om notoritet eller etterprøvbarehet fra sporet lokaliseres. Når det gjelder avhør av barn ”...handler det om å følge barnets utsagn fra det oppsto frem til informasjonen benyttes ved gjennomføringen av TA (avhøret), for å avdekke ”kontaminering” eller forurensning av forklaringen som kan medføre følgefeil i hele etterforskningen”.¹⁵⁶

2.3.11 Kroppsspråk og tolkning av løgn

Under den korte etterforskningen av de mistenkte barna i Silje-saken, indikerer politietterforskerne i Trondheim at de kan lese og tolke barnas kroppsspråk.

Gjennom utallige vitenskapelige studier har forskere – i USA og Europa - identifisert det som i dag omtales som en myte: Politiet har trodd at de, gjennom sitt arbeide, har opparbeidet seg en slags «sjette sans», der de kan skille sannhet fra løgn gjennom tolkning av kroppsspråket til den de avhører.¹⁵⁷ Myten levde i beste velgående også i Norge - langt inn på 90-tallet Den ble avlivet da de

¹⁵⁶ Brøste (2020) s. 19-20

¹⁵⁷ Vrji (2008)

erfaringsbaserte og tilståelsesfokuserede avhørsmetodene ble erstattet med kunnskapsfunderte avhørsmetoder.¹⁵⁸

Kort fortalt viser forskning at politietterforskere overestimerer sine evner til å skille sannhet fra løgn. Utallige, vitenskapelige eksperiment viser at politietterforskere - sammenholdt med befolkningen - skårer like dårlig når de blir testet; så vidt over sjansenivå. De kan like gjerne kaste kron og mynt. Studier viser at øvelsen ikke blir noe enklere når den vi skal vurdere er et barn.¹⁵⁹ Samtidig viser studiene at politietterforskere har større selvsikkerhet i sine gjetninger. Dessuten utviser politietterforskere større skjevhet mot klassifisering av skyld enn befolkningen for øvrig. Disse psykologiske faktorene gjør det ekstra vanskelig for etterforskere å identifisere falske tilståelser.¹⁶⁰

I tråd med vitnepsykologiske eksperiment viser også granskning av norske straffesaker hvor falske tilståelser har ledet ut i uriktige domfellelser, at etterforskerne mente de kunne «se» når vitner og mistenkte snakket sant eller løy. Det skyldes en kombinasjon av to faktorer: For det første at myten om vår evne til å skille sannhet fra løgn gjennom kroppsspråk ikke var korrigert da de problematiske sakene oppsto. Etterforskerne hadde ikke forskningsfundert kunnskap. Når etterforskerne feilaktig tror de har denne spesielle evnen, så oppstår det et beslutningspsykologisk klima hvor bekreftelsesfellene gjensidig forsterkes. Etterforskeren mener å vite sannheten, og når informasjonen som kommer passer (eller ikke passer), så tolkes mistenktes kroppsspråk i lys av etterforskerens etablerte oppfatning av hva som er sant.¹⁶¹ Problemet oppstår når den premature antakelsen er feil: Dersom mistenkte er uskyldig, så blir hele øvelsen gjensidig forsterkende og leder ut i en destruktiv prosess.

158 Se for eksempel Rachlew 2009, artikkel 4 om løgnforskningens tunnelseyn for en oversikt på norsk.

159 Se Magnussen (2017) s. 271-272

160 Kassin mfl (2009), Rogal (2017)

161 Rachlew (2009 s. 7), Riksadvokatens publikasjon nr. 3/2015

2.3.12 Beslutningspsykologi og uriktige domfellelser

Politiet i Trondheim sto utvilsomt ovenfor et formidabelt press da Silje (5) ble funnet død, blodig og delvis avkledd.

Befolkningen forventer at politiet fanger ”morderen” som skaper frykt. Men, mennesket har *begrenset kognitiv kapasitet*, og alle former for press (tidspress, oppklaringspress osv.) gjør det vanskeligere å anlegge og bevare det tenkesettet som loven stiller opp som det normativt ideal, nemlig at politiets etterforskning skal være «objektiv».

Under sterkt press og sannsynligvis i beste hensikt om å skjerme de mistenkte barna før narrativet om «barnemordere» fikk feste seg, annonserte politiet i Trondheim at de hadde løst saken, og at det var de mistenkte barna som sto bak. Politiets overbevisning om skyld ble formet etter noen timers etterforskning. Hele prosessen gjorde dem alle til sårbare beslutningstakere.

Som påpekt av Baron (1994 s. 285):

The initial evidence leads to an opinion, which then biases the search for subsequent evidence, as well as the interpretation of that evidence when it is found.

Kort forklart kan den relevante, beslutningspsykologiske kunnskapen om beslutninger beskrives som en prosess der de første bevisene som samles inn, tillegges mer vekt enn de øvrige. De første bevisene (indisiene) former en mening – en formening, forklaring eller oppfatning. Dette utgangspunktet påvirker både hva og hvordan vi leter etter ytterligere informasjon. Videre påvirker det vår tolkning av informasjonen vi innhenter.¹⁶² De kognitive forenklingsstrategiene er ubevisste prosesser og tjener ulike funksjoner i vår sosiale hverdag. Vi er avhengig av dem, og merker ikke at de påvirker oss.¹⁶³ Men i rettslig sammenheng utfordrer de vår «objektivitet», og sammenfallende forskning viser at mennesket har en tendens til å:

¹⁶² Kahneman (2011), Baron (2000)

¹⁶³ Lai (1999)

- søke etter informasjon som støtter opp under mistanken
- tolke ny informasjon i lys av mistanken (hypotesen)
- ta nøytral informasjon til inntekt for etablert oppfatning
- ignorere eller bortforklare informasjon som ikke passer inn¹⁶⁴

Kognitiv- og sosialpsykologisk forskning kan lett gi inntrykk av at menneskers beslutninger og hukommelse stort sett er mangelfull og upålitelig. Det er selvsagt ikke riktig. I det daglige gjør hjernen vår en fremragende jobb. Men i det øyeblikket vi skal vitne i en rettslig kontekst, eller fatte beslutninger som måles opp imot lovens normative ideal om «objektivitet», så blir våre kognitive funksjoner satt på prøver de primært ikke er designet for.¹⁶⁵ Feilslutninger kan få alvorlige konsekvenser, og som anført i Ivar Fahsings doktorgrad om politietterforskere og beslutningspsykologi, befinner etterforskerne seg i sårbare situasjoner, der presset for oppklaring er spesielt stort.¹⁶⁶

En politietterforskning kan være balansert når den starter opp, men når mistanken formes inntreffer mange av de psykologiske mekanismene: «[.. regardless of whether one`s treatment of evidence was evenhanded before the stand was taken, it can become highly biased afterwards».¹⁶⁷ Fordi det er de samme kognitive mekanismene som forårsaker flere av feilkildene (inkludert behovet for å forstå og mestre, skape balanse og harmoni), inntreffer flere av feilkildene samtidig, og kan når situasjonen tilsier det, virke sterkt gjensidig forsterkende og sågar lede ut i selvoppfyllende profetier.¹⁶⁸

Nevropsykologene Liberman, Rock, Halvorsen og Cox (2015) mener at bekreftelsesfellene kan forklares ut ifra et nevropsykologisk perspektiv. De ubeviste, kognitive forenklingsstrategiene forsøker å skjerme oss fra ubehag: Når nevropsykologer plasserer forskningsobjekt inn

164 For en oppdatert oversikt over ulike former for kognitive forenklingsstrategier og hvordan de påvirker politietterforskeres tenkesett, se Fahsing (2016).

165 Magnussen (2004 s. 67)

166 Fahsing (2016)

167 Nickerson (1998 s. 177)

168 Lai (1999 s. 58, 79 og 82)

i hjernescannere (fMRI) og forsøkspersonen mottar bekreftende informasjon, så aktiviseres deres belønningscenter. Det føles godt å ha rett. Det motsatte skjer når forsøkspersonene mottar informasjon som ikke stemmer overens med hvordan de mener verden henger sammen. Da aktiveres områder i hjernen som omtales som smertesentrene.

I det klassiske eksperimentet til Dror, Charlton og Péron (2006) dokumenteres det at effekten av de kognitive forenklingsstrategiene kan være så sterk at selv erfarne fingeravtrykksekspertter konkluderer feil når de utsettes for dem. I kjernen ligger forståelsen av at de psykologiske prosessene (forenklingsstrategiene) påvirker beslutningstagernes informasjonsinnsamling og deres tolkning av informasjonen som samles inn, uten at etterforskeren nødvendigvis opplever følelsen av manglende objektivitet.¹⁶⁹

Forskere som studerer straffesaker som har endt med uriktige domfellelser, har identifisert en rekke, typiske variabler. Disse deles inn i to hovedkategorier: Umiddelbare årsaker og underliggende årsaker. De umiddelbare årsakene varierer fra sak til sak. Det kan være falske tilståelser, et vitne peker på en uskyldig mistenkt i en fotokonfrontasjon, sakkyndige har konkludert feil osv. Men, i nær sagt alle sakene som forskerne studerer, ser vi at de underliggende årsakene går igjen. Det er ulike former for bekreftelsesfeller, på folkemunne kalt «tunnellsyn». Forskning fra USA, Canada, England, Australia, Nederland, Norge og flere andre land viser det samme: Altså at politiets etterforskning og innsamling av beviser som senere viser seg å være feil, preges av etterforskernes ubevisste, kognitive forenklingsstrategier.¹⁷⁰ Findley og Scott (2006 s. 292) henviser til den internasjonale forkningen på uriktige domfellelser og konkluderer: «A theme running through almost every case, that touches each of these individual causes, is the problem of tunnel vision».

Zuckerman (1992 s. 323) påpeker i denne anledning at politiets etterforskere står ovenfor de samme utfordringer som forskere i

¹⁶⁹ Nickerson (1998 s. 176), Ask og Granhag (2008 s. 162)

¹⁷⁰ MacFarlane (2006), Rachlew (2009)

akademia. Feilene som begås skyldes normalt ikke udugelighet, ulovligheter eller latskap:

Rather the reason lies in very real obstacles to the discovery of what happened. These cognitive obstacles are not unique to police investigations. They tend to hamper every search for factual reality, including research in science.

I juridisk litteratur beskrives fenomenet ofte med samlebetegnelsen tunnelsyn, ofte uten at mekanismene som inntreer forklares dypere. Begrepet tunnelsyn er ikke definert i vitenskapelig sammenheng, men illustrerer fenomenet godt fordi begrepet: «[...] beskriver hur alltför snäver fokus på ett förventat utfall skapar en blindhet för information som tyder på något annat».¹⁷¹

I beslutningspsykologien beskrives da også det normative ideal for god tenkning som et gjennomgripende søk etter alternative løsninger, uten å favorisere løsningen man har i tankene.

Beslutningspsykologer anfører at bevissthet og kunnskap om bekreftelsesfellene ikke er nok til å forebygge dem. Sårbare organisasjoner må for det første anerkjenne sin sårbarhet, tilby kunnskap og anrette metoder, systemer og støtte til å innhente bevis på en måte som forebygger de psykologiske feilkildene.¹⁷² Uten slik støtte øker faren for at feilkildene får prege den rettslige prosessen. Nyere, norsk forskning har bidratt til utviklingen av motstrategier som i kontrollerte eksperiment synes å ha en signifikant, forebyggende effekt.¹⁷³

I mine analyser av etterforskningen av Siljes død generelt, og avhørene av de mistenkte barna spesielt, viser jeg hvordan de ubevisste, kognitive forenklingsstrategiene slår ut. Noen steder så sterkt at det gir assosiasjoner til ”noble cause corruption” – korrupsjon i den gode saks

171 Ask og Granhag 2008 s. 164

172 Lieberman m.fl. (2015), Fahsing (2016)

173 Fahsing, Rachlew og May (2021) – bygger videre på Fahsing (2016)

tjeneste.¹⁷⁴ Det betyr ikke at politiets konklusjoner nødvendigvis må være feil: Er den første mistanken rett, fører slike etterforskninger typisk nok til rask oppklaring og ros. Problemet er selvsagt at om den første mistanken er feil, så risikerer aktørene å havne i en destruktiv spiral.

2.4 Oppsummert – veien videre

Den nasjonale kunnskapsutviklingen knyttet til politiets avhør av barn; forskningen, utdanningene og regelutviklingen handler utelukkende om avhørene av de *fornærmede* barna. Som påpekt og illustrert i teksten som følger, ser jeg ingen faglige argumenter som skulle tilsi at det på noen måte skal være enklere å avhøre *mistenkte* barn. Kunnskap skaper utvikling. I Norge har vi fem doktoravhandlinger om politiets avhør av fornærmede barn, men ikke ett studie om hvordan politiet møter de mistenkte barna. Ingen forskning, ingen utvikling.

Mitt mål og metodiske tilnærming til analysene av de mistenkte barna i Silje-saken, har vært å produsere et dokument som – så langt det lar seg gjøre fra innsiden – holder et tilstrekkelig kritisk, akademisk nivå, og som kan tjene som et teoretisk og empirisk grunnlag for en kunnskapsfundert utvikling av spesialfeltet *avhør av mistenkte barn*. Som i min doktoravhandling, *Justisfeil ved politiets etterforskning*, tar jeg utgangspunkt i en case studie (her, Silje-saken), med de akademiske forbehold en forsker som forsker på sine egne fra innsiden, må ta.¹⁷⁵

Dersom vi skal legge barnets beste til grunn – og det mener jeg bestemt at vi både er moralsk og juridisk forpliktet til å gjøre – så er et eventuelt juridisk / bevisteoretisk argument om at politiets avhør av fornærmede barn, også fungerer som bevisopptak, irrelevant for det mistenkte barnet og deres legitime krav på ekstra beskyttelse i form av trygge og tilpassede avhørsteknikker. Den Europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) har gjennom flere dommer ettertrykkelig understreket at også mistenkte

174 Se for eksempel Kleinig (2002)

175 Se rapportens del I om Å forske på sine egne. Rapportens begrensninger (og potensial) har jeg på sett og vis allerede redegjort for i min prøveforelesning ved det Juridiske fakultet; *Om å forske på sine egne* – en tekst som senere er publisert og satt opp som pensum på flere utdanninger (Rachlew 2010).

barn har behov for ekstra beskyttelse og tilpassede avhørsmetoder.¹⁷⁶ I nyere, internasjonale retningslinjer, er det kunstige skille mellom politiets avhør av fornærmede og mistenkte barn nedtonet, der det simpelthen slås fast at:

In the case of children, the interview process must be subject to specialist procedures and undertaken by specially-trained interviewers¹⁷⁷

Kort oppsummert så er utvikling- og læringsperspektivet slik sett todelt: Gjennom opplæringskonseptet KREATIV har Norge tatt et oppgjør med de erfaringsbaserte og tilståelsesfokuserede avhørsmetodene som preget politiets avhør av mistenkte frem til årtusenskiftet.¹⁷⁸ Oppgjøret, og måten Norge har implementert de forskningsfunderte avhørsmetodene på, har høstet internasjonal anerkjennelse fra forskere og Europarådets torturkomite (CPT).¹⁷⁹ Utviklingen og spesialiseringen knyttet til avhør av *fornærmede barn* svarer også til internasjonale føringer. Samtidig viser mine analyser av Silje-saken – og de faglige spørsmålene saken reiser – at politiets avhør av mistenkte barn (og andre sårbare grupper) har «falt mellom to stoler». Her har utviklingen nærmest stått stille.

Påstanden underbygger konklusjonen i min sakkyndige erklæring til Stavanger tingrett, der jeg som rettslig oppnevnt evaluerte politiets avhør av en 15 år gammel gutt som ble avhørt uten forsvarer eller verge til stede.¹⁸⁰ I læringsperspektivet er mine funn og kritiske konklusjoner i Stavanger-saken relevante; saken var fra 2014, ikke 1994. Som

176 Se for eksempel dom fra den Europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) i Panovits v. Cyprus (2008)

177 Se prinsipp 3 i The Mendez Principles (2021)

178 For en detaljert beskrivelse av de tilståelsesfokuserede avhørsmetodene, se artikkelen *Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv* (Rachlew 2003)

179 Granhag m.fl. (2013), CPT (2019), Magnusson m.fl. (2021)

180 Den sakkyndige erklæringen (Rachlew 2016) er unndratt offentligheten av statsadvokaten i Rogaland, dog ikke uten kritikk (NRK 2018, Foss 2018). For en innføring i saken, se eventuelt NRK-artikkelen «Avhøret som gjekk gale» (NRK 2017) og serien av lenkede artikler, inkludert NRK-dokumentaren «Avhøret» (NRK 2017a). Mesteparten av det generelle, teoretiske fundamentet i den graderte erklæringen er inntatt i denne rapportens (del II). Begge tekstene handler om politiets avhør av mistenkte barn.

beskrevet ovenfor har den internasjonale utviklingen knyttet til avhør av mistenkte barn ikke stått stille. Generelt sett er vi kommet langt i vår utvikling av politiets avhørsmetoder, men på spesialistnivå, om mistenkte barn, har Norge fortsatt mye å strekke seg etter.

Den sårt trengte utviklingen av politiets avhør av mistenkte barn har startet. I rapportens del IV presenterer jeg mine fortløpende anbefalinger for å understøtte den påbegynte prosessen med å utvikle retningslinjer, metoder og systemer for å sikre at også mistenkte barn skal få den ekstra beskyttelsen de trenger - og har krav på - under politiets avhør. Analysen av Silje-saken illustrerer betydningen av at den påbegynte utviklingen understøttes på alle måter. For å sikre en slik utvikling, henviser jeg til rapporten fra politiets faggruppe til Politidirektoratet,¹⁸¹ og til de nyeste internasjonale prinsippene for politiavhør; The Mendez Principles (2021). Her handler ett av de seks prinsippene nettopp om hvordan forskningsfunderte avhørsmetoder bør forankres bredt – «Principle 6 - On Implementation».

181 Kripos (2019)

Del III - Analysen

3.1 Silje-saken - noen generelle betraktninger

De innledende politidokumentene fra lørdag ettermiddag (15.10.1994) etterlater spor som indikerer at politiet i Trondheim holdt opp flere og konkurrerende hypoteser om hvem som kunne ha drept Silje. Tor Martin (5) og Kristian (6) fortalte at det var noen store gutter (ungdommer) som hadde slått og sparket Silje. Naboer ble spurt om aktuelle moduskandidater, familiemedlemmers alibi ble kontrollert osv. Men, utpå kvelden samme dag, tok saken en vending: Faren til den yngste av guttene (Jon, 4) som hadde vært sammen med Silje denne lørdagen ble avhør som vitne kl. 2230. Til politiet forklarte faren at han og samboeren - i bilen på vei hjem fra et middagsselskap lørdag kveld - begynte «å spørre ut Jon, fordi de ønsket å få vite om Jon hadde sett noe». «Utspørringen» fortsatte også etter at de hadde kommet hjem.

Faren kunne ikke huske nøyaktig i hvilken rekkefølge opplysningene kom frem, men essensen var at Jon fortalte sine foreldre at det var ”de andre” som hadde vært slemme med Silje. Av politirapporten er det vanskelig for leseren å vite hva Jon (4) mente med ”de andre” der han satt i bilen under foreldrenes utspørring. Det er imidlertid liten tvil om at faren - og i hvert fall politietterforskeren som avhørte faren samme kveld - tolket og/eller forsto det slik at ”de andre” var synonymt med Jons lekekamerater, altså Tor Marin (5) og Kristian (6). Opplysningene ble formidlet til politiet sent lørdag kveld. Morgenen etter innledet kriminalavdelingen en mindre, men likefullt koordinert aksjon mot Tor Martin (5) og Kristian (6).

Søndag formiddag, ca. kl. 12.00, fikk guttenes mødre beskjed om å ta med seg sine barn til politistasjonen for videre «samtaler». Mødrene ble samtidig bedt om å ta med seg klærne som deres sønner hadde hatt på seg dagen før. Klærne ble beslaglagt, men noen kriminaltekniske analyser av dem synes aldri å ha blitt gjennomført. Kanskje følte politiet

at det ikke var nødvendig? Riktignok gjentok Tor Martin og Kristian det de hadde fortalt dagen før; at det var store gutter/ungdommer som hadde slått og sparket Silje. Men, etter konfronterende avhør, der særlig avhøret av Kristian (6) bærer preg av sterkt press og manipulasjon, fikk politiet det de åpenbart var ute etter - barnas tilståelser.

Barnas straffeprosessuelle rettigheter som mistenke ble neglisjert på flere måter, og kanskje kan bildet av dokumentlisten bli stående som et slags symbol for mine kritiske funn:

V	VITNEFORKLARINGER
VI	SAMTALER MED GJERNINGSMENN
VII	UNDERSØKELSE OG BESLAGSRAPPORTER

Avhørene søndag morgen beskrives som ”samtaler”, som om barna – fordi de var barn – ikke hadde noen rettigheter som mistenkte under avhørene. De mistenkte barna beskrives som ”gjerningsmenn” - som om de allerede var dømt og fortjente betegnelsen da saksmappen mot dem ble opprettet.

3.1.1 Noen konklusjoner knyttet til politiets etterforskning

- Det ligger utenfor mitt mandat å mene noe om barnas tilståelser gjenspeiler hva som faktisk skjedde med Silje. Det som derimot er mitt klare syn, er at de tilståelsesfokuserede avhørsmetodene som er benyttet, har skapt en situasjon der faren for falske tilståelser er overhengende.
- Overbevisningen om skyld har ledet ut i et tenkesett og handlinger, til tider sterkt preget av ulike former for ubeviste, kognitive forenklingsstrategier (bekreftelsesfeller).
- De kriminaltekniske undersøkelsene bærer preg av subjektive vurderinger og forhastede konklusjoner på åstedet. Undersøkelsene var på ingen måte ferdige, snarere nettopp påbegynt, da politimesteren erklærte saken som løst på pressekonferanse, søndag kveld (16.10.94).

- Den preliminare obduksjonsrapporten var ikke skrevet, før politimesteren erklærte saken som løst på pressekonferanse, søndag kveld (16.10.94).
- Rundspørringen fremstår som ufullstendig, tilfeldig og uten nødvendig systematikk. Det taktiske arbeidet med rundspørringen var ikke avsluttet, før politimesteren erklærte saken som løst på pressekonferanse, søndag kveld (16.10.94).
- Utover de ulovlige avhørene av barna, er det mest bekymringsfulle med saken at minst to uavhengige, voksne vitner (fra rundspørringen) fortalte politiet at de så ungdommer i det aktuelle området. Vitnene underbygget slik sett to av de mistenkte barnas opprinnelige forklaringer, før barna bukket under for det betydelige presset politiet påførte dem. At nettopp disse vitnene ikke er avhørt (eller klassifisert som "O-dokumenter") underbygger konklusjonen om at etterforskningen var sterkt preget av gjensidig forsterkende bekreftelsesfeller.
- Etter å ha lest og analysert sakens dokumenter, er jeg av den klare oppfatning at bevisene mot de mistenkte barna ikke nærmer seg beviskravet for domfellelse som ble innprentet da jeg gikk ut Politihøgskolen i 1992. Det samlede bevisbildet er da heller ikke i nærheten av det jeg mener å vite må til for å nærme seg terskelen "bevist, utover enhver rimelig tvil" i dag.
- Etter mitt syn står vi overfor en straffesak der påtalemyndighetens kontrollfunksjon har sviktet. At påtalemyndigheten sviktet, er ikke ensbetydende med at politiets konklusjon var feil. Men uten kontroll, øker risikoen for at feilslutninger blir stående som det etablerte faktum.
- Rettssikkerhet forutsetter kontradiksjon, men da politiet opplyste at saken var oppklart, så var det en beslutning som hverken var forevist, langt mindre undersøkt, av noen forsvarer. Det sørget politiet for. Ut ifra sakens dokumenter kan jeg ikke se at Tor Martin (5) eller

Kristian (6) har fått noe reelt forsvar i det hele tatt, og da forsvareren til Jon (4) involverte seg, var etterforskningen i realiteten ferdig, og beslutningene fattet. Manglende kontradiksjon er i seg selv et bekymringsfullt element i prosessen mot de mistenkte barna. Ikke minst fordi prinsippet anses som den viktigste garantien for å sikre rettferdige rettsprosesser.¹⁸²

Nedenfor vil jeg beskrive mine funn og underbygge mine konklusjoner. For kronologiens skyld vil jeg først presentere noen faktiske opplysninger, og deretter knytte noen betraktninger til etterforskningens initialfase.

3.2 Kriminalteknikk og øvrig politiarbeid på åstedet, lørdag 15.10.1994.

Da politiet ankom åstedet hvor Silje lå død, hadde flere barn og voksne i nærområdet allerede vært på åstedet. Selv om snøen var i ferd med å smelte, lå det fortsatt snø på bakken etter årets første snøfall. Området - inkludert det sentrale åstedet - må ha vært fullt av fottøyavtrykk. Silje ble funnet mellom akebakken og fotballbanen – et område barn hadde lekt i hele dagen – på begge steder. Indre og ytre åsted ble etter hvert sperret av. Men, i tillegg til alle sporene som allerede var avsatt gjennom dagen, og før kriminalteknikeren kom i gang med sine undersøkelser, hadde politipatruljer, legepersonell, kriminalvakten og sågar politimesteren tatt seg opp til åstedet hvor Silje lå død.

Klærne til Silje lå på fotballbanen, ca. 40 meter fra stedet hun ble funnet død. Også på fotballbanen var det masse fottøyavtrykk. Noen ble fulgt av hundepatruljen som ankom tidlig. Sporene førte fra fotballbanen, retning City Syd, men uten videre resultat.¹⁸³ Andre ble beskrevet med skotype (Navn på merket), uten at dette er fulgt opp i de kriminaltekniske rapportene.¹⁸⁴ Etter hvert som vitner ble avhørt, kom det frem opplysninger om folk som hadde gått tur med hunden over fotballbanen; vitnebeskrivelser av barn som hadde lekt på og ved banen osv.

¹⁸² Akther og Nordin (2014)

¹⁸³ Dok II/1

¹⁸⁴ Dok. II/4 jfr. dok. III/2.

Utover ettermiddagen begynte det å snø igjen. Kriminalteknikerne beskriver de kriminaltekniske forholdene på åstedene som «høyst vanskelige».¹⁸⁵ Det er ikke vanskelig å sette seg inn i. Noen telt eller tilsvarende utstyr, som det i dag ville vært naturlig å sette opp, synes ikke å ha vært en opsjon. Rundt målene ved den sydvestre delen av banen var det «mange spor i snøen». I et forsøk på å sikre disse, la politipatruljene papir og presenning over, også for å hindre at klærne ble nedsnødde.

Jeg har jobbet som drapsetterforsker, og måttet forholde meg til både åsted og kriminaltekniske rapporter. Like fullt, kriminalteknikk er ikke mitt spesialfelt. Med bakgrunn i min begrensede redegjørelse nedenfor, vil jeg derfor anbefale at det kriminaltekniske arbeidet i Silje-saken underkastes en sakkyndig vurdering. Selv aner jeg konturene av en fremgangsmåte som nok heller ikke etter datidens standard ble systematisk nok. Som kriminalteknikeren selv anfører i sin rapport: «En del av *de sporene vi mente* hadde tilknytning til saken ble fotografert»¹⁸⁶. (Min utheving).

Dette indikerer at kriminalteknikerne på stedet genererte én hypotese. Og at de med bakgrunn i denne, har konkludert, og anrettet sine undersøkelser deretter. Det er flere passasjer i den kriminaltekniske rapporten som bekymrer meg. For eksempel:

3.5.7. Vi fant ingen forbindelse eller sammenheng mellom de små sporene på 20 til 23 cm og noen av de store sporene på plassen (spor åpenbart lengre enn 23 cm). Sporene som politihundene hadde påvist syntes derfor uaktuelle i saken.

Det betyr i så fall at eventuelle andre hypoteser ikke er undersøkt – og følgelig heller ikke gjort tilgjengelige for senere bevisvurdering. En slik fremgangsmåte kan muligens forsvares, dersom sporene på åstedet – etter nøye granskning – umulig kan tolkes på annen måte. Altså at

¹⁸⁵ Dok. III/3 tekst til figur 17

¹⁸⁶ Dok III/2. s. 3

alternative tolkninger (hypoteser) er logisk sett umulig, ut ifra funnene. Det må i så fall dokumenteres, slik at det åpenbare forblir åpenbart for utenforstående (etterforskningsledelsen, påtalemyndigheten, forsvarere og dommere). Andre med dypere ekspertise enn meg får vurdere, men selv blir jeg ikke overbevist om at så var tilfelle i denne saken.

Dersom politiets egen evaluering av drapet på studenten Anja Aarseth i Ålesund 2013 (Akstasaken) gir en indikasjon på dagens kriminaltekniske standard,¹⁸⁷ vil en komparativ analyse mellom den kriminaltekniske innsatsen i Silje-saken, 19 år tidligere, avdekke et betydelig gap. I Ålesund ble blant annet flere kriminalteknikere fra Kriplos fløyet opp umiddelbart. Noen slik bistand fikk de lokale kriminalteknikerne fra Trondheim aldri.

Kriminalteknikernes konklusjoner om at de, på grunnlag av de funn som ble gjort på åstedet, sammenholdt med sakens øvrige opplysninger, mener at det er «sannsynlig at Silje ble avkledd på ballplassen» og at det er «lite sannsynlig at personer med fottøysåle åpenbart mer enn 23 cm har medvirket til dette»,¹⁸⁸ reiser flere og - ut ifra sakens bevisstilling - svært sentrale spørsmål.

Kriminalteknikernes objektive funn av fotspor fra barn ved Siljes klær, kobles til det som i rapporten omtales som «Egne vurderinger».¹⁸⁹ I kapittelet om ”Egne vurderinger” utledes konklusjonen som – sammenholdt med barnas tilståelser - utgjør bevisgrunnlaget:¹⁹⁰

6.3. På bakgrunn av at vi ikke fant større spor som vi kunne knytte til de små sporene, mener vi det er lite sannsynlig at store personer har medvirket til at Silje ble avkledd og skadet.

187 Nilsen og Grindseth (2014)

188 Dok.III/2 s. 2

189 Dok III/2 s. 9

190 Se for eksempel dok I/2 s. 1 hvor politiet skriver: "...I tidsrommet mellom kl. 1230 og 1330 må man med hensyn til det videre hendelsesforløpet forholde seg til hva de tre barna har forklart i samtaler med politiet, dok. VI, sammenholdt med de tekniske funn fra åstedet".

For det første er koblingen mellom klærne, avkledningen og Siljes skader etter mitt syn ikke bare preget av «egne vurderinger», men også løse koblinger. Hypotesen som det hele bygger på, forutsetter blant annet at Silje skal ha gått delvis naken - og uten sko - til stedet hun senere ble funnet død. Men, jeg kan ikke se av fotografiene av fotsporene, eller kriminalteknikernes beskrivelse av fotsporene, at noen av dem stammer fra et barn i bare sokkelessen. Snarere tvert imot beskrives sporene gjennomgående som «fottøyavtrykk» og «såleavtrykk». For eksempel som i figur 31:

Fig. 31
Skrittlengden målt mellom bakre del av hælene, var uregelmessig, men såleavtrykkene ble målt til å være ca. 22 cm (+ / - 1 - 2 cm).

Dersom kriminalteknikernes tese skulle stemme, hvor er da Siljes barfotavtrykk? Selv legger de til grunn sine ”egne vurderinger” om at Silje ikke ville avsette markerte spor fordi hun var barfot (punkt 6.3). Jeg har begrenset innsikt i fysikkens lover, men gitt at alle øvrige variabler er like eller tilsvarende (værforhold, vekt mv); vil ikke en mindre overflate avsette dypere avtrykk?

3.2.1 Kriminalteknikk, egne vurderinger og sakens øvrige opplysninger

Det som bekymrer meg mest med den kriminaltekniske rapporten, er at den er skrevet etter at politiet fikk de mistenkte barna til å tilstå, og at tilståelsene åpenbart inngår i det kriminalteknikerens omtaler som «sakens øvrige opplysninger».¹⁹¹ Sammenblandingen mellom det som skulle være presise beskrivelser av (a) objektive funn på åstedet (kriminalteknikk), med det som beskrives som (b) «egne vurderinger» og (c) «sakens øvrige opplysninger» fra den taktiske etterforskningen, synes så tett, at sammenblandingen alene svekker bevisverdien av den kriminaltekniske rapporten. Dersom tilståelsene var falske - noe jeg ut ifra et rent vitnep psykologisk perspektiv mener vi må ta høyde for at de kan være - så inntre faren for at de falske tilståelsene kan ha korrumpert kriminalteknikkens konklusjoner. Fenomenet om at falske tilståelser kan korrumpere andre bevis, inkludert tekniske bevis, har vært kjent gjennom studier av enkeltsaker, også i Norge (NOU 2015:3). Se rapportens del II - om det teoretiske grunnlaget - der jeg redegjør for forskningen på falske tilståelser og hvordan disse har en tendens til å korrumpere øvrige bevis, så gjennomgående at forskerne omtaler fenomenet som et "mønster" i sakene de har undersøkt. Kort oppsummert; når politiet hadde sikret en tilståelse, så falt øvrige bevis seg inn i rekken for å understøtte (den falske) tilståelsen.¹⁹²

Fottøyavtrykkene som ble funnet rundt Siljes klær og som teknikerne fant under de utlagte presenningene i snøen, var fra små barn. I politiets oversiktsrapport og oversendelsesdokument, presenteres kriminalteknikerens funn som et uavhengig bevis som bekrefter barnas tilståelser. Andre hypoteser drøftes ikke, og jeg frykter at alertnative og plausible hypoteser hverken er stilt opp, og i hvert fall ikke testet. Når barna tilsto, var saken i realiteten avgjort. Av vitneforklaringer fremgår det at voksne og barn har gått over - og oppholdt seg på fotballbanen den aktuelle dagen. Jeg vet ikke hvordan Siljes klær havnet der de ble funnet. Kriminalteknikerens konklusjon er én plausibel forklaring - en hypotese som må testes. Før den kan legges til grunn, må plausible og konkurrerende hypoteser først stilles opp - og så testes.

¹⁹¹ Se dok. III/2, punkt 1.2, første setning.

¹⁹² Kassin, Bogart og Kerner (2012)

Som anført ovenfor har jeg konkludert med at eksperter i kriminalteknikk bør bedømme det tekniske arbeidet som beskrives i de kriminaltekniske rapportene. Selv kan jeg ikke se av saksdokumentene at tester, analyser eller prøver - som det måtte være naturlig å gjennomføre i en så alvorlig sak som denne - er gjennomført. Av åstedsbildene fremgår det at Silje [REDACTED]

Politiet har beslaglagt klærne til de mistenkte barna. Jeg kan ikke se at disse er undersøkt for [REDACTED] Politiet sikret «en gjenstand»¹⁹³ fra åstedet. En av guttene tilsto (til slutt) å ha brukt en «gjenstand» til å [REDACTED] Riktig nok en klart mindre «gjenstand» en den beslaglagte, men jeg kan uansett ikke se at «gjenstanden» er undersøkt. Det er jo mulig at disse beslaglagte gjenstandene ble undersøkt, men at undersøkelsene ikke gav noen resultater. Men, da er det i så fall negative funn - funn som kan være like viktige som positive.

3.3 Rundspørringen

Rundspørringen som Trondheim politikammer gjennomførte søndag 16.10.1994 bærer preg av tre mangler. For det første fremstår den som ufullstendig og tilfeldig, uten nødvendig systematikk. Etter å ha lest hele saken flere ganger, forblir det umulig å skaffe seg en oversikt over hvem politiet har snakket med, eller hvem de ikke har snakket med. For det andre mangler rapportene notoritet. Negative opplysninger er ikke dokumentert. For det tredje, og mest bekymringsfullt: De essensielle vitneopplysningene som den tilfeldige rundspørringen har fanget opp, er neglisjert, fortrent, eller på en eller annen måte bortforklart av etterforskningsledelsen - uten at det levnes noen spor i dokumentene.

Utover de ulovlige avhørene av barna, er det mest bekymringsfulle med saken at minst to uavhengige, voksne vitner (fra rundspørringen) har fortalt til politiet at de så ungdommer i det aktuelle området, tilsynelatende i aktuelt tidsrom. De rundspurte vitnene underbygger slik sett de mistenkte barnas opprinnelige forklaringer, inntil barna bukket under for presset i de konfronterende og manipulerende

¹⁹³ Gjenstanden er anonymisert her

avhørene. At nettopp disse vitnene ikke er avhørt (eller klassifisert som "0-dokumenter", og nappet ut av saken), gir assosiasjoner til det som i faglitteraturen omtales som "Noble cause corruption" – et begrep som anvendes for å karakterisere adferd der politiet overskrider sin autoritet og makt for å oppnå tilsynelatende legitime mål. For eksempel ved at politiet – i sin overbevisning om skyld – "hjelper litt til", slik at det skal bli enklere for andre (påtalemyndigheten, forsvarere og dommere) å tilegne seg "det rette bilde" av saken.

3.3.1 Vitnene som ble borte

Dersom grensdragningen mellom korrupsjon og de gjensidig forsterkende bekreftelsesfellene trekkes ved den *bevisste* handling, er det mest fruktbare - i tråd med litteraturen jeg beskriver i rapportens del II om det teoretiske grunnlaget - å analysere politi- og påtalemyndighetens arbeid fra et beslutningspsykologisk perspektiv. De mest kritiske punktene i denne rapporten blir da stående som et illustrerende eksempel på hvor kraftig de kognitive og sosialpsykologiske mekanismene kan påvirke politiets etterforskning når mye står på spill. Nickerson (1998 s. 210) forklarer (min oversettelse):

«Når bevis som styrker mistanken øker, noe som nødvendigvis vil skje dersom man favoriserer bekreftende informasjon og ignorerer eller bortforklarer motstridende informasjon, strykes nødvendigvis også overbevisningen om man hadde rett da den første mistanken ble formet».

Jeg håper jeg tar feil, men i mitt arbeidsdokument stiller jeg opp ytterligere alternative forklaringer til at nettopp disse dokumentene ikke er å finne i saken. To uavhengige vitner, som under rundspørringen, søndag 16.10.1994 har gitt opplysninger som underbygger det de mistenkte barna opprinnelig fortalte. Dette er sentrale vitner som selvsagt må avhøres umiddelbart. Om de ble avhørt, så er avhørene nappet ut av saken. Om de ikke er avhørt, så er det – fra et rasjonelt og profesjonelt ståsted, like uforståelig. Det er vanskelig å se for seg legitime forklaringer. Et vitne kan forsvinne med en glipp. Men at to

uavhengige vitner som begge svekker politiets forhastede konklusjoner, synes å være borte fra saken er påfallende.

Granskning av straffesaker der uskyldige ble dømt på 1980- og 1990 tallet i Norge, avdekket en uheldig praksis i norsk politi: Avhør og andre undersøkelser som politiet ikke anså som relevante, ble tatt ut av saken og loggført som såkalte «0-dokument». ¹⁹⁴ Senere granskninger av journalister og advokater avdekket at det i disse «0-dokumentene», som altså ikke ble presentert for forsvarer eller domstolene, eksisterte opplysninger som talte imot politiets hypoteser om skyld mot den de mistenkte. ¹⁹⁵ Eksisterer det slike «O-dokumenter» i saken mot de mistenkte barna? Eller kan det ansføres en praksis der avhør av vitner har funnet sted, men der disse ikke er skrevet ned da de (for politiet) ikke tilførte saken noe bevisverdi? Jeg vet ikke, men ordningen med «O-dokumenter» i Trondheim politikammer ble kraftig kritisert da rettsskandalene mot Fritz Moen ble gransket. ¹⁹⁶ I sitt rundskriv fra 1999 beordret riksadvokaten full stopp, dersom noen i politiet skulle være av den formening at praksisen var lovlig. ¹⁹⁷

Irapportens del II – om dette teoretiske grunnlaget – introduseres forskningen om hvordan de ubevisste, kognitive forenklingsstrategiene påvirker vår rasjonalitet. Her beskrives også hvordan forenklingsstrategienes lumske egenskaper (bekreftelsesfellene) kan slå ut under politiets etterforskning. Noen av de skumleste forenklingsstrategiene er menneskets tendens til å utelukkende søke informasjon som bekrefter løsningen vi allerede har i tankene, kombinert med den ubevisste tilbøyeligheten vi har til å ignorere eller bortforklare informasjon som indikerer en annen løsning. ¹⁹⁸

194 Riksadvokaten 1999, NOU 2007/7 og Rachlew 2003

195 Se for eksempel boken til den tidligere NRK-journalisten Tore Sandberg (2008) om *Overgrepstjustismordene på Fritz Moen*

196 NOU (2007:7)

197 Riksadvokaten 3/1999

198 Ask og Granhag 2008

Fahsing (2016) trekker veksler på eksisterende, beslutningspsykologisk kunnskap i sin doktoravhandling om politietterforskeres tenkning og anfører at en offentlig uttalelse av denne typen (pressekonferanse), representerer en meget sterk opplevelse av forpliktelse - et "tipping point". Smerten av å ha tatt feil vil deretter oppleves sterkere og ønsket om å være på rett spor likeså. I et beslutningspsykologisk perspektiv er det liten tvil om at politiets pressekonferanse, søndag kveld, fungerte som et kraftfullt "tipping point", der effekten av gjensidig forsterkende bekreftelsesfeller - som allerede preget etterforskningen - nå økte i styrke.¹⁹⁹

Som mine analyser av politiets avhør av de mistenkte barna viser, var hensynene som ligger til grunn for uskyldspresumpsjonen – slik vi kjenner dem i dag - allerede skjøvet til side før avhørene av de mistenkte barna tok til søndag formiddag. Etter pressekonferansen kan jeg ikke se et eneste etterforskningsskritt som i realiteten oppfyller straffeprosesslovens formelle krav etter formålsparagrafen 226 – en paragraf som formelt sett, sto like sentralt under Politihøgskolens undervisning i 1990, som den gjør i dag. En avgjørende forskjell må iakttas: Hvordan politiet logisk sett - og ikke minst, rent praktisk - skulle nærme seg det objektive ideal om objektivitet som formålsparagrafen stiller opp - det fantes det verken lærebøker, metoder, og følgelig heller ingen undervisning om, verken på Politihøgskolen eller Det juridiske fakultetet.²⁰⁰

I det betydelige presset politiet i Trondheim sto i, med intensjoner om å skåne de mistenkte barna fra media som i økende grad bygde seg opp i Trondheim,²⁰¹ sto det lokale politiet på flere måter uten kapasitet til å håndtere presset. Gjennom 40 år med beslutningspsykologisk forskning vet vi at mennesker under press vurderer færre alternativer

199 Fahsing 2016

200 Rachlew og Fahsing (2015), Riksadvokatens publikasjoner nr. 3:2015 (Bergwall-rapporten)

201 I Podcasten: Barnetragedien i Trondheim, En Mørk Historie (2020), beskrives det store presseoppbudet. Siljes mor forteller blant annet om utenlandske journalister som rigget til kraner utenfor hennes hjem, for på den måten å skaffe seg innsyn i hennes hjem.

enn hva vi gjør uten press.²⁰² Beslutningen i Trondheim ble fattet uten kunnskap om forskningsfunderte metoder eller systemer, utviklet for å demme opp for nettopp slike, pressede situasjoner. Selv om kritiske dokumenter, opplysninger eller bevis synes å være holdt unna saksdokumentene, er jeg ikke i tvil om at politiet i Trondheim – sterkt preget av bekreftelsesfellene - følte seg helt sikre på at de mistenkte barna sto bak Siljes død, og at de premature beslutningene ble fattet i beste hensikt.

3.4 Justisfeil i beste hensikt

I podkasten *Barnetragedien i Trondheim*, episode 1, forteller politimesteren om pressekonferansen på søndag kveld. Programlederen introduserer: «På søndagen, ett døgn etter at Silje har blitt funnet død, holder politimesteren pressekonferanse. Salen er full av journalister. Det er søndag kveld».²⁰³

Politimesteren forklarer:

Den pressekonferansen ville jeg selv lede. Og det var omstendigheter som jeg synes jeg burde ta hensyn til. Så jeg satt meg ned og skrev en meddelelse som jeg ville bruke som innledning på pressekonferansen. Og der poengterte jeg først at saken var oppklart. Og hvordan dette hadde skjedd. Og, jeg hadde som mål å gi en, etter vår mening, sannferdig fremstilling av hva som hadde skjedd. Og undertonene var at nå må vi ikke kriminalisere og gjøre diss barna til drapsmenn. Det var lek som utviklet seg til vold, med et hardere preg enn det de hadde villet. Hvor de da etterlot

²⁰² Se Fahsing (2016) der han i sin doktoravhandling beskriver den grunnleggende beslutningspsykologien og forklarer hvordan de ubevisste, kognitive forenklingsstrategiene påvirker politiets etterforskning.

Se også kapittel 13 i Riksadvokatens publikasjoner nr. 3/2015 (Bergwall-rapporten). Her illustreres (a) utfordringene politiet sto ovenfor i høyt profilerte straffesaker i samme tidsepoke; (b) hvordan politi og påtalemyndighet - uten kunnskap, metodikk eller systemer for å motvirke de ubevisste forenklingsstrategiene - ledes inn i ett spor og blindes for alternative løsninger og; (c) hvilken logikk, metoder og utdanning Politihøgskolen i dag tilbyr av utdanning for å forebygge (reducere) bekreftelsesfellenes lumske egenskaper.

²⁰³ *Barnetragedien i Trondheim*. I podcast-serien: En mørk historie. Episode 1, tid: 13:52

Silje. Og vinterforholdene, og kulden, og fuktigheten, den gjorde at hun avgikk med døden. På grunn av nedkjøling.

En journalist intervjues i samme episode (Tid: 16:08), og forteller at reaksjonen deres var at sjokkbeskjeden - om at det var unger som hadde drept en unge - endret pressens omtale av saken: Fra drapstragedie til barnetragedie.

Slik sett lykkes politiet med sitt mål om å skjerme de mistenkte barna. Men, hensynet til det humanistiske motiverte målet om å skjerme barna - og det før en risikerte at narrativet om «barnemordere» fikk feste seg - måtte nødvendigvis veies opp imot risikoen for at de forhastete konklusjonene ville true rettssikkerheten til barna. Kanskje tenkte politiet at barna uansett ikke ville kunne straffes, og at det, bevisst eller ubevisst, kan ha vært med på å vektlegge det humanistiske hensyn for tungt. Jeg er som sagt ikke i tvil om at politiet var overbevist om at barna var ansvarlige, men som forklart ovenfor, så er vi mennesker flinke til å overbevise oss selv om at beslutningene vi fatter er riktige, og da særlig når beslutningene må fattes under press.

Problemet er selvsagt at dersom risikoen for feilslutninger skulle materialisere seg; dersom hensynene som ligger til grunn for uskyldspresumpsjonen akkurat i denne saken ikke bare var verdier vi må styre vår virksomhet ut ifra, men objektivt sett reelle- altså, om barna var uskyldige, så ble den humanistisk motiverte beslutningen, paradoksalt nok, det minst humanistiske alternativet som kunne velges. Fra et mer overordnet perspektiv er det nok slik at dersom politiet vektlegger arbeidet med å løse saker i så stor grad at det går på bekostning av betryggende rettsprosesser, risikerer politiet å tape samfunnets tillit og dermed også sin fremtidige kriminalitetskontrollerende funksjon.²⁰⁴

3.5 Uskyldspresumpsjonen

Som anført i rapportens del II (teorikapittelet), står uskyldspresumpsjonens rettslige stilling markert sterkere i dag, holdt opp

204 Rachlew (2009)

imot hva den gjorde i 1994 - både ut ifra et rettslig, og fra et praktisk (metodisk) perspektiv. Det faktum bør prege vår evaluering av politi og påtalemyndighetens arbeid med Silje-saken. Men, i et bevisvurderingssperspektiv, forblir sanntidsperspektivet irrelevant. Mistenkte barn hadde like stort behov for beskyttelsen den gang, som vårt strafferettssystem kan tilby i dag. Som påpekt av FNs komite for barns rettigheter til Barnekonvensjonens artikkel 40 om uskyldspresumpsjonen og barns minimumsrettigheter i rettslige prosesser:²⁰⁵

The child has the right to be treated in accordance with this presumption and it is the duty of all public authorities or others involved to refrain from prejudging the outcome of the trial.

De hensyn, verdier og prinsipper som ligger til grunn for uskyldspresumpsjonen er nedarvet og gradvis utmeislet gjennom de utallige erfaringer som våre rettstradisjoner bygger på.²⁰⁶ Å gi andre hensyn forrang skal mye til, - et poeng som kanskje best illustreres gjennom den tradisjonelle læresetningen om uskyldspresumpsjonen, nemlig at det er bedre at ti (eller 100?) skyldige går fri, enn at én uskyldig dømmes.²⁰⁷

Selv om Silje-saken på flere måter er unik, så var problemstillingen knyttet til uskyldspresumpsjonen og den premature pressekonferansen i Trondheim 16.10.1994, på ingen måte særegen. I EUs direktiv om operasjonaliseringen av visse sider ved uskyldspresumpsjonen (2016), er nettopp politi og påtalemyndighetens opptreden i media knyttet til skyldspørsmålet under etterforskningens gang et hovedtema.²⁰⁸ Hvordan politiet bør og ikke bør uttale seg underveis i etterforskningen, er viet særlig oppmerksomhet for å styrke uskyldspresumpsjonens stilling i Europa, inkludert:

205 CRC C (2007) Children's rights in juvenile justice CRC/C/GC/10 25 April 2007

206 Strandbakken (2003)

207 Halvorsen (2002)

208 EU directive 2016/800

(16) The presumption of innocence would be violated if public statements made by public authorities, or judicial decisions other than those on guilt, referred to a suspect or an accused person as being guilty, for as long as that person has not been proved guilty according to law. Such statements and judicial decisions should not reflect an opinion that that person is guilty

(19) Member States should take appropriate measures to ensure that, when they provide information to the media, public authorities do not refer to suspects or accused persons as being guilty for as long as such persons have not been proved guilty according to law. To that end, Member States should inform public authorities of the importance of having due regard to the presumption of innocence when providing or divulging information to the media. This should be without prejudice to national law protecting the freedom of press and other media.

Bakgrunnen for direktivet er beskrevet i rapportens del II – om det teoretiske grunnlaget.

Det underliggende rasjonale er selvsagt å forebygge at uskyldige mennesker trekkes inn i rettsprosesser. Direktivet, nye lover, regler og metoder som i sum har styrket uskyldspresumpsjonens stilling siden 1994 var selvsagt ikke kjent for politiet i Trondheim, men det betyr ikke at de mistenkte barna ikke hadde like stort behov for beskyttelse som vår straffeprosess i dag streber etter å tilby. Å fastslå med sikkerhet hva Jon (4), Tor Martin (5) og Kristian (6) gjorde, eller ikke gjorde lørdag 15.10.1994, er kanskje ikke mulig 27 år senere, men at prosessen mot dem var sårbar for en rekke feilkilder, er det liten tvil om.

3.6 Bekreftelsesfeller er gjensidig forsterkende

Politiets utfordring var at den forhastede konklusjonen måtte bevises. En måte å skaffe de nødvendige bevisene på, var å få de mistenkte

barna til å tilstå. Slik innledet politiet en prosess søndag formiddag – før etterforskningen på mange måter var kommet i gang. En prosess der risikoen for å havne i en destruktiv spiral, med en selvoppfyllende profeti som resultat, var overhengende. Som mine analyser av politiets avhør av barna viser, slapp barna ikke ut av avhørsrommene, før politiet fikk bekreftelsene de trengte. Da informasjonen fra rundspørringen om de uavhengige vitnene kom til – etter at barna hadde tilstått – fikk politiet et ikke ubetydelig problem.²⁰⁹ Informasjonen gav utvilsomt støtte til en alternativ løsning – en løsning som støttet opp under barnas opprinnelige forklaringer. Disse hadde politiet klart å få Tor Martin (5) og Kristian (6) til å endre. Tilståelsene var på plass, men hva skulle politiet nå gjøre med de uavhengige vitnene?

[redacted] etasje: Fra stua så hun lørdag tre personer, gutter i 12-16årsalderen, som kom løpende ned akebakken. En av dem var iført mørk jakke med turkis felt foran. Hun mente at de kunne ha sett liket.

[redacted]: Kom lørdag kl. 1415 kjørende sammen med sitt barnebarn, [redacted]. De kom inn mot bopel, via bommen i Starrmyra. Det var da 4 gutter som befant seg der. En av dem var iført et pannebånd. Hun kann ikke gi nærmere beskrivelse. Hun mener at de var i 14-15årsalderen.

Nøyaktig når disse opplysningene kom inn saken er vanskelig å si noe sikkert om for utenforstående. Resultatene fra rundspørringen er redigert inn i saken på fire forskjellige steder – noe som i seg selv er noe merkelig. Felles for alle rundspørringsdokumentene (V/19, V/20 og VIII/1 og VIII/2), er at de innledes med de samme tre sidene. Den første av disse (side 1) gir en beskrivelse av når, hvor og av hvem rundspørringen ble gjennomført.

²⁰⁹ Avhørene av de mistenkte barna ble avsluttet søndag 16.10.1994 kl. 12:50 (Tor Martin, dok. V/2), kl. 13:40 (Jon, dokument. V/1) og ca. kl. 14:30 (Kristian, V/4). Rundspørringen ble avsluttet samme dag kl. 2000, jfr. V/19, V/20 og VIII/1 og VIII/2.

Rundspørringen ble gjennomført av fire etterforskere.

Tjenestegren	
Operativ Avdeling, Etterforskningsseksjonen, A-2	
Tjenestested	
Trondheim Politikammer	

Rundspørring søndag 16.10.94, tidsrom kl. 1200
- 2000, i bo-området Starrmyra etter drapet på
Silje lørdag ettermiddag.

På side 2 og 3 presenteres korte vitneavhør av to ulike vitner som ble avhørt på stedet som en del av rundspørringen. Årsaken til at dokumentet presenteres to ganger innledningsvis, er at dokumentet loggføres som vitneavhør (V/19 og V/20). Deretter, mot slutten av saken, etter avhørene av de mistenkte, og etter beslagsrapportene, presenteres rundspørringen på nytt, nå som dokument VIII/1 og VIII/2. Igjen innledes rapportene med de samme, første tre sidene, men i dok. VIII/1 er det nå – i motsetning til tidligere - vedlagt en (ny) side 4. Det er her opplysningene om ungdommene flettes inn.

Det er selvfølgelig av interesse å få klarlagt nøyaktig når disse opplysningene ble registrert og redigert inn i saken, men ut ifra et beslutningspsykologisk – og derfor også bevisvurderingsperspektiv, er det tilstrekkelig å konstatere at opplysningene ble redigert inn etter at politiet hadde fått de mistenkte guttene til å tilstå, og etter at politimesteren hadde holdt sin pressekonferanse. Altså etter at politiet hadde bekjentgjort at de hadde oppklart saken.

3.6.1 Den alternative hypotesen om ungdommene ignoreres

Vitnene fra rundspørringen er ikke de eneste som har fortalt om ungdommer – og som politiet har ignorert. Tor Martin og Kristian fortalte til alle de varslet om at Silje lå død i bakken, at det

var ungdommer som hadde vært slemme mot henne. Dette gjentok de i to politiavhør, før politiet fikk dem til å endre sine forklaringer og tilstå. I tillegg inneholder saken flere opplysninger om ungdommer. For eksempel dette fra rundspørringens side 1:

Mulig tips ang. de tre ungdommene som sprang forbi stedet:

_____ har to sønner, og disse var hjemme på akt. tidsrom.

Den yngste heter _____ er 10 år, den eldste _____ 19 år.

Kamerater av _____ kom løpende noe før amb./politi kom til stedet.

De fortalte _____ at en død pike lå ved akebakken.

_____ var ute, og kunne ikke gi navnet på kameratene, eller si hvor lenge før ankomst amb./politi dette skjedde. (_____ opplyste dette)

Ingen av de tre personene som det refereres til i dette notatet er avhørt, alle fall ikke lagt inn i saken. Det er påfallende, ikke minst fordi også dette tipset handler om «de tre ungdommene som sprang fra stedet».

- Vitnet L.T er avhørt over telefon og forteller at han så to ungdommer litt etter kl. 1500. Avhøreren virker ikke spesielt interessert i å få frem detaljer. Snarere tvert imot.²¹⁰
- Et tidlig tips i saken kom fra et vitne som hadde sett to gutter mellom 8 og 12 år løpe med retning fra det aktuelle området, mot City Syd.²¹¹ Opplysningene burde være av interesse for politiet, ikke minst fordi Kristian (6) fortalte at ungdommene som var slemme med Silje løp mot City Syd. Jeg kan ikke se at politiet har viet dette sporet noen oppmerksomhet.

Se for eksempel dok. V/39

- Et par navngitte ungdommer har vært i området på aktuell tid. Politiet har pratet med deres foreldre, men ikke avhørt eller snakket med ungdommene selv.²¹²
- Et par skolebarn (9-10 år) har vært i området på aktuell tid. Politiet har pratet med moren til ett av dem, men ikke avhørt eller snakket med skolebarna selv.²¹³

210 Dok. V/27

211 Dok. V/7

212 Se for eksempel dok. V/39

213 Dok V/5, V/29 og V30

- Torgeir (11) fortalte til sin mor på åstedet at: ”Det var sikkert ungdommen som hadde gjort det».²¹⁴

Oppfølgingen av sist nevnte – potensielt sett uavhengige vitnet – finnes det spor av i en rapport datert 21.10.94 (dok. V/38). Her er moren til Torgeir ringt opp av politiet og fått spørsmålet: ”Hadde Torgeir sett ungdommer i nærheten” Svar: ”Torgeir hadde ikke sett ungdommer i nærheten”. For meg virker dette – og en del andre telefonavhør politiet gjennomførte 20. og 21.10.1994 som en slags ”opprydningssaksjon” – et pliktløp for å kunne lukke saken. Om politiet hadde vært interessert i hva Torgeir baserte sitt utsagn på, om ungdommene på åstedet, så hadde de avhørt ham. Torgeir gjorde for øvrig flere observasjoner på åstedet som burde ha vært interessante for politiet. Hva han eventuelt har fortalt til sin mor om ungdommene, synes politiet heller ikke å være interessert i.

Det er i denne anledning verdt å merke seg at første hundepatrulje på åstedet rapporterte om fotspor fra fotballbanen mot City Syd. Vitner som politiet har avhørt i saken er som hovedregel ikke spurt om de har sett ungdommer. I avhør der opplysninger om ungdommer er fremmet av vitnene selv, så er opplysningene ikke undersøkt nærmere. I unntakene som bekrefter reglen, er undersøkelsene ikke gjennomført i tråd med formålsparagrafen for politiets etterforskning, jfr. strpl.§ 226, 3. ledd. Undersøkelsene bærer preg av å lukke/utelukke, ikke utforske eller utdype.

I etterpåklokskaps klare lys, er det ikke vanskelig å konkludere med at beslutningen om de små barnas «skyld» ble fattet for tidlig. Det som etter mitt syn er viktig å merke seg, er den bevisvurderingsmessige betydningen av kronologien av justisfeilene som ble begått. Jeg minner om Kassin og medarbeidernes (2013) forskning på saker med uriktige domfellelser og falske tilståelser, der de fant at de falske tilståelsene korrumperte øvrige bevis, inkludert tekniske bevis. I USA og UK strevde forskere i mange år med å overbevise «strafferettssystemet» med at uskyldige mennesker faktisk kan ende opp med å tilstå forbrytelser de

214 Dok. V/25

ikke har begått.²¹⁵ Med hånden på hjertet; hvem har følt seg helt sikker på at fetteren til Birgitte Tengs var uskyldig?

Politiet i Trondheim var under voldsomt press. De fikk mistanke om at barna sto bak, kanskje gjennom muntlig beskjed fra kriminalteknikerne om "fottøyavtrykk" fra barn på fotballbanen, eventuelt kombinert med Jons (4) fortelling i bilen til sine foreldre om at "de andre" var slemme med Silje. Mistanken ble bekreftet gjennom tilståelsene. Pressekonferansens "tipping point" forsterket overbevisningen om skyld ytterligere. Som påpekt av Baron (1994): Bekreftelsesfellene forsterkes ".when subjects make some commitment to the belief suggested by the earliest evidence they receive.". For en politiorganisasjon er det vanskelig å se for seg en sterkere «commitment», enn å presentere en konklusjon på en pressekonferanse med internasjonal interesse. Deretter skrives konklusjonene om de kriminaltekniske funnene opp – basert på observasjoner fra åstedet, kombinert med "egne betraktninger" og "sakens øvrige opplysninger" – opplysninger som åpenbart inkluderte tilståelsene. Psykologisk sett er det ikke vanskelig å se at vitneobservasjonene som ble fanget opp i rundspørringen – ja, alt som hadde med ungdommer å gjøre - rett og slett ikke passet inn i saken.

3.7 Avhørene av de mistenkte barna – noen generelle betraktninger

I et menneskerettslig perspektiv skulle de mistenkte barna vært beskyttet på to nivå: *Formelt* gjennom avhørets straffeprosessuelle rammer og *reelt* gjennom trygge, tilpassede avhørsteknikker. Disse fremstilles og vurderes i det følgende samlet. En oppdeling ville blitt vanskelig ettersom et sentralt poeng er at den *formelle* beskyttelsen ble undergravet av den *reelle* gjennomføringen. Slik sett sviktet avhørene av barna på begge nivåer.

Uten reelle opptak av avhørene, blir det umulig å si noe med sikkerhet om hva slags type spørsmål som er stilt, hvordan spørsmålene er stilt, om de var åpne, lukkede eller ledende. De vi imidlertid vet, er at norsk

215 Kassir m.fl. (2009)

politi på dette tidspunktet ikke hadde noen utdanning i avhørsteknikk. Vitnepsykologi var et ukjent begrep og fagfelt. Hvilken type spørsmål som forebygger uheldig påvirkning, og hvilke som øker faren for påvirkning fantes det ingen lærebøker om, langt mindre noen metodisk tilnærming til. Noen form for trening eller system for tilbakemelding/korreksjon, fantes heller ikke.²¹⁶ Nyere forskning viser med konsensus at selv politietterforskere som har tatt utdanning i avhør av barn – utdanninger der vitnepsykologiske hensyn knyttet til ulike former for spørsmålsstilling står sentralt - fortsatt finner det vanskelig å få frem forklaringer fra barn, uten å stille lukkede og ledende spørsmål.²¹⁷ Det er svært krevende å la være - også for profesjonelle med utdanning og kunnskap om anerkjente intervjuteknikker. Som påpekt av Kripos (2021):

Ønske om å få svar på flere spørsmål enn hva barnet faktisk evner å gi, fører ikke sjelden til at det stilles lukkede spørsmål (ja/nei) og valgs spørsmål. Flere studier har vist at dette kan være problematiske spørsmål til barn i førskolealder.²¹⁸

Den som analyserer politiavhørsrapporter fra 1990-tallet må ta høyde for at etterforskerne kan ha stilt ledende spørsmål. Det motsatte utgangspunkt er utopisk, og vil gi urealistiske beskrivelser og konklusjoner. Ikke minst i det beslutningspsykologiske klima som Trondheim politikammer befant seg i, hvor alt handlet om å finne bekreftelser, og der informasjon som ikke passet inn ble ignorert og/eller bortforklart. I et forsøk på å styrke analysens verdi, har jeg derfor trukket veksler på egen og andres forskning som – samlet sett – gir et relativt solid bilde av den avhørskulturen og de avhørsmetodene som synes å være gjeldende i norsk politi på den tiden avhørene av de mistenkte barna ble gjennomført.

216 Rachlew og Fahsing 2015, Riksadvokatens arbeidsgruppe 2013

217 Gamst & Langballe (2004), Melinder (2004), Myklebust (2009), Baugerud, (2012) og Sinkerd Johnson (2015).

218 For å underbygge sin påstand, henviser Kripos til to studier, publisert i høyt rangerte tidsskrift av pionerer innen forskningsfeltet avhør av barn: Lamb m.fl. (2007) og Peterson m.fl. (1999).

Fra rapportens del II – det teoretiske fundamentet – minner jeg om Garretts undersøkelser av de første 40 dokumenterte falske tilståelsene som er avdekket gjennom The Innocence Project i USA. Analyser av domspremissene viser at den uskyldige må ha fått unik informasjon «that only the perpetrator could have known» i 95 % av sakene (38 av 40). Studiene viser også at denne informasjonen i all vesentlighet har vært formidlet av politiet, for eksempel gjennom ubevisste, ledende spørsmål.²¹⁹ Fenomenet er ikke ukjent i Skandinavia.²²⁰

Et notorisk problem i denne sammenheng har vært – i alle fall i Norge og Sverige – at politiets etterforskere har hatt like mye «uformell kontakt» med den mistenkte utenfor avhør, som under avhør.

Problemstillingene knyttet til datidens anerkjente avhørteknikk: uformelle samtaler, aktualiserer seg i analysene av de mistenkte barna i Silje-saken, der ett av avhørene ifølge politirapporten skal ha vart i 10 minutter. Et av problemene med den utdaterte teknikken – som blant annet riksadvokaten og Høyesterett tok et oppgjør med - i kjølvannet av avhørene av fetteren til Birgitte²²¹ - er at det internt uttalte, men ”graderte” rasjonale bak de ”uformelle samtalene”, handlet om å nå målet med avhøret; å få den mistenkte til å tilstå.

Sitatene nedenfor er hentet fra et internt, ”hemmeligstemplet” skriv, forfattet av en politimann med samme rang (politiavdelingssjef) som etterforskeren som avhørte Kristian. Sitatet er også relevant fordi det er skrevet i samme tidsepoke som Silje-saken ble etterforsket i Trondheim. Notatet er skrevet i opplæringsøyemed:²²²

Prat gjerne først om dagligdagse ting for å lære deg vedkommende å kjenne. Kom gjerne inn på hans forhold til mor, far, søsken, kone, barn, venner, kolleger, hobbyer osv.

219 Garrett (2010), Garrett (2015)

220 Gudjonsson (2004), Riksadvokatens publikasjoner nr. 3/2015

221 Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999 og Rt.2003 s. 1690

222 Se Rachlew (2003) for en mer detaljert beskrivelse av disse (og andre) manipulative avhørsteknikker fra 1990-tallet.

Under denne samtalen er det viktig at du merker deg hvordan han reagerer i de forskjellige situasjonene. Blir han sint – trist – faller i gråt – blir oppstemt – reagerer med angst osv. Blir han tørr i munnen? Får han tørr hoste og kleber tungen i ganen (må ha vann etc.)? Blir han hvit på leppene? På denne måten opparbeider du deg et register med «knapper» du kan trykke på senere når situasjonen måtte være passende

Rasjonale skulle altså være, som påpekt i det samme notatet, at: *”En god avhører kommer under huden på siktede – uten at vedkommende synes dette er ubehagelig”*. Deretter skal avhøreren gi inntrykk av å ha stor kunnskap om saken – i tråd med amerikansk manipulasjonsteori: *«Kunsten ligger i å kunne gi inntrykk av at du vet hva som har foregått»*. Her presiseres imidlertid at avhøreren ikke må bløffe: *«Forsøk på å bløffe seg til en tilståelse vil alltid bli avslørt av siktede. Han vet jo hva som har foregått!!»*.

Det er interessant å konstatere at det er faren for å bli avslørt som er begrunnelsen. Noen rettslig eller etisk begrunnelse mot å bløffe gis ikke. Den videre fremdriften av avhøret kan gjerne improviseres frem. Det anbefales med andre ord ingen bestemt metodikk eller struktur etter de innledende, «uformelle» samtalene. *«Det finnes en rekke forskjellige veier å gå under et avhør, og det underlige er at mange vil føre til målet – tilståelsen»*.

I rapportens del II, redegjør jeg for teknikkene som norsk politi på denne tiden anvendte under sine avhør av mistenkte. Felles for dem alle er at hensynene som ligger til grunn for uskyldspresumpsjonen får liten plass. Som leseren godt kan forstå, forutsetter tenkningen og (teknikkene som følger) at den mistenkte er identisk med gjerningsmannen – han har bare ikke tilstått ennå. I vår sak: Barnet har bare ikke tilstått ennå.

Som anført ovenfor, så vet vi ikke i hvilken grad den samme tenkning, logikk og teknikker ble anvendt i saker der de mistenkte var barn. Men, internasjonal forskning – også fra Sverige - viser med tydelighet at tilståelsesfokuserede avhørsmetodene ble anvendt, også under avhør av

mistenkte barn.²²³ Det høres på en måte ubegripelig ut, men det fantes altså ingen opplæring, og følgelig heller ingen sentralisert metodikk. Og jeg tør minne om at den utviklingen vi har sett i vår tid knyttet til politiets avhør av fornærmede barn - med spesialistutdanninger, metodikk, barnehus, nytt instruksverk med krav til kompetanse - i skrivende stund, ikke kommer mistenkte barn til gode - som om de mistenkte barna ikke har de samme behov og krav på beskyttelse som de fornærmede. For det første er de barn. For det andre er de ikke dømt.

I lys av de hensynene som ligger til grunn for uskyldspresumpsjonen – som vi relativt nylig har formalisert gjennom ny paragraf i grunnloven,²²⁴ illustrerer Silje-saken at også mistenktes barns rettsstilling må styrkes. I tråd med mandatet fra riksadvokaten, presenterer jeg derfor flere anbefalinger som bør vurderes under det prisverdige og påbegynte arbeidet med å utvikle retningslinjer for avhør av mistenkte barn i Norge. Se rapportens del IV – Anbefalinger. En av anbefalingene, blir å se hen til den internasjonale utviklingen som beskrives nærmere i rapportens del II – om det teoretiske grunnlaget.

Den europeiske standarden for avhør av mistenkte, formulert av Europarådets torturkomité, bør også danne utgangspunktet for avhør av mistenkte barn:

Avhør av mistenkte er en oppgave for spesialister og krever spesifikk trening/opplæring hvis den skal gjøres på en tilfredsstillende måte. Formålet med avhøret må være krystallklart: Å innhente nøyaktig og pålitelig informasjon for å komme frem til sannheten om forholdene etterforskningen gjelder, ikke å innhente en tilståelse fra en som i etterforskernes øyne allerede antas skyldig.

3.7.1 Avhørene av Jon (4)

Faren til den yngste av guttene (Jon, 4) ble som beskrevet ovenfor avhør som vitne kl. 2230. Her forklarte faren at han og samboeren, i bilen

²²³ Redlish m.fl. (2004), Spierer (2017), Winerdal (2020)

²²⁴ GUNNLOVEN § 96

på vei hjem fra et middagsselskap lørdag kveld, begynte «å spørre ut Jon, fordi de ønsket å få vite om Jon hadde sett noe». «Utspørringen» fortsatte også etter at de hadde kommet hjem. Faren kunne ikke huske nøyaktig i hvilken rekkefølge opplysningene kom frem, men essensen var at Jon fortalt dem at det var ”de andre” som hadde vært slemme med Silje. Helt konkret skal Jon ha fortalt at «de andre» hadde tatt av henne klærne og bløtet henne. På spørsmål fra faren om hvorfor Silje blødde, skal Jon (4) ha svart: «at det var fordi «de» hadde sparket henne». Utover dette, hadde det ikke blitt sagt noe, står det anført i rapporten.²²⁵

Av politirapporten er det vanskelig for leseren å vite hva Jon (4) mente med ”de andre” der han satt i bilen, under foreldrenes utspørring. Det er imidlertid liten tvil om at faren - og politietterforskeren som avhørte faren samme kveld - tolket og/eller forsto det slik at ”de andre” var synonymt med Jons lekekamerater, altså Tor Marin (5) og Kristian (6). Riktignok fremgår det av farens vitneforklaring at Jon ikke «nevnte noe om noen andre». Uansett, Jon er 4 år gammel. Rommet for kommunikasjonssvikt og misforståelser er stort. Først og fremst mellom Jon og faren, men også fordi dette er informasjon som videreformidles fra faren til politiet.

Med dette som utgangspunkt, og politiets konklusjon om at det er barna som står bak, ble Jon (og de andre guttene) innkalt til avhør hos politiet morgenen etterpå. Det er faren til Jon som blir med.

3.7.1.1 Avhør av Jon (4), søndag 1610.1994 kl. 1220 – 1340

Jon ble hentet av politiet og ”avhørt i form av samtale” på Trondheim politikammer.²²⁶ Faren ble med og var tilstede under avhøret. Hvorvidt Jon skulle vært gjort kjent med sine rettigheter som mistenkt/siktet kan diskuteres. Hans klær ble beslaglagt, men – i motsetning til Tor Martin og Kristian – forelå det ved avhørets innledning ingen konkrete opplysninger om at Jon skal ha vært voldelig mot Silje. Ca. kl. 1250 – altså halvveis ut i avhøret, fortalte Tor Martin (5) på ”nabokontoret” at Jon skal ha deltatt i volden. Uansett, noen rettigheter blir ikke presentert, men Jon (4) blir formanet til å snakke sant.

225 Dok. V/13

226 Dok. VI/1

Jon begynner med å fortelle om lørdagen med at han traff «Store-Jon» på vei til akebakken. Meg bekjent kan det ikke stemme. «Store-Jon» (5) var ifølge hans mor bortreist hele helgen.²²⁷

Forklaringen fortsetter med at Jon (4) forteller at han traff Kristian (6), Tor Martin (5) og Silje (5) i akebakken. Måten forklaringen er nedtegnet og protokollert, er det innlysende at forklaringen ikke protokolleres slik Jon på fire år har forklart seg. Det er ord, setningsoppbygging og kronologi som fire år gamle barn neppe benytter («bopel», «bryst»). Rapportskriveren har på ingen måte gjort det mulig for leseren å skille mellom hva som eventuelt kom frem av informasjon gjennom fri forklaring, og hva som kom etter åpne, lukkede, alternativt givende eller ledende spørsmål. Det som er sikkert, er at etterforskeren ikke protokollerer sine spørsmål. Det bekymrer meg, og jeg er redd for at påvirkningen fra etterforskerens spørsmål har vært større enn hva etterforskeren formidler i sine bemerkninger.

I et bevisperspektiv har det foregått flere, uheldige hendelser i forkant. For det første (og helt naturlig) har faren og hans samboer holdt på med å «spørre ut Jon» - både kvelden før, og på formiddagen, før avhøret. Hvordan Jons forklaring er formet og påvirket gjennom sine forutgående samtaler med foreldrene, vet vi ikke. Men, at vi må ta høyde for at det er stilt ledende spørsmål, er det ingen tvil om. At faren er tilstede som verge, er også uheldig av flere årsaker. Blant annet fordi faren er et viktig vitne, og at vitner skal avhøres enkeltvis.

Etter noen passasjer om at Jon ikke kan forklare hvorfor guttene skal ha blitt sinte på Silje, kommer avhørsrapporten inn på hendelsen:

Etter hvert begynte de så og sloss. Jon så at Kristian hoppet opp i lufta og sparket Silje i brystet slik at hun ramlet og ble liggende. Mens Silje lå nede hoppet både Kristian og Tor Martin på maven hennes, begge sparket henne også i hodet. Jon så at Silje blødde både fra munnen, øynene og hodet.

227 Dok. V/34

Under utspørringen med faren, kvelden før, fortalte Jon at «de andre» hadde sparket Silje. Intet annet ble rapportert til politiet.²²⁸ Nå forteller Jon at Silje ble sparket i brystet, at Kristian og Tor Martin hoppet på magen hennes, og at Silje blødde både fra munnen, øynene og hodet.

At det ble hoppet på magen til Silje, fremgår flere ganger i Jons forklaring denne søndagen. Til politiet forteller han også at de slo Silje. Heller ikke det fremgår av første forklaring. Med andre ord: Forklaringen utvikler seg. Det kan være fordi faren ikke husket alt Jon fortalte dem kvelden før, eller at Jon husker mer nå, eller at han får ledende spørsmål fra politiet (som kjenner Siljes skader i mer detalj), og at Jon – fire år gammel – svarer bekreftende på politiets spørsmål. I hvilken grad der er stilt ledende spørsmål er et sentralt moment i analysen. Uten lyd eller video-opptak blir det vanskelig å si noe presist eller konkludere. Det vi kan slå fast – uten å gå i detalj - er at forklaringen om spark, slag og hopping, kan forklare skadene til Silje.²²⁹ Det indikerer at Jon forteller hva han så - enten det var de små eller store barna – som utførte volden, eller at han responderer (falskt) til spørsmålene han blir stilt.

Rapporten er satt opp på en måte som indikerer at Jon (4) har gitt en sammenhengende, fri fortelling, men det er jeg overbevist om at den ikke er. Språket («bopel», «brystet», setningsoppbygging etc.) tilhører ikke en fireåring. Her er det etter all sannsynlighet stilt en rekke spørsmål. Jeg kan ikke vite hva slags spørsmål, men avhøreren kjenner på dette tidspunktet åpenbart til Siljes skader. Han vet også utmerket godt hvem politiet mistenker i saken. Uten noen form for opplæring i avhørsteknikk eller vitnepsykologi, er det en fare for at etterforskeren legger an sine spørsmål deretter. For eksempel: «Gjorde de noe med hodet til Silje?», eller tilsvarende.

Uansett: Det presenteres ingen unike detaljer som «bare gjerningsmannen kjenner til». Et viktig spørsmål her – og ellers i analysen – er jo «hvilken vei pilen peker». Altså hvem som først får kunnskap om informasjon som fremkommer under avhøret. Politiet eller den mistenkte? Analysens

228 Dok. V/13

229 Jfr. Obduksjonsrapportene, dok. IV/1, IV/2 og IV/3

presisjonsnivå blir grovkornet fordi avhøret hverken er tatt opp på lyd, eller protokollert med spørsmål og svar. Vi vet simpelthen ikke hvordan opplysningene er kommet frem. Men, at avhøreren – ut ifra skadene til Silje - godt kunne tenke seg at Silje både var slått, sparket og hoppet på, er sannsynlig. Avhørene av Tor Martin (5) og Kristian (6) pågikk samtidig. Disse avhørene viser med tydelighet at politiet på dette tidspunktet hadde bestemt seg for at barna var «skyldige».

Spørsmålet en kritisk bevisvurderer da må stille seg, er hvordan politiet så for seg at så små barn kan ha påført Silje de skadene hun vitterlig hadde. Jeg er rimelig sikker på at eksperiment, der 100 voksne mennesker først fikk se bilder av Siljes døde kropp fra åstedet, deretter gitt premisset om at skadene er påført av barn på 4, 5 og 6 år, og deretter blitt spurt om hvordan de små guttene kan ha gjort dette, så ville *slag*, *spark* og *hopping* havnet høyt oppe på resultatlisten, meget mulig øverst. Tilsvarende eksperiment med barn ville trolig gitt tilsvarende resultat..

Jeg registrerer at Jon (4) skal ha sett sin venninne ble slått og sparket til blods (blod ut av hode, øyne og munn), uten at han fortalte noe om det traumatiske da faren kom for å hente ham i akebakken. Politiets teori er at Jon skal ha stått og sett på at volden ble utført da faren ropte på ham, fra en posisjon bare noen meter lenger ned i bakken. Jon fortalte heller ikke noe om hendelsen i de påfølgende timene de var sammen. Først senere om kvelden i bilen – når de begynte «å spørre ut Jon, fordi de ønsket å få vite om Jon hadde sett noe», fortalte han om det han hadde sett.

3.7.1.2 Avhøret av moren til Jon (4)

Det er ikke usannsynlig at moren til Jon stilte seg det samme spørsmålet som jeg gjør ovenfor: Hvorfor sa ikke Jon noe til sin pappa eller mamma tidligere? Etter pressekonferansen, der hennes sønn ble utpekt som en av de tre som forårsaket Siljes død, har moren naturlig nok stilt en rekke spørsmål til sønnen. Det fremgår av forsvarerens prosesskriv at moren – dagen etter pressekonferansen - har forklart til politiet at Jon har følt seg truet og skremt av de andre guttene til å måtte være til stede. Moren

skal også ha forklart til politiet at Jon ble truet med at det ville bli hans tur neste gang dersom han gikk hjem.²³⁰

Det er ikke vanskelig å stille opp hypotesen om at dette er opplysninger som er kommet frem etter ledende spørsmål fra mor. Som forelder har hun et sterkt psykologisk behov for å finne informasjon som ekskluderer sønnen fra saken. Avhøret av moren er også derfor av interesse for analysen. Det indikerer at det er stilt ledende spørsmål av foreldrene til Jon, og at han svarer bekreftende på dem. Avhøret av moren er dokumentført, i Under-DOKUMENTLISTEN for «SAMTALER MED GJERNINGSMENNENE» (Dok. VI/5), men finnes ikke i mitt kopisett.

3.7.1.3 Avhøret av moren til Jon (4) - dok. VI/5 datert 17.10.1994 - er kommet til rette

Etter å ha levert mitt tredje utkast av denne rapporten til riksadvokaten, fikk jeg e-post av embetet (11.10.2021), der de opplyste at Trondheim politidistrikt hadde funnet avhøret av moren til Jon (4) liggende i sakens originale dokumenter. Jeg fikk opplyst at avhøret av moren var dokumentført på rett plass i saksmappen (dok. VI/5) og at det besto av to dokument: et håndskrevet dokument (kladd), og en maskinskrevet versjon av kladden. Den maskinskrevne versjonen fulgte vedlagt i e-posten fra riksadvokaten.

Her, i dette underkapittelet, vil jeg beskrive innholdet i avhøret av moren og knytte noen bemerkninger til det i lys av sakens øvrige opplysninger. Det til rettekommende dokumentet forsterker mine bekymringer til saken generelt, og avhørene av Jon (4) spesielt. I tillegg til mine bemerkninger til selve avhøret her, har det tilrettkommende dokumentet ledet ut i et nytt (ekstra) underkapittel (kapittel 3.7.1.5 Ledende og manglende spørsmål) og en ny anbefaling i rapportens del VI, der jeg anbefaler at også den taktiske etterforskningen undersøkes av et større team med særlig kompetanse om taktisk etterforskning og analyse, med mandat til å foreta nye etterforskningsskritt

230 Dok. IX/11

Moren til Jon(4) avhøres dagen etter at Jon ble avhørt sammen med sin far. Paradoksalt nok blir hun gjort kjent med rettigheter som om hun var mistenkt for å ha begått en straffbar handling. Sympatisk nok, i og med at hennes sønn var mistenkt og skulle ha vært gjort kjent med disse rettighetene, men juridisk sett ville det vel være riktigere å gjøre moren kjent med strpl. § 122, jfr. 123 – om at vitner ikke har forklaringsplikt mot sine nærmeste.

Uansett, rapportskriveren innleder med å opplyse moren om hva sønnen hennes, Jon, fortalte til rapportskriveren dagen før. Rent avhørsteknisk virker det uforståelig, men det som synes å være formålet med dette avhøret, er at moren har opplysninger om hva Jon (4) fortalte henne i går, søndag morgen, altså rett før Jon ble avhørt av politiet.

Ca. kl. 0730 klatret Jon (4) opp i sengen til moren. Uoppfordret skal han ha begynt å snakke om Silje. Jon var redd for hvordan det gikk med Silje. «Du skulle ha sett hvordan de holdt på med henne». Videre fortalte han at «dem» hadde hoppet på magen og ryggen til Silje, «og blodet sprutet». Videre står det protokollert at moren skal ha spurt hva Jon gjorde med Silje og «hvorfor han ikke stakk av hvis han var redd».

Jon sa at han ikke gjorde noe med Silje, han hadde lyst til å stikke av, men ble hindret av TOR ASLE. Moren sier Jon sa at Tor Asle er en større gutt som går på skolen og han hadde med seg sin sykkel. Jon var redd for hva Tor Asle ville gjøre ham hvis han prøvde å stikke av. Jon sa han ikke fikk lov til å stikke av. Moren sier at Jon fra før av er redd for Tor Asle og når han sa at Jon ikke fikk stikke av, så turte ikke Jon å stikke av.

Jon fortalte videre at Tor Martin sa at nå skulle han (Tor Martin) drepe Silje og at Jon var den neste som skulle drepes.

Jon fortalte videre at Tor Asle ikke gjorde noe med Silje, men at han var i nærheten. Jon (4) fortalte til moren at Tor Asle (9) også skal ha blitt redd og stakk av, men ikke lengre unna enn at Jon var sikker

på at han (Tor Asle) var i nærheten og ville hindre Jon å stikke av. Dette fordi Tor Asle hadde sykkel.

Moren til Jon forsto det slik at da faren til Jon kom for å hente ham, så snakket Silje fortsatt. Rapporten fortsetter med en oppsummering av morens mening, nemlig at hennes sønn Jon (4) var et uoppfordret vitne til det som skjedde.

Rapportskriver må ha fulgt opp med et oppfølgingsspørsmål (uten at det er protokollert), men i eget avsnitt står det protokollert:

De eneste navnene som Jon sa til sin mamma var: Tor Asle og Tor Martin. Jon nevnte ikke navnet Kristian en eneste gang.

Jeg forstår godt hvorfor etterforskeren stilte moren dette spørsmålet. Hun forteller altså dette til politiet mandag 17.10.1994. Som jeg beskriver i detalj nedenfor, så fikk politiet Kristian til å tilstå dagen før (søndag 16.10.1994). Samtalen som moren her forteller om, fant altså sted søndag morgen ca. kl. 0730. Bare noen timer etter samtalen, mottok den samme etterforskeren en forklaring fra samme gutt. I det avhøret nevner ikke Jon (4) Tor Asle (9). Men, den politiet mistenker – Kristian (6) - spiller plutselig en sentral rolle. Det bekymrer meg.

3.7.1.4 Ledende spørsmål?

Etterforskeren skriver i rapporten om avhøret av Jon at han spurte Jon en rekke ganger om det var andre tilstede da volden mot Silje ble utført. Til det skal Jon ha svart at *det var ingen andre større gutter som gjorde det*. Hvorfor Jon nevner «større gutter» og at de ikke «gjorde det», kan jeg ikke vite med sikkerhet. Men, for meg er det en klar indikasjon på at Jon (4) er spurt om nettopp det – altså i ledende form – uten at det går frem av rapporten.

Av rapporten fremgår det at faren stilte Jon et spørsmål, nemlig om det var noe Kristian (6) sa, da de holdt på med Silje.

Jon svarer at Kristian sa han skulle drepe Silje. Far forteller etterpå at Jon fortalte dette i dag tidlig til mor og far før rapportskriver kom hjem til dem.

Dette stemmer ikke overens med hva moren forteller. Hun fortalte jo tvert imot, at Jon ikke nevnte Kristian, men at det var Tor Martin som skulle drepe Silje. Ifølge moren, skal Jon ikke ha nevnt Kristian søndag morgen, før avhøret.

Uansett, dette betyr at foreldrene har fortsatt sin «utspørring» av Jon, også forut for avhøret hos politiet søndag formiddag. Det viser også at fortellingen til Jon (4) utvikler seg dramatisk under foreldrenes «utspørring».

Fra: (lørdag kveld til foreldrene)

At de andre hadde tatt av henne klærne og bløtet henne. På spørsmål fra faren om hvorfor Silje blødde, skal Jon (4) ha svart: «at det var fordi de hadde sparket henne». (Min utheving)

Til: (søndag morgen til mamma og pappa og senere politiet):

At Kristian hoppet opp i lufta og sparket Silje i brystet slik at hun ramlet og ble liggende. Mens Silje lå nede hoppet både Kristian og Tor Martin på maven hennes, begge sparket henne også i hodet. Jon så at Silje blødde både fra munnen, øynene og hodet.

*At Kristian sa han skulle drepe Silje (i avhør med far og politi)
At Kristian ikke var tilstede (ifølge moren)
At Tor Asle var tilstede (ifølge moren)
At Tor Asle ikke var tilstede (i avhør med far til politiet)*

*At Jon ble truet med at det var hans tur neste gang dersom han gikk hjem.
At det var Tor Martin som truet han (ifølge moren)*

At det var Kristian som truet ham (ifølge faren)
At Kristian ikke var til stede (ifølge moren)

Utviklingen kan selvsagt skyldes at Jon har sett og opplevd noe av dette, og at det har vært vanskelig for 4-åringen å fortelle. Det kan også skyldes at Jon er stilt ledende spørsmål, og gir de svarene de voksne – inkludert politiet – indikerer eller synes å ønske. Med det beslutningsklima som preget politiet i Trondheim denne helgen, og som mine analyser viser, så er ingen av hypotesene på noen måte falsifisert eller bevist utover enhver rimelig tvil. At vitneobservasjoner som indikerte en annen løsning enn den politiet valgte ikke synes å være i saken, gir næring til tvilen.

Dersom volden pågikk da faren hentet Jon – og Jon var blitt truet og var ordentlig redd for at ”det var hans tur neste gang”, skulle en kanskje tro at faren fikk vite om det, da han dukket opp og, slik sett, reddet Jon ut av situasjonen. Men, Jon nevner ingenting til faren. Detaljene kommer frem etter hvert, og utvikler seg under politiets avhør.

3.7.1.5 Ledende og manglende spørsmål

Opplysningene fra moren til Jon om at Tor Asle (9) var tilstede med sin sykkel da volden mot Silje ble utøvd, kom til politiet dagen etter at de holdt sin pressekonferanse på kvelden, søndag 16.10.1994. I alle fall ser det slik ut, ut ifra saksdokumentene. Uten mulighet til å intervju foreldrene til Jon, og uten noen form for opptak eller protokollering av politiets spørsmål til Jon, blir det umulig å fastslå om det er Jon (4) som upåvirket endrer sine fortellinger om hendelsen, eller om det er de voksne, inkludert politiet, som leder ham. Det som imidlertid tegner seg som et bilde, er at hans politiforklaring synes å underbygge politiets premature konklusjon. For meg åpner det muligheten for at pilen peker feil vei, altså at politiet leder 4-åringens forklaring inn i et spor som bekrefter politiets konklusjon.

Det kan godt være at etterforskerne i Trondheim (ønske)tenkte at når Jon (4) nevnte den ”store gutten Tor Asle (9), egentlig mente Kristian (6). Men det er flere årsaker til at den (ønske)tenkningen ikke på noen

måte kan legges til grunn uten ytterligere undersøkelser. For det første forteller Jon at Tor Asle gikk på skolen. Det gjorde ikke Kristian (6). For det andre, og kanskje viktigere fra en fire-årings perspektiv: Jon fortalte flere ganger til sin mor at Tor Asle hadde sykkel. Jon fortalte sågar at han ikke turte å rømme vekk, nettopp fordi Tor Asle hadde sykkel, og med den ville ta ham igjen, om han skulle forsøke å løpe vekk. Det er ingenting i saken som indikerer at Kristian hadde sykkel med seg ut i akebakken denne lørdags formiddag. Snarere tvert imot forteller alle at de gikk eller løp til fots.

Så, hvem er det da Jon (4) beskriver? Den eneste uavhengige opplysning i saken om store gutter på sykkel kommer fra Kristian, som i gjentatte avhør - før han ble presset til å endre sin forklaring og tilstå - nettopp fortalte om store gutter og sykkel (med masse gir).²³¹

Opplysningene om Tor Asle (9) i det til rettekommende avhøret av moren til Jon (dok. VI/5) forsterker mine bekymringer om saken. Tor Asle nevnes i flere vitneavhør, men er ikke avhørt. Han var ute med to kamerater den aktuelle lørdagen.²³² Heller ikke kameratene er avhørt. Å undersøke disse opplysningene vil kunne generere alternative og konkrete hypoteser om hvem som var til stede da Silje ble utsatt for vold, og reiser med det etiske spørsmål – etiske spørsmål som etter mitt syn ikke lar seg gjennomføre med tilstrekkelig presisjon eller dybde uten påkrevet tid, ressurser og muligheter til å gjennomføre egne undersøkelser. I rapportens del IV har jeg derfor anbefalt at saken bør undersøkes videre av politi og påtalemyndigheten.

3.7.2 Avhørene av Tor Martin (5)

Lørdag 15.10.1994 ble tanten og moren til Tor Martin avhørt av politiet.²³³ Av deres forklaringer fremgår det at tanten besøkte sin søster (moren til Tor Martin) ca. kl. 1700 – en time etter at Silje var funnet død. Tor Martin var hjemme. Han hadde ikke fortalt noe spesielt til sin mor da han kom hjem, søkk våt, ca. kl. 1515. Tanten spurte sin søster om hun hadde hørt

²³¹ Se blant annet dok. V/3 og V/9

²³² Se dok V/5, V/29 og V/30

²³³ Tanten dok. V/12, moren dok. V/14

at Silje var funnet død. Det hadde moren ikke. Moren spurte da om Tor Martin hadde lekt med Silje. Det bekreftet han. Tor Martin bekreftet også (fortalte spontant, forklarer moren) at han hadde sett Silje ligge i skogen, at øynene var åpne og at hun blødde kraftig fra ansiktet. Moren gikk da straks ut for å ringe politiet.

Imens spurte tanten Tor Martin om hva som hadde skjedd. Silje, Jon og Tor Martin hadde vært i skogen og lekt med akebrett. I skogen hadde det kommet tre store gutter, hvor den ene gutten hadde holdt Silje i armene mens den andre holdt bena og den tredje sparket Silje. Deretter hadde de sluppet henne ned på bakken og hoppet på henne.

På spørsmål fra tanten, bekreftet Tor Martin at han hadde sett alt sammen. Han hadde hørt at Silje først gråt, men deretter at det kom rare lyder ut av henne. Han hadde da gått bort til den ene gutten og tatt et karateslag. Da løp alle de store guttene fra stedet mot City Syd.

3.7.2.1 Vitneavhør av Tor Martin (5), lørdag 15.10.1994 kl. 2000 – 2045

Med dette som bakgrunn, ble Tor Martin og moren innkalt til avhør hos politiet lørdag kveld.²³⁴ Av rapporten fremgår det at Tor Martin (5) ble avhørt i form av en samtale sammen med sin mor. Forut for samtalen ble Tor Martin formant til å snakke sant.

Av rapporten fremgår det at Tor Martin var sammen med Store Jon (5), lille Jon (4), Kristian (6) og Silje (5). Etter å ha akt med akebrett begynte de å bygge snøborg. Da kom det 2 slemme og 3 snille, store gutter til stedet. De slemme guttene prøvde å slå Tor Martin. Han skremte de bort med å vise karateslag.

De 2 slemme guttene gikk bort til Silje, og begynte å bokse henne i ansiktet. Da hun falt, hoppet de på magen hennes og tok av henne klærne. Klærne kastet de i en stor, dyp søledam. De dro Silje ut i vannet, slik at hun hadde hodet ned i vannet.

234 Dok. V/15

Guttene hvisket noe i øret til Tor Martin: «Vi har drept ‘a». Deretter løp de til City Syd.

Tor Martin gikk bort til Silje for å hjelpe henne, men hun var så tung. Han og de andre barna løp deretter etter hjelp. Tor Martin vet ikke hvilke voksne han snakket med før han oppsøkte sin tante. Da fortalte han alt. Tor Martin mente at alle guttene var omtrent like gamle som sin søster Linn. Hun er 11 år.

3.7.2.2 Nytt avhør av Tor Martin (5), søndag 16.10.1994 kl. 1240 til 1250

Avhøret av Tor Martin startet, etter det opplyste, 20 minutter ut i avhøret av Jon (4). Av rapporten fremgår det at avhøret/samtalen tok 10 minutter.²³⁵ Det har jeg vanskelig for å forstå. I så fall er det pratet mye uformelt før «det egentlige avhøret» «samtalen» startet.

Tor Martin avhøres som vitne, dvs. han omtales som et vitne. Tanken kan ha vært at barnet da ikke har krav på forsvarer, eller rett til å bli gjort kjent med sin rett til ikke å forklare seg. Det gjør han heller ikke.

På dette tidspunktet hadde politiet natten før avhørt faren til Jon.²³⁶ Politiet visste at Tor Martin var en av barna de mistenkte. Moren fikk beskjed om å ta med seg klærne Tor Martin hadde hatt på seg dagen før. Klærne ble beslaglagt.²³⁷ Slik sett var Tor Martin ikke bare mistenkt, men også siktet. Tor Martin (5)– og ikke minst hans verge (moren) skulle vært gjort kjent med sine rettigheter. De er ikke protokollert, og etter all sannsynlighet heller ikke kommunisert, all den tid politiet omtaler den mistenkte/siktede gutten som et vitne.

I lys av senere dommer fra Høyesterett, vil jeg tro at samme rett – dersom de fikk i oppgave å evaluere avhørene av Tor Martin i dag – ville ha karakterisert dem som ulovlige.²³⁸ Som påpekt av Høyesterett i :

235 Dok. VI/2

236 Dok. VI/13

237 Beslagsrapport dok. VII

238 HR-2002-01547a - Rt-2003-549. Se også Torgersen (2009). I rapporten som følger sammendraget trekker jeg videre veksler på menneskerettighetsloven, straffeprosessloven, FNs konvensjon om barnets rettigheter, påtaleinstruksen, forarbeider og kommentarer, relevante avgjørelser fra EMD

Rt-2003 s. 549: «*Streng håndheving av disse rettigheter er grunnleggende ved forfølgning av straffbare handlinger både i Norge og andre land*».

Istedenfor å gjøre barnet og vergen kjent med sakens realiteter, omskrives det hele til å være en «samtale». I realiteten har politiet koordinert avhørene av de mistenkte guttene, slik at avhørene pågår (mer eller mindre) simultant. Som beskrevet nedenfor, er det ingen ting ved politiavdelingssjefens avhør av Kristian (6) som minner om et vitneavhør. Kristian slipper ikke ut før han har tilstått, og som transkriberingen og mine analyser av avhøret av Tor Martin viser, er avhøreren ikke interessert i det Tor Martin forteller.

Avhøret innledes med «nye formaninger» om å snakke sant. I det hele tatt blir det innledningsvis snakket en del om sannhet og løgn. Hvordan dette foregikk, vet jeg ikke, men at hele avhøret ikke har vart mer enn 10 minutter er vanskelig å se for seg. Det styrker mistanken om at det er gjennomført såkalte «uformelle samtaler» som ikke er tidsregistrert som en del av avhøret – en praksis som ikke var uvanlig på 1990-tallet, snarere tvert imot.²³⁹ Etter granskningen av politiets ”uformelle samtaler” med fetteren til Birgitte Tengs, fikk Høyesterett øynene opp for den ulovlige praksisen, og slo ned på saker de kom over.²⁴⁰

Videre, og som påpekt av EMD i *Panovits v. Cyprus* (2008); når unge mennesker avhøres uten forsvarer, oppstår det en reell fare for at en opplesning av rettighetene ikke er nok til at den unge faktisk forstår «the nature of his rights». *Panovits* (17 år) fikk opplest vernet mot selvinkriminering tre ganger, uten at det overbeviste EMD om at han hadde forstått innholdet i beskyttelsen, eller konsekvensene av å gi avkall på den.

I *Silje*-saken ble disse rettighetene trolig ikke forkynt i det hele tatt. Dette forsterker min konklusjon om at de mistenkte barna i realiteten aldri

og Høyesterett, Europeiske standarder, juridisk- og rettspsykologisk teori samt Politihøgskolens utdanninger i avhørsteknikk.

239 Rachlew (2003)

240 HR-2002-01547

fikk innsikt i, eller mulighet til å ta stilling til, sine straffeprosessuelle menneskerettigheter.

Tabellen nedenfor er hentet fra Politihøgskolens evalueringsskjema for avhør av voksne.²⁴¹ Karakteren **1** er markert i rødt, fordi dette sjekkpunktet - om hvordan politiets avhører presenterer mistenktes rettigheter - kan føre til direkte diskvalifisering av hele avhøret. Årsaken er blant annet at dersom denne fasen av avhøret neglisjeres, så vil avhøret raskt karakteriseres som ulovlig av Høyesterett.

Om Tor Martin mot formodning ble gjort kjent med sine rettigheter, står avhøret uansett til stryk. Som de firkantede sjekkpunktene viser, er det umulig å forsere denne fasen på 10 minutter – i alle fall dersom den som avhøres er et barn på 5 år.

3.	Forklarer avhørtes rettigheter							
	☐ Alle relevante formalia, rettigheter og plikter ivaretatt ☐ Forklarer rettighetene på en tilpasset, detaljert og korrekt måte ☐ Åpner for spørsmål fra avhørte ☐ Forsikrer seg at avhørte har forstått hva rettighetene innebærer i den aktuelle situasjon ☐ Dersom scoren ikke er høyere enn 1 på dette pkt. medfører det diskvalifikasjon							
Tid:	Kommentarer:	Tydelig og god forklaring	5	4	3	2	1	Ingen forklaring av rettigheter

Så innledes selve forklaringen:

I går var Tor Martin sammen med Silje, Lille-Jon, Kristian og Store-Jon. De dro alle til skogen og møtte 2 slemme gutter. Guttene slo og sparket Silje, hoppet på magen hennes og kledde av henne.

Tilsynelatende umiddelbart etterpå følger rapportskriveren opp med følgende spørsmål: (dvs. slik han har protokollert det i rapporten):

²⁴¹ Skjema er ment som et verktøy som avhørsinstruktører og andre kan bruke når de evaluerer øvelser eller reelle avhør. Hele skjema er vedlagt rapporten fra Riksadvokatens arbeidsgruppe (2013).

Jeg spurte Tor Martin om han visste hvem som var slem med Silje. Da fortalte han fortløpende og uten avbrudd:

Kristian hoppet på magen til Silje. Lille-Jon hoppet på magen til Silje. Lille Jon og Kristian kledde av henne mens han selv sto og så på. De gikk deretter alle i fra Silje og varslet først Jons mor og dernest Kristians mor.

Det var Lille-Jon og Store-Jon som holdt Silje. Kristian og Tor Martin sparket henne. Reidun var også der. Hun hoppet på hodet hennes. Tor Martin kastet en «gjenstand» i hodet hennes og la henne på en planke. Tor Martin la en ny planke under henne og da svevde hun høyt opp i luften.

Straks Tor Martin avsluttet sin spontane forklaring, ble avhøret avbrutt. Dette både fordi vitnet nå hadde krav på en annen status med partsrettigheter samt at mor fikk akutt behov for faglig medisinsk hjelp.

Avhøret avsluttet kl. 1250.

Rent juridisk indikerer rapporten at politiet i Trondheim ikke befant seg i villfarelse med hensyn til spørsmålet om at (også) mistenkte barn har rettigheter.

Rent avhørsteknisk er det naturlig å innlede vurderingen av dette avhøret med å analysere rapportskriverens oppfølgingsspørsmål. Tor Martin (5) har fortalt at de (dvs. de mistenkte barna) møtte to slemme gutter som gikk løs på Silje. De slemme guttene «*slo og sparket Silje, hoppet på magen hennes og kledde av henne*».

Så følger avhøreren opp med følgende oppfølgingsspørsmål: *Jeg spurte Tor Martin om han visste hvem som var slem med Silje. Da fortalte han fortløpende og uten avbrudd:*

Jeg registrerer at ordet «hvem» er understreket. Det er intet annet ord i hele rapporten som er understreket. Etterforskerens spørsmål kan tolkes på flere måter.

3.7.2.3 Oppfølgingsspørsmål eller konfrontasjon?

Om en legger godviljen til, kan spørsmålet tolkes som et naturlig oppfølgingsspørsmål, og at det etterforskeren egentlig spurte om var: Vet du hvem de to slemme guttene er? Altså om Tor Martin kjente de, om han visste hva de heter osv. Det er flere årsaker til at jeg ikke tror det var det som skjedde her.

For det første ville det da være naturlig å protokollere spørsmålet på en klarere måte, for eksempel om Tor Martin (vitnet) visste hvem de slemme guttene var, eller tilsvarende. Uten lyd- og videoopptak blir det nærmest umulig å finne ut av dette 27 år senere. Like fullt, ut ifra (i) sakens omstendigheter (politiet hadde på dette tidspunktet åpenbart mistanke om at det var de små barna som hadde utøvd volden mot Silje), (ii) måten spørsmålet er formulert på (iii) tidspunktet for spørsmålet og (iv) kunnskap om avhørsmetodene til politiet på 1990-tallet og, ikke minst (v) barnets respons, så sniker deg seg inn tanker om en annen fortolkning. Nemlig at dette ikke er et naturlig oppfølgingsspørsmål, snarere en form for konfrontasjon.

Tor Martin (5) hadde nettopp forklart at de møtte to slemme gutter, og at det var disse guttene som slo og sparket Silje. Forut for dette avhøret finnes det i sakens dokumenter ni (9) innslagspunkter i ulike dokumenter (dok: II/2, II/4, V/3, V/8, V/9, V/12, v/14, V/15, V/19) der ”slemme gutter”, ”store gutter”, eller ”ungdommer” utpekes som gjerningsmenn.²⁴² Flere av innslagspunktene, ikke minst avhøret av Tor Martin selv, gjennomført dagen før (15.10.2021 kl. 2000-2045), hvor Tor Martin, etter å ha beskrevet de store guttene, forklarte at han aldri hadde sett dem før. Det var, ut ifra disse dokumentene, opplagt at hverken Tor Martin (eller Kristian) visste hvem ungdommene var. Det

242 I tillegg tilkommer de uavhengige vitnene fra rundspørringen. Men, som påpekt ovenfor; disse ble neglisjert av politiet, og etterforskeren hadde uansett ikke de opplysningene da avhøret av Tor Martin ble gjennomført.

hadde de forklart til politiet og sine foreldre ved flere anledninger. Det visste avhøreren (politiførstebetjenten) utmerket godt. Det var han selv som gjennomførte det første avhøret av Tor Martin dagen før.²⁴³

I lys av omstendighetene som skissert ovenfor, holdt sammen med hva Tor Martin nettopp har forklart til ham, fremstår etterforskerens ”spørsmål” som et «god-dag-mann-økseskaft» spørsmål. Det henger ikke på greip. Tor Martin (5) har nettopp fortalt at de møtte to slemme gutter, og at «*Guttene slo og sparket Silje, hoppet på magen hennes og kledde av henne*».

Selv om vi dessverre ikke har lyd eller bildeopptak av denne seansen av avhøret, er jeg av den oppfatning at avhøreren her nok avslører sin avhørsteknikk. Seansen fremstår som en konfrontasjon, som muligens grenser mot det kaptiøse.²⁴⁴ Han følger ikke opp med det som hadde vært naturlig: «Fortell mer om hva som skjedde med Silje», evt. «Fortell mer om hva guttene gjorde med Silje».

Detaljer om hva de slemme guttene skal ha gjort synes ikke interessant for etterforskeren på dette tidspunktet. Han ønsker tilsynelatende ikke høre noe mer av en slik forklaring. Snarere tvert imot. For meg virker det som om etterforskeren vil høre noe annet. At ordet «hvem» er understreket, er neppe tilfeldig. Avhøreren kommuniserer gjennom sitt skriftspråk et eller annet – noe som skal understrekes. Hvordan den fem år gamle gutten har opplevd denne passasjen under avhøret, får vi muligens aldri vite. Men vi kan tenke oss hvilket press den fem år gamle gutten må ha følt. Om Tor Martin var skyldig eller ikke, er i denne sammenheng irrelevant.

Sagt på en annen måte, om Tor Martin var skyldig, følte han nok nå et betydelig press til å endre sin forklaring og fortelle sannheten. Om han var uskyldig, er det en fare for at han følte et press til å fortelle noe annet enn det han så langt hadde fortalt. Som påpekt av Øyen (2010 s. 200):

243 Dok. V/15

244 Jfr. forbudet i påtaleinstruksens § 8-2, tredje ledd: «Spørsmål må ikke stilles slik at noe som ikke er innrømmet forutsettes som erkjent av mistenkte».

«Mistenktes person bør imidlertid kunne begrunne en særlig snever ramme for hvilket press som kan benyttes. Ikke minst gjelder dette der mistenkte er mindreårig..».

Det er i denne sammenheng viktig å huske på at Tor Martin (5) hadde forklart seg til samme politimann, på politistasjonen, kvelden før. Nå satt han på politistasjonen for andre dag på rad, og skal snakke med den samme politimannen. Det er vanskelig å forstå at avhøret skal ha vart i 10 minutter. I så fall – og i alle fall om avhøreren har snakket til ham som et barn – så må vesentlig deler av disse 10 minuttene ha gått med til å presentere den ”nye formaningen om å snakke sant”; hva forskjellen på sannhet og løgn er osv.

Etter å ha snakket om sannhet og løgn med politietterforskeren (på nytt), innleder gutten med å fortelle det han har fortalt til sine foreldre, og til politimannen i går, men det er politimannen tilsynelatende ikke interessert i å høre mer om.

Dersom jeg tar feil i, vil avhøreren spørsmål uansett kommunisere (sende tydelige signaler) til det fem år gamle barnet. Ikke i form av aktiv lytting, støtte eller anerkjennelse, snarere tvert imot: Mer i retning av at ”det du fortalte meg nå, og i går – at du ikke visste hvem de slemme guttene var – at du aldri har sett dem før – det har jeg ikke hørt”. Underforstått: det er ikke interessant. Hvorfor skulle politimannen ellers spørre om det samme, enda en gang? I verste fall sender det signaler til barnet om at; ”det du har fortalt, det gidder jeg ikke høre på”. Det er ikke det jeg (politiet) vil høre. Evnen til å lytte er ansett som en av de viktigste egenskapene hos gode avhørere. Det høres enkelt ut, men krever både nysgjerrighet, vilje og ferdigheter. For å utvikle ferdigheter kreves det metodisk bevissthet og praktisk trening.²⁴⁵ Selv ut ifra det knappe resymeet som er ment å avspeile avhøret av Tor Martin (5), synes det klart at avhøreren ikke har evne eller viljen til å lytte. Om avhøret varte 10 minutter, kan det knapt ha gått noen minutter. Det kan ikke være tålmodigheten som er slutt. Jeg tror det hele er en velkjent,

245 West, Bull og Koehnken (1994)

tilståelsesteknikk: En tidlig og direkte konfrontasjon, i håp om at den mistenkte skal bryte sammen og tilstå umiddelbart.

I verdens mest innflytelsesrike avhørsmanual, omtales teknikken som "a direct and positive confrontation".²⁴⁶ Problemet med denne (- og de fleste andre tilståelsesfokuserte avhørsteknikker) er for det første at de forutsetter at den mistenkte er skyldig. For det andre stimulerer teknikkene tunnelsyn hos politiet. For det tredje viser forskning at teknikkene øker faren for falske tilståelser – og betydelig dersom den mistenkte er sårbar.²⁴⁷ Tor Martin var 5 år, og slik sett ekstraordinært sårbar.

3.7.2.4 Tilståelsens bevisverdi – detaljene

Uansett, avhøreren får tilsynelatende den reaksjonen han ønsket å oppnå – en helt ny forklaring, en form for «tilståelse» - en tilståelse som inneholder flere opplysninger som umulig kan være riktige, enn hva den inneholder av opplysninger som objektivt sett kan stemme. I avsnittet under har jeg lagt inn en enkel analyse av Tor Martins «tilståelse», der det som er markert rødt, umulig kan stemme:

Det var Lille-Jon og Store-Jon som holdt Silje. Kristian og Tor Martin sparket henne. Reidun var også der. Hun hoppet på hodet hennes. Tor Martin kastet en «gjenstand» i hodet hennes og la henne på en planke. Tor Martin la en ny planke under henne og da svevde hun høyt opp i luften.

Store-Jon var bortreist denne helgen. Det har moren forklart i eget avhør.²⁴⁸ Følgelig kan det ikke ha vært han og Lille-Jon som holdt Silje. Riktignok hadde Reidun vært ute i akebakken tidligere denne dagen, men Reidun ble med Veronika Olsen (mor til Inge (5) og Viktor (2) hjem litt før kl. 1200.²⁴⁹ Det er ikke funnet noen planker, og at Silje «svevde høyt opp i luften» på plankene må være et utslag av små barns fantasi.

246 Inbau m.fl. (2001)

247 Kassin m.fl. (2009)

248 Dok. V/34

249 Jfr. dok. V/31. Her forklarer moren at hun er sikker på at hun tok med seg sine egne barn og Reidun hjem, før kl. 12. Hun forklarer videre at "like etter kl. 1200 ringte moren til Silje på døren. Veronika følte hun hadde nok besøk (Reidun), som hun senere i sin forklaring forteller dro hjem ca. kl. 1500.

At avhøret ble avbrutt fordi Tor Martins mor kollapset er sikkert riktig. Men, at avhøret ble stanset fordi politiet nå skal ha bestemt seg for å endre guttens juridiske status i saken, og gi ham sine prosessuelle rettigheter som han skulle ha hatt før denne «10 minutter lange samtalen» ble innledet, er jeg mer usikker på.

Selv om avhøret er over, stopper ikke problemene med rapporten. Nå følger rapportskriveren opp med sine egne merknader til avhøret.

De første to avsnittene handler om at moren fikk medisinsk bistand av lege Morten Selvik. Rapportskriveren tok seg i mellomtiden av det praktiske barnepasset, før mor og mormor (som nå var ankommet stasjonen) fikk tilbakeført Tor Martin ca. kl. 1630. Så følger siste avsnitt i rapportskriverens merknader – her skal rapportskriveren overbevise leseren om at det vi nå har lest, er sannheten:

«Personlig vurdert viste Tor Martin et synlig tegn på anger, idet han fortalte om hva han hadde gjort med Silje. Han bøyde haken markant ned mot halsen og så ned i gulvet foran seg. Jeg forsøkte å oppnå øyekontakt, men dette unngikk han. Etter at mor kom i psykisk ubalanse, virket gutten lettet over å ha fortalt sannheten. Han var pratsom, livlig og svært opptatt med sin medbragte lego.

Slik var det på denne tiden: Politiet i Norge (og resten av verden) levde med myten om at de, og da gjerne forbeholdt de med erfaring, hadde opparbeidet seg en sjette sans. Myten tilsa at deres unike erfaring gav dem innsikter ingen andre hadde, en innsikt som skulle sette oss i stand til å ”lese” andres tanker; skille sannhet fra løgn gjennom tolkning av kroppsspråk. At politietterforskere levde i den tro at de faktisk hadde denne unike evnen har vært en sentral og direkte årsak til at uskyldige mistenkte har blitt dømt for forbrytelser de ikke har begått – også i Norge.²⁵⁰

I rapportens Del II – om det teoretiske grunnlaget – forklarer jeg hvorfor politiets feilslåtte tro på myten om at de kunne skille sannhet fra løgn

250 Kassir m.fl. (2009), Rachlew (2009)

gjennom tolkning av kroppsspråk blir så farlig. I en etterforskning preget av bekreftelsesfeller, vil myten forlede politiet til å tro at de er på rett spor. I lys av sin etablerte mistanke, ”ser” de bekreftelser gjennom vitnets kroppsspråk, uten å merke at de i realiteten er på vei inn i ett spor. For eksempel som etterforskerne som mente de kunne «se» at Fritz Moen snakket sant da han tilsto.²⁵¹

Som anført i min egen doktoravhandling om Justisfeil i kapittel 8.5 om Bekreftelsesfeller og tolkning av løgn:²⁵²

En feiltolkning av mistenktes kroppsspråk under politivhør er en alvorlig justisfeil. Alvorlig fordi justisfeilen nødvendigvis inntreffer på et tidlig stadium av saken. Også avhandlingen viser, oppnår politiet lite annet enn å forme et beslutningsklima der ulike bekreftelsesfeller (confirmation bias) preger den etterfølgende informasjonsinnsamlingen.

Jeg forstår godt at rapportskriveren kan ha følt et behov for å overbevise leseren om at «essensen» av det Tor Martin forklarte, var sant. «Tilståelsen» inneholdt - uansett om den var genuin eller falsk - så mange åpenbart uriktige opplysninger, at forklaringen alene fort ville fremstå som lite troverdig med liten eller ingen bevisverdi.

Som forklaring alene, uten rapportskriverens forsøk på å overbevise leseren om at tilståelsen var sann, var det uansett en forklaring som måtte undersøkes / testes, før den på noen som helst måte kunne legges til grunn som en tilståelse. Men, for politiet tjente den som en bekreftelse om at de var på rett spor. Politiet hadde også fått et «bevis» de kunne utnytte og bruke i det pågående avhøret av den eldste av guttene. Der forsøkte Kristian (6) i over en time å holde fast på forklaringen om ungdommene, men som beskrevet nedenfor endret også han sin forklaring til slutt. Men ikke før han ble manipulert og konfrontert med Tor Martins ”tilståelse” som beskrevet ovenfor.

251 NOU 2007:7

252 Rachlew 2009 s. 28

3.7.3 Avhørene av Kristian (6)

Allerede i kriminalvaktens rapport omtales Kristian. Hans mor fortalte til politiet på stedet at hennes sønn hadde sett ungdommer slå Silje.²⁵³ Politiet på stedet snakket med Kristian (6). Han gjentok at det var tre ”gutter/ungdommer”, og at to av dem så ut som tvillinger. Politiet på stedet ordnet med transport for Kristian (6) og moren til politikammeret for avhør.

I avhør hos politiet samme kveld fortalte moren, at da hun kom hjem fra butikken, så kom Kristian løpende inn i stuen og sa: ”Mamma, mamma, skynd deg og kom. Silje ligger oppi bakken og blør. Hun er død.”. Moren ble med opp, og konstaterte at Silje var død. Politi og ambulanse var på vei. Moren tok med seg Kristian inn. Der fortalte han at ”Det var tre ungdommer som gjorde det. Jeg vet hvor klærne hennes er å. De ligger ved noen søledammer ved fotballplassen”.²⁵⁴ Kristian fortalte om hendelsen i mer detalj, og beskrev ungdommene til moren. Han mente at en av ungdommene har syklet forbi før på en sykkel med ”masse gir”. Moren gikk ut for å varsle politiet.

Av sakens øvrige vitneavhør fremgår det at Kristian har varslet flere om at Silje lå død oppe i bakken.²⁵⁵ Tidspunktene er noe usikre, men da Kristian og Tor Martin fikk mat av moren til Tor Martin ca. kl. 1515, nevnte de ikke noe om Silje.²⁵⁶

Det som virker klart, er at dersom det var de mistenkte barna som forårsaket Siljes død, så må Kristian (6) og Tor Martin (5) ha avtalt og samkjørt sine løgner om ungdommene. Ikke bare til sine foreldre, men også i sine vitneforklaringer til politiet, og videre under sine forklaringer som mistenkte, dagen etter – frem til politiet fikk dem til å tilstå.

253 Dok. II/2

254 Dok. V/9

255 Dok. V/11

256 Dok. V/14

3.7.3.1 Vitneavhør av Kristian, lørdag 15.10.1994 kl. 1815 hos politiet

Avhøret omtales som en samtale. Moren til Kristian er tilstede, og Kristian blir formånet til å snakke sant.²⁵⁷

Kristian forteller at han, Tor Martin (5), Jon (4) og Silje (5) lekte sammen ved Akebakken. Silje gikk for å plukke noe. Tre ungdommer kom gående opp på fotballbanen. Kristian beskriver så ungdommene, og anfører – som han også gjorde til politiet på stedet – at to av dem så ut som tvillinger. Moren til Kristian forsøker å hjelpe til under avhøret når Kristian skal anslå hvor gamle ungdommene var. Kristian svarer at de var eldre enn Lotte som er 12, mer som onkel Gjermund som er ca. 20 år. Kristian gjentar at han har sett en av ungdommene før, sykle forbi med en sykkel med mange gir.

Ungdommene gikk bort til Silje og puffet henne i et vann, en søledam med tynn is. Isen gikk i stykker og Silje ble gjennombløt. Ungdommen med svart og rød jakke tok av henne jakken, genseren og skjorta. Deretter puffet han henne i «vannet» igjen. Når hun prøvde å reise seg, tok han «krokket», sparket beina under henne. Silje reiste seg opp og sprang ned mot akebakken. Alle ungdommene løp etter. Han i den svarte og røde jakka, slo henne i ansiktet og i magen. Silje sto da oppe ved en dulp oppe på akebakken, der hun ble funnet liggende.

Tor Martin, Jon og vitnet (Kristian) bøyde seg ned og så hva som skjedde. Etter at han i den svarte og røde jakken hadde slått henne, løp alle ungdommene mot City Syd.

Det fremgår ikke hva slags type spørsmål som er stilt, men det er åpenbart at det er stilt spørsmål. Moren til Kristian avhøres som vitne av politiet senere, og forklarer i grove trekk at Kristian fortalte det samme til henne, da hun kom hjem fra butikken.²⁵⁸

257 Dok. V/3

258 Dok. V/9

3.7.3.2 Avhør av Kristian (6), søndag 16.10.1994 kl. 1310 hos politiet.

Politirapporten innledes med en setning der avhøreren skriver at ”Det var på dette tidspunktet ikke fremkommet opplysninger om at Kristian selv hadde vært delaktig i legemskrenkelsen mot Silje”. I mitt eget arbeidsdokument drøfter jeg fire ulike forklaringer (hypoteser) til at politiavdelingssjefen – som avhører Kristian (6) – velger å innlede på denne måten. Nedenfor argumenterer jeg hvorfor det er mest nærliggende å tro at sitatet ovenfor er skrevet mot bedre viten. Og i så fall, at avdelingssjefen mest sannsynlig skrev dette for å forsvare det han var i ferd med å gjøre; nemlig å avhøre et mistenkt/siktet barn, uten å gjøre barnet kjent med sine rettigheter.

Det har, kort forklart, formodningen mot seg at politiavdelingssjefen ikke var kjent med faren til Jons forklaring kvelden før.²⁵⁹ Videre er det ikke lenge før Kristian blir konfrontert med de andre guttenes ”tilståelser”. Uansett, verken Kristian eller hans verge blir gjort kjent med guttens grunnleggende rettigheter som mistenkt/siktet. Slik sett innledes et ulovlig avhør. At den ulovlige fremgangsmåten er anrettet mot et 6 år gammelt barn, gjør menneskerettighetsbruddet graverende. Barn er sårbare, og har som beskrevet i rapportens del II, både behov for- og krav på ekstra beskyttelse.

I Podkasten om Silje-saken omtales politiets avhører som ”en veldig rutinert kollega”. Hva årsaken(e) var til at politiavdelingssjefen selv valgte å tre inn i rollen som etterforsker, vet jeg ikke. Mangel på personell burde det ikke være i en så alvorlig sak. Lederen har uansett ansett seg selv som kvalifisert for den krevende oppgaven. Det henleder tankene til Baldwins omfattende studier av 600 britiske politiavhør i samme tidsepoke.²⁶⁰ En av forskerens hovedkonklusjoner var at tjenestemennene som anså seg selv som de beste avhørerne, faktisk var de farligste. Deres avhør bar preg av en sterk presumpsjon av skyld, hvor formålet med avhøret var å overtale den mistenkte til å akseptere avhørerenes antagelser, med fokus på tilståelser. Paradoksalt nok ble denne kategorien av tjenestemenn ofte foretrukket av ledelsen når

259 Dok. V/13

260 Baldwin (1992)

det sto mye på spill – altså i saker der politiet sto uten konkrete bevis, og behovet for en tilståelse (oppklaring) var påtrengende. Dersom avhøreren lykkes, vanker det ros. Både for avhøreren og for ledelsen. Avhørsmetodene fikk forankring. Uten formell utdanning og solid forankret metodikk, ble «de beste» avhørerne forbilder og fikk således bekreftet sin posisjon. Tilståelseskulturen ledet ut i flere rettsskandaler i England. Forskning og etterfølgende offentlige granskninger av høyt profilerte drapssaker i Norge, avdekket senere at sakene der uskyldige ble dømt med bakgrunn i sine tilståelser – ble avhørt av personell som ble ansett som «de beste».²⁶¹

Politiavdelingsjefens rapport fortsetter med opplysning om at avhøret av Kristian (6) startet kl. 1310 og at *”Kristian ble formanet til å snakke sant til meg, og han lovte at han skulle snakke sant, for han visste hva som var forskjell på å lyve og snakke sant”*.

Etter et par avsnitt der Kristian forteller om hvor og hvordan barna lekte lørdag formiddag, skriver avhøreren:

Kristian fortalte at det var nå de tre ungdommene kom opp på fotballbanen, og han gjenga samme beskrivelse som det han hadde sagt i går vedrørende alder og bekledding, og han beskrev også samme legemeskrenkelse ovenfor Silje, slik han hadde fortalt det i går, og han gjentok at det var han i den svarte og røde jakka som hadde vært den mest aktive.

Deretter protokolleres den første konfrontasjonen:

Jeg fortalte Kristian at både Tor Martin og lille-Jon nå var på politikammet og fortalte hva som hadde skjedd. Jeg ba Kristian om å fortelle det som var sant, og at hans fortelling ikke stemte med det som de to andre nevnte guttene nå fortalte til politiet.

261 NOU 2007:7, Riksadvokatens publikasjoner nr. 3 2015

Avdelingssjefen legger et sterkt press på Kristian (6). Han sier rett ut at han ikke tror på det Kristian forklarer. Han signaliserer at barnet må fortelle noe annet – det de andre sier; at det var dere som gjorde det. Det som skulle være en samtale med et seks år gammelt barn, er nå blitt en arena der politiavdelingssjefen beskriver sin ”drakamp” med å få sannheten ut av barnet:

Kristian fortsatte imidlertid med å holde fast ved at det han selv sa var sant, og at dersom de to andre sa noe annet, så var det de som løy. Vi snakket videre om hvor viktig det var at Kristian snakket sant.

Ved første øyekast og isolert sett, ser denne pågående konfrontasjonen muligens tilforlatelig ut. Vi kan ikke vite med sikkerhet hvordan politiavdelingssjefen har anrettet konfrontasjonen, men ut ifra det som protokolleres, er det klart at avhøreren ikke godtar den første eller andre forklaringen. Videre, at Kristian blir bedt om, i verste fall tvunget til å fortelle at hans venner lyver.

Problemet med det er selvsagt at metodikken som anrettes gir uskyldspresumpsjonen lite plass. Dersom Kristian forteller sannheten, altså at det var ungdommer som var slemme mot Silje, påføres et formidabelt press på Kristian (6).

Svaret som protokolleres i rapporten gir et hint i retning av at det Kristian selv formulerer er et svar av hypotetisk karakter, der Kristian (6) skal ha lagt inn både et premiss og en logisk slutning som følger av premisset. ”Dersom de to andre sa noe annet, så var det de som løy”. Jeg har vanskelig for å tro at et seks år gammelt barn formulerer seg med setninger som oppstiller en tese med premiss og konklusjon. Langt mer sannsynlig er det at politiavdelingslederen her oppsummerer essensen av det han har fått frem gjennom sine konfrontasjoner. Vi kan ikke vite med sikkerhet, men jeg er redd gutten er konfrontert på ledende vis, for eksempel gjennom spørsmål som: ”Du sier altså at Jon og Tor Martin lyver?”, ”Betyr det at det er Jon og Tor Martin som lyver”, eller tilsvarende.

Politiavdelingslederen anfører deretter at ”Vi snakket videre om hvor viktig det var at Kristian snakket sant”. Avhøreren gir leseren ingen innsikt i hvordan denne passasjen i avhøret faktisk ble gjennomført. Det vi derimot kan lese oss til, også mellom linjene, er at politimannen har gitt tydelige signaler om at han ikke tror på det gutten forteller – og det får barnet høre; klart og tydelig.

En ufaglært person - som vi alle på sett og vis var i 1994, jfr. rapportens del II om utviklingen av norske avhørsmetoder - vil med rette tenke at politiavdelingssjefen har gode hensikter, når han velger å konfrontere det seks år gamle barnet som sitter foran ham. Problemet med hvordan vi tenkte om politiets rolle på denne tiden generelt, og denne formen for avhørsmetoden spesielt, er at den forutsetter skyld. Politikulturen på denne tiden (logikken) gikk ut på at når vi avhørte mistenkte (som ofte, også i denne saken, ble omtalt som gjerningsmannen), så var det avhøreren oppgave å få ham til å tilstå.²⁶² Politiets avhører inntar på en måte rollen som etterforsker, påtalemyndighet og dommer – og det uten at det sitter en kvalifisert forsvarer i rommet. Andre forklaringer om hva som kan ha skjedd med Silje er forkastet – beslutningen om hvem som har gjort hva, er fattet. I denne konkrete saken oppstår denne sårbare prosessen etter mindre enn et døgn etterforskning.

Som anført i rapportens del II – om det teoretiske grunnlaget, vet vi i dag at en slik tilnærming til et avhør kan lede ut i falske tilståelser, selv hos voksne. Når den som utsettes for slike avhørsmetoder er et barn – i dette tilfelle et svært ungt barn – så er faren for falske tilståelser overhengende. Jeg ser ikke bort fra at avdelingssjefen var av den oppfatning at det ville lønne seg for den unge gutten å tilstå; for eksempel at det vil være godt for ham sosialt, psykologisk, og/eller moralskt. Men, i et formelt avhør av et mistenkt barn, i en alvorlig straffesak, uten forsvarer, og med det presset som barnet utsettes for, underminerer politiet guttens menneskerettslige vern om at ingen skal tvinges til å inkriminere seg selv. Om barnet, uten at det i så fall ble protokollert, teknisk sett, ble informert om sin rett til ikke å måtte forklare seg er ikke avgjørende. Fremgangsmåten underminerer retten, uansett.

262 Rachlew og Fahsing (2015)

For at unge mistenkte skal kunne frasi seg sin rett til ikke å måtte forklare seg for politiet stiller EMD flere krav til politiets fremgangsmåte. Fremgangsmåten skal sikre at valget er fritt, informert og tilpasset den mistenktes alder, modenhet, kognitive og emosjonelle utvikling. Politiet må ta alle nødvendige grep for å fremme de unge mistenktes forståelse og deltagelse i prosessen. Med mindre barnets avkall av minimumsrettighetene uttrykkes på en utvetydig måte, kan den ikke aksepteres, understreker EMD.²⁶³

Avhøret er ikke ferdig. Politiavdelingssjefen skriver videre:

Kristian hadde inntil da virket opptatt av å få gjennomført sin fortelling fra i går, og da han skjønnte min opplysning til ham, at både Tor Martin og lille-Jon fortalte noe annet, endret han væremåte, og han krøp etter hvert opp i morens fang, og han gjentok og gjentok at ”det var ungdommene som gjorde det”.

Dersom vi hadde hatt video av denne delen av avhøret, ville det vært en vond seanse å se på, uavhengig om barnet var ”skyldig” eller ikke. Om vi tillater oss selv å tenke tanken at gutten muligens kunne være uskyldig, så ville sekvensen vært smertefull å se på.

Maktforholdet mellom politiavdelingssjefen og Kristian er så stort som det kan få blitt mellom to mennesker. Det er ikke bare en fremmed, voksen mann som forteller barnet at det lyver, og at det må fortelle noe annet. Det er en politimann, på en politistasjon, og Kristian er seks år gammel.

Under denne intense perioden av avhøret brytes alle prinsipper for god avhørsmetodikk, gang på gang. Avhøreren «vet» hva som har skjedd, han «vet» at barnet som sitter foran ham lyver. Etterforskeren «vet» hva som er sannheten. Alle mulige former for feilkilder og uavklarte informasjonsbehov – som i denne saken og på dette

263 Panovits v. Cyprus (2008 art. 67 og 68)

tidspunktet er det mange – ignoreres. Her finnes det kun en sannhet. Uskyldspresumpsjonens verdier og prinsipper gjelder ikke.

Som leser får en nesten inntrykk av at gutten er feig som kryper opp i fanget til moren. Det som gir meg fornemmelsen, er den pågående konfrontasjonen som ligger til grunn for denne delen av avhøret. Altså det politiavdelingssjefen har skrevet og gjort i forkant, men også hans formulering av første setning: *”Kristian hadde inntil da virket opptatt av å få gjennomført sin fortelling fra i går”*. Som om gutten var en politiker på nyhetene som fremfører sitt budskap – formulert og forberedt sammen med sine kommunikasjonsrådgivere (spinndoktorer).

At Kristian (6) krøp opp i fanget til moren kan like gjerne tolkes som et desperat forsøk på å søke beskyttelse fra politimannen som nå overkjører ham fullstendig. Dersom det var slik som etterforskningsledelsen åpenbart har forsvart sin innledning til avhøret med; at Kristian var å anse som et vitne da avhøret startet, og at han derfor ikke hadde krav på noen forsvarer eller informasjon om at han ikke trengte å forklare seg for politiet, så burde politiavdelingssjefen innse at avhøret har tatt en retning, der dette barnet på ingen måte behandles som et vitne. Han behandles ikke bare som en mistenkt eller siktet person; gutten behandles som om han allerede var dømt i en domstol.

Jeg kan ikke se at uskyldspresumpsjonen eller verdiene som ligger til grunn for prinsippet levnes en eneste tanke under dette politiavhøret. Det burde det ha gjort, for som anført i rapportens innledende del, gjelder retten til en rettfærdig rettergang for alle mistenkte, også de som senere dømmes i retten.

I fanget til moren skal Kristian ha forklart videre *”at det er i hvert fall ikke vi som har drept henne, for det er vi ikke sterke nok til”*. Deretter skriver politiavdelingssjefen at moren til Kristian nå gikk *”aktivt inn i utspørringen og sa til Kristian mange ganger at han måtte fortelle sannheten, uten at Kristian sa noe annet enn at det var ungdommene som gjorde det”*.

Ut ifra politiavdelingssjefens rapport, får leseren inntrykk av at moren stoler på at politiet har rett i sin mistanke mot sønnen. Norsk politi nyter godt av høy tillit i den norske befolkningen. Dette var en meget alvorlig sak, og her satt de i avhør på politistasjonen med avdelingssjefens klare og uttrykte overbevisning om at gutten hennes var involvert. Det var ikke bare slik at politiet hadde en mistanke: I dette avhøret har politiet for lengst gjort det klart hva som er sannhet og hva som er løgn. Hvorfor skulle moren tvile på det?

Dersom Kristian (6) skulle være uskyldig, er alt håp nå ute. Uavhengig av skyldspørsmålet; det lille ankeret han hadde i morens fang, er nå blitt en del av presset for å endre forklaring.

Jeg tror ingen som har studert politiets avhørsmetodikk generelt, og avhør av mistenkte barn spesielt, vil være uenig i min konklusjon. Nemlig at nå er presset på Kristian (6) så formidabelt, at det bare er et tidsspørsmål om når han vil endre sin forklaring – uansett om han var innblandet i Siljes død, eller ikke.

Avdelingssjefen gjør et siste forsøk på å få Kristian til å endre sin forklaring. Måten han gjør det på er etter mitt syn så manipulerende, at det grenser mot trusler og tvang.

Jeg bestemte meg da for å avbryte samtalen med Kristian, for å skaffe meg mere kunnskap om hva Tor Martin og lille-Jon hadde sagt. Før jeg forlot Kristian og moren, sa jeg til Kristian at jeg ville komme tilbake om ikke så lenge, og da vil jeg høre nøyaktig hva som hadde skjedd med Silje.

Etterforskeren signaliserer med dette minst to ting til gutten på 6 år – og det med tydelighet: For det første skal barnet nå sitte og vente, men han må ikke tro at vi er ferdige. Om ikke så lenge, kommer jeg/vi tilbake.

Barnet sitter allerede på fanget til moren.

For det andre får Kristian beskjed om at han, når politimannen kommer tilbake, så må han fortelle noe helt annet enn det han så langt har fortalt. Han må fortelle det Tor Martin og Jon har fortalt: At det var de som var slemme med Silje. Det finnes ingen ungdommer.

Avhøret er ikke ferdig, men det er allerede åpenbart av typen vitne-psykologer ville betegne som et suggestivt intervju:²⁶⁴

Et suggestivt intervju handler ikke om å stille noen ledende spørsmål. Forskingen viser at barn kan være nokså resistente mot slike enkelte påvirkninger og det er kanskje ikke mulig å unngå dem heller. Et suggestivt intervju og et intervju som kan få sannheten til å komme på avveier er et intervju hvor intervjueren har en hypotese som skal bekreftes, og hvor mange påvirkningsstrategier er operative samtidig og er innbakt i intervjuet – blandet sammen med ikke-suggestive spørsmål. Det er intervjuerens slagside som er det definerende karakteristikum på et suggestivt intervju.

3.7.3.3 Avhøret fortsetter med ny avhører

Avhøret fortsetter, nå med en politikvinne fra Forebyggende Gruppen, Trondheim Politikammer:

Klokken 1400 gikk jeg inn til Kristian og hans mor i forbindelse med at kollega var ute av kontoret. Kristian satt da og gråt i fanget på moren. Jeg spurte hvorfor han var lei seg og om det var noe han hadde lyst til å snakke med meg om. Til å begynne med var han litt nølende. Jeg sa da at han kunne fortelle alt som var vondt til politiet, men at han da måtte snakke sant. Han var litt opptatt av om Tor Martin og Jon også var på politikammeret. Jeg fortalte at de satt og snakket med andre politifolk og at de snakket helt sant.

Det er vanskelig å lese denne innledningen uten å tenke på egne erfaringer som etterforsker i politiet på 1990 -tallet, der ulike varianter

²⁶⁴ Magnussen (2017, s. 249)

av ”good cop – bad cop” ble eksperimentert inn i ulike etterforskninger. I min analyse av norske avhørsmetoder fra samme tidspunkt,²⁶⁵ fant jeg ingen skriftlige kilder som beskrev metoden, men eksemplene fra egen arbeidsplass er mange.

Rasjonale og formålet bak den manipulerende avhørsmetoden er de samme som alle andre manipulative teknikker og triks: Å komme under huden på den mistenkte for å få ham eller henne til å tilstå. Det som gjør denne situasjonen ekstraordinært problematisk, er at vedkommende som utsettes for manipulasjonen er seks år gammel. Videre, og kvalifiserende grovt, er det at politibetjenten fra forebyggende gruppe, tar over stafettspinnen fra politiavdelingssjefen, og bekrefter at Tor Martin og Jon ”... snakker med andre politifolk og at de snakket helt sant”.

Det finnes bare en sannhet. Det er den politiavdelingssjefen og nå politikvinnen vil høre. Med dette får barnet beskjed om at det ikke må fortelle noe annet. Rapporten fortsetter:

Kristians sin mor spurte da Kristian om hun kunne gå på gangen og vente mens han snakket med meg. Dette var helt i orden og moren ventet da på gangen med åpen dør mens samtalen pågikk.

Det er liten tvil om at ”good-cop” strategien har virket etter sin hensikt. Da politiavdelingssjefen forlot avhørsrommet, hadde Kristian (6) søkt beskyttelse i fanget til moren, hvor han altså satt og gråt da politikvinnen kom inn og overtok avhøret. Jeg registrerer at politiet omtaler det hele som en ”samtale”, men dette er et politiavhør – og et konfronterende sådan, både i et juridisk, psykologisk og polititaktisk perspektiv.

Nå forlater vergen avhørsrommet. Noen forsvarer var det aldri snakk om. Politikvinnen har tilsynelatende vunnet guttens tillit. I norsk politi på denne tiden fantes det interne skriv, der eldre og erfarne etterforskere, skrev ned sine teknikker om hvordan man skulle få den mistenkte til å

²⁶⁵ Rachlew (2003)

tilstå. En av teknikkene gikk ut på å få den mistenkte (og advokaten) til å stole på avhøreren, blant annet med å snakke om følelser, så mye at det ikke lenger var noen vits i å ha forsvarer tilstede. Som det sto i det interne og graderte skrevet fra 1998: "Problemet [forsvarerens tilstedeværelse] løser seg ved at mistenkte tar ditt parti, og advokaten sier: vi snakkes senere".²⁶⁶

Isolert sett høres det jo ikke så altfor galt ut at moren, på eget initiativ, ber om å forlate avhørsrommet. Men, problemstillingen ved at vergen går ut, må sees i sammenheng med den totale situasjonen til Kristian (6) som blir sittende igjen. Hans prosessuelle rettigheter er allerede neglisjert fra avhørets innledning. Han befinner seg midt i et konfronterende og manipulerende politiavhør, der politiet har ett mål for øye: Å få ham til å tilstå. Barnet er seks år gammelt, og er i en ekstraordinært sårbar situasjon. I dette perspektivet blir vondt til verre når også vergen forlater ham.

På tilsvarende måte som forsvareren til Birgitte Tengs fetter ble manipulert til å tenke at det var helt i orden at fetteren lot seg avhøre uten forsvarerens tilstedeværelse, frykter jeg at også moren til Kristian ble manipulert ut av rommet.

Avhøreren forsøker å berolige leseren ved å anføre i rapporten at *"Dette var helt i orden og moren ventet da på gangen med åpen dør mens samtalen pågikk"*. Men, i lys av den totale situasjonen beskrevet ovenfor, er dette grepet på ingen måte i orden. Et mistenkt barn på 6 år kan ikke frasi seg sin rett på den lille beskyttelsen han hadde. I tillegg til forsvarer og verge, skulle jo også barnevernet vært koblet inn. Når etterforskning initieres mot barn under 18 år, og saken ikke er av bagatellmessig art, følger det av strpl. § 232 a at barnevernstjenesten straks skal underrettes. Dersom politiet planlegger å avhøre det mistenkte barnet, skal barnevernet kontaktes «når det er mulig» (høve til det). Barnevernet skal i så fall gis anledning til å være tilstede, jfr. instruksens § 8-3, siste ledd. Ingen av disse beskyttelsene kom Kristian til gode.

266 Rachlew (2003 s. 429)

I fraværet av verge, barnevern og forsvarer, inntar etterforskeren alle rollene; ”til politiet kan du fortelle alt som er vondt”. Uten opptak blir det umulig å si noe med sikkerhet, men jeg ser ikke bort ifra at avhøreren inntar de ulike rollene i beste hensikt. Kanskje er hun sågar overbevist om at det hele er til barnets beste. Det er imidlertid flere grunnleggende rettsprinsipper som tilsier at en politietterforsker ikke kan eller skal innta de definerte, selvstendige rollene som straffeprosessen trekker opp. Videre forutsetter metodikken at det er politiet som sitter med sannheten, og at det alltid lønner seg å akseptere den.

Alene i rommet med politikvinnen kommer Kristian med en forklaring som nærmer seg det politiet har fortalt ham at de vil høre:

”Han sa plutselig at han husket på noe. Han fortalte at han hadde kastet 4-5 isklumper på Silje, men at disse ikke var store. Han viste med hånden hvor store de var.

Han fortalte også at han slo Silje i hodet og pekte på bakhodet sitt. Han sa at han ikke slo hardt og viste at han slo med flat hånd på mitt spørsmål om hvordan han hold hånden når han slo.

Kristian sa at han ikke husket noe mer.

Politikvinnen følger opp med oppfordringen som er protokollert slik: ”*Jeg ba han om å tenke seg veldig godt om*”. Med andre ord, om det er noe annet – noe mer politiet vil at han skal fortelle. Og nå står det protokollert:

Jo, da husket han at Tor Martin og Jon hadde hoppet oppå ryggen til Silje og at hun da skrek. Selv hadde han gått veldig, veldig forsiktig oppå ryggen hennes. ”Dein tålt a, hu sa ikke au engang”, sa Kristian.

Videre fortalte han at Tor Martin sparket Silje i ansiktet og på ryggen. ”Han er mest gal, altså”, sa Kristian og forlate at Tor Martin i vinter stakk hans søster Reidun med en skistav.

På spørsmål om Kristian gjorde noe mer sa han at han kastet vann på skoene hennes.

Med hensyn til voldsutøvelsen, synes tilståelsen med første øyekast å ligne den forklaringen han tidligere har gitt til familie og politi, men at ungdommene nå er byttet ut med barna, inkludert ham selv. Han sier ingenting om Siljes klær, men etterforskeren følger opp:

Jeg spurte da hvilke klær hun hadde på seg. Til dette svarte han: rød genser, rød strømpebukse, rosa sko, rød jakke, sønn bukse som rapportskriver dvs. dongeribukse og blå regnbukse. Jeg spurte da om Kristian hadde sett dongeribuksen og det hadde han fordi Tor Martin tok av henne regnbuksen.

Jeg valgte på dette tidspunkt å avbryte samtalen og informere min kollega om hva Kristian så langt hadde fortalt. Kristian lovet å fortelle resten til min kollega.

Kristian var litt urolig på stolen da han fortalte om det som hadde skjedd. Han var veldig opptatt av at moren skulle få lese det jeg hadde skrevet under samtalen. Han leverte arket til henne og sa ”nå har jeg snakket helt sant, mamma”. Moren opplyste at hun hadde hørt hele samtalen.

Jeg informerte deretter min kollega om samtalen som hadde vart i ca. 10 minutter”.

Det ligger utenfor mitt mandat å mene noe om denne tilståelsen gjenspeiler hva som faktisk skjedde med Silje, eller om tilståelsen er delvis, eller falsk. Det som derimot er mitt klare syn, er at avhørsmetodene som er benyttet, har skapt en situasjon der fare for falske tilståelser er overhengende.

Denne fare forutsetter selvsagt at de små barna ikke bidro til Siljes død – en forutsetning som politiets etterforskere i og for seg alltid skal ta med

seg i sitt arbeide for å sikre en trygg og rettferdig prosess, jfr. artikkel 6 i EMD, Grunnloven § 96, 2. ledd, straffeprosessloven, relevante instruksjer, rundskriv, pensum og anbefalte avhørsmetoder.

Som anført i rapportens del II -om det teoretiske grunnlaget - står uskyldspresumpsjonens rettslige stilling markert sterkere i dag, holdt opp imot hva den gjorde i 1994. Det faktum bør prege evalueringen av politi - og påtalemyndighetens arbeid med Silje-saken. Politiets etterforskere hadde ingen opplæring i avhørsmetodikk på denne tiden. Men, i et bevisvurderingssperspektiv, forblir sanntidsperspektivet irrelevant. Mistenkte barn hadde like stort behov for beskyttelse som vårt strafferettssystem kan tilby i dag.

Jeg kan ikke se at Kristians tilståelse inneholder noen detaljer som politiet ikke hadde, og som kun gjerningspersonene kunne vite. Kristian hadde sett Silje ligge halvnaken og død. Han var en av de som varslet om det nitraste synet. Guttens forklaring om voldsutøvelse, synes i store trekk å være forenelig med den kriminaltekniske dokumentasjonen og de rettsmedisinske konklusjonene; traume Men, utover det faktum at disse skadene var synlige for de som så Siljes døde kropp, var dette også informasjon som var kjent [redacted] Tiller. Flere voksne og barn så jo med egne øyne Siljes døde, halvnakne kropp. Om Kristian her forklarer hva han og hans kamerater faktisk gjorde, eller om han så ungdommer gjøre noe tilsvarende (som han tidligere har forklart), og nå byttet ut voldsutøverne , slik at forklaringen i politiets og morens øyne skulle få status som "sann" er – ut ifra avhøret alene – vanskelig eller umulig å fastslå.

Det som bekymrer, utover hvordan det ulovlige, konfronterende og manipulerende avhøret ble gjennomført på, er at Kristian, umiddelbart etter tilståelsen, ønsker anerkjennelse fra sin mor. Han var veldig opptatt av at moren skulle få lese det politikvinnen hadde skrevet. "Nå har jeg snakket helt sant, mamma". For meg indikerer det at Kristian har fått klare signaler fra politikvinnen om at han nå – i motsetning til da mamma var tilstede – har vært flink. Nå er politiet fornøyd med det han

har fortalt, og det vil han veldig gjerne vise til mamma. På et tidspunkt må Kristian ha fått rapporten av politikvinnen.

Selvsagt kan man også tolke guttens ønske om å vise mamma at han nå faktisk har fortalt sannheten – og at det derfor føles godt å vise og fortelle det til mamma - en lettelse. Politiet i Trondheim valgte naturlig nok den tolkningen – og den kan godt stemme. Men for meg er det vanskelig å utelukke de andre plausible tolkningene. For eksempel at Kristian ville vise sin mamma at han hadde vært flink. Moren til Tor Martin hadde nettopp kollapset i naborommet på politistasjonen. Moren til Kristian må ha opplevd avhør og situasjonen som svært belastende hun også. Jeg ser ikke bort ifra at Kristian kan ha sett og følt at moren hadde det vondt. Uansett; nå trengte hun ikke bekymre seg lenger – i alle fall ikke ut i fra barnets forståelse av verden.

3.7.3.4 Avhøret av Kristian fortsetter, ca. kl. 1410

Nå kommer politiavdelingssjefen inn og skal fortsette avhøret. Han skriver:

Politibetjent Mona Ris gikk inn på mitt kontor for å være tilstede sammen med Kristian og moren. Vedrørende opplysninger gitt til pb. Mona Ris, henvises til egen rapport. (altså det ovenstående – AAR)

Det politiavdelingssjefen skriver her, stemmer ikke. Politibetjent Mona Ris gikk ikke inn på kontoret ”for å være tilstede sammen med Kristian”. Som hun selv skriver: ”Jeg spurte hvorfor han var lei seg og om det var noe han hadde lyst til å snakke med meg om. Til å begynne med var han litt nølende. Jeg sa da at han kunne fortelle alt som var vondt til politiet, men at han da måtte snakke sant”. Pb. Ris gikk inn på kontoret og fortsatte avhøret.

Politiavdelingssjefen fortsetter:

Jeg gikk da tilbake til kontoret i den hensikt at Kristian nå skulle fortelle meg nærmere om dette som han hadde påbegynt ovenfor pb. Ris. Kristian var nå i endret humør,

og han påbegynte sin forklaring vedørende hva den enkelte hadde gjort samtidig som han virket glad og han smålo. Jeg fant det pga. dette ikke forsvarlig å fortsette samtalen med Kristian uten at fagperson vedr. barns oppførsel, var tilstede. Jeg forklarte moren at jeg ønsket å ha en slik person tilstede under den videre samtale med Kristian.

Jeg tok kontakt med psykiater Morten Selvik fra Psykiatrisk poliklinikk som hadde sin tilstedeværelse ved Trondheim politikammer, og han lovtte bistand fra Jens Ås fra BUP-klinikk, som var på vei til politikammeret.

Det er muligens prisverdig at politiavdelingssjefen nå føler at det er behov for barnefaglig kompetanse. Men, for det første er det, etter mitt syn, for sent. For det andre, så skulle vel den seks år gamle mistenkte gutten (og hans verge) nå først og fremst fått beskyttelse i form av juridisk bistand. Altså en forsvarer. Men, det skjer ikke.

Kl. 1515 ble samtalen med Kristian gjenopptatt med hans mor, Ås fra BUP og meg tilstede.

Det ble forsøkt å få til et strukturert hendelsesforløp fra Kristians sin side med utgangspunkt i da han dro hjemmefra sammen med sin søster Reidun. Dette var vanskelig, men han opplyste at alle hadde lekt sammen i akebakken, og det hadde ikke vært noen uoverensstemmelse vedrørende bruken av akebrettet som Tor Martin hadde. Det var ikke mulig å få Kristian til å fortelle hvorfor noen etter hvert begynte å bruke vold mot Silje. Han fortalte at søsteren Reidun var dratt hjem til gutten Inge og hans mor, da voldsbruken begynte.

Årsaken forklarte han bare med at de ville ikke leke mere med Silje. Det ble ingen sammenhengende fortelling i tidsrekkefølge hva som hadde skjedd ovenfor Silje, mere en opplisting over hva den enkelte hadde gjort.

Her er det opplagt at politiet har stilt en rekke spørsmål til barnet. Hvordan disse ble formulert, får vi som leser ingen mulighet til å vurdere. Spørsmålene er ikke protokollert. Rapporten fortsetter:

Kristian fortalte at Tor Martin hadde sparket Silje [redacted] slik at hun blødde på den ene siden. Selv hadde Kristian slått henne i hodet, og slaget hadde ikke vært hardt. Kristian hadde sagt til Silje at hun skulle kle av seg. Kristian hadde hjulpet Silje med å ta av jakka, d.v.s. han hadde åpnet knappene i jakka og glidelåsen. Kristian og Tor Martin hadde tatt av henne hver sin sko. Kristian opplyste at han selv hadde puffet Silje. Tor Martin hadde hoppet på ryggen hennes mens hun lå nede. Lille-Jon hadde hoppet også. Silje hadde grått. Tor Martin hadde slått henne med en «gjenstand».

Den siste setningen er etter mitt syn interessant i et bevisvurderings perspektiv. Kristian (6) fortalte ikke noe om noen «gjenstand» til politikvinnen rett forut for dette avhøret. Nå, etter at politiavdelingsjefen har vært ute og fått høre hva Tor Martin har forklart (blant annet at han skal ha slått Silje med en «gjenstand»), så husker også Kristian dette. For meg indikerer dette at pilen for hvor disse opplysningene kommer fra, peker feil vei.

Rapporten fortsetter nå plutselig med en opplysning om hvorledes den siste opplysningen (i motsetning til alt ovenfor) faktisk kom i stand:

”Opplysningen om slag med «gjenstand» kom helt uoppfordret, og Kristian viste med sine hender hvor stor «gjenstanden» var, og cirkaangivelse var [redacted] cm. Ved trykk i hånd ble det også synliggjort hvor tung «gjenstanden» var, etter Kristians mening. Kristian innrømmet at han hadde løftet på «gjenstanden», mulig hentet den, men han sa at det var Tor Martin som hadde slått Silje med den. Hun var blitt slått med «gjenstanden» mens hun lå på bakken

og etter at klærne på overkroppen var fjernet. Kristian fortalte at Silje frøs, og at hun ikke fikk til å kle på seg.

Her er det åpenbart stilt spørsmål (Kristian innrømmet), men disse kommer ikke frem. Uten opptak kan vi ikke vite med sikkerhet, men jeg finner hele seansen – sett i sammenheng – påfallende. Rapporten fortsetter:

Lille-Jon medvirkning ble forsøkt avklart, og Kristian opplyste at han hadde vært med han også. Kristian fortalte at det var Tor Martin som hadde gjort Silje mest, mens lille-Jon hadde gjort henne minst.

Det ble forsøkt avklart hvordan voldsbruken hadde opphørt, uten at dette lot seg gjøre. Kristian kunne ikke gi noen entydig opplysning om dette. Han avsluttet imidlertid med at de tre guttene sammen hadde forlatt Silje.

Etter samtalen fikk moren kontakt med barnevernet v/ Ståle Lindseth.

Kontakten med barnevernet skulle ha vært opprettet før avhøret, ikke etter, jfr. reglene som beskrevet ovenfor, og som også gjaldt i 1994.

Et påfallende, og etter mitt syn viktig og illustrerende poeng, er at avhøret avsluttes uten at det stilles et eneste spørsmål til Kristian (Eller Tor Martin, for den saks skyld) om hva årsaken var til at de i sine innledende avhør – og til alle rundt åstedet – fortalte at det var ungdommer som hadde gjort dette. Som ved alle vitneavhørene – og rundspørringen - er forklaringen nok også her, at politiet ikke ønsker mer snakk om ungdommene. Det sporet er nå dødt. Guttene har tilstått. Ferdig med det. Men, for en etterforsker – som er interessert i sakens fulle opplysning, måtte det vel i det minste være interessant å høre – og sjekke – når guttene eventuelt skal ha blitt enige om å dikte opp historien om ungdommene. Hvor og når de ble enige om hva de skulle si.

3.7.4 Gamle vs. nye avhørsmetoder

At politiets avhør leder til at den mistenkte endrer sin forklaring og tilstår, er selvsagt ikke et problem i seg selv. Det er måten det skjer på – dvs. metoden som anvendes – som er det avgjørende for bevisvurderingen av opplysningene som fremkommer.

Forskjellen mellom moderne, forskningsfunderte avhørsstrategier og erfaringsbaserte, tilståelsesfokuserte avhørsmetoder er det redegjort for i rapportens teoretiske del (Del II). Kort fortalt handler det om at de moderne metodene tar utgangspunkt i tanken om at den mistenkte kan være uskyldig. Etterforskeren søker etter informasjon som kan bekrefte uskyld. Finner hun ikke slik informasjon, styrkes normalt mistanken. Fremgangsmåten stimulerer etterforskernes åpne sinn. Fordi etterforskerne leter etter informasjon som indikerer uskyld, får verdiene og prinsippene som ligger til grunn for uskyldspresumpsjonen større plass. Tenkningen og logikken står i sterk kontrast til de tradisjonelle, tilståelsesfokuserte avhørsmetodene som rammer skyldige og uskyldige likt. Utgangspunktet for etterforskere som anvender de gammeldage metodene, er at den mistenkte er skyldig. De søker etter bekreftelser på sine egne hypoteser gjennom tilståelsen. De utdaterte avhørsmetodene stimulerer en tankegang som tjener som motstykket til anbefalt innstilling fra ledende beslutningspsykologer: En grundig og gjennomgripende søk etter alternative løsninger, uten å favorisere den man har i tankene.²⁶⁷

Fler og fler rettsstater innser i dag at de har fengslet og dømt langt flere uskyldige enn de hadde forestilt seg for bare noen 10-år tilbake. Og at granskning av disse sakene har avdekket at falske tilståelser er en relativt hyppig og umiddelbar årsak til de uriktige domfellelsene, fremprovosert gjennom tilståelsesfokuserte avhørsmetoder, så har behovet for en reform presset seg frem. I Norge «sprakk boblen» da en av verdens ledende forskere på området, professor Gudjonsson, fikk innsikt i avhørene av en ung, mistenkt gutt som hadde tilstått å ha drept sin kusine. Helt frem til Gudjonsson fremla sin meget kritiske, sakkyndige rapport for domstolen (1997), hadde norsk politi klart å holde sine

²⁶⁷ Canter og Allison (1999)

avhørsmetoder unna offentlighetens lys. Gudjonssons rapport avslørte på mange måter at avhørsmetodene ikke hadde utviklet seg i tråd med befolkningens forventinger til et profesjonelt og kunnskapsstyrt politi.

Politimannen som avhørte Kristian hadde oppnådd graden politiavdelingssjef i 1994. Det betyr at han trolig gikk i lære på 1960 - 70-tallet, altså da Fritz Moen ble avhørt i samme politidistrikt. Avdelingssjefens sjefer, lærere og forbilder gikk i lære 10-20 år tidligere, altså på 1950-tallet. I det historiske perspektivet er det ikke usannsynlig at måten Kristian ble avhørt på, kan ha vært et forsøk på å «skape en trygg atmosfære da denne samtalen fant sted», slik politimesteren beskriver avhørene 25 år senere.²⁶⁸

I mine kritiske analyser knyttet til bevisverdien av avhørene tar jeg utgangspunkt i dagens standard: Det høyeste, europeiske nivå anno 2021. I et sanntidsperspektiv skal jeg være forsiktig med å kritisere. Det var ikke mye fokus på «ledende spørsmål», manipulasjon, menneskerettigheter eller tilsvarende da jeg begynte som etterforsker på begynnelsen av 1990 - tallet. Jeg husker godt at jeg hevet røsten når jeg «måtte». Jeg var nok ikke den eneste i norsk politi den gangen. I dag vet vi bedre.

3.7.5 Detaljenes utvetydige betydning

En komparativ analyse av barnas forklaringer som vitner om ungdommene (hendelsesforløp og beskrivelser) vil avdekke likheter og ulikheter. På den ene siden kan analysen anvendes til å understøtte hypotesen om at de løy om ungdommene (alle detaljer er ikke like – heller ikke internt). På den annen side kan forklaringene bedømmes konsistente nok til at forklaringene om ungdommene kan stemme – og i hvert fall ikke utelukkes. Barna er førskolebarn, utspurt av sine mødre som videreformidler barnas svar til politiet (hearsay). De er avhørt av et politi uten opplæring i avhørsmetodikk, langt mindre spesialutdannet for å avhøre barn. Ingen av avhørene er tatt opp på bånd. Spørsmålene som er stilt (av foreldre og politi) er ikke dokumentert. Lukkede, ledende og alternativt givende spørsmål gir upålitelige svar.

²⁶⁸ En mørk historie – Barnetragedien i Trondheim (2020)

Det samme argumentet er like gyldig om en skulle begi seg inn på en komparativ analyse av detaljene i deres tilståelser. Selvsagt kan det umulig stemme at Tor Martin (5) la planker under Silje, slik at hun ”svevde opp i luften”, men fordi dette og annet ikke er fulgt opp eller undersøkt videre, tror jeg en komparativ analyse (uten videoopptak eller presise politirapporter) neppe vil kunne konkludere sterkere enn at de avgitte forklaringene i seg selv ikke beviser den ene eller den andre hypotesen. Personlig er jeg i alle fall ikke i stand til å konkludere med at fortellingene om ungdommene (hypotese a) er mer eller mindre sannsynlige enn tilståelsene (hypotese b).

Det er elementer i dem begge som ikke kan stemme. Det som bekymrer meg er at politiet har lagt den ene hypotesen til grunn, og at de har gjort det i et beslutningsklima der de har ignorert og bortforklart informasjon som understøttet den konkurrerende hypotesen. I lys av alle hensynene som ligger til grunn for uskyldspresumpsjonen får bekymringene næring.

Det er opplagt at politiet har stilt en rekke spørsmål til Kristian. Hvordan disse ble formulert, får vi som leser ingen mulighet til å vurdere. Spørsmålene er ikke protokollert.

Et eksempel for å illustrere poenget:

Kristian ”tilsto” at Tor Martin ”hadde sparket Silje [redacted], slik at hun blødde på den ene siden”. Vi vet at Silje blødde [redacted] – det visste alle. Hva er bevisverdien av at Kristian beskriver dette i sin tilståelse? Om vi skal vurdere tilståelsens bevisverdi, må vi stille oss spørsmålet: Kan det stemme? Av dok. III/4 vet vi at Tor Martins støvler så slik ut:

Relevante, bevisanalytiske spørsmål blir blant annet:

1. Kan et spark fra en 5 år gammel gutt med store, relativt myke støvler av gummi og tøy forårsake skadene som ledet til at Silje begynte å blø?
2. Er det blod på støvlene?

Jeg kan ikke gi svar på noen av spørsmålene, men jeg er usikker på om en 5 år gammel gutt med disse støvlene på kan sparke noen til blods. Sett at jeg har rett – at det er lite trolig - så vil en ”stringent” analyse av forklaringen indikere at tilståelsen ikke kan stemme – at den kan være falsk.

På den annen side: Dersom de mistenkte barna – som etter hvert tilsto – vitterlig utøvet all den volden Silje ble utsatt for, så er det i et vitnepsykologisk perspektiv for mye å forlange at barna skal huske – og formidle korrekt - om blodet fra Silje oppsto ved spark, slag, hopp eller «gjenstand». Divergensen i forklaringene deres kan tolkes begge veier. Ikke minst når vi ikke vet hvordan spørsmålene ble stilt.

Tilsvarende er det flere detaljer under avhørene av Jon (4), blant annet knyttet til kronologien i hans forklaring, som vanskelig lar seg forklare. Blant annet knyttet til hvor og når Silje ble avkledd. Men, å tillegge det som bevis for at forklaringen er falsk, blir etter mitt syn feil. Jon er fire år og kan ha god hukommelse, men den ulogiske kronologien kan like godt skyldes måten han er avhørt på, eller hvordan førskolebarn forklarer seg. Som påpekt av Kripos (2021) med henvisning til norsk forskning:²⁶⁹

Førskolebarn forklarer seg som regel ikke spesielt detaljert. De har også ofte problemer med å strukturere forklaringen sin i en fri, sammenhengende fortelling fordi de ikke vet hva som kan være av betydning for den som lytter, og ofte heller ikke har trening på å fortelle om sine opplevelser på en slik måte”.

Problemet er at politiet i Trondheim utelukkende har lagt vekt på en tolkningsform – at tilståelsene bekrefter spørsmålet om ”skyld”.

Et like stort problem er at svaret til spørsmål 2 – om det er blod på støvlene; tilsynelatende ikke er undersøkt. Hvorfor ikke? Min antakelse bygger på beslutningspsykologisk teori; nemlig at informasjon som har potensialet i seg til å svekke det etablerte syn, ikke søkes. I verste fall, er søkt etter med negativt resultat - som det ikke opplyses om.

3.7.6 Er det presentert falske bevis?

Avhørsrapporten om det konfronterende avhøret av Kristian (6) følges opp med en tilleggsopplysning på en ny side (side 5). De nye opplysningene er skrevet av politiavdelingssjefen, og må være protokollert minst 9 dager etter avhøret.

Her står det:

Tirsdag 25.10.94 snakket jeg med far til lille-Jon i forbindelse med utlevering av beslaglagte klær. Han hadde reagert på hva jeg hadde skrevet på side 2, 3. avsnitt ”.....

269 Langballe (2007)

at både Tor Martin og lille-Jon nå hadde begynt å fortelle at det var de selv som hadde vært slem med Silje.....osv”. Reaksjonen gikk på at lille-Jon hadde aldri innrømmet å ha vært slem med Silje.

Som det står i rapportens 2. avsnitt forelå ingen detaljer om hvem som hadde gjort hva for meg, men at dette nå i ettertid, kan oppfattes som en uheldig formulering, er riktig

Politiavdelingssjefen er enig i at formuleringen i avhørprotokollen som omhandler avhøret av Kristian er uheldig – og har sikkert beklaget det overfor faren til Jon. Men, hva betyr den ”uheldige formuleringen” for vurderingen av de avhørsmetodene som avdelingssjefen anvendte i sitt avhør av den 6 år gamle gutten? Om formuleringen var uheldig for faren til Jon, så kan den ha vært fatal for Kristian – som jo etter det opplyste fikk dette ”bevist” konfrontert mot seg. Tilleggsprotokolleringen indikerer at politimannen har presentert uriktige opplysninger. Å presentere falske bevis er, ifølge verdens ledende forskere på falske tilståelser en av avhørsteknikkene som går oftest igjen i sakene de studerer.²⁷⁰ Og, som påpekt av Blandon-Gitlin, Cleary & Blair (2020 s. 171):

The most controversial is the false evidence ploy, whereby fabricated evidence is presented to suspects in an attempt to convince them that there is strong evidence of their guilt..... If misused or employed with vulnerable suspects, however, these tactics can also lead innocent people to confess (Leo, 2008). We know now that juveniles and other vulnerable populations are especially sensitive to these influential tactics (Kassin et al. , 2010; Redlich & Goodman, 2003).

Selv i politi manualer der slike, manipulative avhørsteknikker faktisk anbefales, advares det mot å presentere falske bevis, når den mistenkte som utsettes for manipulasjonen er barn eller ungdom.²⁷¹

²⁷⁰ Kassin m.fl. (2009)

²⁷¹ Spierer (2017 s. 1729)

Hvorvidt politiavdelingssjefen presenterte denne ”uheldige formuleringen” for Kristian (6) bevisst eller ubevisst, er i et bevisvurderingsperspektiv irrelevant. Poenget er at Kristian fikk vite av politiet at ”Tor Martin og lille-Jon nå var på politikammeret og fortalte hva som hadde skjedd....., at ”både Tor Martin og lille-Jon nå hadde begynt å fortelle at det var de selv som hadde vært slem med Silje” - og at hans fortelling ikke stemte med det hans kammerater nå satt og fortalte til politiet.”

I rapportens del II om det teoretiske grunnlaget, introduserte jeg en av vår tids mest kjente rettsskandaler fundert i falske tilståelser – The Central park jogger case. Heldigvis oppnådde ikke Donald Trump sitt ønske, da han betalte for en sides reklame i New York Times, der han ”reklamerte” for at de fem ungdommene som hadde tilstått, måtte henrettes. De var uskyldige.

En av avhørsteknikkene som ble brukt i The Central park jogger case – og som er relevant for vurderingen av de mistenkte barnas tilståelser i Silje saken – er at politiet i New York spilte guttene opp imot hverandre. Barna var mellom 14 og 16 år og ble avhørt samtidig. I de respektive avhørene fikk guttene beskjed om at ”kameraten din har tilstått”. Da tilsto den andre, og la skylden tilbake på kameraten. Slik fortsatte avhørene, og politiet fikk flere og flere detaljer om hva ”de andre guttene” gjorde. Alle skylte på hverandre, men ingenting viste seg å være sant. Til slutt mente politi og påtalemyndigheten at de hadde nok informasjon til å sikte og tiltale dem. De ble dømt med bakgrunn i ”tilståelsene” alene. Alle var uskyldige og fikk erstatning, men ikke før den egentlige serie draps- og voldtektsmannen ble avslørt med ny DNA teknologi.

Det bekymrer meg at tilsvarende teknikk ble brukt mot et barn på 6 år i Trondheim i 1994, uten forsvarer tiltede.

3.7.8 Ble ledelsen (og påtalemyndigheten) informert, eller feilinformert?

I en podkast om Silje saken, innspilt i 2020 deltar den pensjonerte politimesteren som hadde ansvaret for Silje-saken. Når han forteller om avhørene (samtalene) med de mistenkte barna, forteller politimesteren

at barna ble ”samtalet med skånsomt”. Videre, at barna ble gjort kjent med sine rettigheter. Det er gått over 25 år, og politimesteren reserverer seg naturlig nok med hensyn til egen hukommelse. Men hvordan barna ble avhørt er han tydelig på:

...politiet iakttok, og det vet jeg bestemt, de regler som gjelder.....At de kunne nekte å forklare seg, til og med.

Det er ingenting i saksdokumentene som tilsier at dette stemmer. Snarere tvert imot. Avhørene av de mistenkte barna var tilståelsesfokuserte, og av konfronterende, manipulativ karakter. Under den mest konfronterende passasjen begynte Kristian (6) å gråte, og søkte trøst i fanget på sin mor. Under avhøret av Tor Martin (5) bryter moren sammen. Dette var ingen ”skånsomme samtaler”. Snarere tvert imot. Avhørsrapportene levner dessuten ingen spor om at barna ble gjort kjent med sine rettigheter, slik politimesteren forteller.

I mitt eget arbeidsdokument stiller jeg opp alle plausible hypoteser jeg kommer på – og drøfter de ulike forklaringene til divergensen mellom politimesterens beskrivelser, og hva som fremgår av avhørsrapportene. Nedenfor fremstiller jeg kortversjonen.

En kunne selvsagt forklare avviket mellom hva som var tilfelle og det politimesteren forteller med naturlig erindringssvikt – 27 år er gått. En annen forklaring kan være at politimesteren utsettes for egne kognitive, ubeviste forenklingsstrategier som søker å hjelpe hans ønske-tenkning om at hans kolleger iakttok alle regler, og at han i dag derfor oppriktig mener og tror at disse grunnleggende reglene ble forkynt for barna. Men, i og med at politimesteren er så bestemt, styrkes hypotesen om at han ble fortalt at de mistenkte barna ble gjort kjent med sine rettigheter.

En annen mulig forklaring til avviket kan selvsagt være at barna ble gjort kjent med sine rettigheter, men at det ikke fremgår av rapportene. Den hypotesen er lite sannsynlig av flere årsaker. For det første fordi det fremgår ettertrykkelig av begge avhørsrapportene at både Kristian (6) og Tor Martin (5) ble formanet til å snakke sant. Med andre ord;

rapportene inneholder en formell innledning, uten at deres rett til ikke å forklare seg fremgår av den. Videre har det formodningen mot seg at begge avhørerne skulle ha gjort barna kjent med sine rettigheter, men at begge to glemte å protokollere det. Begge avhørene ble beskrevet som "samtaler", og endelig er det jo slik at etterforskeren som avhørte Tor Martin, skrev at han avsluttet avhøret fordi Tor Martin – etter tilståelsen – hadde krav på "partsrettigheter". Underforstått; det hadde han ikke før han tilsto.

Et viktig og åpent spørsmål i saken, er om hvorvidt divergensen mellom det politimesteren forteller om barnas rettigheter, holdt opp imot hva som faktisk er protokollert i avhørsrapportene, er et enkeltstående tilfelle. Eller om divergensen skyldes erindringsfeil, en misforståelse, eller i verste fall; om divergensen kan være en del av et mønster, der politimesteren bevisst eller ubevisst er feilinformert av sine kolleger, for eksempel om funn fra åstedet, resultatet av rundspørringen, hva vitner har forklart, eller ikke forklart mv.

Spørsmålet er viktig å få avklart, også fordi politimesteren – så langt jeg kan forstå – beklede rollen som øverste påtaleleder i sakens anledning. Det var han som opplyste offentligheten at saken var oppklart dagen etter at Silje var funnet død.

Politiets avhørsmetoder oppstår ikke i et vakuum; de er en del av noe større – selve etterforskingen. Gjennomføringen av den er det påtalemyndigheten som har det formelle ansvaret for.

3.8 Noen konklusjoner knyttet til påtalemyndighetens arbeid

Det som gjør prosessene mot de små barna spesielt sårbar, er ikke bare politiets etterforskning generelt og avhørene av de mistenkte barna spesielt, men også fraværet av påtalemyndighetens kvalitetssikring og tradisjonelle kontrollfunksjon.

Politidokumentene ble sendt fra Trondheim politikammer til Statsadvokatene i Trondheim 30.11.1994 til orientering om at ”Saken aktes henlagt fordi de mistenkte er under 15”. Det fremgår ikke av oversendelsesdokumentet nøyaktig hva barna var mistenkt/siktet for. I gjerningsbeskrivelsen står det kun oppført: *Silje Marie Redergård (fnr.) funnet død ved Starrmyra på Tiller i Trondheim, lørdag 15.10.1994 ca. kl. 1600.*²⁷² Den samme åpne formuleringen er også inntatt i hoved- og under- dokumentlistene. Men, i beslagsrapporten som ble skrevet i forbindelse med beslag av klærne til Kristian, står det anført at han er mistenkt/siktet for: «Legemsbeskadigelse m/døden til følge».²⁷³

En uke senere (7.12.1994) sendte statsadvokaten saken til riksadvokaten til orientering. To uker senere (20.12.1994) ble saken returnert ”...idet riksadvokaten takker for orienteringen”. En uke senere, mellom jul og nyttår (28.12.1994) ble saken returnert til politimesteren i Trondheim der statsadvokaten ”..takker for orienteringen.” – og hvor statsadvokaten benytter anledningen til å anføre en personlig betraktning:

«Politikammeret må gis honnør for den raske og meget gode etterforskning av denne meget tragiske sak».

Dersom statsadvokaten har lest og kontrollert saken, så har han ikke lest saken grundig nok. Enten så mangler det sentrale dokumenter, eller så er sentrale vitner ikke avhørt. Avhørene av barna – og særlig avhør av Kristian – er åpenbart ikke gjennomført i tråd med straffeprosesslovens regler. De gjaldt like mye da, som nå. Om statsadvokaten ikke leste saken, hadde han ingen forutsetninger for å karakterisere kvaliteten, og burde selvsagt ikke gjort det.

Uansett står vi etter mitt syn overfor en straffesak der påtalemyndighetens kontrollfunksjon har sviktet. At påtalemyndigheten sviktet er ikke ensbetydende med at politiets konklusjon var feil. Men uten kontroll, øker risikoen for at feilslutninger blir stående som det etablerte faktum.

272 Dok I/... (ikke nummerert – dokumentført etter dok. I/2)

273 Dok VII/3

Riktignok finnes det ytterligere korrespondanse mellom påtalemyndighetens aktører, men denne sentreres utelukkende om henleggelseskode mot den yngste av guttene, Jon (5) (se eget punkt nedenfor). Jeg kan ikke se at påtalemyndigheten har stilt noen spørsmål, eller begjært noen ytterligere etterforskningskritt i sakens anledning. For eksempel å be politiet umiddelbart avhøre vitnene fra rundspørringens side 4.

Som anført ovenfor: Jeg vet ikke hva som skjedde med Silje. Men, etter å ha lest og analysert sakens dokumenter, er jeg av den klare oppfatning at bevisene mot de mistenkte barna ikke nærmer seg beviskravet for domfellelse som ble innprentet da jeg gikk ut Politihøgskolen i 1992 - et beviskrav som da heller ikke er i nærheten av det jeg mener å vite må til for å nå terskelen ”bevist, utover enhver rimelig tvil” i dag. Med en vitnepsykologisk analyse av politiets avhør av de mistenkte (med utgangspunkt i de samme avhørene jeg har analysert ovenfor), er jeg usikker på om kravet til skjellig grunn til mistanke er oppfylt.

3.8.1 Litt om statsadvokatens ansvar

Etter mitt syn hadde statsadvokaten et særskilt ansvar til å sette seg inn i bevismateriale – all den tid han visste at politi og påtalemyndighetens konklusjoner om hvem som forårsaket Siljes død, aldri ville bli gjenstand for rettslig prøving. Ansvaret er tungt, ikke bare fordi barna ville måtte leve med stemplet om at de var skyld i Siljes død, men også fordi konklusjonen måtte være rett i et kriminalitetskontroll perspektiv: Om det ikke var barna som forårsaket Siljes død, så gikk jo den eller de som mishandlet Silje til døde ute i det fri.

Statsadvokatens ansvar for å bevisvurdere de mistenktes tilståelser var ytterligere skjerpet av flere årsaker. (a) Barna var ekstraordinært unge, og tilsvarende sårbare; (b) to av dem endret sine forklaringer underveis i avhørene; (c) barna ble ikke gjort kjent med sine rettigheter; (d) avhørene var tilståelsesfokuserende, og i Kristians tilfelle åpenbart konfronterende; (e) det var ingen forsvarer eller representant fra barnevernet tilstede. Riktignok ble barnevernet innkalt mot slutten av

det lange og konfronterende avhøret av Kristian (6). Men det skjedde først etter at politiet hadde fått ham til å tilstå.

Hvor langt statsadvokatens plikt strekker seg til å undersøke hvorvidt det er stilt ledende spørsmål under politiets avhør må andre vurdere. Men, (i) i en sak der tilståelser står som et sentralt bevis, der (ii) alle varsellamper om sårbarhet blinker, og (iii) hvor deler av innholdet i tilståelsene umulig kan stemme med øvrig faktum, så vil jeg tro at påtalemyndighetens plikt til å undersøke og kontrollere politiets avhør strekker seg temmelig langt.

Bevisvurderingen av Silje-saken handlet i stor grad om å vurdere informasjonen som kom frem under avhørene av de mistenkte barna var falsk eller ikke. Altså om det barna fortalte, stemte overens med sakens øvrige opplysninger. Fordi de mistenkte var så unge, og fordi avhørene hverken ble tatt opp eller inkluderer noe informasjon om hva slags spørsmål som ble stilt til barna, var det ingen lett oppgave statsadvokaten sto ovenfor. Men, som illustrert ovenfor var halvparten av «tilståelsen» til Tor Martin (5) beviselig feil. Store deler av det han «innrømmet», kunne ikke stemme. En kritisk gjennomgang av avhørene av Kristian (6), avslører at barnet ble utsatt for et betydelig press. Alderen og situasjonen tatt i betraktning, tror jeg ingen – i hvert fall ikke med dagens kunnskapsnivå – vil være uenig i at presset var så betydelig, at faren for at barnet ville bukke under og tilstå det avhøreren ba ham om.

I lys av dette, må jeg konkludere med at også påtalemyndigheten synes å ha sviktet guttenes krav på en rettferdig prosess. Men, heller ikke påtalemyndighetens aktører hadde på dette tidspunktet noen opplæring i, eller kjennskap til relevant, vitnepsykologisk litteratur.

I rapportens del IV – om mine anbefalinger - vil jeg understreke betydningen av at påtalemyndighetens rolle før, under og etter avhør av mistenkte barn, inkluderes i de kommende retningslinjene om politiets avhør av mistenkte barn. Politihøgskolens utdanning for påtalemyndighetens avhørsleder må utvides, og blant annet inkludere

kunnskap om falske tilståelser, etikk og mistenkte barns særlige rettigheter.

Jeg vil også revitalisere tidligere bekymringer knyttet til påtalemyndighetens manglende metodiske tilnærming til egen bevisvurdering.²⁷⁴

3.8.2 Beviskrav og henleggelse på grunn av mistenktes lave alder

Som jeg straks kommer tilbake til, er det uklart hvilket beviskrav politi og påtalemyndigheten i Trondheim la til grunn da de opplyste allmenheten om at saken var oppklart, og senere henla saken fordi de mistenkte var under 15 år.

Etter mitt syn kan det ikke være tvil om at beviskravet - dersom saken mot de mistenkte barna i Silje-saken skulle henlegges på grunn av alder i dag – så måtte beviskravet sidestilles med det strenge kravet som må oppfylles før positive påtalevedtak kan treffes.²⁷⁵ Det var aldri noen tvil om at saken mot de mistenkte barna skulle overføres til barnevernet, noe den da også ble 28.10.1994 - 14 dager etter at Silje ble funnet død. Av straffeprosessloven paragraf 71 b om overføring av straffesak til barnevernet, legges det – som i forarbeidene²⁷⁶ – til grunn at det mistenkte barnet - viss sak vurderes overført - vitterlig er gjerningsmannen.

Silje-saken demonstrerer med tyngde hvorfor beviskravet for å henlegge alvorlige straffesaker mot mistenkte barn under 15 år, må sidestilles med de strenge beviskrav som et positivt påtalevedtak krever.

I alvorlige saker som Silje-saken vil påtalemyndighetens beslutning om å henlegge straffesaken mot det mistenkte barnet - i fravær av tiltale med etterfølgende rettssak - i praksis fungere som en konstatering av

274 Rachlew (2016, Stavanger saken), Riksadvokatens publikasjoner nr. 3/2015

275 Se Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2018 (Kvalitetsrundskrivet), kapittel 4.3.2 om Beviskrav og bevisvurdering. Her beskrives det strenge beviskravet. For å utferdige tiltale eller treffe en annen positiv påtaleavgjørelse må påtalemyndigheten være overbevist om siktedes straffeskyld og være av den oppfatning at straffeskylden kan bevises i retten.

276 Innst.0.nr.37 (2002-2003) - kap. 1.3

”skyld”. Ansvar som tillegges påtalemyndigheten er tungt. En ting er at avgjørelsen vil kunne lede ut i en subjektiv følelse av skyld i barnet ved at det - og omgivelsene det ferdes i – vil måtte forholde seg til politiets konklusjoner. Som påpekt av forsvareren til Jon (4), så innebærer denne formen for henleggelse:

...en konstatering av skyld og ansvar for Jon...[.]...En henleggelse p.g.a. mindreårighet er dessuten sterkt uheldig for Jons fremtid, særlig med tanke på at gutten har vært 4 år da den tragiske ulykken skjedde.

Argumentene er selvsagt like gyldig for Tor Martin (5) og Kristian (6). Men, som beskrevet nedenfor, så fikk hverken Tor Martin eller Kristian – i motsetning til Jon –noe reelt forsvar.

Et annet viktig poeng som min gjennomgang av Silje-saken illustrerer - og som med tyngde taler for at alvorlige saker mot mistenkte barn under 15 år ikke må henlegges på grunn av alder før det strenge beviskravet er oppfylt - er at en uriktig avgjørelse fort vil kunne lede ut i en destruktiv behandlingsprosess, der barnet risikerer at barnevernets behandling påfører barnet alvorlige, iatrogene lidelser. Altså lidelser som skapes som et resultat av behandlingen.

I et intervju med BBC (2010), forteller en av psykologene som fikk ansvaret for oppfølgingen av de mistenkte barna, at Tor Martin og Kristian ble tatt med til Siljes grav for at tragedien skulle gå opp for dem (...to make real to them the tragic events in October 1994). Videre ble det opplyst at de små barna i den anledning skal ha uttrykt anger (remorse) for det som skjedde.

Denne, eller tilsvarende former for behandling, vil kunne påføre uskyldige barn hjerteskjærende lidelser. Da politiet oversendte saksdokumentene til barnevernet i Trondheim kommune 14 dager etter Siljes død, levnes det liten tvil om at det var de mistenkte barna som forårsaket Siljes død. Derfor, og i lys av det faktum at ordinære rettsprosesser, der tiltaltes menneskerettigheter materialiserer seg med

full tyngde under domstolsbehandlingen; inkludert fair trials prinsipper som åpen høring, kontradiksjon og Equality of Arms, på mange måter fratras mistenkte barn, nettopp fordi de er barn, så følger det etter mitt syn et ekstraordinært ansvar for politi og påtalemyndigheten når beslutninger om henleggelse på grunn av lav alder skal vurderes.

Det ligger utenfor mitt mandat og kompetanse å mene noe sikkert om hva som var gjeldende rett (eller rettspraksis) knyttet til beviskravet for å henlegge saken mot de mistenkte barna på grunn av deres lave alder i 1994. Det som bekymrer meg i denne anledning, er at både politiet og statsadvokaten i Silje-saken, henviser til riksadvokatens påtegning i sakens anledning. I brev til Jons forvarer skriver politiet blant annet:²⁷⁷

Det vises til advokatens brev av 19. april 1995 med klage over politiets avgjørelse i saken vedrørende Jon Bergan:

”Intet straffbart forhold” skal etter Riksadvokatenes rundskriv nr. 3/88 bare brukes der det i saken beskrevne forhold ikke rammes av noen straffebestemmelse.

”Intet straffbart forhold anses bevist” brukes når bevisene med særlig styrke taler mot at det er foretatt et straffbart forhold. Jeg synes ikke at noen av disse henleggelsesgrunne kan anvendes i denne sak”.

Dette juridiske spørsmålet ligger utenfor mitt mandat å ta stilling til. Men, at det er av betydning er det ingen til om. Skyld ble plassert av politi og påtalemyndigheten da politimesteren holdt pressekonferanse 16.10.1994. Dette stempelen, at de mistenkte barna bidro til Siljes død, vil henge med dem resten av livet. Jeg er innforstått med at politiets etterforskningsplikt etter strpl. § 224 er utvidet etter at Silje-saken ble etterforsket og påtaleavgjort. Politiets utvidede etterforskningsplikt må inkluderes i en eventuell revurdering av rundskrivet fra 1988 – om det noen gang var relevant, slik politiet hevdet det var.

277 Dok. IX/23

Det skal også sies at politiet forsøkte å gjennomføre nye avhør av barna. Først i form av rettslige forklaringer (dommeravhør). Når det ble avslått gjennom de oppnevnte «forsvarerne», tilbød politiet nye «vanlige» avhør hos politiet. Jeg forstår godt at hverken Tor Martin (5), Kristian (6) eller deres mødre ønsket seg tilbake til politiets avhør, men det er trist og beklagelig at ikke barnas forsvarere klarte å overbevise de foresatte til å gjennomføre dommeravhør. Et trygt og godt dommeravhør, gjennomført av en trent etterforsker, opptatt på video med forsvarer tilstede, ville kunne avklare mange av spørsmålene som saken i dag reiser. På den annen side, og med datidens kunnskapsnivå, så måtte forsvarerne ta høyde for at et slikt avhør kunne gjøre vondt til verre for barna.

3.9 Noen konklusjoner knyttet til forsvarsadvokatenes arbeid²⁷⁸

Da saken ble etterforsket (15. og 16.10.1994), sørget politiet for at ingen forsvarsadvokater ble involvert. Det betyr at da politiet gikk ut offentlig og informerte om at saken var oppklart, og at det var de mistenkte barna som hadde bidratt til Siljes død, så var det en beslutning som ikke på noe tidspunkt var forevist, langt mindre undersøkt av noen forsvarer. Altså en prosess der fair trial prinsippet om ”equality of arms” aldri kom de mistenkte barna til gode, før spørsmålet om hvem som var ansvarlig for Siljes død, i realiteten var avgjort.

Prinsippet er utledet gjennom en rekke dommer fra EMD, og stiller opp et krav om at partene i saken skal gis en rimelig mulighet til å presentere sitt eget synspunkt, og det under omstendigheter som ikke setter en av partene i en klart styrket posisjon ovenfor den andre. Selv om prinsippet i utgangspunktet oppstiller likhet for begge parter, så er det sentrale spørsmålet i realiteten om politi og påtalemyndighets makt er tilstrekkelig balansert i form av ”effective defense capabilities” – et tilstrekkelig, effektivt forsvar²⁷⁹

²⁷⁸ Forsvarernes arbeid i Silje-saken ligger i utgangspunktet utenfor mitt mandat. Men, fordi politiet effektivt sørget for at de mistenkte barna aldri fikk tilgang til noen forsvarer før saken ble annonsert oppklart – og etterforskningen slik formålet med den beskrives i straffeprosessloven § 226, 3. ledd i realiteten ble innstilt, må politi og påtalemyndigheten ta på seg deler av skylden for at Tor Martin (5) og Kristian (6), så langt jeg kan se, i realiteten aldri fikk noe forsvar.

²⁷⁹ Mrčela (2018)

Rettssikkerheten forutsetter kontradiksjon mellom en aktiv forsvarer og politi og påtalemyndigheten.²⁸⁰

Det er i seg selv et bekymringsfullt element i prosessen mot de mistenkte barna, fordi prinsippet anses som den viktigste garantien for å sikre rettferdige rettsprosesser.²⁸¹ Internasjonal forskning rettet inn mot uriktige domfellelser viser da også at passive forsvarere er en ikke ubetydelig årsak til at uskyldige mennesker dømmes.²⁸²

Gransking av uriktige domfellelser i Norden indikerer det samme. Mangelen på kontradiksjon under hovedforhandlingene mot Sture Bergwall bidro til at domstolene ikke i tilstrekkelig grad sørget for at sakene ble fullstendig opplyst bevismessig.²⁸³

Ut i fra sakens dokumenter kan jeg ikke se at Tor Martin (5) eller Kristian (6) har fått noe reelt forsvar i det hele tatt. I motsetning til forsvareren til Jon (4) – som har skrevet et dusin prosesskriv der han påpeker og begrunner hvorfor saken mot hans klient må henlegges som «intet straffbart forhold», alternativt ”intet straffbart forhold anses bevist”, har forsvarerne til Tor Martin og Kristian ikke sendt et eneste forsvarsskriv. Det er betenkelig, all den tid deres klienter var fem og seks år gamle - og åpenbart hadde behov for et særskilt aktivt forsvar. Det faktum at saken aldri skulle videre inn i rettssystemet – med de sikkerhetsgarantiene som ligger der – så skulle forsvareren inntatt en særlig aktiv rolle under politiets etterforskning. Istedenfor virker det for meg som om ”forsvaret” preges av passivitet, i påvente av politiets endelige konklusjoner.

Parallellene til de uriktige domfellelsene av Sture Bergwall er etter mitt syn viktig å ta med seg når prosessene mot de mistenkte guttene i Silje-saken skal evalueres i sin helhet. Tor Martin (5) og Kristian (6) – to små barn - tilsto under politiets konfronterende avhør uten forsvarer tilstede, og uten at forsvarerne stilte noen spørsmål i ettertid. Som

280 Stridbeck (2011)

281 Akther og Nordin (2014)

282 Scheck, Neufeld og Dwyer (2000 s. 361)

283 SOU (2015:52) og Riksadvokatens publikasjoner nr. 3/2015

påpekt av Stridbeck (2020 s. 8) i hans analyser av hva som gikk galt i prosessene mot Bergwall: ”..[.] *Quick’s attorney did not draw attention to the shortcomings of the prosecutor’s presentation or other flaws in the investigative process.*”

Konklusjonene ovenfor forutsetter at jeg ikke har oversett noen viktige dokumenter. Det tror jeg ikke jeg har gjort. Som seniorrådgiver hos riksadvokaten har jeg fått anledning til å lese, kommentere og analysere sakens dokumenter i seks uker. Sakens alvorlighet tatt i betraktning, er Silje-saken en relativt liten sak (292 sider). Konklusjonene bygger også på antakelsen om at det ikke finnes ytterligere saksdokumenter som vil stille saken i et nytt lys. Ut ifra dokumentlistene i saken er det (med et unntak) vanskelig å se dette for seg. At Trondheim politidistrikt bevisst skulle holde dokumenter tilbake fra riksadvokaten (som rekvirerte saken), anser jeg som utenkelig. Om det skulle finnes ”0-dokumenter” som ikke ble langt inn i saken i 1994, og som Trondheim politidistrikt i dag ikke finner, så tviler jeg på at opplysningene som måtte fremkomme, ville være egnet til å endre mine konklusjoner.

For sikkerhetsskyld etterlyser jeg opplysningene i rapportens siste del – del 4, om mine anbefalinger.

IV Anbefalinger

I tråd med riksadvokatens mandat, er hovedformålet med denne delen av rapporten å fremheve faglige innspill som kan understøtte det pågående utviklingsarbeidet av retningslinjer for avhør av mistenkte barn og andre sårbare mistenkte.

Som det fremgår av rapportens del II – om det teoretiske grunnlaget – er mye av det vi må lære av Silje-saken heldigvis allerede adressert. Men, ikke alt. Slik sett er anbefalingene nedenfor også fundert i min sakkyndige erklæring til Stavanger tingrett fra 2016.²⁸⁴

4.1 Personlige anbefalinger

Det følger av rapportens innledende del I at rapporten og konklusjonene som presenteres er mine, ingen andres. Det samme gjelder anbefalingene som følger. De er mine anbefalinger, og representerer ikke nødvendigvis riksadvokaten eller politiets syn.

Erkjennelsen av at utviklingen av politiets avhør av mistenkte barn har ”falt mellom to stoler” har sunket inn i de sentrale fagutviklingsmiljøene. I 2019 gav riksadvokaten mandat til politiets fagutviklingsapparat til å utvikle nye retningslinjer. Arbeidet pågår i skrivende stund, og under den obligatoriske, årlige opplæringen (OÅO) for politiets etterforskere i 2021, er avhør av mistenkte barn og andre sårbare mistenkte satt opp som et av hovedtema. Metodeutvikling tar tid, men prosessen er startet og retningen er satt. Politihøgskolen er i skrivende stund i gang med å utvikle en ny videreutdanning om «Avhør av mistenkte barn og personer med utviklingshemming».

Før jeg presenterer mine faglige innspill til den pågående fagutviklingen, blir det naturlig å knytte noen til Silje-saken konkret.

284 Rachlew (2016)

4.2 Konkrete anbefalinger til Silje-saken

Anbefalingene nedenfor er av generell karakter. Med det mener jeg at jeg ikke har en konkret tanke om anbefalingene retter seg til påtalemyndigheten, politiet eller andre myndigheter, eventuelt sakkyndige som kunne tenkes å få oppdrag fra myndighetene til å undersøke saken nærmere. Den eller de som eventuelt måtte føle seg ansvarlig eller kallet til å følge opp Silje-saken – grave dypere - kan muligens ha nytte av å vurdere anbefalingene nedenfor.

Anbefaling 1 – Kriminalteknisk analyse

Med bakgrunn i bekymringene som min begrensende analyse av det kriminaltekniske arbeidet i Silje-saken reiser, anbefaler jeg at politiet eller påtalemyndigheten utformer et mandat til en, evt. en begrenset gruppe med spesialkompetanse på kriminalteknikk. Rettsstaten og sakens berørte parter fortjener en ekstern, ”second opinion” om hvorvidt kriminalteknikernes konklusjoner er trukket på et faglig og trygt grunnlag.

Anbefaling 2 – Total gjennomgang av saken

Med bakgrunn i bekymringene som min analyse av den taktiske etterforskningen, inkludert avhørene av de mistenkte barna i Silje-saken reiser, anbefaler jeg at politiet eller påtalemyndigheten utformer et mandat til en eventuell gruppe med spesialkompetanse på kriminalteknikk, taktisk etterforskning, analyse og bevisvurdering. Gruppen, for eksempel enheten for kalde saker ved Kripas, må få mandat til å gjennomføre nye etterforskningsskritt. Rettsstaten og sakens berørte parter fortjener en ekstern, ”second opinion” om hvorvidt politiets konklusjoner er trukket på et faglig og trygt grunnlag.

Utover det teoretiske grunnlaget og de kritiske bemerkningene jeg har anført i denne rapportens del III- om analysen – anbefaler jeg at den nye gjennomgangen retter særlig oppmerksomhet inn mot opplysningene som tilkom meg da jeg strengt talt var ferdig med min gjennomgang, jfr. kapittel 3.7.1.3 om det til rettkomne avhøret av moren til Jon (dok.

VI/5). Opplysningene som fremkommer her – om at Jon (4) ble holdt tilbake på åstedet av Tor Asle (9) med sykkel – må analyseres (eventuelt undersøkes) dypere og med større presisjon enn hva jeg fikk anledning til. Opplysningene må særlig analyseres i lys av;

- (1) Tor Martin og Kristians opprinnelige forklaringer om de «store guttene»,
- (2) vitnene fra rundspørringen som ikke ble avhørt,
- (3) vitnet som meldte seg og rapporterte om den mystiske mannen med plastposen (dok. V/5)
- (4) senere avhør av det samme vitnet (dok. V/29) og
- (5) vitnet i dok V/30.

Anbefaling 3 - "O-dokumenter"?

Granskning av straffesaker der uskyldige ble dømt på 1980- og 1990 - tallet i Norge, avdekket en uheldig praksis i norsk politi: Avhør og andre undersøkelser som politiet ikke anså som relevante, ble tatt ut av saken og loggført som såkalte «0-dokument». ²⁸⁵ Senere granskninger av journalister og advokater avdekket at det i disse «0-dokumentene», som altså ikke ble presentert for forsvarer eller domstolene, fantes opplysninger som talte imot politiets hypoteser om skyld mot dem de mistenkte. ²⁸⁶ Eksisterer det slike «O-dokumenter» i saken mot de mistenkte barna?

Av underdokumentlisten VI – Samtaler med gjerningsmennene - fremgår det at dokument VI/5 skal være et avhør av moren til Jon (4), gjennomført 17.10.94. Jeg kan ikke se at dette avhøret ligger i oversendte sak. Finnes avhøret i originalsaken? Hvis ikke, så bør Trondheim politidistrikt lokalisere dokumentet. Dette er et sentralt og viktig vitne. ²⁸⁷

²⁸⁵ Riksadvokaten (1999), NOU (2007/7) og Rachlew (2003)

²⁸⁶ Se for eksempel boken til den tidligere NRK-journalisten Tore Sandberg (2008) om *Overgrepetjustismordene på Fritz Moen*

²⁸⁷ Den 11.10.2021 mottok jeg dokumentet – som beskrevet i rapportens del III opplyste Trondheim politidistrikt at de fant det i sakens originale papirer i arkivet.

Av rundspørringen dokument (VIII/1) s. 1, 2. avsnitt står det anført:

Mulig tips ang. de tre ungdommene som sprang forbi stedet:

Kim Iversen, Strarrmyra xx, leilighet xxx, har to sønner, og disse var hjemme på akt. Tidsrom. Den yngste heter Knut og er 10 år, den eldste Mads, 19 år. Kamerater av Knut (10) kom løpende noe før amb./politi kom til stedet. De fortalte Knut at en død pike lå ved akebakken. Knut var ute, og kunne ikke gi navnene på kameratene, eller si hvor lenge før ankomst amb./politi dette skjedde (Mads opplyste dette).

Når en leser saken i kronologisk rekkefølge, er overskriften og avsnittet under vanskelig eller umulig å forstå. Etter å ha lest hele saken, fremstår tipset som svært viktig å sjekke ut. Igjen handler det om vitneobservasjoner av eldre gutter (Kamerater av Knut, 10).

Jeg kan ikke se at dette tipset er fulgt opp i form av avhør, verken av Knut (10 år), Mads (19), eller faren Kim Iversen. Slik saken fremstår, er det usikkert om de to kameratene til Knut er identifisert og avhørt.

Fordi dette ”mulige tipset ang. tre ungdommer som sprang fra stedet” tilsynelatende ikke er fulgt opp, kan vi ikke vite om opplysningene har sitt opphav fra selvstendige vitneobservasjoner, eller om kilden er de mistenkte barna. Skulle kilden være en ny, selvstendig kilde som har observert ungdommer, så er det svært viktige opplysninger.

Med bakgrunn i min teoretiske gjennomgang (Del II) og analysen av Silje-saken (Del III), vil jeg nedenfor presentere mine anbefalinger til den påbegynte fagutviklingen.

4. 3 Veileder om Avhør av mistenkte barn i alvorlige straffesaker

I tilknytning til arbeidet med den obligatoriske opplæringen (OÅO) har tre av politiets fremste eksperter på avhør av barn utviklet en praktisk

veileder med tittelen: *Avhør av mistenkte barn i alvorlige straffesaker*.²⁸⁸ Veilederen på 32 sider belyser de faglige problemstillingene politiet står ovenfor under sine avhør av mistenkte barn. Først og fremst gjennom et praktisk, polititaktisk perspektiv der leseren veiledes gjennom avhørets kritiske passasjer, med særlig fokus på forberedelser og kontaktetablering. Det etiske og barnefaglige perspektivet preger teksten gjennomgående. Prosedyrebeskrivelsen beskriver de juridiske spørsmålene som reises – og hvordan etterforskeren best kan løse disse gjennom henvisninger til relevante lover, regler og praktiske råd. Barnets straffeprosessuelle rettigheter og særlige behov for ekstra beskyttelse løftes frem og presenteres kronologisk, inn i metodikken som beskrives.

Metoden som danner rammeverket for veilederen hviler på det samme teoretiske fundamentet som KREATIV - på engelsk Investigative Interviewing – altså de forskningsfunderte avhørsmetodene som trekkes frem som eksempel til etterfølgelse av Europarådets torturkomité og som beskrives i det globale prinsippdokumentet, The Mendez Principles.²⁸⁹

Forfatterne av veilederen har tett kontakt med det nasjonale fagmiljøet gjennom sine respektive roller som fagansvarlig for avhør av barn ved PHS, leder av den nasjonale faggruppen for avhør i politiets fagforvaltningsapparat og politioverbetjent ved KRIPOS.²⁹⁰

Majoriteten av de de problemene jeg har påpekt i min analyse av Silje-saken – og derfor også majoriteten av mine anbefalinger til riksadvokaten - dekkes på mange måter opp i veilederen. Det mest fornuftige jeg kan gjøre, er derfor å legge ved veilederen som vedlegg A til denne rapporten.²⁹¹ Det i denne anledning riktig av meg å opplyse at jeg for det første har arbeidet nært med forfatterne om tema

288 Brøste, Buseth og Aune Jorde (2021).

289 Se del II om det teoretiske fundamentet for en nærmere beskrivelse.

290 Inger-Lise Brøste, Sigird Buseth og Elin Aune Jorde har arbeidet som etterforskere på avdelinger med ansvar for alvorlige straffesaker der barn er involvert. De er avhørsinstruktører, og har gjennom mange år har stått sentralt i fagutviklingen knyttet til avhør av barn. Som det fremgår av rapportens del II – om det teoretiske grunnlaget - har Brøste og Buseth skrevet masteravhandlinger med utgangspunkt i politiets avhør av barn (Brøste 2021, Buseth 2021).

291 Med tillatelse fra forfatterne.

avhør av mistenkte barn det seneste året. Vi har alle vært en del av Politihøgskolens arbeidsgruppe som har hatt ansvaret for utviklingen av OÅO 2021. Videre har jeg under skrivingen av denne rapporten hatt flere møter med forfatterne.

Fordi veilederen er utviklet av sentrale personer i politiets etablerte fagforvaltningsapparat – som også har fått ansvaret for å utvikle riksadvokatens retningslinjer – vil veilederen naturlig nok utgjøre et naturlig utgangspunkt under forfatterskapet av de mer formelle retningslinjene.

Nedenfor vil jeg derfor kun anføre noen metodiske presiseringer, før jeg retter fokus inn mot et par av de mest sentrale, overordne spørsmålene knyttet til formalkrav som de kommende retningslinjene nødvendigvis må ta stilling til.

Anbefaling 4 – Ekstra beskyttelse

Det skulle ikke være nødvendig, men instruksjonen må etter mitt syn like fullt inkludere en innledende og konkret paragraf, der det klart fremgår at alle mistenkte barn, uansett alder eller hva de måtte være mistenkt for, har krav på de samme rettighetene som alle andre mistenkte har krav på. Paragrafen bør dernest gjøre det like klart at de særskilte krav og anbefalinger som beskrives i instruksjonen, kommer i tillegg til alle andre rettigheter - som en ekstra beskyttelse barn både har behov for og krav på.

Anbefaling 5 – Begrepsanvendelse

I dag eksisterer det – i alle fall uformelt – flere begrep og beskrivelser av gruppen mistenkte barn: ”U-18”, ”U-15”, ”mindreårige”, ”ungdommer”, ”unge lovbrøyttere”, ”over/under kriminell lavalder” m.fl. Noen begrep er tekniske (U-18), andre mindre presise (ungdom).

Når det gjelder politiets avhør, er det mitt inntrykk at Høyesterett er konsekvente og anvender begrepet ”barn” – uansett om vedkommende

er 17 år, jfr. barnekonvensjonens definisjon.²⁹² Det bør instruksene også gjøre – gjennomgående. Når politiet mistenker, og i ytterste konsekvens pågriper et barn, må hele organisasjonen – ikke minst politiets etterforskere – gjøre det vi kan for å minne oss om det særskilte ansvaret som påhviler oss.

Det kan være fort å glemme barnevernet, om du møter på morgenparole og får oppdraget:

”Det sitter en U-18 i arresten. Jeg ønsker at du skal avhøre ungdommen før vi tar stilling til hva vi gjør videre med saken”.

Kontra;

”Det sitter et barn i arresten. Jeg ønsker at du skal avhøre barnet før vi tar stilling til hva vi gjør videre med saken”.

Begrepsbruk er viktig, kanskje viktigere enn vi reflekterer over i en travel hverdag. Klart og beskrivende språk vil være med på å skape en bevissthet. Et barn i arresten? Skal jeg avhøre et barn? Det bør tenne den ”røde lampen” i organisasjonen: Barnevern, forsvarer, sårbarhet, barnehus, barnekonvensjonen, spesialist. Det kan være fort å glemme. Vedkommende behøver slett ikke se ut som et barn, og ut ifra opplysningene i rapporten, slett ikke ha oppført seg som et sårbart menneske – snarere tvert imot. Med ”rød lampe” og betegnelsen ”barn”, tror jeg det blir enklere å forholde seg profesjonell, dvs. tenke og handle i tråd med barnekonvensjonen og andre lover og regler som tilsier at vedkommende er per definisjon ekstra sårbar.

Om instruksene er klar og tydelig i sitt språk og anvendelse av begrep, blir det enklere å kvitte seg med tekniske og mer diffuse begrep.

Ved enkelte anledninger er det muligens hensiktsmessig å anvende særskilte beskrivende begrep. For eksempel ”førskolebarn”, for å

²⁹² Se for eksempel HR-2017-1894 U

bevisstgjøre oss selv om at vi nå snakker om de aller minste, mest sårbare.

Anbefaling 6 - Avhørerens dilemma

I riksadvokatens retningslinjer om avhør av mistenkte barn, må det gå klart frem at politiet aldri, verken med kroppsspråk, spørsmål eller andre incentiver, på noe tidspunkt må tilkjenne hva politiet mener om skyldspørsmålet i saken. Barn er suggestible, lett påvirkelige, og kan ha en sterk trang til å gjøre eller si det de tror voksne, og ikke minst POLITIET, mener de bør si eller fortelle. Selvsagt kan politiet ha en mistanke – og informere om den på en saklig måte. Men, hva som er sannheten; det er det andre som skal avgjøre. Påtalemyndighetens jurister, eller dommerne i en rettssak. Ikke politiet - og i hvert fall ikke politiets avhører, taktiske etterforskningsleder, eller andre som barnet forholder seg til underveis i etterforskningen.

Retningslinjene må også være tydelige på at politiets etterforskere må være varsomme med å rose det mistenkte barnets forklaring. Det kan være fristende, men kan i gitt situasjon lede over i en situasjon som ligner den vitnepsykologiske problemstillingen som ligger til grunn for anbefalingen ovenfor, at politiet aldri må tilkjenne seg som målbærere av "sannheten". På tilsvarende måte som "ris", kan også ros lede barna inn i en uriktig forklaring, og manifestere den. Bekreftelser om at "nå forklarer du seg fint", "Dette er bra, nå er du sterk, flink", eller tilsvarende, kan lede - ikke bare barnet, men også politiet - inn i en destruktiv spiral, som i verste fall kan føre til falske tilståelser.

Den som skal avhøre mistenkte barn står i så måte ovenfor en betydelig utfordring. Grensedragningen og skillet mellom manipulerende og kommunikasjonsfremmende intervjuteknikker kan være vanskelig å få øye på, også i et normativ/teoretisk perspektiv. Teori og praksis må søke inn mot formålet med avhøret. Det formålet må være, som i avhør av mistenkte generelt, å innhente nøyaktig og pålitelig informasjon om saken som undersøkes, ikke å innhente en forklaring som bekrefter politiets oppfatning.

Skillet mellom det normative ideal knyttet til objektivitet på den ene siden, og samfunnets forventinger til at politiets etterforskere respekterer barnets legitime krav om støtte, anerkjennelse, respekt og integritet, minner på alle måter om det Kristina Jakobsen fant i sin doktoravhandling, der hun studerte politiets avhør av de traumatiserte ungdommene fra Utøya (Jakobsen 2021). Her beskriver Jakobsen avhørets – og derfor også avhørerens – iboende dilemma. Det er ikke tilstrekkelig å innta en respektfull, omsorgsfull (empatisk) *innstilling* til den som avhøres (i lys av situasjonen vedkommende befinner seg i). Den respektfulle, mentale innstillingen må også *kommuniseres* og formidles underveis i avhøret. Og det må skje, uten at det støttende perspektivet skal gå utover det lovpålagte, normative ideal om objektivitet, altså uten at politiets avhører forteller eller på annen måte kommuniserer (signaliserer) hva en måtte mene - og kanskje får spørsmål om - sakens utfall knyttet til ”skyld eller uskyld”.

Parallellene mellom Jakobsens drøftelser, og utfordringene politiets etterforskere står ovenfor når de avhører mistenkte barn, er mange og klare. Selvsagte ulikheter, ikke minst knyttet til den menneskerettslige beskyttelsen mistenkte har krav på. I sin doktoravhandling om avhør av mistenkte barn i Sverige, identifiserte Winerdal (2020) det hun omtaler som «*Det doble ansvaret*» - et begrep som har paralleller til Jakobsens beskrivelser av «*det iboende dilemma*». Den svenske studien viste at etterforskerne slet med å ivareta barneperspektivet (barnets særlige behov) i saker der barna var mistenkt for alvorlige handlinger (drap).

Jeg vil derfor anbefale at de nye retningslinjene om avhør av mistenkte barn anerkjenner dilemma, og beskriver noen kunnskapsfunderte, praktiske fremgangsmåter (positiv guidens) som etterforskerne kan støtte seg til, når de gis den krevende oppgaven det er å avhøre mistenkte barn.

Veilederen adresserer problemstillingen fra et praktisk nivå.²⁹³ Det hadde vært flott om poenget også løftes frem med noen presist formulerte, overordnede formålsparagrafer.

293 Brøste, Buseth og Aune Jorde (2021)

Anbefaling 7 – Utdanning og avhørsmetodikk (DCM vs. KREATIV)²⁹⁴

Gjennom Politihøgskolens spesialistutdanninger Tilrettelagte avhør av barn (mellom 6 og 16 år), og Tilrettelagte avhør av særlig sårbare personer (førskolebarn og personer med utviklingshemming) har norsk politi allerede utdannet flere, spesialtrente etterforskere for avhør av fornærmede barn. I riksadvokatens instruks knyttet til avhør av mistenkte barn, må det inkluderes en paragraf om at denne kompetansen må utnyttes, så langt det er mulig. Samtidig må instruksjonen rettet inn mot mistenkte barn, samtidig påpeke at det er klare juridiske, og derfor også enkelte metodiske forskjeller mellom politiets avhør av fornærmede og mistenkte barn.

Riksadvokatens instruks om avhør av mistenkte barn må gjøre det klart at de avhørsmetodiske teknikkene som anbefales for avhør av fornærmede barn, i all vesentlighet, er de samme som skal anvendes når politiet skal avhøre mistenkte barn. Avhørsmetodene DCM (som anvendes under tilrettelagte avhør av fornærmede barn) og KREATIV (som er utgangspunkt for avhør av voksne) er utviklet fra det samme kunnskapsgrunnlaget gjennom forskningsfeltet som i norsk sammenheng omtales som vitnep psykologi.²⁹⁵ Like fullt – og for å unngå misforståelser som vi har sett flere eksempler på, også i senere tid, må retningslinjene for avhør av mistenkte barn, eksplisitt forklare at det under avhørerens innledende og kontaktetablerende del av avhøret, må gjøres et skille mellom DCM metoden (for fornærmede barn) og KREATIV, som i dag er retningsgivende for hvordan kontaktetableringen med mistenkte må foregå.

Det avgjørende skille – som leseren må gjøres oppmerksom på – er at vitner og fornærmede barn under 16 år, har forklaringsplikt under etterforskning av straffesaker som nevnt i strpl. § 239, jfr. 239 a, andre ledd.

294 DCM – Den Dialogiske Samtalemetoden (Gamst og Langballe 2004). KREATIV, se fotnote 54

295 Magnussen (2017)

Mistenkte barn har ingen forklaringsplikt. Snarere tvert imot. Som mistenkte skal barna (og deres verger) gjøres kjent med sin rett til ikke å forklare seg for politiet. Det avgjørende rettslige skillet, får avhørsmetodiske konsekvenser som særlig gjør seg gjeldende i kontaktetableringen, der politiets etterforskere skal forklare reglene for avhøret, og hva de betyr for barnet.

Den som avhører et mistenkt barn skal forsøke, gjennom trygg og god informasjon om barnets grunnleggende menneskerettigheter som mistenkt, sørge for at barnet og dets verge, på et fritt og selvstendig grunnlag, skal gis en reell anledning til å velge om det ønsker å forklare seg for politiet, eller benytte seg av sin menneskerett til å forholde seg taus.

Det viktige, metodiske skillet mellom DCM og Kreativ knyttet til akkurat dette punktet, er på ingen måte til hinder for at etterforskere som er utdannet til å avhøre fornærmede barn etter DCM-metoden, også kan settes til å avhøre mistenkte barn. Snare tvert imot. De har den barnefaglige spesialistkompetansen som trengs for å avhøre barn, uansett om de er mistenkte, vitner eller fornærmet. Poenget er bare – og det må gå klart frem av retningslinjene – at kontaktetableringen må preges av at det mistenkte barnet ikke har forklaringsplikt, og at det her er Kreativs prinsipper og teknikker som må prege kontaktetableringen, i store trekk manifestert gjennom riksadvokatens rundskriv nr. 2/2016 om Politiavhøret, men med – etter mitt syn – et par avgjørende unntak.

Anbefaling 8 – Forholdet mellom RA 2/2016 og nye retningslinjer

Med noen få og viktige unntak som bekrefter regelen (se nedenfor), er det etter mitt syn ingenting ved riksadvokatens rundskriv nr. 2/2016 om Politiavhøret, som ikke også gjelder under politiets avhør av mistenkte barn. Verdigrunnlaget, prinsippene og anbefalt fremgangsmåte er i utgangspunktet de samme, uansett om mistenkte er voksen eller barn. Som anført i rapportens del II – om det teoretiske grunnlaget - vil

mistenkte barn ha krav på *ekstra* beskyttelse i form av supplerende rettigheter, tilpasset språk og tempo.

Unntakene som etter mitt syn bekrefter regelen, er riksadvokatens anbefaling om hvordan tilståelsesrabatten skal kommuniseres, og rundskrivets utvidende tolkning av strpl. § 93, andre ledd – en paragraf som åpner opp for at rettens leder kan gjøre siktede oppmerksom på at hans taushet kan bli ansett å tale mot ham.

Under politiets avhør av mistenkte barn under 15 år, kommer ingen av reglene til anvendelse. Barn under 15 år kan ikke dømmes, og kan følgelig heller ikke få tilbud om tilståelsesrabatt, ei heller gjøres oppmerksom på at tausheten kan bli ansett for å tale mot dem.

Når det så gjelder mistenkte barn mellom 15 og 18 år, blir spørsmålet om reglene om tilståelsesrabatt og riksadvokatens utvidende tolkning av strpl. § 93, andre ledd, bør kommuniseres til det mistenkte barnet.

Her er det muligens delte meninger. Mitt standpunkt er et klart nei til begge deler. Tilbudet om tilståelsesrabatt legger et bevisst press på den mistenkte til å tilstå. Det skal lønne seg. Bak enhver lovnad om belønning, ligger det imidlertid også en implisitt ”trussel”: Om du ikke gjør som jeg ønsker, så får du heller ikke belønningen. Salg og markedsføring rettet mot barn og ungdom er derfor strengt regulert i flere lover, inkludert kringkastingsloven, markedsføringsloven m.fl. Som påpekt av Forbrukertilsynet på dere hjemmesider:²⁹⁶

Barn har vanskelegare enn vaksne for å forstå kva reklame er og for å vite når dei blir utsette for reklame. Det blir difor stilt strengare krav til reklame som er retta mot barn, som kan sjåast eller høyrast av barn.

Voksne håndterer press bedre enn barn, også eldre barn mellom 15 og 18 år. Det viser all forskning, ikke minst knyttet opp imot problemene knyttet til falske tilståelser Er straffesaken alvorlig nok til at fordelene

²⁹⁶ Forbrukertilsynet (2021)

med tilståelser veier så tungt at også barn bør få tilbudet, så skal barnet ha forsvarer tilstede (se anbefaling x nedenfor). Forsvareren er godt kjent med reglene knyttet til tilståelsesrabatt, og for å unngå at det kvalifisert, skjeve maktforholdet mellom politi og barn skaper fare for utilbørlig press, anbefaler jeg at retningslinjene knyttet til avhør av mistenkte barn mellom 15 og 18 år, oppstiller et punkt, der politiets avhører, under sin kontaktetablering med det mistenkte barnet, henvender seg til barnets forsvarer, og ber forsvareren (vurdere om det vil være hensiktsmessig for barnets beste) forklare ordningen for barnet.

Rent metodisk vil jeg anta at det optimale er at politiet informerer forsvareren før avhøret starter om at politiet vil overlate en eventuell kommunikasjon om tilståelsesrabatt til forsvareren – og da utenfor barnets påsyn.

Når det gjelder riksadvokatens utvidende tolkning av strpl. § 93, 2. ledd, har jeg tidligere publisert tekster, der jeg argumenterer hvorfor jeg mener retningslinjene på dette punkt, representerer et unntak fra hovedregelen, og at retningslinjene for øvrig er meget gode.

Rent lovteknisk virker det klart for meg at dersom lovgiver mente at § 93, 2. ledd skulle ha overføringsverdi, inn i politiavhøret, så ville lovgiver, som de har gjort i § 92, kryss-henvise til samme lovs § 232 som også omhandler politiets avhør. Det har lovgiver ikke gjort, og det er det etter mitt syn, flere og gode grunner til.²⁹⁷

Etter sitt siste besøk til Norge, viet Europarådets torturkomité politiavhør et eget kapittel i sin rapport til Regjeringen.²⁹⁸ Her trakk komiteen norske politiavhørfremsoempelet etterfølgelse for Europa. Riksadvokatens rundskriv fremheves med positivt fortegn i en lengre paragraf (art. 29). Men, komiteen anførte et unntak fra det positive hovedinntrykket (art. 31). Her stiller CPT spørsmålsteget om riksadvokatens utvidende lovtolkning på dette punktet, vitterlig er en del av det paradigmeskiftet norsk politi har vært igjennom, fra en tilståelsesfokusert kultur, til en

²⁹⁷ Rachlew og Fahsing (2016)

²⁹⁸ CPT (2019, kapittel A.4, s. 16-19)

tenkning der uskyldspresumpsjonen søkes operasjonalisert gjennom forskningsfunderte, informasjonsinnsamlende avhørsmetoder (min utheving):

31. That said, the Committee is concerned that some provisions in the criminal legislation **may run counter to the paradigm of investigative interviewing**. Firstly, the police are obliged to inform the suspect that if s/he decides to confess, this may lead to a reduced sentence.²⁸ Secondly, suspects who remain silent or respond hesitantly may be instructed that such silence may be used against them.

During the end-of-visit talks, the delegation expressed its doubts as to whether the abovementioned provisions, which may incite the persons concerned to confess to the offence(s) they were suspected of, were fully compatible with the investigative interviewing paradigm

Det er i denne anledning verdt å merke seg at CPTs rapporter, og da særlig Standard rapporter – hvor norske politiavhør og Kreativ på nytt ble fremhevet som eksempel til etterfølgelse,²⁹⁹ er en ikke ubetydelig rettskilde for Den Europeiske menneskerettighetsdomstolen.

I sitt tilsvarende til CPT, svarte norske myndigheter på kritikken:³⁰⁰

From a structural point of view, however, informing the accused of such implications may create – as the Committee points to – some inevitable tension with the paradigm of investigatory interviewing, as far as it may be considered that the suspect by being given such information, is put some form of structural pressure to confess.

299 CPT (2019 s. 3)

300 CPT (2019 s. 18) - med henvisninger til "letter from the Norwegian authorities", datert 1. oktober 2018.

Norske myndigheter svarer videre at forslag til ny straffeprosesslov er skrevet, og at det i den innstillingen er foreslått endringer (kapitittel 2-7), og forklarer at:

...the proposal that the defence counsel shall provide guidance and advice to

the suspected person on the legal defence, including on the implications of giving statements or remaining silent. The committee does not, however, propose that the police give such instructions, which is the case under the current regulation.

Det er i denne anledning verdt å merke seg at dialogen ovenfor mellom CPT og Norge, knytter seg til avhør av voksne mistenkte. Gjennom flere dommer har EMD ettertrykkelig understreket at mistenkte barn har behov for ekstra beskyttelse og tilpassede avhørsmetoder.³⁰¹ Dersom Norge nå, i ettertid, skulle forfatte nye retningslinjer knyttet til avhør av mistenkte barn, uten å fjerne de kritiserte punktene, så mener jeg at vi står i fare for å sette oss selv i et noe underlig lys, der Norge vil risikere å måtte tåle kritikk for sine divergerende signaler.

Som nevnt ovenfor, dersom straffesaken er alvorlig nok til at eventuelle fordeler med riksadvokatens utvidende tolkning av strpl. § 93, 2. ledd skulle veie så tungt at også barn bør opplyses at deres taushet vil kunne bli brukt mot dem, så skal barnet ha forsvarer tilstede. Forsvareren er godt kjent med reglene og praksis i domstolene knyttet til strpl. § 93, 2. ledd, og får å unngå at det kvalifisert, skjeve maktforholdet mellom politi og barn skaper fare for utilbørlig press, anbefaler jeg at retningslinjene knyttet til avhør av mistenkte barn mellom 15 og 18 år, oppstiller et punkt, der politiets avhører, under sin kontaktetablering med det mistenkte barnet, henvender seg til barnets forsvarer, og ber forsvareren vurdere om det vil være hensiktsmessig for barnets beste at forsvareren forklarer ordningen for barnet.

301 Se for eksempel EMD i Panovits v. Cyprus (2008)

Avslutningsvis vil jeg, noe mer overordnet, anføre at jeg er av den oppfatning at Norge – med alle våre privileger – er moralsk forpliktet til å vise vei, og vise at det er mulig å skape en trygg og demokratisk rettsstat, uten et politi som presser seg ned mot absolutte minimumsstandarder som EMD trekker opp for rettferdige rettsprosesser. Norge er kjent for å vise vei i denne anledning – og nå spesifikt for våre avhørsmetoder, informert gjennom forskning og etiske grunnprinsipper som riksadvokatembetet manifesterer i det ellers så gode rundskrivet. Hva er det som gjør at vi akkurat på dette punkt, går imot føringer fra Europarådet, de kommende globale retningslinjene (The Mendez Principles) og uttalte motforestillinger fra flere av de som har stått sentralt i utviklingen av norske avhørsmetoder?

I et kunnskapsfundert utviklingsperspektiv gir den utvidede tolkningen av § 93, 2. ledd heller ingen mening. Jeg kjenner ikke til et eneste studie som dokumenterer at det skal ha noen positiv effekt i politiets opprettelse av kommunikasjon med de mistenkte (eller deres forsvarere) at politiet opplyser at mistenkte om at ”din taushet kan tale mot deg”. Snarere tvert imot viser all tilgjengelig forskning at mistenkte som; (i) ikke opplever press fra politiets avhører; (ii) at deres rettigheter presenteres på en måte som ivaretar deres selvrespekt og autonomi, og (iii) avhøres i tråd med de forskningsfunderte avhørsmetodene (Investigative Interviewing); er de mistenkte som gir mest informasjon – også under avhør av mistenkte terrorister.³⁰²

I sum, anbefaling 5:

I de kommende, nasjonale retningslinjene for avhør av mistenkte barn, bør det presiseres at mistenkte barn ikke skal utsettes for det presset som kan oppstå ved presentasjon av tilståelsesrabatt og ”ulempen ved ikke å forklare seg”. Overlat eventuelt slik rådgivning til barnets forsvarer.

302 Se for eksempel Alison m.fl. (2013) og The Mendez Principles (2021) principle 1 – on Foundations – for en oversikt over tilgjengelig forskning og kunnskap om tema.

Anbefaling 9 – Formelle krav til utdanning, metodikk og kompetanse

Det følger av anbefalingen ovenfor at det å avhøre et mistenkt barn er en spesialistoppgave. Som anført i prinsipp 3 – Om sårbarhet – i The Mendez Principles (art. 138):

Interviewers responsible for questioning interviewees in situations of heightened vulnerability should, if possible, have received specialist training or be assisted by an appropriate expert. In the case of children, the interview process must be subject to specialist procedures and undertaken by specially-trained interviewers

I forskrift om avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner (2015), § 4 stilles det minimumskrav til spesialistutdanning, minimum Kreativ-kurset - om ikke ytterligere spesialistutdannet personell er tilgjengelig.

Personlig kan jeg ikke se noen faglige argumenter som skulle tilsi at det er enklere å avhøre mistenkte barn, enn hva det er å avhøre fornærmede barn. Det eneste argumentet for at instruksjonen om avhør av mistenkte barn i kompetansespørsmålet, skulle legge seg under det faglige nivå som er trukket opp i instruksjonen for tilrettelagte avhør (TA), måtte være at sistnevnte også fungerer som bevisopptak.

Dersom vi skal legge barnets beste til grunn – og det mener jeg bestemt at vi er moralsk og juridisk forpliktet til å gjøre – så er det juridiske / bevisteoretiske argumentet irrelevant for det mistenkte barnet og deres legitime og åpenbare krav på ekstra beskyttelse i form av trygge og tilpassede avhørsteknikker.

Gjennom avhørskurset Kreativ skal norske politietterforskere være seg bevisst skillet mellom manipulerende og kommunikasjonsfremmende intervjueteknikker, men ikke ut ifra et barneperspektiv, der grense-dragningen kan være hårfin, jfr. ”ris og ros” problematikken ovenfor. Jeg er innforstått med at Politihøgskolen i 2012 besluttet at studenter som

ble uteksaminert etter inneværende år, ikke lenger skulle være avhengig av å ha gått Kreativ-kurset, for å søke seg inn på videreutdanninger i etterforskningsfaget. Begrunnelsen og rasjonale for opphevelsen av det obligatoriske kravet om fullført Kreativ - kurs (Kurs i avhørsteknikk, trinn I), var at pensum og undervisning på Politihøgskolens Bachelor studie, fra og med 2012, ble sidestilt på tilsvarende nivå som Kreativ - kurset. Det var og er det delte meninger om.³⁰³ Men poenget mitt her, er at avhør av mistenkte barn – og i alle fall utover volumsaker – åpenbart er en spesialistoppgave som krever videreutdanning, utover grunnutdanningen som Bachelor-programmet i dag tilbyr.

Instruksen må derfor – også grunnet i internasjonale forpliktelser, der Norge har inntatt en ledende faglig og diplomatisk posisjon, inneholde minimumskrav til avhørersens kompetanse. I straffesaker av en viss alvorlighetsgrad, må minimums krav være at etterforskeren har gjennomført Nye Kreativ (avhørsteknikk trinn 1).

Anbefaling 10 – Hvor skal avhøret gjennomføres (Barnehus eller ikke)

En faglig, parallell problemstilling er hvor avhøret av mistenkte barn bør gjennomføres. Utviklingen knyttet til politiets avhør av fornærmede barn - med spesialutdanning, metodikk, barnehus, nytt instruksverk med krav til kompetanse har på mange måter vært formidabel. Gjennom ordningen med barnehus har politiet ansatt en rekke mennesker med barnefaglig kompetanse – spesialister på barn. Men, som mine analyser viser, så er det en utvikling som i skrivende stund, ikke kommer mistenkte barn til gode. Som om de mistenkte barna ikke har de samme behov og krav på beskyttelse som de fornærmede. For det første er de barn. For det andre er de ikke dømt.

303 Det er meg bekjent at det lå flere hensyn bak beslutningen. Ett av dem var faglig begrunnet. Nemlig at Kreativ hadde vært obligatorisk i så mange år, at de aller fleste som var oppdratt «i den gamle skolen», nå var skolert i ny tenkning. Et annet hensyn var mer av økonomisk/pragmatisk karakter. Antallet bachelor-studenter – og med det etter hvert et politi som ville videreutdanne seg i etterforskningsfaget steg drastisk (fra ca. 350 til ca. 700). Dersom avgjørelsen om å sidestille Bachelor med "Kreativ-nivå" ikke ble fattet, så ville norsk politi produsere et ikke ubetydelig etterutdanningsbehov.

I lys av uskyldspresumpsjonen blir nedprioriteringen av mistenkte barn snodig. Som anført ovenfor; det er ikke enklere å avhøre mistenkte barn. Som i anbefaling 6 – om krav til kompetanse – må vi også her legge barnets beste til grunn, jfr. barnekonvensjonens artikkel 3.

Som det fremgår av samme konvensjon, artikkel 40, punkt 3, første avsnitt:

Partene skal søke å fremme innføringen av lover, prosedyrer, opprettelse av myndigheter og institusjoner som er særlig tilpasset barn som beskyldes for, anklages for eller er funnet å ha begått et straffbart forhold.

Om barnets beste skal gis forrang, blir et eventuelt juridisk/bevisteoretisk argument irrelevant for det mistenkte barnet og dets legitime og åpenbare krav på ekstra beskyttelse i form av trygge omgivelser og tilpassede avhørsteknikker. Jeg tror egentlig ingen – og i hvert fall ikke i politiets fagmiljø - er uenig i min konklusjon, nemlig at mistenkte barn også bør nyte godt av den samlede, barnefaglige kompetansen som i dag finnes ved våre barnehus (Kripos 2019).

Ett av de seks prinsippene i The Mendez Principles (2021) – om implementering - beskriver hvorfor forskningsfunderte avhørsmetoder må forankres bredt og på alle nivå. Min anbefaling blir derfor at riksadvokaten anvender sin faglige tyngde, og tilskriver departementene som i disse dager evaluerer ordningen med barnehus. Uten mandat fra myndighetene, blir det umulig for politiets fagforvaltningsapparat å foreslå det de ønsker, nemlig at mistenkte barn i alvorlige saker skal avhøres på barnehus.

Anbefaling 11 – Avhør på barnehus eller i gata – behov for differensiering

Avhør av mistenkte barn kan skje på politistasjonen, i gata, hjemme, eller på barnehus. Jeg vil anbefale at instruksene her løser dette viktige spørsmålet, gjennom en godt fundert differensiering, der saker av

bagatellmessig karakter ikke sluses inn i Barnehussporet. For det første vil det drukne vårt eksisterende system. Et like viktig argument forblir hensynet til barnets beste. Nedenfor vil jeg kort redegjøre for hvorfor avhør på barnehus ikke er i barnets interesse i saker av bagatellmessig karakter – et syn som for øvrig er i tråd med EUs direktiv om *Procedural safeguards for children who are suspects or accused person in criminal proceedings*, hvor det av artikkel 14 fremgår at:³⁰⁴

This Directive should not apply in respect of certain minor offences. However it should apply where a child who is a suspect or accused person is deprived of liberty.

I bagatellsaker, der barnet mistenktes for et straffbart forhold som ikke kan (15-18 år), eller ville kunne (under 15 år) lede til fengsel av en viss lengde, frykter jeg at et regime der barn – uansett strafferamme – må avhøres på barnehus av politi med spesialkompetanse, vil påføre barnet mer plage enn økt kvalitet på avhøret eventuelt vil redusere barnas plager. Ulempene med en lengre, mer omfattende prosess, er større enn fordelene som økt kvalitet gir. I bagatellsaker er behovet for beskyttelse mindre, holdt opp imot behovet for ekstra beskyttelse i alvorligere saker. Det er det flere årsaker til. Først og fremst er de negative konsekvensene for barnet mindre; mildere straff (for barn mellom 15 og 18), mindre psykisk belastning, begrenset eller ingen frihetsberøvelse, mindre sosialt stigma, ingen eller begrenset pressedekning m.m). Behovet for beskyttelse fra urettmessig eller uheldig maktmisbruk blir også mindre, blant annet fordi politiet, når det står ovenfor bagatellsaker, ikke opplever samme press for oppklaring som det gjør i mer alvorlige saker.

Underordnede, men like fullt tilstedeværende, prosessøkonomiske hensyn trekker åpenbart i retning av en avgrensning, der omfanget av avhørprosessen avspeiler sakens alvorlighetsgrad. I sitt direktiv, presiserer EU at det ville være lite hensiktsmessig å kreve at myndighetene skulle garantere for den ekstra beskyttelsen direktivet trekker opp, for

304 EU (2016)

eksempel i trafikksaker (art. 16). De kvalitative hensynene veier ikke opp for ulempene som tid og en mer omfattende prosess vil lede til.

I sum, anbefaling 7 og 8:

Jeg anbefaler derfor at instruksjonen stiller opp krav om at barn som skal avhøres som mistenkte i saker av en nærmere bestemt (konkret) alvorlighetsgrad, må, på tilsvarende måte som fornærmede barn, nyte godt av Barnehusets fasiliteter og støttende kompetanse. Barn som avhøres som mistenkte i mindre alvorlige saker, bør (for deres eget beste) ikke føres inn i en slik prosess.

Anbefaling 12 - Mistenkte barn og deres rett til forsvarer

Instruksjonen må selvsagt inkludere noen klare punkt som beskriver den prosessuelle beskyttelse som barn har krav på i tillegg (additional procedural safeguards) under politiavhør. I lys av Silje-saken - og at politiet også i vår tid velger å avhøre barn uten forsvarer tilstede - må føre til at retningslinjene på dette punkt blir krystallklare.

Jeg kan ikke se noen grunn til at retningslinjene ikke formuleres like klart som de internasjonale føringene på området:

The presence of the lawyer is compulsory for detained children interviewed as suspects.³⁰⁵

Dersom barnet er frihetsberøvet (detained)³⁰⁶, så følger det også av CPTs standard rapport art. 98 og EUs direktiv om *Procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings* artikkel 27 at det arresterte eller frihetsberøvede barnet ikke kan frasi seg sin rett til å ha en forsvarer tilstede under avhør.³⁰⁷ Ingen av kildene er rettslig bindende for Norge. Men, som beskrevet i rapportens del II – om det teoretiske grunnlaget – så er de rettskilder for Den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen, og derfor av interesse for oss.³⁰⁸

I lys av mine erfaringer som sakkyndig rådgiver i Silje - saken og andre alvorlige straffesaker, er jeg av den oppfatning at heller ikke barnets verge, skal måtte treffe en avgjørelse om deres barn har behov for en forsvarer eller ikke. Instruksen bør utvetydig fastslå at muligheten som voksne har til å frasi seg sin rett til å ha forsvarer tilstede under politiets

305 The Mendez Principles (2021) art. 85 med videre henvisninger til blant annet artikkel 37(d) og 40(2)(b) (ii) i barnekonvensjonen (Convention on the Rights of the Child) og kommentar (CRC C 2007).

306 Se CPT Standard 2015, art. 98 og EUs direktiv om barns rettigheter (EU 2016/800) om rettigheter som utløses, først når barnet er "Detained". Jeg forstår det slik at de særlige beskyttelses tiltakene (for eksempel at et mistenkt barn ikke kan si fra seg sin rett til å ha forsvarer tilstede under avhør), kun materialiserer seg der barnet er pågrepet og fengslet eller innbrakt til politiet. Et mistenkt barn som møter på politistasjonen med sin verge, etter innkallelse fra politiet – og som kan forlate politistasjonen når det måtte ønske, er neppe å anse som "detained", og har da formentlig ikke nødvendigvis krav på den samme, strenge beskyttelsen. Et praktisk og juridisk spørsmål som reises, er om barn som pågripes i gata og plasseres i en politibil, er å anse som frihetsberøvet ("detained"). Politiet vil neppe etterleve de særegne beskyttelseskravene, om de anlegger en metode eller logikk om at barnet ikke har krav på obligatorisk forsvarer tilstede under avhøret, så lenge avhøret finner sted før barnet innbringes til politistasjonen. Det avgjørende om barnet er å anse som "detained", må vel være om barnet står fritt til å velge om det ønsker å prate med politiet eller gå hjem, og at barnet er trygt informert om det frie valget. Et alternativ til kombinasjonen "pågrepet og innbrakt", kan være å avgrense mot "anholdt på stedet", eller tilsvarende. Uansett må terskelen også bestemmes ut ifra sakens alvorlighet.

307 CPT (2019a) og EU (2016)

308 Som påpekt av Keiserud m.fl. (2014): «Selv om vi ikke er medlem, er EUs arbeid også av interesse for Norge – dels fordi det i stor grad er basert på EMK og praksis fra EMD – og dels fordi direktivene vil bli en rettskilde for EMD».

avhør, ikke gjelder for barn som er pågrepet og innbrakt til politiet. Som påpekt av CPT (2015):

The option “does not wish to see a lawyer” should not apply to juveniles.

Anbefaling 13 – Påtalemyndighetens rolle før, under og etter avhør

Selv om avhør av mistenkte barn ikke trer i stedet for barnets personlige forklaring under en hovedforhandling, jf. straffeprosessloven § 298, viser Silje-saken med tydelighet at påtalemyndigheten like fullt vil ha flere og viktige arbeidsoppgaver når barn mistenkes i alvorlige saker. Instruksjonen bør derfor etter mitt syn inkludere en paragraf der påtalejuristens rolle før, under og etter avhør beskrives.

Politihøgskolens studie for avhørsledere bør utvides, og inkludere pensum spesielt knyttet til avhør av mistenkte barn. Avhørsleders rolle under avhør av mistenkte barn på barnehus, jfr. anbefaling 7, bør beskrives i retningslinjene.

4.4 Øvrige anbefalinger

Nedenfor følger noen anbefalinger som Silje-saken aktualiserer, men som ikke retter seg inn mot det pågående arbeidet i fagforvaltningsapparatet med utviklingen av retningslinjer for politiets avhør av mistenkte barn og andre sårbare.

Anbefaling 14 – Påtalemyndighetens bevisvurdering

Politiets avhør er en del av noe større; politiets etterforskning. Fordi Silje-saken med tydelighet viser at også påtalemyndigheten må forholde seg til de særskilte utfordringene knyttet til avhør av mistenkte barn og andre sårbare, ikke minst knyttet til bevisvurdering av det muntlige beviset fra sårbare grupper, tillater jeg meg å minne om anbefalingene fra riksadvokatens arbeidsgruppe etter gjennomgangen

av straffeprosessene mot Sture Bergwall.³⁰⁹ Anbefalingene begrunnes i kapittel 13 som leder ut i en konkret anbefaling.

Politiet har innledet arbeidet med å utvikle teori og metodikk egnet til å stimulere uskyldspresumpsjonen og etterforskernes åpne sinn. Metodikken er fundert i forskning og gjeldende rettsprinsipper. Den kunnskapsstyrte utviklingen må stimuleres. Før påtalemyndigheten tar tilsvarende grep, vil straffesaksbehandlingen aldri nå sitt potensial.

Derfor må det tas initiativ til å stimulere forskning rettet inn mot påtalemyndighetens bevisvurderinger, med særlig fokus på kognitive forenklingsstrategier og hvordan disse påvirker bevisvurderingene. En naturlig forlengelse er hvilke mottiltak som er egnet, og eventuelt mindre egnet, til å identifisere og nøytralisere uheldig (ubevisst) påvirkning.

Vi anbefaler at det tas initiativ til å utlyse et stipendium i påtalemyndigheten, der Gould og medarbeidernes forskningsdesign danner utgangspunktet for empiriske undersøkelser, basert på norske straffesaker.³¹⁰

Det overordnede målet med anbefalingene ovenfor må være å videreutvikle et omforent teoretisk rammeverk der kunnskapsbaserte metoder utvikles for hele straffesakskjeden. Den omforente metodikken må stimulere en tenkning som sikrer at plausible, alternative forklaringer til straffesakens potensielle bevis aktivt testes og kontrolleres med metodisk presisjon.

309 Riksadvokatens publikasjoner 3:2015 (Bergwall saken)

310 Etter at Gould m.fl. (2012) undersøkte 260 straffesaker hvor den dømte senere viste seg å være skyldig, og holdt disse opp mot 200 saker med "near misses", konkluderte forskerne med at deres forskningsdesign gir en svært god mulighet til å identifisere hvilke variabler som kjennetegner sakene som korrigeres før dom

Som jeg påpekte etter mitt oppdrag for Stavanger tingrett, der den frikjente 15-åringen ble avhørt med utdaterte avhørsmetoder av politiet i 2014, uten forsvarer og uten verge:³¹¹

– Saken reiser like store spørsmål på systemnivå – til påtalemyndigheten og deres bevisvurdering.

Konklusjonen fra 2016 er like gyldig i Silje-saken. Men, typisk nok er det politiets etterforskning – og i mindre grad påtalemyndighetens bevisvurdering, som blir gransket og kritisert. Jeg kjenner ikke til et eneste studie som empirisk har undersøkt hvordan påtalemyndigheten faktisk går frem når de vurderer bevisene som politiet innhenter. Som anført knyttet til politiets avhør av mistenkte barn: Ingen forskning, ingen utvikling.

Anbefaling 15 – Beviskravet for henleggelse når mistenkte er under 15 år

I lys av mine analyser av Silje-saken – og dersom det fortsatt skulle være tvil - anbefaler jeg at riksadvokaten presiserer at det i saker som vurderes henlagt etter strl. § 20 første ledd fordi mistenkte er under 15 år, så må påtalemyndigheten - før ansvarsforholdet i saken legges til grunn - gjennomføre en like samvittighetsfull bevisvurdering som de ville ha gjort, dersom tiltale hadde vært aktuelt om det mistenkte barnet var over 15 år. Beviskravet må være like strengt som et positivt påtalevedtak.

Anbefaling 16 – Offentlig kommunikasjon om henleggelse etter strl. § 20, 1. ledd

Riksadvokaten bør presisere hvordan, når og på hvilken måte offentligheten bør få vite at saken mot mistenkte barn under 15 år anses som oppklart av politiet. Av alle hensyn som må inkluderes i beslutningen om når saken kommuniseres som oppklart - og eventuelt overføres til barnevernet – må barnets beste også her veie tyngst.

311 NRK (2017)

Som Silje-saken viser med tydelighet: På den ene siden trekker barnets beste mot en rask beslutning. Jo tidligere beslutningen fattes, desto raskere vil media normalt innstille sin intense interesse for saken. Men, i alvorlige straffesaker er det neppe barnets beste at politiets oppfatning om skyldspørsmålet kommuniseres ut, før (a) saken er ferdig etterforsket og (b) påtalemyndigheten har kontrollert bevisene, og eventuelt funnet politiets innstilling om at det strenge beviskravet er oppfylt.

Anbefaling 17 – Rundskriv om rundspørringer

Av Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999 s. 10 fremgår det at ”Dokumenter fra slike rundspørringer behøver i alminnelighet ikke tas inn som saksdokumenter, men det må fremgå klart at slike dokumenter finnes”.

Dersom denne anbefalingen ikke er endret i senere rundskriv, bør riksadvokaten – i lys av problemstillingene som reises i Silje-saken, vurdere om standpunktet fra 1999 bør revurderes.

Litteratur

- Akther, S. og Nordin, R. (2014). Equality of Arms: A Fundamental Principle of Fair Trial Guarantee Developed by International and Regional Human Rights Instruments. Legal Network Series. [2014] 1 LNS(A) lii
- Andenæs, J. (2009). Norsk straffeprosess. 4. utgave. Samlet utgave ved Tor-Geir Myhrer. Oslo: Universitetsforlaget, s. 175.
- Alison, L., Alison, E., Noone, G., Stamatis Elntib, S. og Christiansen, P. (2013). Why tough tactics fail and rapport gets results: Observing Rapport-Based Interpersonal Techniques (ORBIT) to generate useful information from terrorists, 19 *Psychology, Public Policy, and Law*, 411-431.
- Ask, K. og Granhag, P-A. (2005). Motivational sources of confirmation bias in criminal investigations: The need for cognitive closure, *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 2, 1, 2005 s. 43–63.
- Ask, K. og Granhag, P. A. (2008). Psykologiske påverkansfaktorer ved utredningsarbeidet. I: P. A. Granhag og S. Å. Christianson (red.). *Hanbok i rettspsykologi*. Stockholm: Liber AB, s. 161 – 174.
- Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker (2012). Rapport fra arbeidsgruppen for gjennomgang av regelverket om dommeravhør og observasjon av barn og psykisk utviklingshemmede. Justis- og beredskapsdepartementet.
- Baldwin, J. (1992). Video Taping Police Interviews with Suspects: An Evaluation», *Police Research Series Paper 1*, London 1992.

- Baron, J. (1994): *Thinking and deciding*. 2. udgave. New York: Cambridge University Press.
- Baugerud, G.A. (2012). *Maltreated and Non-Maltreated Children's True and False Memories: An Investigation into Maltreated Children Removed from Home by the Child Protective Services*. Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- BBC (2000). Young killers shown compassion. 30 June 2000Nedlastet 18.08.2021 fra URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/correspondent/803151.stm>
- Bjerke, H.K., Keiserud, E. og Sæther K.E. (2011). Straffeprosessloven. Kommentartutgave, 4. utgave, Universitetesforlaget, Oslo.
- Blandon-Gitlin, I., Cleary, H. og Blair, A. (2020). Race and Ethnicity as Compound Risk Factor in Police Interrogation of Youth. I: M.C. Stevenson, B.L. Bottoms, og K.C. Bruke (red.). *The Legacy of Racism for Children. Psychology, Law and Public Policy*. Oxford University Press, New York.
- Brøste, I-L.(2021). Tilrettelagte avhør: En studie av avhørers forberedelser til førstegangs tilrettelagte avhør av barn som vitner og fornærmede. Masteroppgave, Politihøgskolen.
- Brøste, I-L, Buseth, S. og Aune Jorde, E. (2021). Avhør av mistenkte barn i alvorlige straffesaker
En veileder for gjennomføring av planlegging og kontaktetablering. Publisert på RANSEL læreplattform av Politihøgskolen for Obligatorisk Årlig Opplæring 2021.

- Bull, R. og Rachlew, A. (2020). Investigative interviewing: From England to Norway and beyond. I: S. Barela, M. Fallon, G. Gaggioli, and J. Ohlin (red.) *Interrogation and torture: Research on efficacy, and its integration with morality and legality*. Oxford: Oxford University Press, p. 171 - 196
- Busch, T.-A. og Killengreen, I. (2007). Tar kritikken på alvor. Kronikk i Dagbladet 15. juli.
- Buseth, S. (2020). En studie av 15 år gamle barn og deres forståelse av mistenktes rettigheter i politiavhør. «Man vil jo liksom på en måte være ordentlig og skiddelig voksen og sånn». Erfaringsbasert master i etterforskning, Politihøgskolen kull 2017 – 2020.
- Canter, D.V. og Alison, L. (1999). Beyond profiling: Developments in investigative psychology. I: D.V. Canter & L.J. Alison (red), *Interviewing and Deception* (pp. 23–40). Aldershot, UK: Ashgate.
- Christensen, T. (2011). *Han fik morderne til at tilstå*. Lindhardt og Ringhof
- Clarke, C. og Milne, R. (2001). *National evaluation of the PEACE investigative interviewing course: Police research award scheme*, Report No: PRAS/149, London 2001.
- CTI (2017). Investigative Interviewing for criminal cases. CTI training tools 1/2017. Convention against torture initiative. Geneva.
- Davik, T. (2019). “Det er jo vanskelig nok med voksne” En studie om dommeres bevisvurdering i saker om vold og seksuelle overgrep hvor barn i førskolealder er fornærmet eller vitner. Masteroppgave. Det medisinske fakultetet, Universitetet i Oslo.

- Diesen, C. (1994). *Bevisprövning i brottmål*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Drizin, S. og Leo, R.A. (2004). The Problem of False Confessions in the Post-DNA World, 82 N.C. L. REV. 891, 970–73.
- Dror, I. E., Charlton, D. og Péron, A. E. (2006). Contextual information renders experts vulnerable to making erroneous identifications. *Forensic Science International*, 156, s. 74–78.
- En mørk historie (2020). Barnetragedien i Trondhiem. Podcast, episode 1 og 2. Publisert 11. november 2020. Third Ear (Norge). Nedlastet fra: <https://podtail.com/no/podcast/en-mork-historie/barnetragedien-i-trondheim-1-2/>
- Fahsing, I.A. og Rachlew, A. (2006). Etske og effektive avhør, *Politiforum*, juni/juli 2006.
- Fahsing, I.A. og Rachlew, A. (2009). Investigative interviewing – The Nordic region, i Tom Williamson, T., Milne, B. og Savage, S.P. (red.), *International developments in Investigative Interviewing*, Devon s. 39–65.
- Fahsing, I.A. (2016). *The making of an expert detective. Thinking and Deciding in Criminal Investigations*. Department of Psychology, University of Gothenburg.
- Fahsing, I.A., Rachlew, A. og May, L. (2021). Have you considered the opposite? A debiasing strategy for judgment in criminal investigation. *The Police Journal: Theory, Practice and Principles*, published August 14th. 2021.
- Fahsing, I. A. og Bjerknes, O.T. (2017). *Etterforskning. Prinsipper, metoder og praksis*. Fagbokforlaget.

- Findley, K. A. og Scott, M. (2006). The Multiple Dimensions of Tunnel Vision in Criminal Cases. *Wisconsin Law Review*, 2, s. 291 – 397
- Fisher, R.P., Geiselman, R.E., & Raymond, D.S. (1987). Critical analysis of police interview techniques. *Journal of Police Science & Administration*, 15, 177-18
- Forbrukertilstynet (2021). *Barn og unge*. Nedlastet 10.10.2021 fra URL: <https://www.forbrukertilsynet.no/vi-jobber-med/barn-og-unge>
- Forst, B. (2004). *Error of Justice. Nature, Sources and Remedies*, Cambridge, England.
- Foss, K. (2018). Det kan ikke lenger bare være opp til politiet å avgjøre når folket skal få innsyn. *Kronikk i Aftenposten, publisert 18.02.2018*. Nedlastet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/oRkypK/det-kan-ikke-lenger-bare-vaere-opp-til-politiet-aa-avgjoere-naar-folket-sk>
- Gamst, K.T. og Langballe, Å. (2004). Barn som vitner: En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjonen mellom avhører og barn i dommeravhør: Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming. Doktoravhandling. Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.
- Garrett, B.L. (2010). The substance of false confessions, *Stanford Law Review*, 62, 4, 2010 s. 1051–1119.
- Garrett, B.L. (2015). Contaminated Confessions revisited, *Virginia Law Review*, 101, 2015 s. 395–454.
- Geijssen, K. (2018). *Persons at risk during interrogations in police custody. Different perspectives on vulnerable suspects*. Doktoralt theses defended at Maastricht University, 01.11.2018

- Gould, J. B., Carrano, J., Leo, R. og Young, J. (2012). Predicting Erroneous Convictions: A Social Science Approach to Miscarriages of Justice. Report funded by National Institute of Justice, Office of Justice Programs, United States Department of Justice. Grant No. 2009-IJ-CX-4110.
- Green, D. (2008). *When Children Kill Children*. Oxford university press, New York.
- Granhag, P-A. (2007). Var det så det gick till? Om hur vittnen påverkar varandra» i B. Lindberg (red.), *Sinnen, signaler och tolkningar av verkligheten*, Göteborg 2007 s. 139–151.
- Granhag, P-A. m.fl. (2013a). 'I saw the man who killed Anna Lindh!': A case study of witnesses' offender descriptions», *Psychology, Crime & Law*, 19, 10, 2013 s. 921–931.
- Granhag, P. A. m.fl. (2013). Polisens förhör med misstänkta: Svensk utbildning i internationell beysning. Til Riskpolisstyrelsen fra Psykologiska institutionen, Göteborgs Universitet
- Griffiths, A. og Rachlew, A. (2018). From interrogation to investigative interviewing. - The application of psychology. I: Andrew Griffiths and Rebecca Milne (red.) *The psychology of criminal investigation: Theory into practice*, London: Routledge
- Gross, S.R. og Shaffer, M. (2012). *Exonerations in the United States, 1989 – 2012*. Report by the National Registry of Exonerations.
- Gudjonsson, G. H. (2003). *The Psychology of Interrogations and Confessions. A Handbook*, Chichester.
- Gudjonsson, G. (2004). Drap i Norge: Falsk tro som ledet til falsk tilståelse. *Tidsskrift for strafferett* nr. 3/2004, s. 287-315.

- Gudjonsson, m.fl. (2008). False confessions and individual differences: The importance of victimization among youth. *Personality and Individual Differences*, 45, 801 – 805.
- Halvorsen, V. (2002) Hvorfor er det bedre at ti skyldige går fri enn at en uskyldig blir dømt? *Tidsskrift for strafferett*, 2. årg./2002 (nr.3), s.234
- Huff, C. R., Rattner, A. og Sagagrín, E. (1996). *Convicted But Innocent. Wrongful Conviction and Public Policy*. Thousand Oaks, USA: Sage Publications, Inc.
- Husby, I. (2013). Politiavhør. Kronikk i *Politiforum*, <http://www.politiforum.no/no/meninger/kronikker/2013/Avhør+i+nye+spor.d25-TNlvIYA.ips>.
- Inbau, F. E., Reid, J.E., Buckley, J.P. og Jayne, B.C. (2001). *Criminal Interrogation and Confessions*, 4. utgave, Gaithersburg 2001.
- Jakobsen, K. (2010). Afhøring af sigtede. En undersøgelse af dansk politis afhøringspraksis. Politiets Videncenter. Rigspolitiet, København 2010
- Jakobsen, K. (2021). *Objektivitet og empati i avhør av fornærmede. En kvalitativ undersøkelse av norske politiavhør*. Doktoravhandling forsvart ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo. Nr. 170
- Jebens, S.E. (2004). *Menneskerettigheter i straffeprosessen*, Oslo.
- Jerkø, M. (2017). *Bevisvurderingens rettslige rammer. Bevistema, bevisbyrde, beviskrav*. Universitetsforlaget.
- Josefsson, D. (2013). *Mannen som slutade ljuga. Berättelsen om Sture Bergwall och kvinnan som skapade Thomas Quick*. Lind & Co. Stockholm.

Justisdepartementet (2003). Lydopptaksprosjektet 1998 – 2003. Styringsgruppens anbefalinger. Justis og politidepartementet. Norge.

Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux, New York.

Kassin, S., Drizin, S., Grisso, T., Gudjonsson, G., Leo R. og Redlich, A. (2009). Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations, *Law and Human Behaviour*, 34, 1, 2009 s. 3–38.

Kassin, S. (2012). Why confessions trump innocence. *American Psychologist*, 67(6), 431–445.

Kassin, S., Bogart, D. and Kerner, J. (2012). Confessions that corrupt: evidence from the DNA exoneration case files. *Psychological Science*. 23: 41-5.

Keiserud, E., Prech-Jensen, Ø. og Avdagic, A. (2014). Advokateforeningens årstale 2014. En straffeprosess for vår tid – Dilemmaer og utforminger. *Tidsskrift for strafferett*, 01 / 2015 (volum 15).

Kebbell, M. og Wagstaff, G. (1999). Face Value? Evaluating the Accuracy of Eyewitness Information. Police Research Series Paper 102 Policing and and Reducing Crime Unit. Home Office.

Kleinig, J. (2002). Rethinking noble cause corruption. *International Journal of Police Science & management*, 4 s. 287 – 314.

Kolflaath, E. (2015). En metode for bevisbedømmelsen i straffesaker. I: R. Aarli, M. Hedlund og S.E. Jebens (red). *Bevis i straffesaker*. Gyldendal Akademiske, Oslo

- KRIPOS (2019). Avhør av mistenkte barn og andre sårbare mistenkte – behov for avklaringer fra fagmyndighet. Upublisert brev fra faggruppen til Politidirektoratet.
- KRIPOS (2021). Gjennomgang av barnehagesaker. Kripos-gjennomgang av saker som gjelder mistanke om overgrep i barnehager – arbeidsgruppe i regi av Riksadvokaten. Publisert for intern distribusjon i politi og påtalemyndigheten. Kripos.
- Lai, L. (1999). *Dømmekraft*, Oslo: Tano Aschehoug.
- Lamb, M.E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Horowitz, D. & Abbott, C.B. (2007). Does the type of prompt affect the accuracy of information provided by alleged victims of abuse in forensic interviews? *Applied Cognitive Psychology*, 21(9), s. 1117-1130.
- Langballe, Å. (2007). Forholdet mellom frie og spontane beretninger fra barn i dommeravhør, og påliteligheten i barnets utsagn. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 44, s. 868-877.
- Lee, G. og Smith, L. (2000). Young killers shown compassion. Publisert 30. Juni 2020, BBC. Nedlastet fra: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/correspondent/803151.stm>
- Leo, R.A. (2008). *Police interrogation and American Justice*, Harvard, Massachusetts.
- Lieberman, M., Rock, D., Grant Halvorson, H. og Cox, C. (2015). Breaking bias updated: The SEEDS model. *Neuro Leadership Journal*. Volume 6, November 2015.
- Lier, L.A., og Tømta, H. (1987). Avhørsteknikk. *Politibladet* nr. 3 og 4

- Loftus, E.F. og Palmer, J.C. (1974). Reconstruction of automobile destruction: An example of the interaction between language and memory. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour*, 13, 585–589
- MacFarlane, B. (2006). Convicting The Innocent: A Triple Failure of the Justice System. *Manitoba Law Journal*, 31, s. 403 – 483.
- Magnussen, S. (2004). *Vitnepsykologi. Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettssal*, Oslo 2004.
- Magnussen, S. (2017). *Vitnepsykologi 2.0* Abstrakt forlag, Oslo.
- Magnussen, S., Melinder, A., Stridbeck, U. og Raja, A. (2010). Beliefs about factors affecting the Reliability of eyewitness testimony: A Comparison of judges, jurors and the general public. *Applied Cognitive Psychology*, volume 24, Issue 1, s. 122-133
- Magnusson, M. Joleby, M. Luke, T.J., Ask, K. og Lefsaker Sakrisvold, M. (2021). Swedish and Norwegian Police Interviewers' Goals, Tactics, and Emotions When Interviewing Suspects of Child Sexual Abuse. *Front. Psychol.*, 09 July 2021
- Meissner, C. A., Redlich, A. D., Bhatt, S. Brandon, S. (2012). Interview and interrogation methods and their effects on true and false confessions, *Campbell Systematic Reviews*, 13
- Melinder, A. (2004) *Perspectives on children as witnesses*. Doktoravhandling, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Melinder, A. (2015). Vitnebevisets psykologiske fallgruver. I: Aarli, R., Hedlund, M-A. og Jebens, S.E. (red.). *Bevis i straffesaker*. Gyldendal, Juridisk, Oslo.

- Milne, R. og Bull. R. (1999). *Investigative Interviewing. Psychology and Practice*. Wiley: Chichester
- Mrčela, M. (2018). Adversarial principle, the equality of arms and con frontational right – European court of human rights recent jurisprudence. *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC)*, 1, 15–31. <https://doi.org/10.25234/ecllc/6519>
- Myklebust, T. (2009). *Analysis of field investigative interviews of children conducted by specially trained police investigators*. Doktoravhandling, Psykologisk institutt, Unversitetet i Oslo.
- Murdoch, J. (2006). CPT Standard-setting – Some observations. Univeristy of Glasgow. Nedlastet fra: <http://www.bristol.ac.uk/media-library/sites/law/migrated/documents/presentationmurdoch.pdf>
- NCHR (2020). Council of Europe: Investigative interviewing – a paradigm shift. Norwegian Centre for Human Rights, Fauculty of Law, University of Oslo. Nedlastet fra: <https://www.jus.uio.no/smr/english/about/id/news/cpt-investigative-interviewing.html>
- Nickerson, R. S. (1998). Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology*, 2, s. 175 – 220
- Nilsen, W. (2013). En informasjonsinnhentende avhørsmetode øker antall ‘sanne’ tilståelser, og reduserer antall ‘falske’ tilståelser, *Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten. Kunnskapssenteret*, 2013.
- Nilsen, J.A. og Grindseth, H-M. (2014). Akslasaken. Erfaringsrapport basert på etterforskningen av saken. Oslo/Ålesund, 16.12.2014. Sunnmøre politidistrikt.

- NRK (2017). Avhøyret som gjekk gale. Artikkel publisert 14. mars 2017. Nedlastet fra <https://www.nrk.no/dokumentar/xl/avhoyret-som-gjekk-gale-1.13346466>
- NRK (2017a). Avhøyret. NRK Brennpunkt. Sendt 14.03.2017. Nedlastet fra: <https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt/2017/MDDP11000217>
- NRK (2018). Nektar å vise kritisert avhør: – Dei har brukt metodar som ikkje toler dagens lys. *Artikkel publisert 12.02.2018*. Nedlastet fra: <https://www.nrk.no/norge/nektar-a-vise-kritisert-avhoyr--dei-har-brukt-metodar-som-ikkje-toler-dagens-lys-1.13856396>
- NOU (2007:7). *Fritz Moen og norsk strafferettspleie*. Norges offentlige utredninger. Justis- og politidepartementet.
- Packer, H. (1969). *The limits of the criminal sanction*. London, UK: Oxford University press.
- Peterson, C., Dowden, C. og Tobin, J. (1999). Interviewing preschoolers: Comparisons of yes/no and wh-questions. *Law and Human Behavior*, Oct; 23(5): s. 539-556
- PHS (2016). Studieplan for videreutdanning for påtalejurister i ledelse av tilrettelagte avhør. 15 studiepoeng. Godkjent i høgskolestyret 7. desember 2016.
- PHS (2016b). Kursplan K.R.E.A.T.I.V.- opplæring for politiutdannede. Godkjent 24. november 2016 av rektor.
- PHS (2019). Studieplan for videreutdanning i tilrettelagte avhør av barn. Studieplan, 10 studiepoeng, godkjent av høgskolestyret 15. februar 2012. Revisjon godkjent av rektor 8. mars 2019. Politihøgskolen.

- PHS (2019a). Studieplan for videreutdanning i tilrettelagte avhør av særlig sårbare personer. Studieplan, 15 studiepoeng, godkjent i høgskolestyret 3. juni 2014. Revisjon godkjent av rektor 10. mai 2016. Revisjon godkjent av rektor 8. mars 2019. Politihøgskolen.
- PHS (2019b). Studieplan videreutdanning i avhør av voksne. Godkjent i høgskolestyret 5. desember 2012. Revisjon godkjent av rektor 8. mars 2019. Politihøgskolen.
- Rachlew, A. (1999). *An Evaluation of Norwegian Police Officers' Perception of Investigative Interviewing; implications for training*, upublisert masteroppgave (MSc), Universitetet i Liverpool.
- Rachlew, A. (2003). Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv, *Tidsskrift for Strafferett*, 4, 2003 s. 400–439
- Rachlew, A. (2006). Hvor langt strekker vitneplikten? – Vitnepliktens skjæringspunkt mot sakkyndighet. *Tidsskrift for Strafferett*, nr. 2/2006, s. 123 – 137.
- Rachlew, A. (2009). *Justisfeil ved politiets etterforskning – noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak*, doktoravhandling, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo, 2009.
- Rachlew, C. og Rachlew, A. (2009). 'Ja, han ligner – tror jeg' – Om utpeking av gjerningsmenn, *Tidsskrift for Strafferett*, 9, 2, 2009 s. 153–189.
- Rachlew, A. (2010). Å forske på sine egne. I: T. Myklebust og G. Thomassen (red.). *Arbeidsmetoder og medtodearbeid i politiet*. PHS Forskning 2010:3. Politihøgskolen, Oslo
- Rachlew, A. (2013). En betenkning knyttet til avhørstaktikk og begrepet konfrontasjon. I *Riksadvokatens arbeidsgruppe om avhørsmetodikk i politiet*. Kapittel 9. Riksadvokaten.

- Rachlew, A. og Fahsing, I. (2015). *Politiavhøret*. I: R. Aarli, M. Hedlund og S.E. Jebens (red). *Bevis i straffesaker*. Gyldendal Akademiske, Oslo
- Rachlew, A. (2015). *Rachlews reform*. *Artikkel i Politiform*, Publisert 24. mars 2015.
- Rachlew, A. (2016). Sakkyndig erklæring til Stavanger tingrett, datert 12.02.2016. Erklæringen er upublisert og en del av saksdokumentene i frifinnende dom avsagt 18.11.2016 av Stavanger tingrett, saksnummer 16-037190MED-STAV. Erklæringen er unndratt offentligheten, men er sendt til fagledere ved Politihøgskolen i anonymisert versjon .
- Rachlew, A. (2020). Sakkyndig erklæring om avhørene av Erik Solbakke Hansen. Dansk TV2.
Nedlastet fra: <http://gfx.tv2.dk/images/redaktioneludvikling/assets/2020/tilstaalesen/SAKKYNDIG-ERKLAERING.pdf>
- Rachlew, A., Løken, G-E. og Bergstuen, S.T. (2021). *Den profesjonelle samtalen*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Rachlew, A. (2021). Endringene av politiets avhørsmetoder kom for sent. Kronikk, VG, publisert 23. februar 2021. Nedlastet fra: <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/BlbL3g/endringen-av-politiets-avhoersmetoder-kom-for-sent>
- Ramsey, R. J. (2003). *False Positives in the Criminal Justice Process – An Analysis of Factors Associated With Wrongful Conviction of the Innocent*. Doktoravhandling (Ph.D), Division of Research and Advanced Studies Of the University of Cincinnati, Division of Criminal Justice. URL: http://www.ohiolink.edu/etd/view.cgi?acc_num=ucin1044985710

- Redlich, A.D., Silverman, M., Chen, J. og Steiner, H. (2004). The Police Interrogation of Children and Adolescents, i: Lasiter, D.G (red.) *Interrogations, Confessions, and Entrapment*, Springer US.
- Riksadvokaten (1999). Etterforskning. Riksadvokatens rundskriv Del II – nr. 3/1999. Riksadvokaten, Norge
- Riksadvokaten (2013). *Avhørsmetodikk i politiet*. Utredning fra arbeidsgruppen oppnevnt av Riksadvokaten 13. juli 2012. Avgitt til Riksadvokaten 8. oktober 2013. Riksadvokaten
- Riksadvokatens publikasjoner nr. 3/2015. *Norsk politi og påtalemyndighets behandling av straffesakene mot Sture Bergwall. – Hva kan vi lære?* Rapport fra arbeidsgruppe. Avgitt 21. september 2015.
- Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2016. Politiavhøret, Riksadvokaten, Norge. Tilgjengelig på <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/09/Rundskriv-2016-2-Politiavh%C3%B8r.pdf>
- Riksadvokaten (2017). Rapport om norsk politi og påtalemyndighets behandling av straffesakene mot Sture Bergwall – Riksadvokatens vurderinger og videre oppfølging og pålegg. Datert 6.7.2017. Riksadvokaten.
- Riksadvokaten (2018). Rundskriv om Kvalitetskrav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembetene mv (Kvalitetsrundskrivet). Riksadvokaten Oslo, 8. november 2018 rev. 21. februar 2019

- Riksadvokaten (2019). Brev til Spesialenheten for politisaker, datert 24. april 2019. Saksnummer 12174253 32/19-63/IWI001. A m.fl. – Klage over henleggelse – dels omgjøring og ordre om påtaleunntatelse og del opprettholdelse med endret henleggelsesgrunnlag.
- Rogal, L. (2017). Protecting Persons with Mental Disabilities from Making False Confessions: The Americans with Disabilities Act as a Safeguard. 47 N.M. L. Rev.64 (Winter 2017) Winter 2017 Georgetown University Law Center.
- Rui, J.P. (2009). Om retten til å forholde seg taus og retten til ikke å måtte bidra til egen domfellelse, *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 01/2009.
- Sandberg, T. (2008). *Overgrepet. Justismordene på Fritz Moen*. Cappelen Damm.
- Schollum, M. (2005). *Investigative Interviewing: The e*. New Zealand Police.
- Scheck, B., Neufeld, P. og Dwyer, J. (2003). Actual innocence. When justice goes wrong and how to make it right. (Updated). New York: Random House.
- Simon, D. (2012). *In doubt*. London: Harvard University Press.
- Sinkerud Johnson, M. (2015). Interviewer Behavior and Children's Competence as Witnesses.
- Doktoravhandling, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Snacken, S. (2014). European Structures for Control of Prison Administration. The Role and the Impact of the Council of Europe and the Committee for the Prevention of Torture. *Déviance et Société Volume 38, Issue 4*, 2014, s. 405 to 423

- SOU (2015). Rapport från Bergwallkommissionen. Statens offentliga utredningar. SOU 2015:52.
- Spierer, A. (2017). The Right to Remain a Child: The Impermissibility of the Reid Technique in Juvenile Interrogations. *New York University Law Review*, 92(5).
- Strandbakken, A. (2003). *UskylDSPresumpsjonen. in dubio pro reo*. Fagbokforlaget.
- Stridbeck, U. (2011). Holder forklaringen for domfellelse? – Thomas Quick-sakene. I festskrift till Per Ole Tråskman. © 2011 FÖRFATTARNA OCH NORSTEDTS JURIDIK AB
- Stridbeck, U. (2015). Falske tilståelser. I: Grøndahl, P. og Stridbeck, U. (red). *Rettspsykiatriske beretninger. Om sakkyndighet og menneskeskjebner*. Gyldendal Akademiske.
- Stridbeck, U. (2020): Coerced-Reactive Confessions: The Case of Thomas Quick, *Journal of Forensic Psychology Research and Practice*. Published online 28. Feb. 2020.
- The Mendez Principles (2021). Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering, Association for the Prevention of torture (APT), Geneva. Nedlastet fra: <https://www.apr.ch/en/resources/publications/new-principles-effective-interviewing-investigations-and-information>
- Torgersen, R. (2009). *Ulovlig beviserverv og bevisforbud i straffesaker*. Calax.
- Trankell, A. (1972). *Reliability of Evidence: Methods for Analyzing and Assessing Witness Statements*, Stockholm 1972.

- UiO (2021). PSY4315 – Rettspsykologi. Kurs på masternivå. 10 vekttall. Tilbys til studenter på masterprogrammet i psykologi, masterprogrammet i rettsvitenskap, masterprogrammet i rettsososiologi og kriminologi og studenter fra profesjonsstudiet i psykologi. Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Von Berg, P. (2019). What Happens in the Beginning, Matters in the End: Achieving Best Evidence with Child Suspects in the Police Station - Youth Justice: an international journal SAGE Publications
- Vrij, A. (2008). Detecting Lies and Deceit. Pitfalls and Opportunities. Second Edition. Chichester, England: John Wiley & Sons, Ltd.
- Wells, G. L. (1978). Applied eyewitness testimony research: System variables and estimator variables, *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 12, 1978 s. 1546–1557.
- West, I. Bull, R. og Koehnken, G. (1994). *Advanced Interview Development Course Trainers' Manual* (Merseyside Police Interview Development Unit 1994) ii.
- Winerdal, U. (2020). *Det dubbla ansvaret. Polisförhör med barn och unga som misstänks för att ha utövat dödligt våld*. Doktoravhandling i barn och ungdomsvitenskap, Stockholms universitet
- Zuckerman, A. A. S. (1992). Miscarriage of justice – a root treatment. *Criminal Law Review*, May 1992, s. 323 – 345.
- Øyen, Ø. (2010). *Vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen*. Vigmostad & Bjørke AS
- Aall, J. (1995). *Rettergang og menneskerettigheter. Den europeiske menneskerettighetskonvensjons artikkel 6 og norsk straffeprosess*, Bergen.

Konvensjoner, lover, forskrifter, standarder og forarbeider

- Achieving Best Evidence (2011). *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings Guidance on interviewing victims and witnesses, and guidance on using special measures*. March 2011. Ministry of Justice, UK
- CRC C (2007). UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 10 (2007): Children's Rights in Juvenile Justice, 25 April 2007, CRC/C/GC/10
- CPT (2002). CPT standards. *12th General Report on the CPT's activities*, CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2013, 2013.
- CPT (2015). CPT standards. *Extract from the 24th General Report [CPT/Inf (2015) 1], published in 2015*
- CPT 2019. CPT/Inf (2019) 1. Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 28 May to 5 June 2018. Strasbourg, 17 January 2019, s. 16 – 19.
- CPT (2019a). CPT standards. CPT/Inf (2019) 9 – part. Preventing police torture and other forms of ill-treatment – reflections on good practices and emerging approaches. Extract from the 28th General Report of the CPT, published in 2019
- EMD. European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Council of Europe, Rome, 4 November 1950 Entry into force 3 September 1953
- EU (2009). Resolution of the Council of 30 November 2009 on a Roadmap for strengthening procedural rights of suspected or accused persons in criminal proceedings 2009/C 295/01

European Commission (2013). Commission staff working document Impact assessment. Brussels, 27.11.2013 SWD(2013) 478 final.

European Commission (2013a). Commission recommendation of 27 November 2013 on Procedural safeguards for vulnerable persons suspected or accused in criminal Proceedings (2013/C 378/02)

EU (2016). DIRECTIVE (EU) 2016/800 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 11 May 2016 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings

FN (1985). United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (“The Beijing Rules”) Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985 Part one GENERAL PRINCIPLES

FN (2007). Committee on the rights of the child (2007). General comment No. 10 (2007) Children’s rights in juvenile justice CRC/C/GC/10 25 April 2007

Forskrift om avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner (tilrettelagte avhør) (2015). Justis- og bedretskapsdepartementet.

Grunnloven (1814). Kongeriket Noregs grunnlov. LOV-1814-05-17. Justis- og beredskapsdepartementet.

Innst.O.nr.37 (2002-2003). Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven m.m. (lovtiltak mot barne- og ungdomskriminalitet). Stortinget.

- Innst. 347 L (2014-2015). Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeprosessloven (avhør av barn og andre særlige sårbare fornæremde og voksne). Justiskomiteen
- Straffeloven (2005). Lov om straff (straffeloven). Justis- og beredskapsdepartementet, Norge
- Straffeprosessloven. (1981). Lov om rettergangsmåten i straffesaker. Justis- og beredskapsdepartementet, Norge
- Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE), Section 76 (Confessions). Ministry of Justice, UK.
- Politiregisterloven (2010). Lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterloven). Justis- og beredskapsdepartementet, Norge
- Politiregisterforskriften (2013). Forskrift om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterforskriften). Justis- og beredskapsdepartementet, Norge
- Påtaleinststruksen (1985). Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (Påtaleinstruksen). Justis- og beredskapsdepartementet.
- Prop. 112 L(2014-2015). Endringer i straffeprosessloven. (avhør av barn og andre særlige sårbare fornæremde og vitner). Tilråding fra Justis- og beredskapsdepartementet 24. april 2015, godkjent i statsråd samme dag (Regjeringen Solberg).
- Straffeprosesslovkomiteen (1969). Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen avgitt 1969. Justis- og politidepartementet.
- UN International Covenant on Civil and Political rights (1966). Adopted and opened for signature, ratification and accession

by General Assembly Resolution 2200 A (XXI) of 16 December 1966. Entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49

Dommer og kjennelser

Rt. 1999 s. 1269 (1271)

Rt. 2003 s. 549

Rt. 2003 s. 1690

Rt. 2008 s. 1409

HR-2001-00778

HR-2002-01547

HR-2017-1894-U

HR-2021-966-A

Kristiansand tingrett (2020). Saksnummer 20-019445MED-KISA/01

Stavanger tingrett (2016). Saksnummer 16-037190MED-STAV

Barbera, Messegue og Jabardo vs. Spania (1988)

Funke v. France (1993)

Saunders v. United Kingdom (1996)

Philips vs Storbritania (2001)

Salduz v. Turkey (2008)

Panovits v. Cyprus (2008)

Vedlegg A – Oversendelsesdokument

Vedlegg B – Brøste, Buseth og Jordet (2021) - Veileder mistenkte barn

OVERSENDELSER

Fra

Spesialrådgiver Asbjørn Rachlew
Riksadvokatembetet
Stortorvet 2, 0155 Oslo

Oslo, 06.09.2021 (første utkast)

Politioverbetjent Asbjørn Rachlew
Politihøgskolen
Slemdalsveien 5, 0369 Oslo

Oslo, 27.09.2021 (andre utkast)
Kolsås, 10.10.2021 (tredje utkast)
Oslo, 11.10.2021 (fjerde utkast)
Berlin, 29.10.2021 (femte utkast)
Oslo, 24.11.2021 (sjette utkast)

Til:

Riksadvokat Jørn Maurud
Riksadvokatembetet
Stortorvet 2, 0155 Oslo

(Første til og med femte utkast)

Avdelingsleder Lene Bomann-Larsen (Sjette utkast)
Forskningsavdelingen, PHS
Slemdalsveien 5, 0369 Oslo

Avhør av mistenkte barn i alvorlige straffesaker

En veileder for gjennomføring av planlegging og kontaktetablering

Utarbeidet av pob. Inger-Lise Brøste, Politihøgskolen, pob. Sigrid
Buseth, Kripos og pob. Elin Aune Jorde, Kripos
21.06.2021

Innhold

1. Om hensikten med denne veilederen.....	3
2. Planleggingsfasen.....	3
2.1. Saksrelaterte forberedelser.....	4
Etterforskningsplan	4
Hypoteser og informasjonsbehov i avhøret	4
Saken – siktelse og rettigheter.....	5
Hvem som skal varsles og være tilstede	5
Andre vurderinger	7
2.2 . Barnefaglige forberedelser	8
Kunnskap om barnet, som kan ha betydning for gjennomføring av avhøret	8
Kunnskap av betydning for kommunikasjon	9
2.3. Fysiske og praktiske forberedelser	9
Hvor avhøret skal gjennomføres	9
Sikkerhetstiltak.....	10
Behov for tolk	10
Hvem som skal følge avhøret.....	11
2.4. Mentale forberedelser	11
Kommunikasjon med mistenkte barn.....	12
Egne holdninger	12
Barns kunnskap om politiet	13
3. Kontaktetableringsfasen	13
3.1 . Begrepsavklaring og innføring av dialogen.....	14
Vise avhørsrom og fortelle om hvem som skal være tilstede	14
Presentasjon av dere	14
Politiets etterforskning dvs. undersøkelser	14
Hva det vil si å være mistenkt.....	15
Hva det vil si å være siktet.....	16
Fortelle om at det tas opp på lyd og bilde.....	17
Forslag til svar på noen aktuelle spørsmål fra barnet om hvorfor det gjøres opptak.....	17
Orienterer om tilstøtende rom og forklare hvem som skal være der	17
Verge tilstede	19
Hvis barnet du avhører er under 15 år	20
Hvis barnet du avhører er mellom 15-18 år	20
Advokat	21
Tolk	21

3.2	Regler for avhøret	22
	Gjøre kjent med saken og evt. siktelsen	22
	Ikke plikt til å forklare seg	23
	Dersom nærstående også er mistenkt i samme sak.....	23
	Bistand fra advokat (forsvarer)	24
	Alternativt hvor forsvarer allerede er tilkalt	24
	Tilståelsesrabatt (over 15 år).....	25
	Overføring barnevernet (under 15 år).....	25
	Uriktig anklage.....	26
	Ønsker å avgi forklaring – oppfordre til å snakke sant.....	26
3.4	Hvordan avhøret skal skje.....	27
	Kommunikasjonsregler.....	27
	Hvordan avhøret skal skje.....	27
3.5	Intro til fri forklaring	28
4.	Veien videre.....	29
	4.1. Fri fortelling.....	29
	4.2. Sondering	29
	4.3. Avslutning.....	31
5.0.	Etterord.....	32

1. Om hensikten med denne veilederen

Denne veilederen er først og fremst laget for de alvorligste sakene, men den vil likevel kunne hjelpe deg å planlegge og sikret god kontaktetablering i «mengdesakene» også.

Veilederen er for deg som jobber som etterforsker og tar avhør på politistasjonen. Kunnskapen i denne veilederen er like viktig for deg som jobber i patruljen og gjennomfører avhør på stedet. Da må du ta beslutninger raskt og gjennomføre avhør kanskje kort tid etter at den operative fasen er over. Da vil du naturlig nok ha liten tid til forberedelser.

Det vil komme en fullstendig nasjonal retningslinje for gjennomføring av avhør av mistenkte barn og andre sårbare mistenkte i Fag- og utviklingsapparatet.

2. Planleggingsfasen

Den første fasen handler om ulike forberedelser du må gjøre til dette avhøret. Det vil selvfølgelig variere hvor krevende forberedelsene vil være og ikke minst hvor mye tid du har.

Jobber du som etterforsker og skal gjennomføre avhør av et mistenkt barn, bør forberedelsene speile sakens alvorlighet. Med alvorlige saker menes blant annet:

- Drap og drapsforsøk
- Seksuallovbrudd
- Kroppsskade
- Ran
- Ildspåsettelse
- Mishandling av dyr

Grunnen til at ildspåsettelse og mishandling av dyr nevnes i denne kategorien, er at forskning¹ tilsier at flere som begår denne type kriminalitet senere kan begå alvorligere handlinger hvis det ikke iverksettes tiltak tidlig (forebyggende perspektiv).

¹ Veileder om vold mot dyr og vold i nære relasjoner
<https://www.nmbu.no/fakultet/vet/institutter/prodmed/seksjon-for-dyrevelferd-epidemiologi-og-samfunnsmedisin/veiledere-dyrevelferd/node/41877>

2.1. Saksrelaterte forberedelser

Her kommer en påminnelse om hva du må tenke gjennom og utføre av sakrelaterte forberedelser. Så langt det er mulig bør du samarbeide med PEL og PÅL om planlegging og gjennomføring av avhøret. PÅL har et særlig ansvar for å veilede deg både på rettigheter og aktuelle straffebed.

Etterforskningsplan

- Du må gjøre deg kjent med planen for etterforskningen av denne saken.
 - Husk at Riksadvokaten (2013)² og (2015)³ har gitt direktiver og anbefalinger i hvilke saker PEL og PÅL skal/bør utarbeidet etterforskningsplan.
- Du må ha klart for deg hensikten/formålet med avhøret du skal gjennomføre.
 - Still deg spørsmålet om hvorfor avhøret skal gjennomføres.
- Grunnlaget for mistanken/siktelsen.
 - Finn ut om grunnlaget er kontrollert og funnet pålitelig. Eksempelvis hvis det fremkommer opplysninger om at barnet skal ha gjort noe straffbart. Hvor sikre er disse opplysningene? Er de kvalitetssikret?

Hypoteser og informasjonsbehov i avhøret

- Hypoteser
 - Hvis ikke dette er satt opp i en etterforskningsplan, må du som et minimum tenke gjennom og skrive ned alternative forklaringer/hypoteser når du forbereder deg.
- Informasjonsbehov
 - Dette skal fremgå av etterforskningsplanen der hvor det er skrevet.
 - Alternativt må du selv tenke ut, samt spørre PEL/PÅL om hvilke temaer som er relevante opp mot aktuelle hypoteser.
 - Du må ha kontroll på objektive og subjektive vilkår som er knyttet til de ulike hypotesene og temaene.

² [Politiets-og-påtalemyndighetens-behandling-av-voldtektssaker.pdf \(riksadvokaten.no\)](#)

³ [Direktiv-om-bruk-av-etterforskningsplaner-utvidelse-1.pdf \(riksadvokaten.no\)](#)

Saken – siktelse og rettigheter

- Finn ut hvordan saken og eventuell siktelse skal formuleres for barnet.⁴
 - Reflekter rundt etterforskningsmessige hensyn som må ivaretas. Eksempelvis:
 - ikke formuler deg på en måte som gjør at du ikke er åpen for alle hypotesene du har satt opp.
 - Planlegg hvordan du skal forklare juridiske begreper en siktelse nødvendigvis vil inneholde.
 - Planlegg hvordan du skal forsikre deg om at barnet har forstått hva saken gjelder.
- Finn ut hvilke rettigheter mistenkte har i denne saken.
 - Det er særregler for barn under 18 år.⁵
 - Selv om rettighetene er de samme uansett alder, må vi huske på at barn under 15 år ikke skal gjøres kjent med tilståelsesrabatt.
 - Barn under 15 år kan ikke straffes, men saken kan overføres til barnevernet for videre oppfølging.⁶
- Barnet skal forstå hva rettighetene betyr.
 - Det er ditt ansvar å forklare rettigheter og forsikre deg om at barnet forstår disse.
 - Du kan få hjelp til hvordan dette kan formuleres i denne veilederen.
 - Planlegg hvordan du skal kontrollere at mistenkte forstår rettighetene sine.

Hvem som skal varsles og være tilstede.

- Verge⁷
 - I alle saker med mistenkte under 18 år skal verge underrettes om avhøret så vidt mulig.
 - Gis anledning til å være tilstede under avhøret.
 - Har partsrettigheter på lik linje med det mistenkte barnet.

⁴ Opplysninger som skal gis ved avhør <https://lovdata.no/SF/forskrift/1985-06-28-1679/§8-1>

⁵ Særregler mistenkte under 18 år <https://lovdata.no/SF/forskrift/1985-06-28-1679/§8-3>

⁶ Saken kan overføres til barnevernet <https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§71b>

⁷ Varsle verge <https://lovdata.no/SF/forskrift/1985-06-28-1679/§8-3>,
<https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§83>

- Har rett til å sitte inne i avhørsrommet dersom ikke barnet og vergen blir enige om noe annet.
- Vurder om verge trenger tolk selv om barnet ikke trenger det. NB: Barn skal ikke tolke for verge.
- Forsvarer⁸
 - Barn har en utvidet rett til å ha forsvarer tilstede i avhør⁹.
 - Det er vergen som velger forsvarer når mistenkte er under 18 år¹⁰.
 - Barnet og/eller vergen kan be om å ha forsvarer tilstede under avhøret.
 - Forsvarer skal sitte inne i avhørsrommet for å kunne bistå barnet.
- Midlertidig verge¹¹
 - Hvis vergen ikke er habil, eksempelvis et barn som er mistenkt for overgrep mot et søsken.¹²
 - Dersom verge ikke kan eller vil ivareta det mistenkte barnet¹³
 - Statsforvalteren oppnevner etter begjæring fra PÅL
 - Har partsrettigheter på lik linje med ordinær verge.
 - Skal på lik linje som en forelder gis mulighet for å være tilstede i avhørsrommet eller følge avhøret i tilstøtende rom.
 - Husk – midlertidig verge har nødvendigvis ingen opplæring og varierende kunnskap om politiavhør, akkurat som en forelder som er verge.

⁸ Forsvarer <https://lovdata.no/SF/forskrift/1985-06-28-1679/§8-1a>

⁹ Forsvarer tilstede i avhør <https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§100>, <https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§98>

¹⁰ Vergen velger forsvarer <https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§94>

¹¹ Midlertidig verge <https://lovdata.no/NL/lov/2010-03-26-9/§27>

¹² Vergens habilitet <https://lovdata.no/NL/lov/2010-03-26-9/§34>

¹³ Behovet for midlertidig verge <https://lovdata.no/NL/lov/1981-05-22-25/§83>

- Barnevernet¹⁴
 - Skal varsles i alle saker som ikke er av bagatellmessig art, hvor mistenkte er under 18 år.¹⁵
 - Dersom barnet er i institusjon skal denne varsles.
 - Barnevernet skal gis anledning til å være tilstede under avhøret, de kan følge avhøret fra et tilstøtende rom.
 - Avklar roller under avhøret – barnevernet er kun observatør under avhør.
 - Planlegg hvordan du skal løse at det mistenkte barnet ikke vil ha barnevernet tilstede for å overvære avhøret.

- Andre ressurspersoner
 - Rådgiver på barnehus kan bidra med generell barnefaglig kompetanse, dersom det er diagnoser, eller utfordringer i kommunikasjon med et barn.
 - Dersom den mistenkte har kommunikasjonsutfordringer på grunn av utviklingshemming eller diagnoser kan man ringe Kripas for råd og veiledning.

- Etterforsker, PEL eller PÅL.
 - I enkelte alvorlige saker er det aktuelt at flere følger avhøret.
 - Beslutningstøtte

Andre vurderinger

Følgende vil ikke være fullstendig omhandlet i denne veilederen, men du må likevel ha det med i vurderingen i din hverdag:

- Sondering
- Fremlegging av potensielle bevis
- Erklæringer og begjæringer
- Avslutning

¹⁴ Barnevernets adgang til å være tilstede <https://lovdata.no/SF/forskrift/1985-06-28-1679/§8-3>

¹⁵ Om varsling av barnevernstjenesten m.m. <https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§232a>

2.2. Barnefaglige forberedelser

Når vi skal gjennomføre avhør av mistenkte barn trenger politiet kunnskap om barn generelt og det enkelte barn spesielt. Dette for å sikre forsvarlig kommunikasjon, og at det tas hensyn til at barnet som skal avhøres kan mangle både kunnskap og begreper om situasjonen det er i. De mistenkte barna kan også ha behov for tilpasning av avhøret på lik linje med barn som vitner og fornærmede. Barn som skal avhøres kan ha ulike diagnoser, kognitive og/eller språklige utfordringer. Barnefaglig kunnskap er viktig når politiet skal sikre en barnevennlig rettspleie¹⁶ og ivareta hensynet til barnets beste også i avhør av mistenkte barn.

Den barnefaglige kompetansen finnes allerede i politiet, hos rådgiverne og psykologene ved barnehusene. Disse kan være en kunnskapsbank også i etterforskninger som involverer barn mistenkt for alvorlige straffbare forhold. Mange barnehus har jobbet mye med barn med seksuelt skadelig adferd (SSA) og har dessuten kompetanse på ulike diagnoser, kognitive og språklige utfordringer. Disse kan være til hjelp for avhører, etterforsker og e-ledelse både før, under og etter avhør av mistenkte barn i de alvorligste sakene. I de alvorligste sakene bør man vurdere å etablere kontakt med barnehuset i en tidlig fase. Også i andre situasjoner kan de kontaktes på telefon. Det er alles ansvar å kontakte barnehuset, ikke bare avhørers.

Det er viktig å merke seg at barnehusenes bistand til avhør av mistenkte barn per i dag ikke omfattes av retningslinjene for Statens Barnehus, da deres virksomhet knyttes til tilrettelagte avhør (TA) av barn og særlig sårbare vitner og fornærmede. Det er TA som er primær oppgaven, slik at barnehusene må vurdere om de har kapasitet til å bistå med mistenkte barn. Hvis barnehusene bistår før, under og etter avhør av mistenkte barn, er den enkelte politimester ansvarlig for eventuelle merkostnader.¹⁷ Det betyr at du må sjekke hvilke muligheter og hva som er praksis i ditt politidistrikt, og at eventuelle merutgifter er klarert med politimesteren eller en som lokalt er gitt fullmakt til å beslutte dette.

Kunnskap om barnet, som kan ha betydning for gjennomføring av avhøret

Dette er kunnskap du selv kan finne ut av som kan være til hjelp i forberedelsene for spesielt avhører og barnefaglig rådgiver.

¹⁶ Barnevennlig rettspleie <https://book.coe.int/en/children-s-rights-and-family-law/4869-pdf-guidelines-of-the-committee-of-ministers-of-the-council-of-europe-on-child-friendly-justice.html#>

¹⁷ Brev av 12.02.2021 fra Politidirektoratet til politidistriktene - Avhør av mindreårige mistenkte i Statens barnehus.

- Tidligere saker og erfaring med politiet, også som vitne eller fornærmet.
 - Dette kan gi informasjon om barnets forutsetninger.
 - Kan gi kunnskap om kultur, språk mm.
- Registersøk – PO, Indicia, asylsak, BL etc
- Opplysninger fra barnevernet – husk at dette er opplysninger man ikke kan innhente på lik linje som ved fornærmede barn. Må som hovedregel ha samtykke fra verge.¹⁸

Kunnskap av betydning for kommunikasjon

Dette er kunnskap som barnehuset kan være hjelpelig med:

- Hva en generelt kan forvente av barn i denne alderen.
- Språk – behov for tolk eller annet for å sikre forsvarlig kommunikasjon.
- Utviklingsnivå / diagnoser som innebærer behov for spesiell tilpasning.
- Kultur /religion som kan ha betydning for kommunikasjon.
- Hvordan man kan møte barn som virker sint og stressa.
 - Sinte på politi og barnevern
 - Mangler tillit til voksne

2.3. Fysiske og praktiske forberedelser

Det er viktig at du tenker igjennom praktiske og fysiske forberedelser som må være gjennomført før avhøret.

Hvor avhøret skal gjennomføres

- Lyd/bilde – sjekk hvilke krav som stilles til saken du skal ta avhør i¹⁹.
- Hvis lyd/bilde – planlegg å vise frem avhørsrommet før avhøret starter.
- Vurder om du skal informere om hvem som følger avhøret fra tilstøtende rom.
- Pause/do – sørg for at du vet hvor dette skal gjennomføres.
- Mat/drikke – hva gjør du hvis barnet sier at det trenger mat/drikke?

¹⁸ Taushetsplikt <https://lovdata.no/NL/lov/1992-07-17-100/§6-7>

¹⁹ Opptak av lyd og bilde [Rundskriv-2016-2-Politiavhør.pdf \(riksadvokaten.no\)](#)

Sikkerhetstiltak

- Vurder om dette er et avhør som er forsvarlig å gjennomføre på barnehus av hensyn til sikkerhet.
- Vurder behovet for andre personer i nærheten dersom det skulle oppstå utfordrende/farlige situasjoner.
 - F.eks. dersom barnet blir fulgt av noen fra en institusjon, kan disse befinne seg i nærheten og bistå med å roe barnet.

Behov for tolk ²⁰

Det er en vanlig misforståelse at vi tenker at tolken bare skal tolke alt – men tolken står overfor mange situasjoner hvor den må utøve skjønn i et avhør. Det er viktig å ha en forsamtale med tolken før avhøret

- Avklar roller og fortell hvordan du har tenkt å gjennomføre avhøret.
- Avklar hvordan dere skal samhandle underveis
 - hvis barnet veksler mellom språk
 - hvis tolken oppdager at noen misforstår noe
 - hvis barnet begynner å snakke før tolken er ferdig
 - hva hvis et ord som blir sagt ikke finnes på det andre språket?

Erfarne og godt kvalifiserte tolker vil trolig sørge for dette på eget initiativ. Vær allikevel oppmerksom på at enkelte tolker kan være ukjente med tolking i avhør og at de kanskje ikke tør bryte inn og si ifra.

- Planlegg sammen med tolken hvordan denne plasseres i avhørsrommet, husk å legge til rette for at mikrofonen fanger opp alt som blir sagt

²⁰ Lian, A. & Mork-Johansen, M. (2020). *Legges det godt til rette for tolking? En kvantitativ undersøkelse om tolkemedierte politiavhør*. (Masteroppgave, Politi-høgskolen). Hentet fra [PIA: Legges det godt til rette for tolking?: En kvantitativ undersøkelse om tolkemedierte politiavhør \(unit.no\)](#)

Hvem som skal følge avhøret

I saksrelaterte forberedelser gjorde du vurderinger om hvem som skulle være tilstede og følge dette avhøret. Nå må du bestemme hvor disse skal være plassert og hvilke oppgaver de skal ha. Det er viktig at du har tenkt gjennom hensikten med at andre skal følge avhøret, slik at deres kunnskap benyttes på riktig måte.

- Forsikre deg om at du har noen som kan bistå underveis med følgende:
 - Notere tema som må oppklares underveis i avhøret.
 - Praktiske gjøremål.
 - Har kunnskap om saken for å vurdere taktikk og pålitelighet.
 - Ta beslutninger dersom det må gjøres.
 - Kunnskap om kommunikasjon med barn og eventuelle diagnoser dersom det er aktuelt.
- Sørg for at det er plass for disse personene i tilstøtende rom

2.4. Mentale forberedelser

Det er viktig at du som skal møte barnet reflekterer rundt hvordan du kan legge til rette for at mistenkte skal få komme med sin versjon hvis han/hun ønsker det. Da er det ditt ansvar å legge til rette for forsvarlig kommunikasjon slik at barnet forstår hva som skjer. Dette forutsetter at tid og ro til å tenke seg om, slik at barnet kan ta egne valg. Du må ha et bevisst forhold til hvordan du skal fremstå i dette avhøret, og hvilken innstilling du har til barnet.

Barn kan på lik linje med voksne fremstå sinte i møte med politiet. Det kan være ulike årsaker til dette. Barnet kan være utrygt, redd eller ikke forstå hva som skjer. Hvis du har opplysninger om dette før avhøret, spør en barnefaglig rådgiver om hvordan du kan møtet dette barnet.

Kommunikasjon med mistenkte barn

- Asymmetrien i møte med barn som mistenkte.
 - Reflekter over at du er voksen, politi og ukjent for barnet.
 - Hvordan etablere en profesjonell tillit til et mistenkt barn?
 - Legge til rette for mest mulig jevnbyrdighet i kommunikasjonen slik at det mistenkte barnet:
 - spør om ting de ikke forstår eller er usikker på.
 - retter på avhører hvis noe er feil.
- Mange barn kan være sinte på eller redde for politi, samt barnevern.
 - Tenk på hvordan du kan møte disse barna slik at de har mulighet til å forstå situasjonen og sine rettigheter.
- Hvordan skal du møte et mistenkt barn?
 - Vær nysgjerrig og interessert i å høre barnets versjon og hvorfor det har blitt slik at han/hun har blitt mistenkt for en straffbar handling.
 - Noen barn fremstår som respektløse, frekke eller sinte. Det kan være utfordrende, men det er likevel viktig at man alltid møter barnet med respekt.
- Tenk på hvordan du kan unngå å bruke ord som barnet ikke forstår eller som kan virke fremmedgjørende (politispråk).
- Planlegg hvordan du kan forebygge kommunikasjonsbrudd.
 - Meta-kommunisere (kommunisere om kommunikasjonen).
 - Fortell hvordan dere skal snakke sammen i avhøret, at det er helt greit å stille spørsmål og forklar hva som skal skje videre i avhøret.
 - Du må legge til rette for at barnet tør å si i fra dersom det er ting det ikke forstår eller er usikker på.
- Hvis det skjer et kommunikasjonsbrudd, er det avhører ansvar at dette repareres via metakommunikasjon.

Egne holdninger

- Hvilket syn har du på barn generelt?
- Hvilket syn har du på dette barnet spesielt?
 - Gjengmedlem ...
 - "Vestkantungdom"...
 - Fremmed kultur/religion ...

- Spør deg selv om egne holdninger til denne ungdommen spesielt eller denne gruppen ungdom generelt – kan det medføre at du er forutinntatt?

Barns kunnskap om politiet

- Barn har ikke mye kunnskap om politiets etterforskning – deres referanse kan kanskje kun være fra ulike medier.
- Tenk gjennom hvordan du skal sikre at barnets rettigheter ivaretas og at barnet forklares disse slik at de faktisk forstår – dette er ditt ansvar!
 - Barn kan gi uttrykk for at de forstår mye mer enn de faktisk forstår – for ikke å tape ansikt.²¹

3. Kontaktetableringsfasen

Kontaktetablering starter fra første møtet mellom avhører og mistenkte. Det er viktig å skape forutsigbarhet og være tydelig slik at du som avhører bidrar til å redusere stress og forvirring hos barnet. Barnet skal gis mulighet til å forstå hvilken situasjon det er i og hvilke regler som gjelder nå.

Vi ønsker å gi deg noen tips til hvordan du kan gjennomføre en kontaktetablering hvor målet er å skape dialog og sikre forsvarlig kommunikasjon. Helt fra første møte med barnet må du lytte aktivt og vise at du er "tilstede" i avhøret. Det er vårt ansvar at mistenkte barn forstår konteksten, regler for avhøret og hvem de kan rådføre(støtte) seg til i avhøret.

Gjennom å innføre dialog fra starten av kontaktetableringen, vil du som avhører i større grad kunne oppdage ulike utfordringer i kommunikasjonen. Dette kan være svært viktig oppdagelser før barnets skal gjøres kjent med en rekke rettigheter.

I denne veilederen har vi derfor lagt opp til at kontaktetableringen før rettighetene handler om å forklare konteksten barnet er i og sentrale begreper. Grunnen til dette er at det mistenkte barnet skal kunne vurdere og ta stilling til sine rettigheter ut fra et kvalifisert grunnlag.

Husk at dette ikke er en mal, men en veileder som må tilpasses det enkelte mistenkte barnet fordi det vil være store forskjeller i alder og utvikling. Det er derfor viktig at du har et bevisst forhold til hva som gjelder for akkurat det barnet i den saken hvor du skal ta avhør- hva som faktisk er relevant og riktig å informere om.

²¹ En studie av 15 år gamle barn og deres forståelse av mistenktes rettigheter i politiavhør<https://phs.brage.unit.no/phs-xmlui/handle/11250/2684018>

Gå gjennom punktene og ta en vurdering av hva som passer i ditt konkrete avhør. Dette innebærer at du er komfortabel med formuleringer og ordlyd, samt at dette er i henhold til metodikk og gjeldene regler.

3.1. Begrepsavklaring og innføring av dialogen

Vise avhørsrom og fortelle om hvem som skal være tilstede

Før avhøret starter kan du vise mistenkte avhørsrommet for å skape forutsigbarhet ved å fortelle følgende:

- *Det er her vi skal snakke sammen – dette er et avhørsrom.*
- *Du skal sitte der, og jeg her – (vise)*
- *Advokaten din skal sitte der*
- *Tolken her (hvis aktuelt)*
- *Vergen din sitter her (hvis aktuelt)*
- *Er det noe du lurer på om dette rommet?*
 - *Hvis ja – fortell*
 - *Hvis nei- gå videre*

Presentasjon av dere²²

- *Jeg har jo hilst på deg og fortalt deg at jeg heter XX*
- *Jeg vet at du heter XX og er XX år.*
 - *Hvor bor du?*
 - *Hvilken skole går du på? – (hvor jobber du?)*

Politiets etterforskning dvs. undersøkelser

- *I politiet jobber jeg blant annet med å snakke med, det vil si avhøre barn og voksne som kan ha opplevd vold og seksuelle overgrep, eller vært vitne til dette (tilpasses jobben din)*

²² Hva mistenkte skal spørres om før avhør <https://lovdata.no/forskrift/1985-06-28-1679/§8-1>

- *Andre ganger tar jeg avhør for å finne ut av om noen har gjort noe ulovlig dvs. straffbart. Da kalles denne personen for mistenkt. Da er det politiets jobb å finne ut av om den personen faktisk har gjort noe straffbart eller om det er en helt annen forklaring.*
- *Og det er derfor du er her i dag XX. Vi skal finne ut om du eller noen andre har gjort noe mot XX som er ulovlig, dvs. straffbart (tilpasses saken).*
- *Før vi snakker om saken, altså det med XX, skal jeg fortelle deg litt om hva politiet gjør når vi etterforsker, dvs. undersøker en sak.*
Politiet prøver å finne ut:
 - *Om noe ulovlig har skjedd.*
 - *Hvem som har gjort det.*
 - *Og hvorfor.*
- *Har du noen spørsmål til hvordan politiet undersøker saker?*
- *Hvis ja – fortell*
- *Hvis nei – gå videre*
- *Etter det skal jeg fortelle hvilke regler som gjelder. Det blir mye informasjon fra meg en stund nå – fordi det er mange regler for avhør av mistenkte under 18 år. Det er derfor viktig at du stopper meg og spør om det du lurer på.*

Hva det vil si å være mistenkt

- *Det at du blir kalt for mistenkt, betyr at politiet tror at du kan ha gjort det du er mistenkt for, eller at du kan ha noe med det å gjøre. Det betyr ikke at politiet har bestemt seg for at det er du som har gjort det, men vi må sjekke det ut.*
- *Har du noen spørsmål til det å være mistenkt?*
 - *Hvis ja, - fortell*
 - *Hvis nei – gå videre*

Hva det vil si å være siktet²³

- *Det at du blir kalt for siktet, betyr at politiet tror at du kan ha gjort det du er siktet for, eller at du kan ha noe med det å gjøre.*

- *I tillegg har politiet (velg det som passer i dette avhøret):*
 - *Skrevet en siktelse som er et ark hvor det står hva politiet tror at du kan ha gjort.*
 - *Pågrepet, det vil si arrestert deg.*
 - *Ransaket deg eller lett hos deg for å finne noe som kan ha betydning for denne saken.*
 - *Tatt mobiltelefonen/pc eller andre ting i beslag.*

- *Det betyr ikke at politiet har bestemt seg for at det er du som har gjort det, men vi må sjekke det ut.*

- *Har du noen spørsmål til det å være siktet?*
 - *Hvis nei – gå videre*
 - *Hvis ja, - fortell*

²³ Når er en person siktet? <https://lovdata.no/NL/lov/1981-05-22-25/§82>

Fortelle om at det tas opp på lyd og bilde

- *Når vi snakker sammen blir det tatt opp på lyd og bilde (pek på kamera og mikrofon)*
- *Det gjør vi fordi det er regler som sier at politiet bør gjøre opptak av avhør av barn.*
- *Har du spørsmål til dette med opptak?*
 - *Hvis ja – fortell*
 - *Hvis nei- gå videre*

Forslag til svar på noen aktuelle spørsmål fra barnet om hvorfor det gjøres opptak

Noen barn kan oppleve at lyd- og bildeopptak er utrygt og at de ikke har kontroll²⁴. Vær derfor forberedt på å forklare hva opptaket skal brukes til:

- *En grunn er at det ikke skal bli noen misforståelser om det som har blitt sagt.*
- *En annen grunn er at vi kan se at vi har fulgt reglene for et avhør.*
- *Politiet vil kun bruke filmen i saker vi undersøker, men vi kan ikke vise den til andre utenom i retten.*
- *Barnevernet kan også få se filmen dersom de spør om det.*

Orientere om tilstøtende rom og forklare hvem som skal være der

Dersom noen skal følge avhøret er det viktig at barnet får informasjon om hvem dette er og deres rolle. Hensikten er å skape forutsigbarhet og sørge for at mistenkte ikke føler seg lurt.

Mistenkte kan være et utrygt barn som trenger forutsigbarhet. Det er vårt ansvar å legge til rette for at barnet opplever å ha kontroll på en krevende situasjon som et avhør vil kunne være. Dette må du ha tenkt gjennom i forberedelsene.

²⁴ En studie av 15 år gamle barn og deres forståelse av mistenktes rettigheter i politiavhør <https://phs.brage.unit.no/phs-xmliui/handle/11250/2684018>

Hvis noen fra politiet følger avhøret

Det sitter noen andre fra politiet som følger med på avhøret.

De skal hjelpe meg med:

- *Skrive det som vi snakker om.*
- *Passe på at jeg stiller deg alle spørsmål som er nødvendig.*
- *Dersom det er noe vi trenger så kan de hjelpe oss med det.*
- *Har du spørsmål til dette?*
 - *Hvis ja – fortell*
 - *Hvis nei- gå videre*

Hvis det er midlertidig verge som følger avhøret

Siden moren/ faren din ikke er her i dag, så er det en som heter XXX (navn) som kalles for midlertidig verge.

- *Han/hun er her for å hjelpe deg når mor/far ikke er her.*
- *Han/hun skal også være med og bestemme hvilken advokat/forsvarer du skal ha.*

Hvis det er en fra barnevernet som følger avhøret

Du er under 18/15 år og dette er en alvorlig sak som politiet undersøker. Derfor har politiet varslet barnevernet og fortalt at du skal avhøres i dag.

- *De skal finne ut om du trenger noen oppfølging fra dem etter avhøret.*
- *Har du spørsmål til dette?*
 - *Hvis ja – fortell*
 - *Hvis nei- gå videre*

Hvis barnet ikke vil ha enkelte eller alle tilstede.

Du fortalte meg at du ikke ønsker at barnevernet/ verge/mor/far etc skal være tilstede og se på når vi snakker sammen.

- *Hva er det som gjør at du ikke vil det?*

Når vi har hørt hva det er som gjør at barnet ikke ønsker de tilstede avklar dette med PÅL.

Verge tilstede²⁵

I noen saker er det ikke aktuelt å ha foreldrene tilstede på grunn av deres rolle. Kanskje kan de være medsiktet, fornærmet eller at de er verge til fornærmede (f.eks seksuelle overgrep mot søsken). I andre saker hvor det ikke foreligger inhabilitet er foreldre verger.

Siden du er under 18 år, har foreldrene dine rett til å få være tilstede i avhøret. Derfor har vi varslet moren din om avhøret, og dere to har bestemt at moren din skal være her inne sammen med deg.

- *Hva tenker du om at moren din skal sitte her under avhøret?*
- *Har du noen spørsmål rundt det at moren din skal være her?*
 - *Hvis ja – fortell*
 - *Hvis nei- gå videre*

²⁵ Verge tilstede <https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§232> ,
<https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§94> ,
<https://lovdata.no/forskrift/1985-06-28-1679/§8-3>

Hvis barnet du avhører er under 15 år

Hvis mistenkte er under 15 år må han/hun få vite at de ikke kan straffes samt at saken overføres barnevernet

I Norge kan ikke barn under 15 år straffes hvis han/hun har gjort noe ulovlig.

Politiets jobb er i denne saken er likevel å finne ut:

- *Hva som har skjedd.*
- *Hvem som har gjort det.*
- *Hvorfor det skjedde.*

Hvis et barn har gjort noe ulovlig, så kan det være at noen andre enn politiet, for eksempel barnevernet, må hjelpe dette barnet slik at det ikke skjer igjen.

Er det noe du lurer på om dette?

- *Hvis ja – fortell*
- *Hvis nei – gå videre*

Hvis barnet du avhører er mellom 15-18 år

Vet du hva som er aldersgrensen for å kunne straffes hvis en har gjort noe ulovlig?

- *Ja, det er 15 år. Det betyr at barn over 15 år kan straffes.*
- *Hva tenker du at en straff²⁶ er?*

Er det noe du lurer på om det med straff?

- *Hvis ja – fortell*
- *Hvis nei – gå videre*

²⁶ Her forklares hva ulike former for straff er: <https://www.barneombudet.no/for-barn-og-unge/dine-rettigheter/kriminalitet-og-straff>

Advokat²⁷

Når barn er mistenkt for å ha gjort noe ulovlig kan de få hjelp av en advokat som kalles forsvarer.

Hva tror du denne advokaten kan hjelpe deg med?

En advokat:

- *Skal passe på at du får informasjon og rettighetene du har krav på.*
- *Kan hjelpe deg med å forstå alle reglene.*
- *Kan ikke svare på spørsmålene for deg i avhøret..*
- *Skal fortelle deg hva som skjer med saken også etter avhør.*
- *Skal legge frem din sak i retten hvis det blir en rettsak.*
- *Blir betalt av staten, det skal ikke du eller familien din.*

Tolk²⁸

Siden morsmålet ditt ikke er norsk, har vi en tolk som snakker eksempelvis pashto

- *Er det riktig at morsmålet ditt er pashto?*
- *Det er du og jeg som skal snakke sammen.*
- *Tolken skal verken holde med politiet eller deg, de skal kun hjelpe oss å forstå hverandre- ved å oversette alt det vi snakker om.*
- *Tolken har taushetsplikt, som betyr at han/hun ikke kan fortelle noen om det vi har snakket om.*
- *Forstår du hva tolken sier?*
- *Da lurer jeg på om du som er tolk forstår det XX sier?*

²⁷ Rett til bistand fra forsvarer <https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§94> ,
<https://lovdata.no/forskrift/1985-06-28-1679/§8-1>,
<https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§100> ,
<https://lovdata.no/forskrift/1985-06-28-1679/§8-1a>

²⁸ Rettferdig rettergang – underrettet på eget språk https://lovdata.no/NL/lov/1999-05-21-30/emkn/ARTIKKEL_6

Er det noe du lurer på om det med tolk?

- *Hvis ja, fortell*
- *Hvis nei, gå videre*

3.2 Regler for avhøret

Her er det viktig at du i forkant har diskutert med PEL og PÅL om hva barnet skal gjøres kjent med av saken. Husk at han/hun har krav på å bli gjort kjent med hva saken gjelder og en eventuell siktelse.

Gjøre kjent med saken og evt. siktelsen²⁹

Mistenkte har rett til å bli gjort kjent med saken tidlig. Husk at dersom han/hun begynner å forklare seg, må du stoppe opp og minimum gjøre han/hun kjent med sin rett til ikke å forklare seg.

Et eksempel på hva man kan gjøre kjent med (tilpasses selvfølgelig saken):

Du er her, fordi politiet undersøker om YY har blitt utsatt for vold slik at hun/han ble skadet, og at hun/han ble utsatt for trusler (sted) i går.

Før vi snakker mer om det, skal jeg gjøre deg kjent med reglene som mistenkt, som gjelder når vi snakker sammen i avhør.

²⁹ Saken og siktelsen skal gjøres kjent <https://lovdata.no/forskrift/1985-06-28-1679/§8-1>,
<https://phs.brage.unit.no/phs-xmlui/handle/11250/2585338>,
<https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§232>,
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/emkn/ARTIKKEL_6#emkn/ARTIKKEL_6

Ikke plikt til å forklare seg³⁰

Av alle reglene du skal gjøre det mistenkte barnet kjent med, er dette en av de aller viktigste.

Du som er mistenkt trenger ikke å snakke med politiet dersom du ikke vil det selv. Det er derfor ditt valg om du vil snakke med meg i dette avhøret her nå.

Hvordan forstår du dette?

Er det noe du lurer på om denne regelen?

Hvis ja, fortell ...

Hvis nei, gå videre.

Dersom nærstående også er mistenkt i samme sak³¹

Hvis en nærstående som omfattes av strpl. § 122 også er mistenkt eller siktet gjelder fritak fra vitneplikten. I så tilfelle skal det mistenkte barnet gjøres kjent med fritaksreglene i strpl. §§ 122 og 123, og den medsiktete skal nevnes konkret.

Dersom det mistenkte barnet underveis i avhøret retter mistanken mot ytterligere personer i familien, må du stoppe opp og gjøre kjent strpl. §122 og 123 også for disse.

I den saken vi nå undersøker, er faren din (tilpasses) også mistenkt. Da er det en regel som sier at du ikke trenger å fortelle politiet noe om faren din, hvis du selv ikke ønsker det.

Hvis du velger å fortelle noe om han, kan du likevel nekte å svare på enkelte spørsmål³² som kan gjøre at faren din får straff.

Hva tenker du om dette?

Er det noe du lurer på om dette?

³⁰Ikke plikt til å forklare seg <https://lovdata.no/forskrift/1985-06-28-1679/§8-1.1.1.ledd.andre.punkt>
<https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§232>

³¹ Fritak fra vitneplikten <https://lovdata.no/NL/lov/1981-05-22-25/§122>

³² Nekte å svare på enkeltspørsmål m.m § 123 <https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§123>

Hvis ja, fortell.

Hvis nei, gå videre.

Bistand fra advokat (forsvarer)³³

Du har også rett til å få hjelp av en advokat, altså den forsvareren jeg snakket om tidligere, hele tiden i en sak politiet undersøker. Du og foreldrene dine kan selv velge hvilken advokat dere vil ha.

Hva tenker du dette betyr for deg nå?

Ønsker du at det er en advokat tilstede her når vi skal snakke sammen nå?

Alternativt hvor forsvarer allerede er tilkalt

Du har rett til å få hjelp av en advokat hele tiden i denne saken, og du og vergen din/den midlertidige vergen kan velge advokat selv. Vi snakket om tidlige hva dette var. Nå er det slik at vergen/den midlertidige vergen har fått en advokat hit i dag som vil hjelpe deg. En advokat, som vi kaller for forsvarer er her for å sørge for at alt går riktig for seg i avhøret.

Du kan snakke med forsvareren din før eller underveis i avhøret hvis du vil det. Da må du bare si fra til meg dersom du vil ha en pause for å snakke med han/henne.

Noe du lurer på?

Hvis ja, fortell...

Hvis nei, gå videre.

³³ Vurdering av siktedes behov for forsvarer <https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§100> , <https://lovdata.no/forskrift/1985-06-28-1679/§8-1a>

Tilståelsesrabatt (over 15 år³⁴)³⁵

Det en regel som sier at hvis det er slik at du har gjort det som politiet mistenker deg for og du forteller dette slik det er, da skal det tas med når dommeren i retten skal bestemme straffen du skal få. Da vil man ofte kunne få lavere straff.

Det er det dommeren i retten, ikke politiet, som bestemmer dersom saken kommer dit.

Hvordan har du forstått denne regelen?

Er det noe du lurer på om denne regelen?

Hvis ja, fortell ...

Hvis nei, gå videre.

Overføring barnevernet (under 15 år)

Siden du er under 15 år så kan du ikke straffes dersom det viser seg at du har gjort noe som ikke er lov.

Likevel må politiet undersøke hva som kan ha skjedd i denne saken.

Da er det sånn at barnevernet skal vurdere om du eller familien din trenger hjelp eller om de skal gjøre noen videre undersøkelser. Derfor vil de få opplysninger fra denne saken.

³⁴ Formildende omstendigheter <https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28/§78>.

³⁵ Fastsetting av straff under minstestrafen eller til en midlere straffeart <https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28/§80>

Uriktig anklage³⁶

Det må tas en vurdering på om mistenkte i denne saken skal gjøres kjent med dette i forkant, eller om man skal gjøre den kjent dersom det blir aktuelt senere i avhøret.

Jeg må også fortelle deg at det er ulovlig å fortelle politiet at noen andre har gjort noe som ikke er lov, dersom det ikke er sant. Sånn at noen andre blir mistenkt og senere får en straff for noe de ikke har gjort.

Hva tenker du at den regelen betyr for deg?

Dersom barnet lurer mer på hva det betyr, kan du ta med et eksempel: For eksempel at du forteller meg at det var Peder Ås som stakk Lars Holm med kniv, og så er ikke det sant. Du kan straffes hvis du lyver om andre med vilje.

Er det noe du lurer på om denne regelen?

Hvis ja, fortell..

Hvis nei, gå videre.

Ønsker å avgi forklaring – oppfordre til å snakke sant³⁷

Mistenkte har en rett til ikke å forklare seg, men dersom han/hun ønsker å benytte seg av denne retten kan det være ulike årsaker til det.

Noen ganger kan det erfaringsmessig være praktiske grunner som gjør at mistenkte ikke ønsker å forklare seg, som lett kan løses. Et eksempel på dette fra praksis, var en utviklingshemmet voksen mistenkt som ikke ville forklare seg fordi han/hun heller ville se på favoritt programmet på tv.

Dersom barnet ikke ønsker å forklare seg, kan du høre med verge eller forsvarer på tomannshånd om det er en praktisk grunn som lett kan løses.

³⁶ Uriktig anklage <https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28/§222>

³⁷ Oppfordres til å forklare seg sannferdig <https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§232> ,
<https://lovdata.no/forskrift/1985-06-28-1679/§8-2>

Nå har jeg forklart deg alle avhørsreglene, og du har sagt at du har forstått dem. Da lurer jeg på om du ønsker å snakke med meg i avhør i dag?

Hvis ja, da ønsker jeg at du forteller alt så riktig som mulig om det du vet.

Hvis nei – det er greit, det er en rett du har, slik jeg forklarte deg om i reglene.

3.4 Hvordan avhøret skal skje

Kommunikasjonsregler

Du har nå sagt at du ønsker å snakke med meg om saken politiet undersøker. Da er det en viktig ting til jeg vil si til deg:

- *Når vi snakker sammen er det viktig at du sier fra hvis det er noe du er usikker på eller ikke vet.*
- *Hvis jeg sier noe feil eller misforstår noe så er det viktig at du retter på meg sånn at jeg vet at jeg har forstått deg riktig.*
- *Det kan hende at du opplever at jeg spør om de samme tingene flere ganger. Det er fordi jeg må være helt sikker på at jeg har fått med meg alt og forstått det riktig.*
- *Du skal vite at politiet har ikke lov å lyve, sånn at alt det jeg forteller til deg, det må være sant.*

Hvordan avhøret skal skje

Du skal nå få fortelle, og jeg skal høre på.

Jeg kommer til å notere litt underveis.

Når du har fortalt, kommer jeg til å stille spørsmål om det jeg trenger å vite mer om.

Du kan tegne, skrive eller vise hvis du trenger det.

- *Er det noe du lurer på før vi begynner?*

3.5 Intro til fri forklaring³⁸

Det første tema som introduseres er en gjentakelse av saken og evt. siktelsen som du tidligere har gjort kjent. Dette er kan nærmest anses som en «rød tråd».

Du må nå ha planlagt for ulike scenarier.

1. Det ene er at når du igjen introduserer saken/siktelsen så begynner mistenkte å fortelle og erkjenner. Da må du ta imot forklaringen og få så mye opplysninger som mulig med tanke på objektive og subjektive vilkår. Du må også få kontrollerbare opplysninger som knytter mistenkte til handlingen.
2. Det andre er at mistenkte svarer at dette vet han/hun ingenting om osv. Nektet skyld. Også da må du ta imot forklaringen og få så mye kontrollerbare opplysninger som mulig, for å finne ut om det er en annen forklaring på hendelsen, og kanskje en annen gjerningsperson.

Som jeg sa til deg i starten, så undersøker politiet en sak hvor YY ble skadet i går. Politiet tror at du har noe med dette å gjøre. Derfor er du mistenkt i denne saken.

Jeg vil at du nå forteller meg så godt og detaljert du kan, om alt som skjedde i går fra kl. 0000 da du var (Sted).

³⁸ Sammenhengende fri forklaring <https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§92>,
<https://lovdata.no/forskrift/1985-06-28-1679/§8-2>

4. Veien videre

De neste fasene handler om fri fortelling, sondering og avslutning. Denne veilederen dekker ikke disse fasene. Vi vil likevel komme med noen avsluttende bemerkninger relatert til disse fasene i møte med mistenkte barn.

4.1. Fri fortelling

Barn, på lik linje med voksne kan komme med lange frie fortellinger. Da må du være klar til å lytte og notere nøkkelord idet du har invitert det mistenkte barnet til å fortelle sin versjon. Dette kan være informasjon du senere vil vise tilbake til. Det krever at du er fokusert slik at informasjonen er nøyaktig, ellers kan det bli følgefeil videre i avhøret. Det er også PÅL, PEL eller andre etterforskere som eventuelt følger avhøret sitt ansvar å bidra til dette.

En liten påminnelse:

- Bruk stillhet, la den som forteller få ro
- Vis at du er tilstede, ved å lytte aktivt men ikke blir for aktiv slik at det virker forstyrrende
- Hvis forklaringen stopper opp og du har benyttet stillhet –gjenta siste ordet for å "drive" forklaringen videre.
- Når mistenkte viser at hun/han er ferdig, kan du oppsummere hovedtemaene, men unngå store oppsummeringer. Her kan du lett innføre feil ord.

4.2. Sondering

Når den første og «store» frie fortellingen er over, du har oppsummert helt overordnet på hovedtema må det gjøres et valg av hvilket tema du skal sondere i først. Dette er et viktig valg, spesielt i møte med mistenkte barn. Du kan ha mindre tid til rådighet fordi noen barn blir fortere slitne enn voksne. Det er også ekstra viktig at du er påpasselig med pauser der det er naturlig.

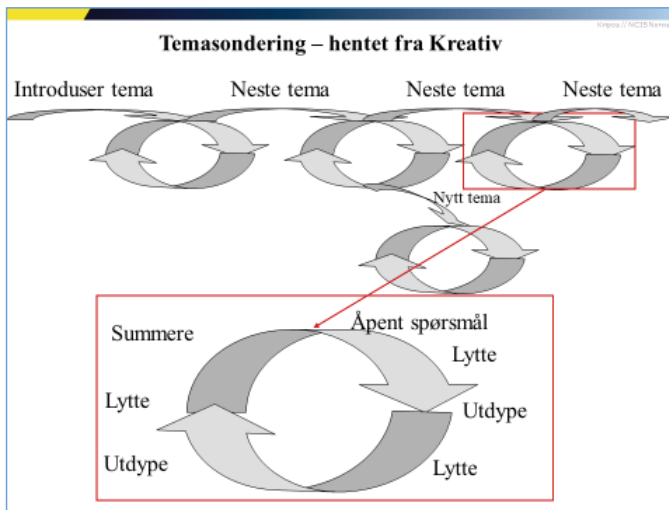
Når du skal starte sonderingene har du forhåndplanlagte tema knyttet til sakens hypoteser, informasjonsbehovet og evt. strategisk fremlegging av potensielle bevis. Samtidig har du kanskje fått opp nye tema fra den frie fortellingen du har lyttet til.

En liten påminnelse, ikke uttømmende:

- Mange tema – hva skal prioriteres – rekkefølge

- hvilket tema som er viktigst å starte med?
- hvilke informasjonsbehov fikk du dekket gjennom den FF?
- hva kan eventuelt føre til brudd i kommunikasjon - hva må du ha svar på før dette kan skje?

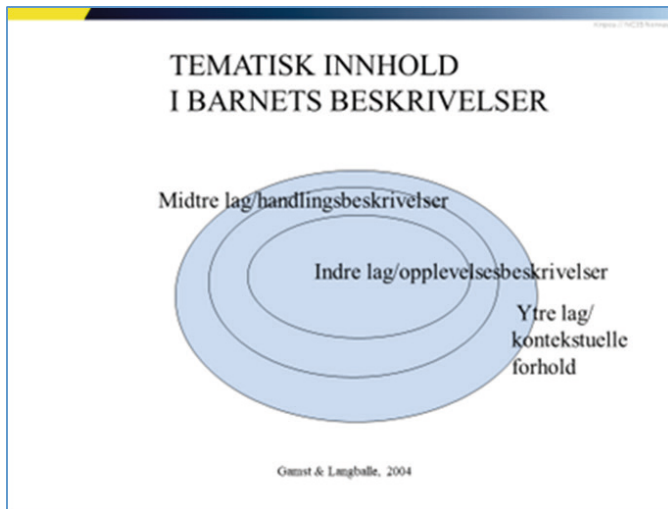
- Jobb deg gjennom tema for tema- tøm tema før du går videre,

- Når du tømmer et tema – tenk lagene³⁹ og jobb systematisk.
 - Midtre lag – handlingsbeskrivelse:
 - Hva skjedde?
 - Hvordan skjedde det?
 - Hvem gjorde hva?
 - Hva ble sagt?
 - Hva skjedde før?
 - Hva skjedde etterpå?
 - Indre lag - subjektiv opplevelsesbeskrivelse:
 - Opplevelser
 - Tanker mistenkte hadde før, under og etter handlingen.
 - Følelser knyttet til handlingen

³⁹ Lagene er et kjent begrep fra tilrettelagte avhør og modellen er utviklet av Åse Langballe og Kari T. Gamst (2004). Dette har i ettertid blitt tatt inn i Kreativ.

- Ytre lag– kontekstuelle forhold rundt handlingen
 - Tid (når)
 - Sted (hvor)
 - Omfang (antall ganger)

(Gamst & Langballe, 2004)

- Benytt fremmede kommunikasjon
 - Fortell, beskriv, forklar.
 - 5HN – spørsmål (Hvem, hva, hvor, hvordan, hvorfor og når)
 - Hvis du må stille et lukket spørsmål for å avklare noe etter å ha forsøkt en åpen tilnærming, sørg å åpne opp utfra barnets svar.
 -

4.3. Avslutning

Avslutningsvis er det igjen noen formelle regler som det mistenkte barnet og vergen må ta stilling til. Dette varierer fra sak til sak. Ta gjerne en diskusjon med PÅL om hva det mistenkte barnet skal foreholdes i din sak.

Det kan være at barnet og verge/midlertidig verge skal spørres om de samtykker til:

- Konfliktråd

- Ungdomsstraff
- Samfunnsstraff
- Innhenting av personundersøkelse
- Tilståelsesdom
- Inndragning
- Teledata / elektroniske spor generelt(?)
- Sivile krav
- Fritak taushetsplikt
- Forelegg
- Urinprøvekontrakt

I tillegg er det viktig at barnet spørres om:

- Erkjenner/erkjenner ikke straffeskyld.
- Villig til å betale erstatning.
- Andre etterforskningskritt som ønskes utført.
- Innvendinger mot måten avhøret er gjennomført på.

Et mistenkt barn skal ta stilling til mye også i slutten av avhøret, alt dette er også skrevet på et «voksent» og formelt språk. Det er derfor viktig at dette forklares på en enkel måte, slik at barnet faktisk har en reell valgmulighet. Det er viktig å reflektere over at dette skjer på et tidspunkt i avhøret hvor den mistenkte kan være sliten, ikke minst et mistenkt barn.

5.0. Etterord

Bakgrunnen for veilederen er kontakt med kollegaer som har søkt råd og veiledning i forbindelse med ulike forberedelser til avhør av et mistenkt barn. Det har vært spørsmål om metode, rettigheter, hvem tilstede og bruk av barnehus. Mange har også ønsket seg disposisjoner til slike avhør og vært usikker på hvilke metode de skulle benytte. Dette er en veileder som kan være til hjelp for å besvare noen av disse spørsmålene. Det er ikke en manual eller sjekklister.

Det vil komme nasjonale retningslinjer for gjennomføring av avhør av mistenkte barn og andre sårbare mistenkte i 2022. De er under arbeid i faggruppe avhør i Fag- og utviklingsapparatet.

En rekke kollegaer har kommet med faglige innspill og bidratt med kritiske blikk. Vi har også valgt å dele veilederen med kollegaer som har bedt om råd ved avhør av mistenkte barn. Disse har gitt oss verdifulle tilbakemeldinger. En stor takk til:

- Politioverbetjent Asbjørn Rachlew, Oslo Politidistrikt.
- Politivadokat 2 Karin Skedsmo Danvad, Øst politidistrikt.
- Politioverbetjent Bente Hansen Steen, Trøndelag politidistrikt.
- Politioverbetjent Thea Nylund, Innlandet politidistrikt.
- Politioverbetjent Maj Iren Mork- Johansen, PHS.
- Førstemanuensis Kristina Kepinska Jakobsen, PHS.
- Politibetjent Møyfrid Espeli, Sør-Vest politidistrikt.
- Politioverbetjent Bente Juvik Stave, Kripos.

Hvis du oppdager feil, mangler eller har tilbakemelding på veilederen kan du kontakte:

- Inger-Lise Brøste - ingfos@phs.no
- Sigrid Buseth - sigrid.buseth@politiet.no

Oslo, 21. juni 2021

Inger-Lise, Sigrid og Elin

Politihøgskolen
Slemdalsveien 5
Postboks 2109, Vika
0125 Oslo
Tlf: 23 19 99 00
www.phs.no

Utredet av seniorrådgiver Asbjørn Rachlew (Ph.d.)
Riksadvokatembetet

PHS forskning 2022:1

ISSN 0807-1721
ISBN 978-82-7808-161-7

978-82-7808-167-0